1202

J. H. FERGUSON

De Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling

Tweede Druk

B
21

1202

J. H. FERGUSON

De Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling

Tweede Druk

DE WETTEN

DER

MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

DOOR

JAN HELENUS FERGUSON

EENE NEDERLANDSCHE BEWERKING VAN
„THE PHILOSOPHY OF CIVILIZATION"

TWEEDE DRUK — HERZIEN DOOR DEN SCHRIJVER

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1906

B
21

1202

J. H. FERGUSON

De Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling

Tweede Druk

B
21

1202

J. H. FERGUSON

De Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling
Tweede Druk

DE WETTEN

DER

MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

DOOR

JAN HELENUS FERGUSON

EENE NEDERLANDSCHE BEWERKING VAN
„THE PHILOSOPHY OF CIVILIZATION"

TWEEDE DRUK — HERZIEN DOOR DEN SCHRIJVER

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1906

B
21

1202
B 21

Bibliotheek Universiteit van Amsterdam
01 2697 2066

DE WETTEN

DER

MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

DE WETTEN

DER

MAATSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

EENE NATUURWETENSCHAPPELIJK-STAATKUNDIGE
EN GODSDIENSTIGE HANDLEIDING

DER

SOCIOLOGIE,

VOOR

DE ZEDENLEER DER BESCHAVING

DOOR

JAN HELENUS FERGUSON

LID VAN HET INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL,
Schrijver van: „Manual of International Law," „The Philosophy of Civilization; a Sociological Study," „De Zedenwet der Natuur en haar invloed op de Ontwikkeling der Staatsvormen," enz.

EENE NEDERLANDSCHE BEWERKING VAN
„THE PHILOSOPHY OF CIVILIZATION"

TWEEDE DRUK — HERZIEN DOOR DEN SCHRIJVER

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1906

Deugd door kennis
Zij uw doel!
Dan zal kennis
Naar deugd streven —
En geleerdheid
Zijn uw heil!

VOORREDE

VAN

MR. W. H. DE BEAUFORT

BIJ DE EERSTE UITGAVE.

Toen de hooggeachte schrijver van dit boek even vóór zijn vertrek naar China, waar hij sinds vele jaren de belangen van ons vaderland met eere behartigt, mij bekend maakte met zijn voornemen om een vertaling te doen verschijnen van zijne Philosophy of Civilization, verzocht hij mij tevens om een voorrede voor die vertaling te willen schrijven.

Indien ik aan dit verzoek heb voldaan, dan is het niet geweest omdat ik meende, dat de heer Ferguson bij het Nederlandsch publiek behoefde te worden ingeleid; want al zijn de meeste zijner geschriften in de Engelsche taal verschenen, toch is hij in Nederland, in de wetenschappelijke wereld, naar ik mag veronderstellen, geen onbekende. Ik heb het evenmin gedaan in het bewustzijn dat mij genoegzaam gezag toekwam om een werk, onderwerpen van wijsgeerigen aard behandelend, met eenig vertrouwen te kunnen aanbevelen; de wijsbegeerte ligt buiten den kring mijner studiën en tot een waardeering en beoordeeling van wijsgeerige stelsels acht ik mij derhalve onbevoegd. Meent men nu dat dus alle aanleiding tot een voorrede ontbreekt, en dat ik mij van het schrijven daarvan had moeten onthouden, dan kan ik niets anders in het midden brengen dan dit: toen ik bemerkte dat de schrijver van dit boek

er prijs op stelde, dat ik door een enkel woord de aandacht op zijn geschrift zou vestigen, heb ik niet willen weigeren om aan het verzoek te voldoen van den man, die in het meest afgelegen land der aarde, ver van boekerijen en andere verzamelingen, den tijd, dien gewichtige en moeielijke ambtsbezigheden hem overlaten, geheel aan wetenschappelijke studiën wijdt.

Maar indien niemand aan den voorbeeldeloozen ijver van den schrijver lof zal weigeren, evenmin zal het groote gewicht ontkend worden van de door hem behandelde onderwerpen. Dagelijks worden tallooze hervormingen in de wetgeving, in alle beschaafde landen van Europa aanbevolen; maatregelen waaraan vroegere geslachten nimmer gedacht hebben, of die zij als dwaas en onrechtvaardig hebben afgewezen, worden thans als noodig en onontbeerlijk, als eisch zelfs der rechtvaardigheid, aangepredikt. Bij een dergelijken toestand der geesten, is het vóór alles wenschelijk dat ernstige mannen de rechtsbeginselen, waarop wetgeving rust, aan een grondig onderzoek onderwerpen en overwegen, in hoeverre die beginselen door de gestadige ontwikkeling van het rechtsbewustzijn in de maatschappij, wijziging hebben ondergaan. Geschriften als dit, gevloeid uit de pen van een schrander, edeldenkend en gemoedelijk man, kunnen voor een dergelijk onderzoek zonder twijfel èn aansporing èn hulpmiddel zijn.

W. H. D. B.

'S-GRAVENHAGE, November 1891.

VOORWOORD

VAN DE EERSTE UITGAVE.

Slechts een paar opmerkingen vooraf.

Twee onderwerpen van Staatszorg in dit werk behandeld, zijn thans, door den drang van den Tijdgeest van het Recht, bij de betrokkene staatsbesturen ter overweging gebracht. Om de wille der volledigheid van het werk dienen zij hier te worden aangeteekend.

Het eerste betreft den koeliehandel in Oost-Aziatische Koloniën. In den oorspronkelijken Engelschen tekst van dit werk, dat onder den titel van „*The Phylosophy of Civilization*", in 1889, uitkwam *), had ik, onder het hoofd „*Christian Missions and Civilizing Agents*" op bladz. 305—308 de wenschelijkheid betoogd der staatstusschenkomst ten opzichte der Chineesche koeliemarkten, die de koloniën van beschaafde christen-natiën ontsierden. Volkomen wordt thans bevestigd wat ik toen schreef, en wel door het „*Report of the Commissioners appointed to enquire into the state of labour, in the Straits-Settlements,*" *etc.* Dit is het verslag der enquête, gehouden door de staatscommissie, benoemd bij *Letters Patent* van Hare Majesteit Koningin Victoria van den 3en October 1890,

*) Bij Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage. Met de uitgave zijn ook dadelijk present-exemplaren toegezonden aan de leden van het Britsche en andere Kabinetten, Gouverneurs van Koloniën, vele leden der Volksvertegenwoordiging, Professoren enz.

en op 19 Maart 1891 te Singapore uitgebragt. Dit rapport met de daarbij gevoegde verhooren, enz. over de wijze van aanschaffing en behandeling der Chineesche en andere koelies, tot werkvolk op landbouwondernemingen en mijnwerken in de Koloniën, is in druk te Singapore voor het publiek verkrijgbaar, en berust in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage en aan de Departementen van Buitenlandsche Zaken en Koloniën. Zij, die er belang in stellen iets meer te weten van Chineeschen koeliehandel en diens koeliemarkten, zooals die buiten China bestaan — (in China zijn zij ten strengste verboden) — kunnen zich door het opslaan van §§ 21—39 (p. 8—12), §§ 47—51 (p. 13), §§ 65—75 (p. 15—17) §§ 83—89 (p. 18 en 19), §§ 93—99 (p. 19 en 20), §§ 125—129 (p. 24), §§ 162—174 (p. 28 en 29) en §§ 196—200 (p. 32—33) van het Rapport vergewissen, dat er in „*The phylosophy of Civilization*" (§ 100 dezer vertaling), nog niet alles van den koeliehandel is gezegd. Men behoeft slechts op ééne paragraaf van het Rapport, namelijk § 129 (p. 24) te wijzen om de strengste veroordeeling van Chineesche koeliemarkten in beschaafde koloniën te rechtvaardigen *). Ik heb ook niets meer bij te

---

*) § 129 (p. 24) van het Rapport der Britsche Staatscommissie in deze gemeld, luidt als volgt: „We have already pointed out some of the respects in which we „do not consider the system properly worked at present, the chief of these being „the bad characters who engage in it, both here and in China, but there is one „fundamental principle of the present coolie-traffic which appears to us wrong. „*Sin-Khehs* (deze zijn de nieuw aangebrachte Chineesche koelies) are largely „recruited for no special or definite occupation. They are brought here by specu- „lators and, it may almost be said, put up for sale to the highest bidder. While „the best men fetch hich prices, some are such poor specimens that they can „hardly be disposed of at all. This introduces an element of speculation into the „entire transaction; it throws open a field of action to rascals whose only interest „in the business is the profit to be made from the sale of coolies; and it affords „opportunities for dishonesty of which a trade of this nature should of all trades „be the most free. It transforms the legitimate business of recruiting labourers for „employers who require them, into a speculative traffic in human beings."

voegen, want de wensch toen geuit, namelijk, dat Koloniale Besturen om de wille dier beschaving in het Oosten, niet zouden toelaten, dat de hebzuchtige Aziaat de vrijheid, door de beschaafde wetgeving aangebracht, misbruikte met, in hunne Koloniën, den in zijn eigen, — als onbeschaafd gekwalificeerd — land verboden koeliehandel te drijven (zie § 100 dezer uitgave) — is door gemelde *Labour-Commission*, — voor de Engelsche Koloniën althans, — ten volle bevredigd.

Het tweede punt, waarop wij de aandacht wenschen te vestigen, betreft de werking van den Tijdgeest van het Recht met betrekking tot de wetgeving op den arbeid — als staatszorg, ter bevordering van de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, aanbevolen, onder §§ 78 en 79 van dit werk *). De daar voorgestelde *Kamers van Handwerksnijverheid*, in den geest der Kamers van Koophandel (zie blz. 159 dezer uitgave) vinden wij beaamd in ontwerpen van wet op den arbeid thans bij verschillende wetgevende machten in Europa in overweging.

Ten slotte nog deze mededeeling, die misschien, bij het onderzoek dezer hoofdstukken aan de wetten der maatschappelijke ontwikkeling gewijd, wel goed is in het oog te houden, — namelijk, dat er, bij de behandeling der onderwerpen, zooveel mogelijk beknoptheid is beoefend. In de Inleiding zijn de grondbeginselen aan de Natuur ontleend, waarop deze verhandeling berust, ten volle beschreven, zoodat de met die grondbeginselen in verband staande voorstellen in den tekst kort en zakelijk, zonder overbodige uitwijdingen, konden worden voorgedragen.

Wij koesteren de hoop, dat de lezer dit nieuw veld van onderzoek, voor Staatswetenschappelijke studiën hem hier geopend, met standvastigheid moge doorkruisen, namelijk, dat hij zich hier vrij zal kunnen bewegen om uit eigen oogen te zien en dan onbevooroordeeld zijne gevolgtrekkingen te kunnen

---

*) Zie bladz. 142—155 der Engelsche uitgave.

maken. En indien hij dit doet met recht verstand van den omvang van het terrein door hem betreden en der noodzakelijkheid van dit onderzoek, dan durven wij ook op zijne toegevendheid rekenen ten opzichte van de onvolkomenheid van dit werk, waarvan niemand zoo ten volle overtuigd is als de schrijver.

J. H. F.

Peking, China, 30 November 1891.

INLEIDING.

DE WORDINGSKRACHT DER NATUUR.

De wetenschap leert, dat het een noodzakelijk vereischte is voor het behoud van het arbeidsvermogen der Natuur, dat de Algemeene Wereldenergie, de oorsprong aller krachten, omzetbaar zij in die verschillende oorzaken van stofbeweging, die de evolutie daarstellen. De ontwikkeling der Natuur wijst ook, in alle hare phasen, op bizondere natuurkrachten als oorzaken van stofbeweging voor elke phase van ontwikkeling of evolutie. Kunnen wij die krachten niet in hare wording en aard onderkennen, wij kunnen toch de werkingen er van, als opvolgende schakels van oorzaken, door de gansche anorganische en organische natuur nagaan, en moeten tot de gevolgtrekking komen, dat de evolutie uit een onafgebroken geheel van stofbewegingen bestaat, aanvangende „in den beginne" met de eerste inwerking der scheppingskracht op de beweginglooze homogene cosmische wolk, waaruit de werelden zich hebben ontrold.

Ontwikkeling is dus beweging en de beweging is uitgegaan van de cosmische macht, die de *Wordingskracht der Natuur* daarstelde. Deze is de algemeene Energie der Wereld, die, naar de bekende *omzetbaarheid der natuurkrachten*, met de evolutie der stofbeweging ontwikkelende, in de onderscheidene phasen van het evolutie-proces als bizondere krachten voorkomt, naar de vereischten der meer of minder ingewikkelde of gecombineerde toestanden der stofbeweging in elke phase van het ontwikkelingsproces. In de hoogste of meest ontwikkelde phase

van dit evolutie-proces op Aarde, — den menschelijken geest, — noemen wij die kracht het *Zedelijk Element der Natuur*. Deze is de basis der wetenschappelijke zedeleer.

De veredeling van den individueelen mensch brengt de toestanden voort die tot verbetering der maatschappelijke samenleving leiden. De menschelijke geest is dus de basis der maatschappelijke ontwikkeling en de wetten dier ontwikkeling zijn de natuurwetten van den geest. Alles geleid door het Evolutie-Proces der Natuur.

Natuurkundige zedekunde, Wetenschappelijke zedeleer, Zedenwet der Natuur, zijn alle termen door de evolutie-theorie aangebracht. Dat de evolutie-leer ook de ontwikkeling van het zedelijk element in de Natuur in hare beschouwingen moest brengen, wordt ons, sedert de werken van Spencer en Darwin, hoe langer zoo meer noodzakelijk te erkennen, na de onderscheidene geschriften *), die de zedekunde, ten eenenmale wetenschappelijk, als een natuurlijk gevolg der evolutie in hare wijdste opvatting, behandelen. Op hoe verschillende wijze ook voorgesteld, stilzwijgend of vermeld, elke wetenschappelijke behandeling der Ethika is gegrond op de natuurlijke evolutie van den menschelijken geest, en moet uitgaan van de veronderstelling, dat er in dit bizonder veld van het evolutie-proces, hetwelk hier den hoogsten stand van ontwikkeling der Natuur op Aarde heeft bereikt, ook eene hoogst ontwikkelde oorzaak van stofbeweging bestaat.

In de primitieve Energie, als oorspronkelijke beweegkracht der stof, die wij *Wordingskracht der Natuur* (*Werdekraft der Natur*, *Spirit of Creation*) noemen, lag de *kiem* der evolutie opgesloten. Door hare omzetbaarheid in de noodige werkkrachten der natuur, wordt het arbeidsvermogen, als Motor der Evolutie, in alle toestanden van het ontwikkelingsproces

---

*) Merkwaardig komen, onder anderen, ons voor: de werken van WILLIAM KINGDON CLIFFORD F. R. S. „The Unseen Universe", „Cosmic Emotion", „The Scientific Basis of Morals", enz. A. BARRAT, „Physical Ethics", 1869, MISS SIMCOX, „Natural Law, an Essay in Ethics", 1877. STEPHEN LESLIE, „Science of Ethics", 1883. J. M. GUYAN, „Exquise d'une morale sans obligation et sans sanction", 1855. WUNDT, „Ethik", 1886. LETOURNEAU, „Sur l'Evolution de la Morale", 1887.

behouden. Hierdoor werden de verschillende elementen der stof, aan die verschillende krachten beantwoordende, uit dezen eersten „strijd om het bestaan", in de botsingen, vereenigingen, en ontbindingen der atomen geboren.

Deze „strijd om het bestaan" werd uit eene anorganische tot eene organische stofbeweging overgebracht, door het ontstaan van een nieuwen vorm van de Wordingskracht der Natuur, namelijk het *leven*, — dat, in wording en wezen, een raadsel is voor de wetenschap, als alle de andere vormen der Wereldenergie, — maar een vorm daarstelt, die alle de anderen bevat.

Hebben wij aan de anorganische werking der stofbewegingen ontelbare nuttige metalen en zouten te danken, die door de botsingen der chemische krachten en de daaruit ontstane zamenvoegingen der weinige, enkelvoudige elementen zijn voortgekomen, door den „strijd om het bestaan", in de plantenwereld verkrijgen wij steeds de humus onzer aardkorst, en wie weet nog wat formatiën in den dampkring, — alles onontbeerlijk voor het *dierlijk leven*, dat hierop volgde, door de steeds voortstrevende energie der evolutie.

De gevolgtrekkingen voor toekomstige maatschappelijke toestanden zijn inductiën op de geestelijke ontwikkeling van den individu en de richting dezer ontwikkeling is die van het evolutie-proces op Aarde. Alzoo is de kracht of oorzaak van stofbeweging, die in de evolutie-phase van den menschelijken geest, als de motor der evolutie, onder den naam van Zedelijk Element voorkomt, dezelfde *levensenergie*, die, onder de vormen van groeikracht, instinct en intellect, de voorafgegane phasen van het organische evolutie-proces ontwikkelde. Met de plant vormt zij de neigingen der groeikracht, verder ontwikkelende tot instinct, reeds bij sommige plantensoorten te onderkennen. Hare verdere omzetting of ontwikkeling, als oorzaak van stofbeweging in de hersenen der dieren, van af de eerste kiem van instinct, klimt op, volgens de physiologische toestanden van het organisme, tot het intellect van den mensch. Blootelijk Intellect in het Physisch-Verstandelijk Organisme, — d. i. de mensch als soort, — komt het Zedelijk Element der Natuur eerst tot vol aanzijn in het Zedelijk-Verstandelijk Organisme,

namelijk den zoowel zedelijk als verstandelijk ontwikkelden menschelijken geest. Deze is de hoogste trap van waarneembare ontwikkeling alsnog door het organische evolutie-proces der Wereldenergie op Aarde bereikt.

Maar daar het einddoel der ontwikkeling, — zooals de natuurwetenschap ons leert, — in de *oorspronkelijke kiem* besloten ligt, is het einddoel van het Zedelijk Element in de Natuur ook op elk gebied van het evolutie-proces, of der schepping, te onderkennen. In morphologie als in physiologie, in sociologie als in psychologie, — in de wetenschap van uitwendige vormen der soorten van organismen en hunne wordingsoorzaken, van de geschiedenis dier wording, als van den actueelen toestand door die vormontwikkeling inwendig als uitwendig, ontstaan, is de toekomst van het organisme, als naar de wetten dier ontwikkeling is af te leiden, — wijzende naar een harmonisch geheel, als behoorende tot één oorsprong, tot één leidende gedachte, tot één doel — het zedelijk doel der Natuur, als in het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, de jongste phase der Wereld-Evolutie, geopenbaard.

Het devies der Evolutie is: *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren*". In den „strijd om het bestaan" — de mededinging naar de uitverkiezing, — die het wezen der evolutie uitmaakt, is het plan der wereldschepping geopenbaard, want de menschelijke geest, in zijne hoogste ontwikkeling, is uit dezen strijd geboren.

De natuurstaat van den mensch is het maatschappelijk leven, dat het natuurlijk gevolg is van het menschelijk organisme, en de ontwikkelingsgeschiedenis van dit organisme is die der levende natuur; derhalve is het volksleven eene noodzakelijke phase in de ontwikkeling van het menschelijk geslacht, het doel der evolutie in haar geheel.

De *Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling* zijn alzoo te zoeken in de evolutie van den menschelijken geest. De wetenschap der samenleving (*sociologie*) is de kennis dier wetten; haar veld van onderzoek is dus de evolutie van het menschelijk geslacht op Aarde.

Op deze natuurlijke grondslagen heb ik getracht van die

wetenschap eene schets te geven, in eene Engelsche verhandeling, onder den titel van „The Phylosophy of Civilization, a Sociological Study" *), waarvan hier eene Nederlandsche bewerking mijnen landgenooten wordt aangeboden.

In deze inleiding behooren de stellingen ten aanzien van de Evolutieleer aangenomen, te worden geformuleerd. Zoomede die der Evolutie van den Menschelijken Geest als een deel der Wereldorde, en de leer van het Wezen der kennis.

Hiertoe ga ik thans over.

EVOLUTIE-THEORIE. — DE WORDINGSKIEM DER NATUUR.

Er zijn drie wijzen van voorstelling van de ontwikkeling der Natuur, onder de algemeene benaming van Evolutie.

Ten eerste heeft men het Lamarckisme, naar Jean Lamarck, het eerst in 1809 voorgesteld. Deze is de metamorphosis-hypothesis of de transmutatieleer. Zij leert dat de afstamming, de natuurlijke oorsprong van alle organismen, moet gezocht worden in de stelling, dat alle zamengestelde organismen ontwikkeld zijn uit enkelvoudige of minder zamengestelde, de veelcellige dieren en planten van enkel-celligen, en deze laatsten van *monads*, de primaire cel. Uit deze monads, het primitieve aartsvaderlijke zaad, zijn de groote familiën van het planten- en dierenrijk ontwikkeld, hetzij uit enkele monads (de monophyletische hypothesis) of wel uit de combinatie van meerdere (de polyphyletische hypothesis). Welke bijzondere soorten van *kracht* bij deze assumptie van transmutatie of metamorphosis der soorten (species) werkzaam zijn, komt in de theorie van Lamarck minder op den voorgrond.

Dit komt beter uit in een tweede systeem, het Darwinisme genaamd. Dit is de theorie der Natuurkeus, zoogenaamd wegens de instandblijving van hen die bij den „strijd om het bestaan" de overhand verkrijgen, en, als het ware, de uitverkorenen der Natuur zijn. De krachten of factoren der Natuurkeus komen

*) Martinus Nijhoff, 's Gravenhage 1889.

als verschillende werkingen bij de voortteling voor, namelijk, door het uitstooten of verwerpen (*eliminatie*) der onvolkomene of onvoldoende soorten, — of wel, door het instandhouden (*selectie*) van die soorten, welke in den strijd om het bestaan hebben gezegevierd. Deze verschillende vormen van de natuurkeus, waarbij anderen (Moritz Wagner) de migratie van eenige soorten uit de eene luchtstreek naar de andere, — (waardoor door de aanpassing [*adaptatie*] tot de nieuwe omgeving, nieuwe soorten zouden ontstaan) — als een speciale vorm der natuurkeus wenscht te voegen, — werden het eerst door Herbert Spencer als factoren der evolutie in de soorten opgegeven, doch voornamelijk door den Natuurkundige Charles Darwin in 1859 uitgewerkt, als eene theorie voor de afstamming der soorten (*origin of species*) van het dierenrijk.

Uit de beide bovengemelde theoriën is, in de derde plaats, een stelsel van Universeele Natuurontwikkeling voortgekomen, doch dat veel dieper grijpende en naar de algemeene oorzaken van stofbeweging zoekende, aan eene algemeene Wereldenergie of Wordingskracht der Natuur, als de motor der evolutie, de ontwikkeling van alles uit één wordingskiem toeschrijft. Dit is het wordingstelsel der *Crescentie-Theorie*.

HET WEZEN DER KENNIS.

Crescentie Theorie. De ontwikkelingsleer, Crescentie Theorie genoemd, — die hier als evolutie-hypothesis wordt voorgesteld — gaat, in hare wijdste beteekenis, van af den aanvang der schepping uit, en omvat de gansche natuur, zoowel het onzichtbare als het zichtbare in het heelal; het *psychische* met het *materieele* in dezelfde wordingskiem, dat is, zoowel wat wij door onze zedelijke organen *bewust zijn*, als wat wij door de physische zintuigen *gewaar worden*, — de „onzichtbare" krachten van de natuur, zoowel als de „zichtbare" wereld; in één woord, alle de verschijnselen in de natuur, die zich als *feiten* manifesteeren, als geformuleerde uitingen der Natuur, in haren ganschen omvang, natuurverschijnselen, zoowel in als buiten den menschelijken geest; van het Ego als van het Non-Ego.

De theorie der Universeele ontwikkeling der wereld uit één kiem — de Crescentie-Theorie — die *stof* met *kracht*, materie met geest, in zich sluit, verklaart hoe materieele prikkeling der hersenen, door de zintuigen aangebracht, met de gewaarwordingen van den geest in onmiddelijk verband staan, waarin beide dezelfde *oorzaak* hebben, — en alzoo materie en psyche, even als stof met kracht, vereenzelvigd worden.

Feiten. Ten aanzien van feiten *) dienen nog de volgende opmerkingen. Daar de bewustheid, als eene geformuleerde uiting der Natuur in den menschelijken geest, een feit is, zoo is de *gedachte*, die de geformuleerde uiting der bewustheid is, even als deze, een feit, want een feit kan slechts uit een feit ontstaan en het gevolg van het feit is een nieuw feit.

Feiten, de geformuleerde uitingen der Natuur zijnde, worden uit de zamenhangende reeks van feiten, die oorzaken en gevolgen heeten, de *Natuurwetten* afgeleid. Feiten worden daarom de openbaringen der Natuurwetten genoemd.

Wij weten dat de *bewustheid* een *feit* is en dat de *gedachte* de formuleering is der bewustheid, die het gevolg is van bepaalde feiten; de gedachte is dus *waar* of *onwaar*, naarmate die feiten in overeenstemming of in strijd zijn met de *werkelijkheid*, dat is, al of niet in overeenstemming met de Natuurorde. Daar nu feiten zoowel door de Zedelijke organen als door de Physische zintuigen aan de bewustheid worden gebracht, heeft men zoowel Zedelijke als Physische Waarheden. Met andere woorden: feiten worden door de bewustheid als bestaande aangenomen, zoowel wanneer de bewustheid door de functiën van het geweten en het medegevoel is verkregen, als wanneer zij door de rechtstreeksche waarneming van de physische zintuigen, gezicht, gehoor, gevoel, enz. is ontstaan. Ja, zelfs is de bewustheid der waarheid van sommige feiten, in beschouwing door de zedelijke organen aangebracht, soms vollediger en altijd meer overtuigend voor de vorming der

---

* Het woord feit (*fait, fact*) wordt hier gebezigd in den zin van het „gewordene (van *fio fiëri*) waarom ook de gepostuleerde algemeene eindoorzaak van feiten de „Wordingskracht der Natuur" is genoemd.

gedachte dan die door de bloote waarneming der physische zintuigen verkregen, — want de overgang der gedachte van het subjectieve bewustzijn in het objectieve oordeel, is het werk van het *idée*, — zooals het logisch element in 's menschen geest wordt genoemd, — en, bij de vorming van den norm van het *goede* en het *ware* door het idée, zijn de functiën van het geweten en het medegevoel onmisbaar.

Maar als de bewustheid een feit is, waar is het feit waarop zij berust? Dit is het feit der *Ikheid*, de geest *(mens)* die wij op het zedelijk terrein de ziel noemen; — het centrum waar het waarnemen, gevoelen, denken en willen van den bewusten menschelijken geest zich tot eene zelfstandige eenheid vereenigen, en waaruit de bewegende kracht der wilsuiting, de *Wilskracht* genoemd, voortkomt. Welke theoriën men ook omtrent den menschelijken geest *(mens, mind, le moi)* moge bedenken, de Ikheid of de ziel, — hoewel de oorsprong nog op verklaring wacht, — is toch een feit, want wij zijn allen, in normalen toestand, van ons eigen bestaan, in werkelijkheid, overtuigd.

Intuïtie. Is ons bestaan een werkelijkheid, dan is natuurlijk de Ikheid een feit. Doch van waar die overtuiging? De aanbrenger dier overtuiging is de oorspronkelijke ingeving van dien vorm der Algemeene Wereldenergie, die wij het Zedelijk Element in de Natuur noemen en als de motor der evolutie van den menschelijken geest in zijne hoogste ontwikkeling kennen. Die ingeving wordt de *Intuïtie der ziel* genoemd, de grondslag der rede en van het geestesgevoel, die ons de bewustheid aanbrengt dier logisch of, volgens de wetten der rede, onbewijsbare feiten, *grondwaarheden of axioma's* genoemd, waarop elke wetenschap, zoowel zedelijke *(ethica)* als physische haren norm, ingegeven door intellect en gevoel vereenigd, als den standaard van het ware en goede bouwt. Dit logisch element, de intuïtie, dat onmisbaar is bij de overbrenging der subjectieve bewustheid in objecten van gedachten, is het aangeboren vermogen van 's menschen geest tot innerlijke aanschouwing. Door dit vermogen is de mensch in staat aan de subjectieve toestanden van zijn geest objectieve beteekenis te geven, en de noodige stabiliteit aan zijne indrukken en gewaar-

wordingen te verkrijgen, in dier voege, dat slechts die gedachten tot objectief oordeel worden gevormd die aan het Gezond Verstand, d. i. aan rede en gevoel vereenigd, voldoen. Hierdoor bewijst hij iets anders te zijn dan eene reeks van gewaarwordingen, en alzoo een eigen bestaan te hebben, afgescheiden van de voorwerpen buiten hem. Het denken en waarnemen van den mensch getuigen voortdurend van het bestaan dier geestelijke kracht onder den naam van intuïtie bekend. De mogelijkheid om te blijven denken en waarnemen voor den gewonen mensch met normaal gezond verstand, als voor den diepzinnigsten wijsgeer, — zij hij *empirist*, *noölogist*, *idealist*, of van welken geest ook, — heeft geen andere verklaring.

De oorspronkelijke bewustheid ons door de Algemeene Wereldenergie, als intuïtie der ziel, ingegeven, kan uit zichzelve geen rekenschap geven van haar ontstaan. Wij volgen die in ons zedelijk wezen als het dier het instinct in zijn materialistisch bestaan. De menschelijke geest is een deel der wereldorde; hij kan zich niet buiten de verschijnselen plaatsen, om te beoordeelen waarom juist deze orde van verschijnselen voorkomt en waarom niet andere. Schept hij zich een wereld van verschijnselen buiten deze orde dan is de schakel der Intuïtie, die zijn verstand met zijne ziel verbindt, verbroken; hij wil *denken*, zonder te *gevoelen* en vindt het veld van menschelijke bewustheid van alle zijden door ondenkbaarheden beperkt, naardien de loutere waarneming, door het bloote intellect, van het bestaande, hem niets dan onsamenhangende fragmenten openbaart. Hij bevindt dus dat zijne wereld zich naar zijnen eisch niet voegt en dat er iets aan het Intellect ontbreekt om de bewustheid, zooals zijne natuur die eischt, te volmaken en hij leert, als denker, het onverbreekbaar verband beseffen tusschen het intellect en het intuïtieve gevoel van den geest. Dit verband heet het Gezond Verstand *(sensus communis)*. Dit is het noodzakelijke feit der Natuur voor het *wezen der kennis* van den menschelijken geest.

HET ZEDELIJK ELEMENT IN DE NATUUR.

Uit een en dezelfde kiem ontwikkeld, loopt er door alle verschijnselen op onzen aardbol, de Wereldenergie, als eene *universeele gevoelszenuw* van de Wordingskracht der Natuur. In den menschelijken geest geparticulariseerd als individueele intuïtie of gevoel, heet zij hier de Ziel, die haar invloed heeft op den algemeenen *gevoelszin* van het menschelijk lichaam, — niet de tastzin, die door de zenuwen, welke in de huid eindigen, wordt gevormd en physiologisch is beschreven, — maar die in de psychologie bekend is onder den naam van *levenszin* (vitaalzin) en bizondere gewaarwordingen van het innerlijke bewustzijn doen ontstaan, die niet van buiten af zijn aangebracht, en die men de reflexbewegingen van den menschelijken geest, ingevingen of wel menschelijk instinct zouden kunnen noemen.

Deze algemeene invloed van de Wereldenergie verbindt alle de verschijnselen, in en buiten ons, en maakt de begrenzing der onderscheidene toestanden van den menschelijken geest, in afzonderlijke beschouwingen, onafhankelijk van dezen Algemeenen Gevoelszin. eene vruchtelooze taak voor hem, die willekeurig zijn eigen standpunt kiest onder de onverbreekbare aaneenschakeling van verschijnselen op het wereldtooneel.

Evenals de norm van het Goede, — uit het Zedelijk Element der Natuur, op Aarde voortgebracht, — bepaald wordt door de overeenstemming van het Geweten en het Medegevoel, bestaat het Gezond Verstand uit Intellect en Gevoel. Zonder het instinctmatig *gevoel van het ware*, zoude intellect alleen — evenals het enkele geweten zonder medegevoel, — geen te vertrouwen leidsman zijn. Wat kan al niet, door het bloote intellect, *la raison raisonnante*, — en de logica zonder gevoel worden weggeredeneerd, het fijne moreele instinct, het natuurlijk kuischheidsgevoel, met drogredenen overvleugeld en weerloos gemaakt; — of wel, al redeneerende zonder gevoel, door *excès de scrupules*, de zoogenaamde *valsche schaamte* in de plaats gesteld van de spontane reinheid des harten. Liefde, vriendschap, achting, bewondering, — ja, alle maatschappelijke deugden, zouden onder het ontleedmes van het Intellect zonder

Gevoel te niet gaan. Vandaar dat de bespiegelingen van het bloote intellect onvruchtbaar zijn voor de zamenleving, en de miskenning van het intuïtieve gevoel, als het complement van het intellect in de vorming van het Gezond Verstand, tot egoïsme in den hoogsten graad en ontbinding der zamenleving leidt. En dit kan niet anders, want het leven is eerst dan leven, wanneer het zich kan mededeelen door de expansie van het gevoel, — zooals de wereld-evolutie uit één kiem aantoont. Het vindt zijne hoogste intensiteit in de grootste en meest vruchtbare expansie, en de menschelijke geest gevoelt door de intuïtie, — den levenszin, — waar het verstand het leven dienstbaar kan zijn om aan deszelfs doel te beantwoorden.

De mensch wordt bestuurd naar de beginselen, hem door dezen intuïtieven motor aan zijnen geest, in den vorm van de Zedelijke Organen *Geweten* en *Medegevoel* aangebracht, die den strijd van de zedelijke aandrift tegen de dierlijke neigingen aangorden, door hem den *norm van het Goede* te doen kennen: den maatstaf waaraan wij onze zedelijke handelingen als mensch, van nature toetsen, als een eisch van behoorlijkheid, van „*het moet*" of „*het moet niet zijn*" — een eisch, geenszins van persoonlijken voor- of tegenzin of eigenbelang afhankelijk of door het bloote intellect geformuleerd, maar door eene macht buiten ons in de bewustheid gebracht, als de natuurlijke ingeving onzer zedelijke organen, Geweten en Medegevoel.

Deze eisch is de Standaard van het Goede, de *Zedenwet der Natuur*, terwijl de norm, die het gemiddelde is van meer of mindere afwijking van de Zedenwet der Natuur, — en zich in de normale handelingen van het praktisch leven openbaart, — de *Tijdgeest van het Recht* wordt genoemd. Aan dezen achten wij de maatschappelijke toestanden van rechtswege onderworpen, terwijl de Zedenwet der Natuur, als de onveranderlijke natuurlijke standaard van het Goede, — de basis der maatschappelijke zedenleer, — de peilschaal aangeeft voor den Tijdgeest van het Recht.

Men behoeve geenszins in metaphysica te verdiepen om te erkennen, dat het bewustzijn den menschelijken geest wordt

aangebracht door dezelfde Algemeene Wereldenergie, die hier de stofbeweging in de hersenen onder den naam van het *Zedelijk Element* veroorzaakt, en elders als electriciteit of dierlijk magnetisme in andere vormen van stofbeweging is omgezet. De verwantschap, welke tusschen alle de cellen, waaruit de levende organismen zijn opgebouwd, door de Wordingskiem bestaat, is de verwantschap der krachten. Die krachten, als intuïtie, geweten en medegevoel in de natuurorde geopenbaard, zijn proefondervindelijk bekend en de wetenschap heeft de hypothesis aangenomen, dat zij allen tot een en dezelfde wereldenergie behooren.

Professor Hoffmann *) zegt: „Een geest die alle krachten „kende welke de natuur bezielen en ze wist te ontleden, zou „de bewegingen der hemellichamen en die van het lichtste „atoom onder éene formule kunnen brengen. De menschelijke „geest toont ons, in de volkomenheid die hij aan de sterrekunde „heeft weten te geven, een flauwen afdruk van zulk een geest. „De mensch zal trachten dien geest nabij te komen, doch er „steeds ver van verwijderd blijven."

Te oordeelen naar den oneindigen afstand tusschen den thans op aarde bestaanden menschelijken geest, in zijne hoogste ontwikkeling, — die wij het Zedelijk-Verstandelijk organisme noemen, — en dien alles omvattenden geest, die het geheele heelal, — de kiem en de gansche daarvan reeds uitgegane en nog te volgen ontwikkeling, in ééne formule of plan omvat, dan zijn wij, in de tegenwoordige phase van dit oneindig werkend plan, slechts nauwelijks aan den aanvang van de eerste ontwikkeling der wordingsformule van het heelal. Althans voor het tegenwoordige weten wij niet eens wat „worden" is, want de verhouding van wat wij „stof" noemen tot de Algemeene Wordingskracht, de daarvan ontwikkelde krachten en de beweging der stof, zijn ten eenemale onbevatbaar in het bewustzijn van den menschelijken geest in zijne tegen-

---

*) Professor C. K. Hoffmann, „Het socialisme getoetst aan de ontwikkelingsgeschiedenis der Natuur". Rede, bij gelegenheid van den 316n *Dies Natalis* van de Universiteit te Leiden, 8 Februari 1891.

woordige phase van ontwikkeling; het intellect is nog te beperkt, de hersenen nog niet voldoende ontwikkeld om de volle kracht der intuïtie te bevatten. Maar, gelukkig voor den mensch, — al weet hij nog niet *hoe* die bewustheid bij hem ontstaat, — hij is zich toch bewust een deel uit te maken, — hoe klein ook, — van het oneindige plan; dat hij, een differentiaal in de alles omschrijvende formule, toch een integreerend deel van het reeds in werking gebrachte uitmaakt; dat alle de factoren, alle de krachten die de wereld-formule moeten uitwerken, ook in hem werken, dat de fijnste trillingen der Wereldenergie ook in hem gevoeld worden, in één woord, van den oneindigen alles omvattenden Geest is zijn geest een deel, is zijn geest de manifestatie op onzen aardbol. Daarom kan de mensch gevoelen waar hem het materieele intellect te kort schiet; daarom moet het gevoel der intuïtie het intellect completeeren, tot vorming van het Gezond Verstand. Dit leert ons het evolutie-stelsel van één kiem, één kracht, één plan, alles uit één geest, vertegenwoordigd door een en dezelfde wet van causatie in het oneindig, onafgebroken evolutie-proces. — Dit leert de Crescentie Theorie.

WIJSBEGEERTE EN WETENSCHAP.

Het Idealisme. Van feiten en werkelijkheid hebbende gesproken, moeten wij hier ook iets van het daartegenover gestelde *Idialisme* zeggen.

Er bestaat eene leer, die buiten de grenzen van het natuurlijke menschelijke denkvermogen willende philosopheeren, zich bij de Oostersche verbeeldingstheorien heeft aangesloten. Deze leer, het *Solipsisme* die de realiteit der buitenwereld ontkent, — de zoogenaamde *immanente wijsbegeerte* — zegt, wegens de ongenoegzaamheid der Rede, de werkelijkheid der feiten (het *realisme*) te moeten betwijfelen. Aan al wat, wegens de tekortkoming van het intellect, onverklaarbaar is, rekent zij, ten eenemale, het bestaan te moeten ontzeggen, en alzoo de werkelijkheid van de empirisch onverklaarbare stof te moeten

ontkennen. Alles zou de voortbrenging zijn van louter verbeelding, door het menschelijk brein zelf geschapen *)

Deze philosophie — waarvan de logica van het „*Raison raisonnante*" — Verstand zonder gevoel — niet gemakkelijk is te vatten, — wordt het *idealisme* geheeten, in tegenstelling van het realisme, de werkelijkheid der feiten, waarvan wij ons bewust zijn. Geen werkelijkheid buiten den menschelijken geest; het voorwerp en de opvatting daarvan in den geest, het *non-ego* en het *ego* zijn niet twee afzonderlijke feiten; het laatste alleen zou bestaan, het eerste of dat waarvan de geest bewust is *niet*. Het feit van kennisneming zou bestaan zonder het voorwerp dat de gewaarwording geeft. Alles buiten ons wordt door de Ikheid zelve geschapen; niets bestaat buiten die ééne denkende Ikheid. Welke die werkelijk bestaande, alleen, zonder voorwerp van denken, denkende geest is beschouwt natuurlijk elk *zich zelve alleen* te zijn. Hier is het *non plus ultra* van egoïsme, — alzoo door die philosophen *solipsisme* of wel *immanente wijsbegeerte* genoemd.

En dergelijke stellingen noemen sommigen „wijsbegeerte". Maar hier reiken de sluwe kwakzalver en de diepzinnige wijsgeer elkander de hand; beiden worden door de goede gemeente gevierd, omdat men ze niet begrijpen kan.

De pyrrhonist, die, in den maalstroom des eeuwigen twijfels gegrepen, door zijn wanhopig worstelen met de verbeelding, zich zelven en anderen in verwarring brengt, is wel te beklagen, terwijl wij geen eerbied durven ontzeggen aan de kalme werkzaamheid van den steeds dieper en dieper — maar vruchteloos, — vorschende geest van den echten wijsgeer. Maar deze bloost over die charlatanerie van den twijfel, bij elke uitstalling van geleerdheid, door de pedante faculteit, in zijnen naam uitgekraamd.

Naast den ongelukkigen twijfelaar uit gebrek aan opbouwende intuïtie van den geest, dringt zich op de immer-belemmerende

---

*) *Berkeley*, „Principles of Human Knowledge".
Hume, „Treatise on Human Nature".
Schuppe, *Ziehen* en Duitsche *modern-positivisme*.

criticus quand-même, die, zelf geen stelsel kunnende formuleeren, den geur van geleerdheid op gemakkelijker wijze kan verkrijgen door aan alles te twijfelen en anderen af te breken dan door zich zelven op te bouwen. Ofschoon alle vormen der hedendaagsche philosophie, als in een kaleidoscoop van theoriën ons voor den geest worden rondgedraaid, alle gecritiseerd, aan de oudste Grieksche wijsgeeren getoetst en veroordeeld, — heeft hijzelf geen stelsel aan te bieden. Altijd achter in het gelid komende, om anderen de hakken af te trappen, schuwt hij de positie van voorman: — zichzelf tot geen stelsel wagende, dwingt hij, door zijn hakkentrappen anderen tot stilstand.

Hoe dikwijls hebben wij de intelligendsten onder onze practische mannen hooren vragen; „Wat is wijsbegeerte? Zullen wij hiermede tot een maatstaf van beschaving geraken? Juist op de punten waarmede de wijsbegeerte zich bezighoudt, kan allerminst op eenstemmigheid gerekend worden; waar zullen wij dan met philosopheeren terechtkomen? Is daar ooit eenig praktische uitkomst mede verkregen?" En de vragers blijven nog steeds onvoldaan! Wat is Wijsbegeerte? Och ja, wij hebben tal van „Inleidingen tot de Wijsbegeerte" — nog maar inleidingen van verscheidene honderden van pagina's dikte, opgezwollen met latijnsche phrazen, en aanhalingen in zuiver Grieksch schrift, — deze niet om te worden gelezen en verstaan, — och neen, men kan de grieksche nota's maar overslaan; zij zijn slechts pauwenveêren, om de ongeletterden, die niet eens grieksch kunnen lezen, eerbied voor de hooge wijsgeerige faculteit in te boezemen.

Maar de intelligente praktische lezer heeft daar niets aan, want hij vindt hier geen stelsel, dat intellect en gemoed tot Gezond Verstand aankweekt. Waar hij den leeraar zoekt tot wegwijzer in actueele toestanden, daar vindt hij slechts den criticus, zijne geleerdheid uitstallende in zijn kraam van grieksche oudheden; niet de aanwijzing van het thans voor hem liggend pad, maar de droge opsomming van oude gedachtengangen, die niemand meer denkt met eenig nut voor de levende en toekomende maatschappij te kunnen bewandelen. En wil men weten hoe dit zoo komt te bestaan? Wel, deze

leeraren werken immers niet voor de maatschappij; zij zijn echte „geleerden", die hunne wijsheid niet dienstbaar maken voor de prozaïsche toepassing op het bedrijvende leven, maar, *in abstracto*, fijn gesponnen, onbruikbare denkbeelden fabriceeren. Deze praten den ouden meester nog na: „Gelijk wij hem een „vrijen mensch noemen, die om zijn zelfs wil en niet ter wille „van anderen bestaat, zoo is ook deze studie, (de philosophie) „alleen eene vrije, want zij alleen is om haar zelfs wil." Maar deze eenzelvige studie, die aldus opgevat, wel eigenwaan, maar geene vrijheid kan heeten, heeft geen recht op den naam van wetenschap, want in de gezonde maatschappij zijn het beoefenen, het verspreiden en het toepassen der wetenschap de voorwaarden der beschaafde zamenleving. De maatschappij waarin een ieder het zijne verricht om zijn zelfs wil alleen en niet ter wille ook van anderen, is niet de bestendigste en zeker niet de gelukkigste. Toch zoude deze eenzijdigheid aan de maatschappij niet direct schaden, — ofschoon hare ontwikkeling door dergelijke afgetrokken geleerdheid niet wordt gebaat, — ware het niet dat daardoor de wetenschap in het algemeen, onverdiend de haar zoo noodige populariteit verloor, want de wetenschap die zich niet dienstbaar stelt ten nutte van het werkdadig leven, kan de staatsburger wel missen. Wil onze hedendaagsche wijsbegeerte den naam van wetenschap verdienen, dan zij, vóór alles, haar streven om, voor het welzijn der menschen, de waarheid, *in grondstellingen aan de Natuur ontleend*, te verkondigen, en zich, zooveel mogelijk, voor een ieder verstaanbaar te maken. Haar bestaan als wetenschap heeft geen andere reden dan aan de maatschappij dienstbaar te zijn. Zonder deze eischen is de wijsbegeerte slechts eene liefhebberij in haarkloverij. Maar, denken met gezond verstand en gevoelen met gezond gemoed, — de ontwikkelingsgeschiedenis der Natuur, in haren ganschen omvang, met verstand en gevoel vereenigd, met gezonden geest, op de eenvoudigste wijze, verstaanbaar te maken, ter aankweeking van *Deugd door Kennis* — dat is wijsbegeerte.

Het is om deze redenen dat men de wijsbegeerte, die zich het idealisme noemt, als een uitvloeisel van autosuggestie

beschouwt. Maar gelukkig voor den mensch alweder, bestaat zijn Gezond Verstand uit *gevoel* zoowel als *intellect;* kan toch de physische rede of het bloote intellect zich tot *idealistische logica* leenen, het intuïtieve gevoel zet hem terecht en handhaaft het evenwicht van den geest tegen de bedriegelijke slingeringen der Verbeelding. Dit heeft Hume ondervonden in zijn wijsgeerigen twijfel. In zijn werk: „*Treatise on Human Nature*" (D. I. p. 548) zegt hij over de „wolken van zijn twijfel": „het is heel gelukkig dat daar de Rede niet in staat is deze wolken te verdrijven, de Natuur daarvoor voldoende is en mij geneest van deze philosophische zwartgalligheid en waanzin: òf door deze neiging van mijn geest te verzwakken, òf door de eene of andere afleiding of levendige impressie, die al deze hersenschimmen doet verdrijven."

Ofschoon het menschelijk verstand, wegens de feitelijke gebreken onzer physische zintuigen, nog geenszins kan verzekerd zijn dat onze voorstellingen der lichamen en natuurverschijnselen buiten ons in volmaakte overeenstemming zijn met hun werkelijk wezen, dwingt toch het Gezond Verstand der menschelijke natuur tot het eenvoudige bewustzijn, dat de menschelijke geest en de wereld buiten dien geest feiten der werkelijkheid zijn. Dit eenvoudige bewustzijn van het *Gezond Verstand* — uit Intellect en Gevoel ontstaan — beheerschte Hume's gemoed, zoodat hij, als bovengemeld, zijne theorie als „positivist" niet altijd en overal consequent heeft kunnen toepassen, en dit niet kon doen omdat zijne natuurlijke intuïtieve organisme als mensch zich daartegen verzette.

Men zegt, dat Doctor Johnson, — de welbekende Engelsche schrijver en wijsgeer der 18e eeuw, — op zijne eigenaardige doch krachtige wijze, zijne overtuiging van de werkelijkheid van stof aan de overtuiging zijner hoorders willende overbrengen, met gebalde vuist op de tafel sloeg, zeggende: „It exists, Sir, for here it is." Een vuistslag nu, — al komt die gelukkig maar op de tafel terecht, — brengt zeker wel de logica der werkelijkheid met zich. Immers, men moest erkennen, dat, in de werkelijkheid der dingen, de inwendige overtuiging van den Doctor even goed een feit was als de vuistslag, — die

eene, op des Doctors wijze, geformuleerde uiting was dier overtuiging, — of als het voorwerp waarop de vuist neerkwam.

Alzoo moeten wij het *denken* en het *doen* gelijkelijk als feiten erkennen; d. i. de bewustheid der Ikheid en haar *wil* zoowel als de *wilsuiting*, het gevolg der bewustheid, als natuurverschijnselen, — de openbaringen der natuurwetten, — aannemen. Het zoogenaamde *idealisme* is dus, *per se*, *ondenkbaar*, want het denken — het voortbrengen van gedachten (*ideeën*) — is het natuurlijk gevolg der bewustheid, en daar geen bewustheid kan ontstaan zonder stofbeweging, bestaat de bewustheid uit de werkelijkheid der feiten, — hetzij inwendig gevoel of wel uitwendige waarneming de aanleidende oorzaak dier stofbeweging zij. Alzoo zijn werkelijke feiten de oorzaken der gedachten. Het feit of de realiteit gaat dus vóór de ideeën of de idealiteit, want, zooals wij gezien hebben, is het bewustzijn een feit uit een ander feit, — de bizondere vorm der Wereldenergie of kracht die de stofbeweging der hersenen bezielt, — ontstaan; en elke bewustheid, aldus zelf een feit zijnde, is de voortbrengster eener reeks van feiten. Maar feiten zijn zoowel onstoffelijk als lichamelijk; zoo was de kracht van Dr. Johnson's wil onstoffelijk (onweegbaar, potential) evenals de bewustheid die de wil voortbracht, en werd eerst stoffelijk (weegbaar, kenetiek) toen hij overging in den vuistslag.

De idealiteit is het werk der verbeelding. De reeks van feiten, uit de bewustheid ontstaan, hebben hun natuurlijk verband van oorzaak en gevolg. In dezen normalen gang van stofbeweging komt het idealisme, uit de verbeelding ontstaan, eene onnatuurlijke afwijking brengen, die tot verwarring van het geheele mechanisme der rede leidt, — evenals de aantrekkingskracht van een magneet in de nabijheid van een uurwerk gebracht, storing veroorzaakt. Deze, met tal van andere stoornissen, in den menschelijken geest, is het werk der *Verbeelding*, die wel eene goede onmisbare dienares is, maar daarentegen, — evenals het vuur, — eene slechte meesteres; daarom diene zij door het Gezond Verstand goed in toom gehouden.

Het belang, dat wij allen hebben bij de geldigheid van het beginsel, dat feiten aan een kenbaar en begrijpelijke natuurorde

onderworpen zijn, heeft de voorgaande uitbreiding aan deze Inleiding gegeven.

Wij komen nu tot de conclusie.

HET ZEDELIJK-VERSTANDELIJK ORGANISME.

Wij hebben gezien, dat elk feit, volgens de schakels van zijn bestaan in de Wereldorde opgespoord, eindelijk als een *oorspronkelijk zijn* wordt gevonden, waarvan de verklaring in de huidige ontwikkelings-periode van den menschelijken geest, niet van het bloote intellect moet worden verwacht, doch van welks bestaan de mensch niettemin bewust is, door het instinctmatig gevoel (de intuïtie der ziel genoemd) verbonden met het physisch intellect, die gezamenlijk het Gezond Verstand (*sensus communis*) vormen. Elke theorie heeft noodwendiglijk dit „zijn" tot basis. Het zijn feiten: 1°. dat de tegenwoordige natuurorde in werkelijkheid bestaat, 2°. dat de verschijnselen of feiten, die onze bewustheid bevat, onafscheidelijk zijn van de bestaande natuurorde, waaruit zij zijn ontwikkeld door de Wordingskracht der Natuur, en 3°. dat die zamenhang de *Algemeene Natuurwet* is.

Elke theorie is dus eenvoudig feitenkennis, die het „*oorspronkelijk zijn*" tot uitgangspunt heeft en door het Gezond Verstand bestaat. Maar de theorie die kennis is van het feitelijk aanwezige in de bestaande natuurorde, omvat natuurlijk niet alleen de kennis, of, juister gezegd, het streven naar kennis, van feiten, maar ook van hunnen onderlingen samenhang, hunne onderlinge rangorde, hun betrekkelijk rijzen of dalen in de orde van bestaan. Hieronder is dus ook begrepen het onderzoek in hoeverre wijzelven, als feitelijke combinatiën van alle de feiten waaruit de mensch is samengesteld, aan de bestaande natuurorde voldoen. Bij dit onderzoek blijkt nu dat, ofschoon al het „gewordene" (feiten), door de Wordingskracht der Natuur (als een en dezelfde grondoorzaak van stofbeweging) ontwikkeld, de natuurorde, als een onafscheidelijke samenhang (de Algemeene Natuurwet genoemd) in zijn geheel vormt, er toch al dadelijk in het oog valt, dat de Algemeene Natuurorde

in zes klassen of orden van bestaan kan worden onderscheiden, te weten: (1) die der anorganische, (2) der plantaardig-organische, (3) der dierlijk-organische, (4) van het dierlijk-instinctieve organisme, (5) van het menschelijk-instinctieve organisme en (6) van het zedelijk-verstandelijk organisme. Deze orden van bestaan vormen gezamenlijk de Natuur in haar geheel, waarin de Wordingskracht of Wereldenergie in alle atomen en feiten uitkomt.

In deze verhandeling hebben wij voornamelijk te maken met de Zedelijk-Verstandelijke Natuurorde, en meer in het bizonder met die feiten, uit het zedelijk en verstandiglijk ontwikkelde menschelijke organisme voortkomende, die men met de alles omvattende benaming *gedrag* aanduidt, en die tot de natuurorde, de Zedenwet der Natuur genoemd, behooren. In deze natuurorde zijn de feiten alleen te beoordeelen naar den norm van het gedrag — dat is de vorm van het *Goede* waaraan het gedrag van nature onderworpen is, — en die in de bewustheid van den ontwikkelden geest wordt aangebracht door de zedelijke uitingen van dat organisme, Geweten en Medegevoel.

Hoe de evolutie-leer, bij de opsporing der factoren van ontwikkeling, opklimmende tot het geestelijk wezen van den mensch, steeds op dieper verborgene natuurkrachten wijst, zien wij achtereenvolgend door de wetenschap aangetoond. In de eerste plaats, — door de morphologie, — de leer van den bouw en den vorm van dieren en planten, d. i. de *uitwendige activiteit*, — waarop de groote natuurkundige Darwin zijne theorie omtrent het ontstaan der „soorten" door „den strijd om het bestaan" en de daaruit gevolgde „natuurkeus der *variëteiten*" (waaruit verbeterde of nieuwe soorten ontstaan) heeft gebouwd. Ten tweede, in de physiologie, de wetenschap der functiën van de inwendige deelen van het organisme, de *inwendige activiteit* der soorten; hieraan wist Darwin proefondervindelijk geene uitlegging te geven, omdat hier reeds rekening moest worden gehouden met die boven-organische natuurkracht, die, als oorzaak der stofbeweging, in de hoogere phase van ontwikkeling meer bepaald uitkomt, en dan, bij het dier *instinct*, en bij den mensch *ziel* wordt genoemd. Het

onderzoek hiernaar behoort, in de derde en hoogste categorie van natuurorde, tot de wetenschap die daarom Zielkunde *(psychologie)* wordt genoemd. Deze wetenschap heeft niet tot onderwerp de ziel, en veel minder het instinct, als entiteit te behandelen, waarop een definitie-formule moet worden aangepast, maar stelt deze vormen der Wereldenergie als feiten van stofbeweging voor, die, — op eene nog onverklaarbare wijze, — feiten van bewustheid, d. i. verschijnselen van gewaarwordingen, bevattingen, gedachten en ervaringen teweeg brengen.

Alzoo is morphologie de geschiedenis der wording van het organisme, physiologie de kennis van zijn actueelen toestand in volkomene levensuiting der organen, terwijl psychologie (zielkunde) de toekomst van het hoogst ontwikkelde organisme te ontraadselen heeft. Gezamenlijk vormen dus morphologie en physiologie de wetenschap der biologie, d. i. de kennis van de levende organismen in het algemeen en is psychologie, die met het geestelijk wezen van den mensch, of de laatste phase van het evolutie-proces op Aarde te doen heeft, de basis der Zedekunde.

Psychische Evolutie. De ontwikkeling van de Wereldkiem houdt niet op voor dat de bestemde vruchten zijn voortgebracht. Dit wordt ons duidelijk aangetoond door de *Variëteiten* zoowel op *psychisch* als op physisch gebied der Wereldorde. De plantaardige en dierlijke variëteiten zijn uit de Natuurkunde bekend, en de variëteiten van den Menschelijken Geest zijn in de geschiedenis van het Menschdom op Aarde duidelijk te onderkennen. In Hoofdstukken VII en VIII van dit werk zijn er feiten der Evolutie van den menschelijken geest, naar de Natuurwetten beschreven; welke ontwikkeling leidde tot het Christendom op Aarde.

Variëteiten. Uit den „strijd om het bestaan" worden de *variëteiten* geboren. Deze zijn, — zooals de evolutie-theorie leert. — de modellen der soorten, d. i. de „uitverkorenen" der Natuurkeus, waarnaar de soorten zich verder in hare ontwikkeling voegen. Deze *variëteiten*, — waarvan de *wijze van ontstaan* door de Wordingskracht der Natuur, voor de wetenschap nog (evenals andere wijzen van „worden") eene verborgenheid is, —

komen in alle phasen der natuur-ontwikkeling voor, als de bepaalde wegwijzers van het evolutie-proces in zijn voorwaarts streven. De variëteit, die, als de uitverkorene uit den strijd om het bestaan in den menschelijken geest gevoerd, is voortgekomen, is alzoo de voorlichter van des menschen geestelijke en zedelijke ontwikkeling op Aarde. Dit is de natuurlijke ontwikkeling van den Christelijken Godsdienst, door de evolutieleer, ons aangetoond. (Zie § 85).

Dat de evolutieleer, in haar onderzoek naar de oorzaken der stofbeweging die het gezamenlijke ontwikkelingsproces, van af de primitieve kern-cel tot het Zedelijk Verstandelijk organisme (den hoogst ontwikkelden mensch op Aarde), in wording brengt en onderhoudt, eene algemeene oneindige energie, als de Wordingskracht der Natuur, veronderstelt, zal een ieder al spoedig, bij de bestudeering van de werken van Lamarck, Herbert Spencer en Darwin, moeten erkennen. De wetenschappelijke mensch, met ontwikkeld gezond verstand, kan op den weg, door deze groote Natuurkundigen aangewezen, niet stilstaan, — noch er zich van laten in het riet sturen met het kluitje dat zijne voorouders apen waren, en dat hij de omgeving, waarin hij zich physisch en zedelijk bevindt, te danken zoude hebben aan een samenloop van gelukkige mechanische werkingen van de „natuurkeus". Hij zal daarmede niet voldaan zijn; hij zal zoeken wat die Wereldenergie in alle deelen der Natuur, en dus ook in den menschelijken geest, uitwerkt, en als hij niet verward geraakt in het doolhof der twist-geschriften, vóór en tegen het zoogenaamde Darwinisme, maar het hem gelukt den draad van het Gezond Verstand te behouden, dan zal het hem spoedig duidelijk worden, hoe de evolutieleer ook de ontwikkeling van een geestelijk zedelijk element in den mensch omvat. Met andere woorden, dat de evolutie-theorie, hoe die ook heet, niet kan ophouden bij den mensch als diersoort, maar door de Wereldenergie, voert naar het Zedelijk Verstandelijk organisme en den „strijd om het bestaan", op zedelijk terrein brengt. Hij zal dan bevinden. dat het voortgezette evolutie-proces in deze sfeer van de Wordingskracht der Natuur op Aarde een zwaarder doch

edeler strijd om het bestaan aangordt dan immer, — bij de lagere organismen van planten of dieren of dier-mensch, — geleerde evolutionisten hebben bezig gehouden, — en dat hier de Natuurkeus, in haren hoogsten vorm, maar thans, — door het licht der Zedelijke Organen, — met de openbaring harer beweegredenen, in de aanduiding der *eigen schuld*, het eeuwig devies van 's menschen lotsbeschikking, door het evolutie-proces op Aarde gebracht, verkondigt: *Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren.*

Aan de eene zijde de levenskracht begrensd door de mechanische eigenschappen der stof, — aan de andere, die kracht opgevoerd door de impulsieve beweging van het Zedelijk Element der Natuur tot de hoogte-sfeer der wereld-evolutie. Ginds dus de biologische eigenschappen van het organisme, bepaald door morphologie, met de ontleedbare krachten der stofbeweging, — hier de zedelijk en verstandelijk ontwikkelde geest in zijn volle kracht, in den strijd, — om het bestaan te behouden, niet alleen, maar om, door de intuïtieve kracht der zedelijke organen, de overwinning te verkrijgen over alle materialistische neigingen.

Tusschen die twee elementen wordt hier en daar in 's menschen geest de verhevenste strijd gevoerd, om het stoffelijk bestaan te doen opgaan in de blijvende kracht, — de oplossing van het materialisme in geest. Hooger en sterker drijft het zedelijk element tegen de traagheid der stof die het bindt; de strijd is zwaar, maar de verlossing is volkomen, en bezegeld met den alles omvattenden triumfkreet van het zaligste bewustzijn — van hem die geroepen zijnde ook is uitverkoren, — „het is volbracht!"

Dit leert ons de zedekunde der Evolutieleer met haar devies: „Velen zijn geroepen, maar weinigen uitverkoren" — mits wij hare onthullingen van de ontwikkelende Natuurwetten gadeslaan bij het licht der ziel, in het gemoed gebracht door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel. Dan zal de snoeverij van het *Intellect zonder Gevoel*, dat, uit eigenwaan, het atheïsme huldigt, wijken voor degelijke natuuronderzoek door het Gezond Verstand, dat godsvrucht kweekt, en zal *Deugd door kennis* groeien.

Maar de zedelijke organen moeten, evenals de physieke, bij den mensch worden ontwikkeld. Wel zijn beide in de kiem van het organisme gelegd en worden, te zijner tijd, door de daarop passende vormen van kracht, onder de benaming van adaptatie, ontwikkeld, doch evenmin als de blindgeborene of doofstomme enkel door hereditaire overdracht het licht zal kunnen schatten of het geluid wedergeven, wanneer hem de daartoe dienende physieke organen ontbreken, of deze door ziekte of verwaarloozing, werkeloos blijven, — zal ook de van Geweten en Medegevoel misdeelde menschelijke geest, zonder aankweeking dezer zedelijke organen, — door gepaste discipline van den geest, — de bewustheid van het Goede erlangen. Bij beide categorieën, — bij waarneming en bij bewustheid, — van Intellect en zedelijke organen, — *moeten* de daartoe dienende werktuigen worden aangekweekt, om de sluimerende natuurlijke functiën te doen ontwaken. Dit toont de noodzakelijkheid aan van zoowel godsdienstig als van Wetenschappelijk Onderwijs (Zie § 8).

Voor de zedelijke organen is deze aankweeking de strijd hierboven aangetoond. En deze strijd, die de vorming is van het Geweten en het Medegevoel, — van Rechtvaardigheid en Weldaadzin, — is het wezen van den Christelijken Godsdienst, in dit werk uit de Natuurwetten, beschreven.

HOOFDSTUK I.

De Evolutie-Theorie. — De Zedenwet der Natuur.

§ 1. Het maatschappelijk leven is het natuurlijk gevolg van het menschelijk organisme, en, als zoodanig, ontwikkelt het zich overeenkomstig de Algemeene Natuurwet.

Natuur is de term, waarmede bedoeld wordt: het samenvattend begrip van alle verschijnselen in het heelal; van hunne oorzaken en gevolgen met de daaruit afgeleide wetten: hetzij wij ons daarvan bewust worden door onze zedelijke organen, dan wel die in ons opnemen door onze physieke zintuigen. (Verg. § 15).

De Algemeene Natuurwet is het samengesteld gevolg van de verschillende invloeden, die zich in het heelal werkzaam betoonen en die natuurwetten worden genoemd, omdat zij zich telkens opnieuw en altijd regelmatig aan ons bewustzijn openbaren.

§ 2. Daar wetten de algemeene openbaringen zijn van machten, en gevolgen altijd op oorzaken terugwijzen, zijn wij gewoon de oorzaken van deze toestanden in de natuur, Natuurkrachten te noemen. Om dezelfden reden staat de Algemeene Natuurwet, die de samenstellende eenheid is der door de verschillende natuurwetten gevormde stelsels, in verband met het denkbeeld van een algemeene eerste oorzaak, kracht of macht; en daar deze Eerste Oorzaak ons bekend is geworden door onomstootelijke deductie, als de eenige Beweegkracht of het leven van alles waarvan wij bewustheid hebben, kan zij, langs hypotetischen weg, op verklaarbare natuurverschijnselen gegrond, met de uitdrukking Wordingskracht der Natuur worden aangeduid.

Door deze uitdrukking wenschen wij de oorzaken van schepping en ontwikkeling of evolutie onder ééne voorstelling te vereenigen, om de gelijktijdige werking van voortbrengen en onderhouden, ontstaan en ontwikkelen, aan te toonen, in verband met de regelmatige opeenvolgingen van oorzaken en gevolgen, die Natuurwetten heeten.

De uitdrukking Wordingskracht der Natuur is het wetenschappelijk equivalent voor de godgeleerde uitdrukkingen *Schepper* en *Voorzienigheid*, in één denkbeeld vereenigd, en ook voor de wijsgeerige benaming, *Eerste Oorzaak* of *Eerste Bewustheid.* (§ 8).

De Wordingskracht der Natuur openbaart zich in al hare verschijnselen, van de krachten in de anorganische stof af tot in de hoogste ontwikkeling van het geestelijk zijn van den mensch, door haar innerlijken invloed op de geheele reeks van de verrichtingen in de Natuur.

De theorie der *evolutie* in hare meest uitgebreide beteekenis, berust op de veronderstelling van eene absolute, algemeene en altijd werkende Beweegkracht, die de geheele anorganische en organische natuur doordringt, en die, alle concrete natuurverschijnselen vereenigend, beschouwd kon worden de vereenzelviging van stof met kracht — van materie en psyche teweeg te brengen; waardoor zij eerste oorzaak wordt van het *Leven*, dat zij op aarde tot zijne hoogste ontwikkeling brengt, namelijk, het *zedelijk verstandelijk organisme.* Deze altijd heerschende en van haar onafscheidelijke beweging is de Wordingskracht der Natuur.

Verder wenschen wij nog op te merken dat, gelijk de uitdrukking Wordingskracht der Natuur het begrip van een Algemeene Eerste Oorzaak voorstelt als eene levenwekkende kracht op stof en organisme in het algemeen, zoo ook de uitdrukking *Beweegkracht der evolutie* gebruikt kan worden, om het ontwikkelingsproces van het organisch leven aan te toonen.

Misschien zullen deze en andere benamingen in dit werk den lezer niet juist gekozen schijnen, maar, de noodwendige onvolkomenheid der terminologie betreurend, vertrouwen wij toch, dat hij een voldoend duidelijk begrip van de bedoelde

krachten zal verkrijgen, om in staat te zijn tot logische besluiten ten opzichte van hare hier bedoelde openbaringen te geraken, wanneer hij hare uitwerkselen in de natuur als onderwerpen van proefondervindelijke wetenschap in beschouwing neemt.

Door de voorafgaande stellingen komen wij tot het besluit dat bij anorganische en organische evolutie, de Wordingskracht der Natuur aanschouwelijk wordt door de werking in de stof en het levenwekkend element in het organisme. In de evolutie van den Geest, bespeuren wij die Wordingskracht doordat wij bewust zijn van haar invloed, dien wij Ziel noemen. De Ziel (waarop wij later zullen terugkomen) is de hoogste uiting van den levenwekkenden invloed, van de Wordingkracht der Natuur.

§ 3. In de stof en in de kracht, de eerste openbaringen van het absolute, moeten wij de op zichzelf staande natuurverschijnselen opsporen. *) Maar de inductieve wijsbegeerte der zichtbare feiten, die wij wetenschap noemen, is niet in staat alle inwerkingen der natuur tot aan hare eerste oorzaak na te gaan, door overeenstemmende inductie van zichtbare feiten alleen; en evenmin heeft de wetenschap die hoogste unificatie, welke de wijsbegeerte zoekt, bereikt. Maar al te vaak hebben wij geen oog voor de gegevens der natuurwetten, met een wetenschappelijken term *phenomeenen* genoemd. Daarom moeten wijsgeerige of bespiegelende redeneeringen, gegrond op *inwendige* feiten, d. w. z. op *bewustheid*, dikwijls in de plaats der wetenschap treden, en onder de benaming hypothese, in een of andere wetenschappelijke formule worden binnengelaten om den weg te bereiden tot een juist begrip van een inductieven bouw, op de eenvoudigste waarheden gegrond. Dit is het geval met alle methoden, aangenomen

*) „Er is nog eene andere gevolgtrekking, namelijk deze, dat de philosophie, zooals wij haar begrijpen, niet slechts afzonderlijke concrete natuurverschijnselen moet trachten te vereenigen, niet mag stilstaan wanneer zij afzonderlijke soorten tot vereeniging heeft gebracht, maar werkelijk alle concrete phenomeenen tot eenheid moet brengen. Indien, in den Kosmos, de wet geldt, dat iedere factor werkt, geldt natuurlijk ook de wet dat alle factoren samenwerken. Bijgevolg moet die hoogste eenheid, door de philosophie gezocht, daarin bestaan, dat men begrijpt, dat de Kosmos zich aan deze wet der coöperatie onderwerpt." — HERBERT SPENCER, First Principles § 186.

met het doel om den ontwikkelinsgang der natuurwetten aan te toonen. Niet minder is zulks het geval met het verklaren van zich ontwikkelende natuurverschijnselen bij de beschrijving der organische evolutie (ontwikkeling), welke plaats heeft door voortplanting, instandhouding en vormverandering der levende wezens, zooals de geleerde DARWIN zulks in zijn beroemde werken beschrijft: „De oorsprong der soorten" (soorten is de wetenschappelijke uitdrukking voor bewerktuigde wezens) en „De afstamming van den mensch". De theorieën van DARWIN ten opzichte van de oorzaken van den ontwikkelingsgang in den bouw en in de physiologische functiën en eigenschappen der organismen, genaamd: wijziging, adoptatie, het instandblijven van het geschikte enz. zijn hypothetische verklaringen van oorzaken, die, (hoe betwistbaar de aangenomen wijsgeerige stellingen ook mogen zijn, wanneer zij in een wetenschappelijke voorstelling plaats erlangen) ontwikkelings-hypothesen vormen, die leiden kunnen tot een begrip van den ontwikkelingsgang der plantaardige en dierlijke organismen, die de openbaringen zijn van de Wordingskracht der Natuur. Aldus kunnen hypothesen den mensch helpen om met vrij zekere nauwkeurigheid en met een schijn van wetenschappelijk gezag tot het bestaan van oorzaken te besluiten, wat men door rechtstreeksche bewijzen niet zou vermogen. *) Hypothesen zijn nu nog onmisbaar tot bevordering van natuurkundige wetenschap in het algemeen, vooral bij de physiologie en psychologie, om niet alleen het gemis van voldoende gegevens te vergoeden, de gapingen aan te vullen die overblijven bij het constateeren der

*) Evolutie, hetzij die plaats heeft tengevolge van een proces van opeenvolgende veranderingen of toestanden, „door vermenigvuldiging van gevolgen", zooals de heer HERBERT SPENCER haar beschreef vóor DARWIN, of tengevolge eener zekere natuurkeus, hetgeen de theorie van DARWIN is, of misschien van beiden te zamen (gelijk de heer HERBERT SPENCER dat aanneemt in de 4de uitgave van zijn First Principles) is bijna een beslist historisch feit; maar de oorzaak of liever de oorzaken van deze gevolgen is of zijn nog eene hypothese. Professor HUXLEY zegt dan ook met recht, met het oog op onze kennis van voorwereldlijke dieren: „de evolutie van vele bestaande diersoorten uit hunne voorgangers is niet langer eene hypothese maar een geschiedkundig feit; de aard van de physiologische factoren echter, die deze evolutie bewerkstelligden, is nog niet aangetoond. (*Encyclopaedia Britanirica*).

feiten, maar ook om de onvolmaaktheid en ongenoegzaamheid van ons *physisch-verstandelijk organisme*, dat de physische en verstandelijke vermogens van den mensch bevat, te hulp te komen. Deze laatsten worden *de Rede* genoemd. „Het voorrecht," zegt professor OSCAR SCHMIDT, „waarop de vooruitgang der wetenschap in het algemeen steunt, is, dat deze het recht van navorschen bezit, in betrekking tot bepaalde gezichtspunten, en van aannemen van waarschijnlijkheden, in den vorm van wetenschappelijke conjecturen of hypothesen." *) „Laat u niet misleiden," zegt professor HUXLEY, „door het algemeen begrip, dat eene hypothese niet vertrouwbaar is, omdat zij hypothese is. Dikwijls is bij een of andere wetenschappelijke slotsom aangevoerd, dat die bij slot van rekening maar op eene hypothese berust. Maar hebben wij bij negen tienden van de belangrijkste zaken van het dagelijksch leven wel iets anders om ons te leiden, dan hypothesen en nog wel zulke, die op onbekende gronden rusten? zoodat wij bij de wetenschap, waar de waarschijnlijkheid eener hypothese ten strengste wordt onderzocht, met recht denzelfden weg volgen." Iets verder zegt hij: „Er is eene breede kloof tusschen iets dat men niet verklaren kan, en iets dat u geheel van het spoor brengt. Er zijn bijna geen hypothesen die niet met een of ander nog niet verklaarbaar feit in verband staan; maar dit is iets geheel anders, dan een feit, dat lijnrecht tegen uwe hypothese indruischt. Het eenige wat gij in dit geval kunt aanvoeren is, dat uwe hypothese in hetzelfde geval verkeert als zoovele andere. †)

Hypothesen worden ten opzichte van den aard van het bewijs dat zij tot hare bevestiging eischen, in drie welonderscheiden klassen verdeeld, te weten: natuurkundige, verstandelijke en zedelijke, en moeten bijgevolg getoetst worden aan de daarop betrekking hebbende natuurwetten. Eene hypothese op natuurkundige oorzaken gegrond, moet bewezen worden uit de werking der in de stof aanwezige krachten, dus getoetst wor-

*) Prof. OSCAR SCHMIDT, The doctrine of Descent and Darwinisme. Hoofdstuk over The Pedigree of Vertebrate Animals (HENRI S. KING & Co., London 1875) blz. 248.

†) Prof. THOMAS H. HUXLEY, Lectures on „Origin of species". HUMBOLT Library of Popular Science Literature, deel I, bladzijde 518 en 529.

den aan natuurkundige of scheikundige wetten. Eene hypothese op zuiver logische grondslagen gebouwd, moet door afgetrokken wiskundige en logische redeneeringen worden bewezen, dus getoetst worden aan de wetten van het verstand. Ten slotte eischt eene zuiver zedelijke hypothese bevestiging door de innerlijke overtuiging van wat goed of kwaad is. Haar bewijs ligt in de Zedenwet der Natuur. Deze, de jongste der natuurwetten, die de laatste schakel vormt in den ontwikkelingsgang, aan welken het geestelijk leven van den mensch deel neemt, is de teederste van allen; zij dwingt ons door hare diepzinnige teerheid onze onderzoekingen tot hare fijne en diepverborgen waarheden uit te strekken, Deze waarheden zijn op Rede en Medegevoel gegrond. Op hoe verschillende wijzen hypothesen nu ook bevestigd kunnen worden: het kenmerk van alle bruikbare hypothesen is, dat zij betrekking moeten hebben op factoren, in staat om de verschijnselen voort te brengen, die de respectieve natuurwetten vormen en waarvan de *verae causae* ons onbewezen voorkomen. Dit is de hoofdregel overal waar men de natuurwetten, hetzij physische, verstandelijke of zedelijke, tracht te beschrijven. Op dit beginsel rust dan ook de volgende hypothese van de ontwikkeling der algemeene Natuurwet.

§ 4. Eene beschouwing van de algemeene Natuurwet, zooals die zich op onzen aardbol vertoont, doet ons zien, dat de ontwikkeling der natuur langzamerhand, en als bij tijdperken, die dan ook scheppingstijdperken genoemd worden, heeft plaats gegrepen, terwijl de invloed van de Wordingskracht der Natuur, die de eerste oorzaak van de in de natuur werkende krachten is, zich in al deze tijdperken vertoont. Er is echter geen grenslijn tusschen deze verschillende tijdperken, want de wetenschap moge verdeelen en classificeeren: de natuur blijft één geheel; — zoodat wij door tijdperken verstaan, eene generalisatie van groepen van lichamen of verschijnselen, waarin eene bijzondere kracht of natuurwet zich met bijzondere duidelijkheid aan onze waarneming openbaart.

Onderwerpen wij nu zes dezer tijdperken aan eene algemeene beschouwing, en voegen wij daar bij wat wij als het

begin van de evolutie der stof beschouwen, namelijk, de ontwikkeling der weegbare stof, de moleculaire of atomistische bouw uit de onweegbare wereldaether, — tot aan het tijdperk waarin wij ons nu bevinden (dat is het zesde tijdperk), dan zien wij dat de evolutie van de algemeene Natuurwet, dat is de trapsgewijze ontwikkeling van de verschillende natuurkrachten, zich op de volgende wijze openbaart.

Zoodra stof — welk woord slechts een symbolische naam is voor die eenvoudige zelfstandigheid, die even goed gebonden of latente kracht, of wel middelpunt der krachten genoemd kan worden, — door de werking der Wordingskracht, tot vaste zelfstandigheid is gevormd, wier invloed merkbaar is door de physische of chemische wet, dan is het eerste scheppingstijdperk voltooid. Dit tijdperk omvat alle isomeere en isomorphe transformatiën van onbewerktuigde lichamen, en alle saamgestelde vereenigingen van zelfstandigheden, *kristallen* genaamd. De krachten, die op de stof inwerken, worden electriciteit, magnetisme, galvanisme, cohaesie, capillariteit, endosmose, exosmose, adhaesie, aantrekkingskracht, zwaartekracht, evenwicht enz. genoemd.

De bewegingwekkende kracht, die van het Wordingsvermogen der natuur uitgaat, en die zich reeds in het eerste scheppingstijdperk, in de chemische gedaanteverwisselingen en andere verschijnselen der stof, als eene vereeniging van krachten doet kennen, komt in het tweede tijdperk sterker ontwikkeld te voorschijn en wordt *levenskracht* genoemd. Dit is de phase van den oorsprong van het plantaardig organisme.

Het lager dierlijk leven behoort tot de groep, die het derde tijdperk kan genoemd worden, en de phase is der lagere dierlijke organismen, terwijl het vierde tijdperk aan de phase van het ontwikkeld dierlijk organisme of instinct behoort, waarin de hoogste ontwikkeling der redelooze dieren bereikt wordt.

Het verschijnen van den mensch op de aarde vormt het vijfde Wordingstijdperk, met andere woorden, het tijdvak der ontwikkeling op de aarde van het Physisch-verstandelijk Organisme, of nog anders, van het Redelijk Wezen. Dit tijdvak omvat

zoowel de verstandelijke als de physiologische eigenschappen van den mensch, als soort beschouwd, zooals hij op de aarde voortkomt uit de eerste beginselen der stof, ontwikkeld tot een volkomen, rijzig, rechtopgaand wezen, met een stoffelijke natuur en met dierlijke neigingen, maar ook met die hoogere physiologische verfijning van het dierlijk instinct en met de verstandelijke vermogens begaafd, welke bij den mensch Rede worden genoemd. Deze soort is voor den materialist de volmaakte mensch.

§ 5. Maar de ontwikkeling van den mensch, of juister gezegd, de ontwikkeling van zijn geestelijk bestaan, houdt hier niet op, want langzamerhand komt hij, in overeenstemming met zijn maatschappelijken vooruitgang, en naarmate de hem omringende betrekkingen de hoedanigheden van zijn zedelijk organisme gunstig waren, in het zesde tijdperk; dat is het gebied van de Zedenwet der Natuur, die de hoogst bekende sfeer der scheppingsorde aangeeft, namelijk, het *Zedelijk-Verstandelijk Organisme*, — het gebied van *Geestelijk* zoowel als *Redelijk* leven; met andere woorden, hij heeft nu dien trap van zedelijke ontwikkeling bereikt, waardoor in hem de *Bewustheid van het Goede* is gewekt. Het *Goede* is de *Rechtgeaardheid* van het Altruïsme, kenbaar in de volmaakte samenstelling van Rechtvaardigheid en Weldadigheid, in 's menschen gemoed, gewekt door de zedelijke organen *Geweten* en *Medegevoel*, de psychische eigenschappen van dit hoogst zedelijk organisme. Het evolutie-proces van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme is gelijk aan dat van het physisch organisme, maar, onder de zooeven genoemde ontwikkeling der zedelijke organen, onder den invloed van het zedelijk Godsbewustzijn is het zedelijk wezen in den algemeenen strijd om het bestaan een nieuw tijdperk ingetreden. Hier wordt de strijd om het stoffelijk bestaan beperkt door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel (§ 15) en dikwijls opgeheven door het edeler streven van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme om het Zedelijk bewustzijn te handhaven in weerwil van de hem omringende dierlijke neigingen (§ 76); een strijd, die de ontwikkeling van het lager tot het hooger organisme op den

voet volgt, door het ontwikkelen of geschikt maken der hoogere zedelijke organen, en die trapsgewijze geleidt tot die harmonische vereeniging van rechtvaardigheid en weldadigheid in 's menschen geestelijk wezen, die de openbaring is van het *goede* in de uiting der ziel. (§ 32).

Deze vooruitgang door evolutie van 's menschen geestelijk wezen zou het instandhouden van het zedelijk element in den mensch genoemd kunnen worden, ter onderscheiding van zijn achteruitgang, door ontaarding en somtijds door geheele onderdrukking van het zedelijk-verstandelijk organisme, veroorzaakt door niet-toepassing of verstomping der zedelijke organen, geweten en medegevoel, waardoor de geest op een lageren trap van geestelijke ontwikkeling blijft of langzamerhand terugzinkt tot dien staat van zielloos materialisme, waarin niet meer de zedelijke organen den mensch besturen en beheerschen, maar alleen de driften der dierlijke neigingen, door het egoïsme van het materialisme geleid, invloed uitoefenen op zijn wil. *).

Wat het gemoed aangaat en zijne vorming der maatschappij als vereeniging van menschelijke wezens, blijft dus de evolutietheorie van kracht; de strijd om het bestaan heeft plaats, maar in de sfeer van Zedelijk-Verstandelijke werkzaamheid.

---

*) „Indien het proces, waardoor zekere organismen zich voegen naar hunne omgeving, werkelijk plaats heeft, is er niet de minste reden waarom wij aan dit proces paal en perk zouden stellen of zeggen: hier of daar zal het zijne volmaaktheid bereiken. GEORGE J. ROMANES, M. A., L. L. D., F. R. S. "The scientific evidences of Organic Evolution." Nature series (uitgave 1882, pag. 5). „Het is zoo natuurlijk te veronderstellen, dat dezelfde veranderingen, die gedurende de beschaving hebben plaats gehad, zullen blijven plaats hebben, maar het is onnatuurlijk te veronderstellen, dat zulks niet het geval zal zijn. Niet hij denkt verkeerd, die gelooft dat dit zich-voegen, voortdurend is, maar hij die daaraan twijfelt. Ongeloof aan eene verdere evolutie van de menschheid, wier toestand daardoor tot volkomenheid moet geraken, toont juist de onvolkomenheid van zijn begrip van oorzaak en gevolg. Hij, die alle vroegere dogma's en vroegere levensbeschouwingen ter zijde stelt, in wetenschappelijke gevolgtrekkingen gelooft en zich het denken, door de Wetenschap gewekt, eigen gemaakt heeft, zal het besluit tot hetwelk wij gekomen zijn onomstootelijk vinden. Hij zal niet kunnen twijfelen, of het proces, dat alle wezens zóó heeft gevormd, dat zij beantwoorden aan de levenseischen, en eindelijk voldoening vinden in het vervullen dier eischen, zal steeds voortgaan hem verder aldus te vormen." HERBERT SPENCER, "The data of Ethics." hoofdstuk X, § 67.

Evolutie beteekent hier de strijd tusschen het Zedelijk Element en de dierlijke natuur in den mensch. (§ 14).

Door de verscherping zijner zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, door de tucht van den Godsdienst (§ 24) en door zijne inwendige Zielsaandoeningen, kan de mensch het natuurlijk-zedelijk-ideaal bereiken, dat niet alleen noodig is om hem persoonlijk te leiden, maar ook onmisbaar tot het instandhouden van het familieleven en der maatschappij. (§ 76).

Het gemoedsleven zal later behandeld worden, wanneer wij over den Oorsprong van het Recht spreken (§§ 29—40). Verder wenschen wij nog op te merken, dat met werking van de Zedenwet der Natuur bedoeld wordt: de invloed van het zedelijk element in de natuur op het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch.

§ 6. Wij hebben gezien, dat de verschillende natuurkrachten, in hare opeenvolgende combinatiën, gevormd door het werkend element van de Wordingskracht der Natuur, de verschillende scheppingstijdperken voorstellen, waarin de Algemeene Natuurwet zich als groepen van natuurverschijnselen aan den mensch vertoont. Iedere groep heeft hare eigen klassen van lichamen of verschijnselen, soorten genaamd, en treedt juist dan op den voorgrond, wanneer de op hare vorming invloed uitoefenende kracht, of de wet die de openbaring van die kracht is, de overheerschende is. De verschillende klassen en soorten in de bewerktuigde natuur, hebben allen hunne soortelijke hoedanigheid, en nemen ieder hunne bijzondere plaats in, waar hun die door het evolutieproces is aangewezen. In het leven geroepen door de natuurkracht, die den bijzonderen toestand van de materie, waaruit zij ontstaan zijn, beheerscht, vertoonen zij zich als afzonderlijke loten van den grooten stam; in hunnen groei ontwikkelen zij weder andere takken, die op hunne beurt tallooze loten voortbrengen. De lagere takken kunnen niet de kruin bereiken, evenmin als het dier zich tot mensch heeft ontwikkeld; de verwantschap bestaat in den gemeenschappelijken stam.

§ 7. De Schakels der Evolutie kunnen wij bij de soorten niet onderkennen. Wij moeten de groote menigte waarnemingen tot algemeene wetten brengen, om de eene of andere oplossing van

het raadsel der evolutie te vinden; door in de zijpaden der schepping af te dwalen, loopen wij gevaar den hoofdweg te missen, terwijl we de onbekende schakels er toch te vergeefs zoeken.

Wij beschouwen de ontwikkeling van de Algemeene Natuurwet of van het worden, ontstaan en groeien op de aarde, met andere woorden, de evolutie der natuur, als de uit een onzichtbare kiem ontwikkelde boom, met tallooze loten en takken, elk zijne bijzondere richting volgende doch allen uit dezelfde bron gevoed. Allen, loten van denzelfden stam, danken hun organisch leven aan dezelfde Beweegkracht en Algemeene Oorzaak. Zoo ontstaat een stelsel van wederkeerige afhankelijkheid; want dezelfde Beweegkracht drijft tot aller groei, — het vereenigd resultaat van de verschillende Natuurkrachten. En dat deze krachten onderworpen zijn aan den invloed van eene algemeene Eerste Oorzaak, zien wij uit de stelselmatige ontwikkeling der natuur, Evolutie genoemd, waarvan de factoren zijn Stof, Kracht en Leven, die, zooals wij reeds vroeger opmerkten, vereenigd worden door de Wordingskracht der Natuur als Beweegkracht der Evolutie. (§ 2).

§ 8. Maar noch de aard dezer krachten, noch wat wij materie noemen, noch de oorsprong van het leven of de Beweegkracht der Evolutie in de bewerktuigde natuur is te verklaren door de wetenschap, of door eenige redeneering der logica, die wij zouden willen toepassen bij het beschrijven der evolutie, met andere woorden, door de Rede. Wij kunnen geen duidelijker voorstelling geven van de onmacht der Wetenschap, en dus der Rede, dan door de woorden aan te halen waarmede de Heer HERBERT SPENCER zijn hoofdstuk over „Ultimate Scientific Ideas" besluit.

„*Eerste Oorzaken* is dus de naam van, voor ons, onbegrijpbare realiteiten. Nadat wij onnoembaar ver gevorderd zijn in het verbinden van feiten en het vaststellen van meer en meer uitgebreide algemeene toepassingen — wanneer begrensde en afgeleide waarheden omgezet zijn in waarheden van grooter omvang, zijn wij nog even ver van de oorspronkelijke waarheid. Het verklaren van wat verklaarbaar is, doet ons maar al te duidelijk zien, dat er nog zooveel onverklaarbaars overblijft. Zoowel in het uitwendig als in het inwendig leven, ziet de

man der wetenschap zich omringd door onophoudelijke veranderingen, waarvan hij noch het begin noch het einde ontdekken kan. Als hij, de evolutie der dingen wegcijferend, de hypothese aanneemt, dat het heelal eens in een verwarden toestand verkeerde, ontdekt hij dat het onmogelijk te begrijpen is hoe dit aldus kwam; en evenzoo, als hij over den toekomenden tijd nadenkt, kan hij onmogelijk bepalen waar de voortdurende opeenvolgingen van verschijnselen een einde nemen zullen. En wanneer hij tot zichzelf inkeert, bemerkt hij dat ook de beide einden van den draad der zelfbewustheid buiten zijn bevatting liggen; hij kan zich zelfs niet voorstellen dat hij bestaan heeft of in de toekomst bestaan zal. Keert hij zich daarentegen bij deze opeenvolgende in- of uitwendige verschijnselen tot hun innerlijk wezen, dan blijft hij even ver als te voren. Stellen wij, dat hij in staat is van alle deze dingen den vorm, de eigenschappen en doeleinden terug te brengen tot Kracht, Ruimte en Tijd, dan nog ziet hij dat de begrippen Kracht, Ruimte en Tijd alle verstand te boven gaan. Eveneens, al voert het onderzoek van verstandelijke vermogens hem eindelijk tot gewaarwordingen, als eerste oorzaken van alle gedachten, is hij nog niet veel verder; want hij kan noch deze gewaarwordingen verklaren noch dat zeker iets, hetwelk ons van deze gewaarwordingen bewust doet zijn. Hij moet dus erkennen dat èn het Objective èn het Subjective, zoowel in hun oorsprong als in hun hoofdbestanddeel ondoorgrondelijk zijn. Overal plaatsen zijne onderzoekingen hem eindelijk voor een onoplosbaar raadsel, en de wezenlijke onoplosbaarheid wordt hem hoe langer hoe duidelijker. Tegelijkertijd leert hij de grootheid en de kleinheid tevens van zijn menschelijk verstand kennen, hoe volkomen hij in staat is om zijn voordeel te doen met al wat binnen het bereik zijner ondervinding valt, en hoe machteloos hij staat tegenover alles wat daar buiten gelegen is. Hij begint nu eerst goed het onbegrijpelijke te erkennen van het eenvoudigste feit, op zichzelf beschouwd. Hij *weet* nu, in waarheid beter dan iemand anders, dat niets in deszelfs eerste wezenlijkheid geweten kan worden." *)

---

*) Furst principles, hoofdstuk III. Ultimate Scientific Ideas, § 21.

Hierin ligt het bewijs voor het onvolkomene onzer physische en verstandelijke vermogens, en waarom de Wordingskracht en haar invloed op den geest des menschen door de wetenschap niet kan worden verklaard, of m. a. w. voor het verstand onbegrijpelijk is, tenzij de fakkeldrager van een hooger begrip, die gave der Ziel die wij Intuïtie noemen, ons voorlichte, door de spontane ingevingen der Ziel, die de hoogere ontwikkeling van ons zedelijk-verstandelijk organisme, als oorspronkelijke bewustheden bevat. (§§ 10 en 11).

§ 9. *Rede.* De Rede is het resultaat van verschillende ervaringsindrukken aan opvolgende physiologische toestanden verbonden. Die indrukken, door de Intuïtie met leven begiftigd, en door het ontwikkelend verstand met elkander in betrekking gebracht, zijn langzamerhand van instinct intellect geworden, de grondslag der hoogere geestelijke ontwikkeling.

§ 10. *Intuïtie.* Bij de voorafgaande stellingen voegen wij de volgende hypothese ten opzichte van de Intuïtie.

Intuïtie is de instinctive aaneenschakeling van denkbeelden door reflex-bewegingen der bewustheid. Het *Ego*, als „centraalzenuw", antwoordt op den prikkel der zedelijke organen gelijk de reflex-bewegingen der natuurkundige „centraalzenuw" aan den prikkel van de physieke zintuigen beantwoordt. Deze wezenlijke eigenschap van het *Ego* geeft het aanzijn aan eene wet der bewustheid van den geest, en roept de voorwaarde tot denken in het leven, wanneer de geest zijn volkomen verstandelijke en zedelijke ontwikkeling bereikt heeft, onbevooroordeeld, zuiver en los van *a priori* theorieën. In de wording van het Ervaringsvermogen, bij het Evolutie-proces op Aarde, wordt de Intuïtie voorafgegaan door die spontane helderheid van aan de rede grenzend instinct, — de voorlooper van het Bewustzijn, — die zoo dikwijls met verbazing bij dieren waargenomen wordt. De ontwikkeling van het werktuigelijk verstand vooruitloopende, komt de Intuïtie blijvend aan het licht bij het eerst ontwaken der rede, wier gezellin in den menschelijken geest zij altijd is, en waarvan zij, door hare steeds toenemende evolutie, een hoogeren toestand van zedelijken en verstandelijken vooruitgang voorspelt. Intuïtie is de grondslag van al

onze wetenschappelijke berekeningen en helpt ons over de doode punten van het werktuigkundig samenstel der Rede; immers, zonder hare prikkelende en subtiele levenskracht, zou dit mechanisme juist ophouden, waar het zijn krachten het meest noodig heeft, om de Grondwaarheden in zich op te nemen, die de basis van alle wetenschappen zijn. (§ 13).

Intuïtie — Geestesgevoel, innerlijke aanschouwing van den Geest, — doet in den geest een zekere soort van bewustheid ontwaken, geheel verschillende van de intellectueele waarneming der rede, en die Gevoel, Geestelijk Gevoel of *Inspiratie* genoemd wordt. Wanneer dit gevoel en deze rede vereenigd zijn, vormen zij het gewone verstand, dat een normaal begaafd mensch bezit, en Gezond Verstand genoemd wordt (in § 34 behandeld). Wij zien dus, dat, waar de wetenschap geene bewijzen kan bijbrengen, de waarheid *gevoeld* kan worden. Wij zeggen immers, dat wij de waarheid van zeker voorstel of krachtig argument gevoelen, wij voelen dat het onze plicht is dit of dat te doen. Hoe meer de menschelijke geest vooruitgaat op den weg der ontwikkeling, des te meer treedt de Intuïtie op den voorgrond, en des te meer en des te getrouwer wordt er naar haar stem geluisterd. De ware Intuïtie blijft dan ook vrij van dat bedriegelijke element, dat dikwijls voor haar wordt aangezien, de *Verbeelding*. De Verbeelding toch is het vermogen, of de vereeniging van vermogens, waardoor zekere denkbeelden in den geest worden gewekt; maar de Intuïtie onderzoekt het wezen dezer door de verbeelding opgewekte denkbeelden, wanneer de Rede, door de verbeelding beheerscht, niet te vertrouwen of niet voor hare taak berekend is. De Verbeelding is dus niets anders dan het opbruisen van den Geest, dikwijls voor diens stabiliteit gevaarlijk, terwijl de Intuïtie, standvastig en steeds voortbouwend gelijk al de natuurkrachten, het rangschikkend grondbeginsel der Rede is. (§ 20). Daar de Intuïtie zich nauw aansluit aan het verstand, vereenigt zij het menschelijk bewustzijn met het Onbekende, met die onnaspeurlijke oorzaak, die zich als de algemeene natuurwet openbaart, terwijl zij ons datgene, wat voor de rede onverklaarbaar is, als bij instinct doet gevoelen, en aldus

zoo nauwkeurig mogelijk dezelfde soort van toezicht over de Onbekende wereld houdt, als wij reeds met het oog op de verschijnselen dezer wereld bezitten. Aldus is zij de stem der Ziel, die het menschelijk schepsel aan Zijn Schepper verbindt.

§ 11. *De Ziel.* De Ziel wordt in het Ego onzer bewustheid, vertegenwoordigd door die voortbrengende kracht van het geestelijk organisme, in de vorige paragraaf onder den naam van Intuïtie beschreven. De invloed van de Wordingskracht der natuur wordt, zooals wij reeds gezegd hebben, opgemerkt in het ontwikkelingsproces, d. i. de werking der krachten op de onbewerktuigde en de bewerktuigde stof en geeft den stoot tot voortdurende ontwikkeling en groei, overeenkomstig den vooruitgang van de Algemeene Natuurwet, waarvan zij de Beweegkracht is. „Van de Macht, waarvan het Heelal getuigt, kunnen wij," zegt de Heer HERBERT SPENCER, „ons volstrekt geen begrip vormen." *) Deze Eerste of Absolute Oorzaak, deze bron van alle physische en zedelijke wetten, met hare alles doordringende grondbeginselen, die wij de *Wordingkracht der Natuur* noemen, gaat het menschelijk verstand te boven, en is door den menschelijken geest niet te bevatten; maar wij zien hare werkingen in de stof als zij Kracht, in het organisme als zij Leven heet, wij kunnen ons haar bewust worden door dien bijzonderen innerlijken toestand van het bewuste Ik, die Intuïtie heet, als haar aandrang en hare ingevingen de openbaringen van de ziel geworden zijn.

Derhalve zijn Intuïtie en het Ik-zijn der bewustheid openbaringen van de Ziel. De denkbeelden Goed en Kwaad, die wij aan de zedelijke organen Geweten en Medegevoel danken, worden in onze Ikheid door bewustheid gevoeld en met onze handelingen of die van anderen vergeleken of in tegenstelling gebracht, door ons opmerken, (met onze physische zintuigen) van uitwendige voorwerpen en toestanden, en eindelijk beoordeeld.

Aldus vertegenwoordigt de Ziel, door Intuïtie, het Zedelijk Element in het Ego der bewustheid; deze is het middelpunt

*) First Principles, § 14.

van de zedelijke organen en van den vrijen wil; de macht „die oproept, schorst of ontbindt," en die als opperrechter over ons zedelijk begrip en over onzen vrijen wil oordeelt. *) (§ 18).

Daar het Ego, het zich bewuste, dat zooveel drijfkracht is als beletsel tot handelen, aanzet zoowel als tegenhoudt, het middelpunt is van den vrijen wil en de zedelijke organen, is dit middelpunt maar zelden in volmaakte overeenstemming met de ingewikkelde en tegenstrijdige neigingen en botsingen tusschen wil, geweten en medegevoel. Daardoor schijnt het Ego dikwijls geslingerd te worden tusschen doen en laten, en ontstaat die toestand van den geest, *zedelijken twijfel* genoemd. Maar, in weerwil van elke ongunstige omstandigheid, zal in den geestelijk en verstandelijk in bedwang gehouden normalen geest, het Ego zijn zedelijk overwicht en rationeele werkzaamheid behouden. (Verg. §§ 24 en 25).

§ 12. *Geestestoestand van ontoerekenbaarheid.* De invloed van de Wordingskracht in de Geestesontwikkeling kan niet, gelijk in de anorganische evolutie, door de zintuigen worden waargenomen, maar maakt zich aan den geest bekend door de ziel, die wij dus leeren kennen als middelaarster tusschen ons zedelijk en verstandelijk organisme en de Wordingskracht der Natuur; met andere woorden: de ziel is de openbaring van de Wordingskracht der Natuur in het hoogere ontwikkelingsproces van den menschelijken geest. (§ 29). Wanneer 's menschen geest in abnormalen of ongezonden toestand verkeert, hetzij door totale geestelijke verdorvenheid of physische ongeschiktheid tot het in zich opnemen van eenig geestelijk of verstandelijk idee, dan is de gemeenschap tusschen de ziel en het verstand opgeheven, de stralen der Intuïtie, die de lichten der zedelijke organen, geweten en medegevoel, ontsteken, kunnen het gemoed niet binnendringen, het geestelijk leven wordt onderdrukt, en het lichaam is *zedelijk* dood, want het bezit dan slechts het dierlijk instinct, nog wel verward door die overblijfsels van verstand, die somtijds nog den menschelijken geest aankleven, nadat het licht der Intuïtie is uitge-

*) Renouvier, Essai de Critique générale. 2e editie. Deel I, pag. 395 enz.

bluscht. In dien treurigen toestand van den geest is het Ik onttroond, en aangezien de wil niet langer door de zedelijke organen wordt in bedwang gehouden, is het individu voor zijn daden niet aansprakelijk. Wanneer door ontstemming van de physische organen de bloedsomloop gestremd wordt, houdt het physische leven op, en zoo ook het geestelijk leven, wanneer het verstand niet in staat is de indrukken van de ziel in zich op te nemen. *)

§ 13. *Grondwaarheden* zijn de beginselen waarop de wetenschap gegrond is. Zij kunnen alzoo niet door wetenschappelijke definitiën worden geformuleerd, dewijl zij bij de gedachtenvorming vooraf worden verondersteld. Zij ontstaan dus niet door stoffelijke waarneming, evenmin door ervaringen der zinnen. Zij ontstaan als van zelf wanneer de juiste gelegenheid daar is, met de ontwikkeling der Rede zelve, als het ware den grondslag der Rede vormende; bijgevolg mogen wij tot het besluit komen, dat zij in den geest ontstaan door de eigenaardige macht der intuïtie, wanneer deze onder normale omstandigheden werkt. †).

Deze waarheden vormen twee afzonderlijke klassen, namelijk *Physische Waarheden*, de grondbeginselen van de Natuurwetten; en *Zedelijke Waarheden*, de oorspronkelijke ideeën van goed en kwaad, die de grondbeginselen vormen van de wetenschap van het Recht (vergelijk § 30).

Wij wenschen hier nog aan te merken, dat de uitdrukkingen Intuïtie en Ziel hetzelfde beteekenen als die onverklaarbare kracht, die wij als het Zedelijk Element in de Natuur aannamen, wanneer zij zich aan onze bewustheid openbaart. (§§ 5 en 32).

Wij hebben echter, bij het beschrijven van de zedelijk-verstandelijke ontwikkeling, bij voorkeur de uitdrukking Ziel gebruikt.

§ 14. *Het Goede.* De bron van zedelijke ontwikkeling, waaruit de mensch de kracht tot het voortzetten van den strijd om vooruitgang en beschaving in zijn reinste opvatting, put, is de Ziel. Daar zij het uitvloeisel is van de Wordingskracht der Natuur — die als absolute oorzaak van de Algemeene

*) En het stof wederom tot aarde keert gelijk het geweest is, en de ziel weder tot God keert, die hem gegeven heeft. Prediker XII, 7.

†) JOSEPH HAVEN, Mental Philossophy, Ed. 1878, pag. 34—229.

Natuurwet, en als de oorsprong van het volmaakt goede voorkomt — deelt de Ziel aan den menschelijken geest door de zedelijke organen het goede mede. (§ 5). Het goede is niet dat, wat de zinnen aangenaam aandoet, evenmin eenige beschouwing op een nuttigheidsbeginsel gegrond, al staat het in nauw verband met het algemeen welzijn; maar het is die volkomen harmonie van Rechtvaardigheid en Weldadigheid, die als het begin van alle deugden, de gedragsregelen vormt, die de Zedenwet der Natuur heet. De Zedenwet der Natuur doet zich alzoo kennen door de Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel.

Hierop berust de Christelijke leer van Liefde en Gerechtigheid.

Het goede is eene grondwaarheid der Intuïtie, geen Utiliteitstheorie. Daden worden niet goed *omdat* wij ze goedkeuren, maar wij zijn gelukkig, als we ze goedkeuren *omdat zij goed zijn. Niet* omdat het gebod goed te doen gegeven is, zijn zij goed; het gebod is gegeven *omdat zij goed zijn.* *).

Dit is het subjectieve goede, hetwelk objectief wordt zoodra door den Tijdgeest van het Recht wetten gevormd en geschreven worden, zooals wij later zullen zien (§ 33).

§ 15. De beide elementen van het Goede, Rechtvaardigheid en Weldadigheid, die wij als Zedenwet der Natuur, — door de ingeving van de Ziel kennen, openbaren zich aan onze bewustheid door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel. Deze zedelijke organen zijn de bijzondere werktuigen van het gemoed, waardoor het zedelijk onderscheid leert maken, gelijk het oog de kleuren, het oor de geluiden door de physieke zintuigen, onderscheidt. De bewustheid van het Goede behoort tot de zesde evolutie-phase, het Zedelijk-Verstandelijk organisme, en de basis van de zedelijke organen is de Zedenwet der Natuur, geuit door de Zedelijke Organen, door middel van de Intuïtie der Ziel, als hierboven beschreven. (§§ 5 en 10).

Door het Geweten leert het gemoed onderscheid maken tusschen goed en kwaad, en krijgt het een begrip van de begin-

---

*) JOSEPH HAVEN, Moral Philosophy, pag. 47.

selen van het Recht: — deze zijn de functiën van het Geweten. Medegevoel, daarentegen, is het zedelijk organisme, waardoor de aandoeningen der belangelooze gevoelens, die ons tot Weldadigheid stemmen, in het gemoed ontwaken, en tot het *Altruïsme* van het Christendom leiden.

Het in zich opnemen van het eene, behoeft niet noodzakelijk voorafgegaan of gevolgd te worden door de emoties van het andere. In het gezonde en reine gemoed ontstaan zij naast elkander, en hoewel van elkander afhankelijk, houden zij de schaal van Rechtgeaardheid in evenwicht, en in dezen toestand moet de geest komen, wanneer de Wil in volkomen harmonie is met de zedelijke organen. De Zedenwet der Natuur dwingt ons, door het Geweten tot rechtvaardigheid en door het Medegevoel tot de onderlinge hulp der menschlievendheid; alzoo tot een juist gedrag en tot onzen plicht, en houdt het groote gevoel voor goed en kwaad in stand. De menschlievendheid is de afschaduwing in het reine hart van de liefde van den Schepper voor zijn maaksel; zij gebiedt onderlinge hulp en verhindert dat der menschelijke natuur andere lasten worden opgelegd dan zulke, die den vooruitgang van den mensch bevorderen, zonder zijne krachten te boven te gaan. Want, indien gerechtigheid niet door Genade wordt getemperd, ontaardt zij in heerschzucht en dwingelandij. Evenzeer om het weldadig gevoel vrij te houden van zwakheid of weekheid in handelen, hetgeen wetteloosheid in het gemoed zou kunnen veroorzaken, kan het Geweten, door het eischen en goedkeuren van rechtvaardige daden, den Wil verhinderen aan het medelijden toe te geven, wanneer dit laatste, door de Verbeelding geprikkeld, die ware menschlievendheid, die altijd met de beginselen der gerechtigheid in overeenstemming is, begint te schaden. Gerechtigheid zonder Genade bestaat niet. Gerechtigheid en Genade vereenigd vormen Rechtgeaardheid, en deze — het Goede — is de Vrede des Gemoeds. *).

Aldus wordt het Goede in het bewuste gemoed kenbaar gemaakt als een toestand van volkomen harmonie tusschen

*) Psalm LXXXV: 10. De goedertierenheid en de waarheid zullen elkander ontmoeten, de gerechtigheid en de vrede zullen elkander kussen.

Geweten en Medegevoel. Hoe meer deze zedelijke organen zich ontwikkelen, des te strenger wordt de opvatting van het Goede in den mensch — tot het beoefenen der Deugd.

§ 16. *Deugd.* Nauw verwant door hun gemeenschappelijke bron, de Intuïtie, ontleenen Geweten en Medegevoel eveneens hun oorsprong aan het Leven, en volgen het leven door alle ontwikkelingstijdperken heen. Geweten en Medegevoel ontwaart men ook reeds tot op zekere hoogte bij de dieren, vooral wanneer deze eigenschappen door dresseeren zijn opgewekt; maar die harmonieuse vereeniging, die bij den mensch door de ziel ontstaat, ontwikkelt hare edelste krachten eerst op den hoogsten trap van geestelijke ontwikkeling, het Zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch. Deze harmonie is de openbaring van de Zedenwet der Natuur, en brengt den invloed der ziel in 's menschen geest aan het licht. De verklaring van de Zedenwet der Natuur, d. i. van de wet, die de daden van het Zedelijk Organisme beheerscht, waardoor het natuurlijk onderscheid tusschen deugd en ondeugd duidelijk wordt, is even onmisbaar bij de beschrijving der evolutie van het menschelijk geslacht, als de physische wetten onmisbaar zijn bij het beschrijven van de stoffelijk organische ontwikkeling. *).

De Deugd is het geformuleerde Goede in den menschelijken

---

*) „Gelijk het op natuurkundig gebied gaat, zoo gaat het ook op geestelijk. Er begint zich onder de menschen een geloof te verspreiden, hoewel nog onbestemd en bevooroordeeld, dat er op geestelijk gebied ook een onverbreekbaar verband tusschen oorzaak en gevolg bestaat, een onwrikbaar votum, een wet, die niet verbroken kan worden. Door menigvuldige en telkens nieuwe toestanden van het menschelijk leven verward, is het misschien niet vreemd, dat de mensch geen zuiver begrip heeft van het systematisch karakter der goddelijke wet. Maar toch, in de stoffelijke zoowel als in de geestelijke wereld doen opeengehoopte bewijzen hoe langer hoe meer de overtuiging ingang vinden, dat, in den grond der zaak, oorzaken niet toevallig ontstaan, maar dat ze op de eene of andere niet te vermijden wijze door onveranderlijke krachten worden voortgebracht. Door alle eeuwen heen heeft er een schemerachtig begrip van deze waarheid bestaan; en de ondervinding doet dit begrip langzamerhand helderder worden. Alle menschen belijden reeds dit geloof, hoewel niet allen op dezelfde wijze, en elke ons bekende Godsdienst bevestigt dit. HERBERT SPENCER, Social Statics, Edit. 1883, pag. 54.

geest. Gelijk de gerechtigheid de ware Rede is, zoo is de menschlievendheid het ware Gevoel in den Mensch. Beide zijn uitingen van de Ziel, uit de goddelijke beginselen van Recht en Genade voortgekomen; vereenigd doen zij de deugden ontstaan, als: godsvrucht, liefde, oprechtheid, eerlijkheid, bescheidenheid, zedigheid, trouw, matigheid, zelfbeheersching, geduld, zelfopoffering, karakter, gevoel van eigenwaarde, de schoone hoedanigheden van moed, verontwaardiging of afschuw van het kwade, en allen verderen aandrang tot het goede, het verhevene en het schoone.

De deugd is aan het zedelijk-verstandelijk organisme eigen, zij is „het instinct van de ziel, dat het goede eischt, er naar streeft, en alleen tevreden is met, en goedkeurt wat in het gedrag van den mensch werkelijk goed is." *).

Onder den invloed van het Zedelijk Element in de Natuur is de natuurlijke toestand van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch het evenwicht zijner zedelijke organen Geweten en Medegevoel, en uit deze harmonie, wanneer ze den geest geheel beheerscht, ontstaat het Goede. Wij komen dus tot dit besluit: de rechtgeaarde mensch handelt goed, omdat het tegen zijn natuur strijden zou niet goed te handelen.

De Deugd kan dus nooit ontstaan uit zucht tot stoffelijke belooning of uit vrees voor lichamelijke straf, en evenmin kan zij eene utiliteitsberekening zijn; want daar Rechtgeaardheid de volmaakte harmonie tnsschen Geweten en Medegevoel is, kan het volkomen zedelijk ontwikkeld gemoed geene booze gedachten koesteren, zonder dat een hevig gevoel van smart zijn geheele natuur in opstand brengt, en het zal ook niet rusten voor het zijn zedelijk evenwicht heeft teruggekregen. En niet minder moeielijk is het voor het gemoed, welks zedelijke organen door ontaarding werkeloos zijn geworden, tot de deugd terug te keeren. †) In het rechtgeaard gemoed onderwerpt de wil zich gemakkelijk aan de zedelijke organen,

*) Aristotle, JOSEPH HAVEN, Moral Philosophy, pag. 74.

†) . . . . „Alzoo blijdschap zal zijn in den Hemel over eenen zondaar die zich bekeert, meer dan over negen-en-negentig rechtvaardigen, die de bekeering niet van noode hebben." LUKAS 15 vs. 7.

want daarin hebben zij de overhand; maar in het gemoed waarin deze zedelijke organen niet zijn ontwikkeld, is de wil aan den dwang der dierlijke neigingen gebonden. Als het gemoed door vuige verbeelding bezoedeld is, geweten en medegevoel zwijgen, is de mensch ten prooi geworden aan dierlijke hartstochten; en indien hij, hetzij door opvoeding of door zijne omgeving zich hiervan bewust is en in normalen geestestoestand verkeerende, toch dezelfde blijft, staat hij ver beneden zijn soort en lager dan het dier, want in het organisme van het dier bestaat er geen bewustheid, gelijk het zedelijk Ego in den mensch. (§ 12).

§ 17. Daar elke toestand van het gemoed het eindgevolg is van 's menschen *Vrijen Wil* (in de volgende § beschreven) blijkt het dat de Deugd, hoewel zij het natuurlijk uitvloeisel is van den toestand van 's menschen geest, wanneer de zedelijke organen de overhand hebben, een individueel verdienste van den mensch is, en daardoor tot zijn geluk, zelf tot zijn *waar* geluk medewerkt. Het ware geluk bestaat zeker niet in het voldoen aan de zinnen, want dan stond de mensch in niets boven het dier; neen, het bestaat in de hoogste werkzaamheid van 's menschen verstandelijke en geestelijke natuur, wanneer zij in overeenstemming is met zijn vrijen wil, en daarin, dat hij op onbeperkte wijze zijn kennis en zedelijke waarde kan doen toenemen en aan al de eischen van zijn verstandelijke en zedelijke natuur voldoen. Dit is het ware geluk der werkzaamheid van een naar volmaaktheid strevend leven. *)

Volmaaktheid, d. i, die reine onbevlekte geest, met volkomen ontwikkelde zedelijke organen, die geene booze gedachten koesteren kan, bestaat in de tegenwoordige natuur des menschen niet; de mensch kan alleen naar het goede streven en het beminnen; omgekeerd kan het zedelijk gevoel nimmer geheel in het verstandelijk organisme te gronde gaan. De mensch in zijn normalen toestand is dus voor zijne handelingen aansprakelijk, en gevolglijk mag ook aan de bekeering van een misdadiger nooit gewanhoopt worden. Deze natuurlijke gevolg-

*) Aristotle, JOSEPH HAVEN, Moral Philosophy, pag. 74.

trekking uit de Zedenwet der Natuur is de basis van het strafrecht. (Vergel. 12).

§ 18. *De Wil.* Zedelijke handelingen noemen wij die, waaraan het denkbeeld van deugd of ondeugd, lof of blaam kan worden gehecht; zij komen in den normalen toestand van het rationeele wezen voor als handelingen van den vrijen wil afhankelijk. Zij staan in verband tot de verschillende soorten van geestelijke werkzaamheid en niet tot het louter gebruik maken van physische kracht.

Een willekeurige uitwendige handeling van het lichaam is eene zedelijke handeling, wanneer zij haren oorsprong vindt in de werkzaamheid van den geest, terwijl het lichaam er slechts het werktuig van is. *) Met deze definitie van zedelijk physieke handelingen worden de uitingen van den geest bedoeld, en niet het mechanisme der verschillende bewegingen en harer respectieve krachtspunten; dus ook niet zulke bewegingen die bewustheid veronderstellen (en die in den volsten zin des woords willekeurige bewegingen worden genoemd) maar als werktuigelijke, instinctmatige of reflexieve kracht bekend zijn (onder deze laatste zijn de instinctmatige gevoelsuitingen, en andere onwillekeurige bewegingen begrepen) en die min of meer volmaakt georganiseerd zijn in die centra die aan het uitwendige ten grondslag liggen. Deze behooren tot de physiologische werkingen van het zenuwstelsel van het menschelijk lichaaam, m. a. w. van beweegdraden van het werktuig, dat de ziel gebruikt om leven mee te deelen aan 's menschen bewustheid en om door den wil het lichaam tot handelen te brengen.

De *Wil* is de uitvoerende macht van het Ik-zijn, is die eigenschap van onze bewustheid, waardoor zij beslist of zij zekere zaken doen of laten zal. Het willen is het uitoefenen van die macht. Wanneer een genomen besluit van den wil zich in daden openbaart, noemen wij zulks *Wilsuiting*.

De basis van den wil is het *Motief;* dit is het, wat den normalen geest tot handelen dwingt, hem doet handelen zooals

---

*) JOSEPH HAVEN, Moral philosophy, pag. 60.

hij handelt; natuurlijk met het oog op de gemotiveerde en willekeurige beweging, die wij zedelijke handeling genoemd hebben, en waarvan hier alleen sprake kan zijn. Er mogen vele beweegredenen zijn die tot handelen aansporen: er is slechts één Motief. Motief noemen wij die alles overheerschende aandrift, die werkelijk den wil dwingt zich te openbaren. *) (§ 29).

Motieven worden in twee soorten verdeeld: de *Begeerte*, die uit eigenliefde voortspruit, en min of meer in tegenspraak is met de Gerechtigheid en in overeenstemming met de ideeën, die men zich van aardsch geluk heeft gevormd; en de *Plicht*, dat zedelijk Motief, dat zijn oorsprong vindt in plichtsgevoel, hetwelk met de zedelijke organen Geweten en Medegevoel samenwerkt. (§§ 15 en 20). Plichtsgevoel kan zich onmogelijk met Eigenbelang verzoenen, maar wanneer *lust* en *plicht* samenwerken, ontstaat de *vrede des gemoeds*. De mensch vindt dan geen genot in wat niet volkomen overeenstemt met zijn zedelijk gevoel; en hij leert beseffen wat het zeggen wil: de Vrede Gods die alle verstand te boven gaat. (§§ 14 en 18). Maar, zegt de voorstander van het nuttigheidsbeginsel, juist dit goedkeuren door de zedelijke organen, hetwelk den vrede des gemoeds schept, die het geluk vormt, is eigenlijk niets anders dan eigenliefde, de zucht om gelukkig te zijn, die de eenige aansporing tot rechtvaardig handelen is. Deze veronderstelling is echter een bewijs van het gebrekkige in de logica van den nuttigheidsman. Ons eigen Ik weerspreekt het immers. Dat er een goeddoen is om den wil van het Medegevoel, in tegenstelling van een goeddoen uit eigenbelang, weet ieder mensch, ook de egoïst; de geschiedenis toch van het menschelijk geslacht heeft ons veelvuldige en onomstootelijke voorbeelden van oprechte zelfopoffering bewaard.

Uit het voorgaande ziet men, dat de *wil* vrij is, maar dat de *wilsuiting* soms door physische of zedelijke oorzaken verhinderd wordt de besluiten van den wil uit te voeren. De zielkunde leert ons, dat er in elke willekeurige beweging van den mensch twee onderscheidene elementen zijn, namelijk: de

---

*) JOSEPH HAVEN, Mental Philosophy.

onafhankelijke vrije macht van besluit, die in het zelfbewuste Ik zetelt — de wil; en het gevolg van deze macht — de wilsuiting; het uitvoeren van de besluiten van den vrijen wil om te handelen of te weerstaan, hetwelk geschiedt door het physico-psychologisch mechanisme van zenuwen, spieren en het levensbeginsel. Aldus is de wil de psychologische oorzaak, maar de wilsuiting de physiologische macht van handelen of van terughouden. *) Maar, zooals wij reeds gezegd hebben, er kan een stoornis plaats grijpen in de harmonieuse samenwerking van deze beide elementen der willekeurige werkzaamheid van den Geest. Dit is dikwijls het geval; niet alleen tengevolge van pathologische ontstentenis van het physiologisch mechanisme, den geleider van de wilsuiting — een natuurlijk beletsel; — maar ook kan haar zedelijke oorzaak liggen in den strijd tusschen de beide soorten van motieven, hierboven genoemd — *begeerte* en *plicht*. Vandaar dien strijd tusschen het willen en het doen, tusschen goede voornemens en slechte daden, tusschen het kennen van het goede en het nalaten er van, tusschen het veroordeelen van een slechten hartstocht en het toegeven er aan, in het kort, den strijd tusschen de zedelijke organen en de dierlijke neigingen in den mensch (§ 76).

Aldus is de wil de macht tot vrije zedelijke handelingen, de grondslag van de zedelijke verantwoordelijkheid van den mensch, en gevolgelijk de uitvoerder van de zedenleer. Hij is de handelende, zedelijke macht van den mensch, want de plicht regelt niet onmiddellijk diens uitwendig gedrag, maar wel zijn verantwoordelijken normalen geest, wiens vrije wil zich in zijn zedelijke handelingen uit. Dit plaatst ons voor het raadsel: Wat is de vrije wil, en kan er van *vrijen wil* sprake zijn bij een vooraf bepaalden gang van zaken in de Natuur?

Om een oplossing van dit raadsel, gelijk van zoo menig ander ten opzichte van 's menschen geest en andere natuurverschijnselen, te vinden, moeten wij het boek der goddelijke openbaring onderzoeken, het open boek der schepping, waarin de

*) SCHNEIDER, Der Menschliche Wille enz. Th. RIBOT, The Diseases of the Will enz.

natuurwetten met de eigen hand des Scheppers geschreven staan.

Ten opzichte van den vrijen wil ontleenen wij aan de ontwikkelingstheorie in de Natuur het volgende: De individueele *vrije wil* van den mensch is de zedelijke macht, voortspruitende uit die organische kiem van inwendige instinctieve kracht tot physiologische variëteiten, die bij individueele leden van de diersoorten opgemerkt worden, bijzonder geschikte hoedanigheden kiezen en zich daarnaar voegen, en aldus medewerken tot hun physische ontwikkeling, of tot een voegen van hun stoffelijke natuur naar de hen omringende invloeden. Dit is de openbaring van een intelligent doel in de Beweegkracht der Evolutie, waarop wij de aandacht reeds vroeger gevestigd hebben. De ontwikkeling van dit vermogen in de soorten leidt tot veredeling of ontaarding van het individu, naarmate de omstandigheden een veredelenden of een ontaardenden invloed uitoefenen. Dit vermogen is de psychologische oorzaak, die met behulp van de physische voorwaarden, „Factoren van Evolutie" *) genoemd, die bijzondere variëteiten voortbrengt, waaruit weer nieuwe soorten ontstaan. Dit Evolutieproces wordt „de Natuurkeus" genoemd. †).

Tegelijk met de ontwikkeling van het Zedelijk-Verstandelijk organisme van den mensch, van de lagere organische soorten af (§ 5) is deze dierlijke, instinctieve macht van variatie en geschiktheid om zich naar de omringende elementen te voegen, langzamerhand in het zedelijk vermogen, den *vrijen wil*, overgegaan, en werkt nu door de zedelijke organen (§ 16) en door middel van de werkzaamheden, zedelijke handelingen genoemd, hierboven reeds beschreven. Van nu aan tracht die macht tot variatie, met zedelijk bewustzijn, — door den vrijen wil, — het meer ingewikkeld geworden organisme te voegen, niet alleen naar den aard der omringende stoffelijke dingen, maar ook naar den drang der langzamerhand ontwikkelende geestelijke zoowel als stoffelijke natuur van het individu, om aldus

*) HERBERT SPENCER, „Factors of Organic Evolution", Nineteenth Century, May 1886, pag. 148.

†) GEORGE J. ROMANES, „Physiological Selection", Nineteenth Century, January 1887, pag. 59.

aan de altruïstische aansporingen van het maatschappelijk organisme te voldoen. (§ 48).

Dit is de vrije wil, eigen aan elk mensch. De wil is vrij, wanneer hij een opkomenden wensch of een verlangen om tot een bepaalden toestand te geraken, volgt, of een daad met zeker doel verricht; maar het gevolg van iedere willekeurige daad komt onmiddellijk met de uitoefening van den vrijen wil onder de Natuurwet, die ten opzichte van 's menschen wilsuiting de zedenwet der natuur is. (§ 5 en 29). *) De vrije wil heeft een regelmatig gevolg. Wanneer de wil eenmaal uitgevoerd is, heeft de mensch geen macht over het natuurlijk gevolg van wat hij vrijwillig uitgevoerd heeft, maar toch is hij geheel verantwoordelijk voor al de gevolgen zijner wilsuiting, voor al het kwaad dat hij door zijn vrijen wil met opzettelijke bedoeling heeft veroorzaakt. Hij, die kwaad in de wereld brengt, is verantwoordelijk voor de gevolgen er van. Causa causae est causa effectus is een waar grondbeginsel van het Recht. Anderzijds komt, om dezelfde reden, hem, die door een goed zedelijke handeling of een deugdzaam gedrag goede gevolgen voortbrengt, al de verdienste toe waarop zijn vrije wilsbedoeling recht heeft. De gevolgen van den vrijen wil des menschen zijn gelijk aan de variëteiten in de physische natuur; deze rangschikken wij onder de physische natuurwet, gene onder de Zedenwet. Eene zedelijke variëteit veroorzaakt even goed veredeling of ontaarding in 's menschen gemoed, naarmate de aandrang tot een hooger of lager zedelijk peil sterker is, als eene natuurlijke variëteit. ten goede of ten kwade, op bouw of werkzaamheid der soorten invloed uitoefent. Aldus is *'s men-*

*) Natuurwetten, gelijk in § 2 gezegd is, zijn waarneembare toestanden gevormd door opeenvolging van altijd op nieuw en regelmatig aan onze bewustheid zich openbarende gevolgen en oorzaken. Zij tonen de gedragsregelen aan van de zichtbare werktuigen der Natuur en de wijze waarop de onzichtbare krachten zich openbaren. Alzoo worden de gedragsregelen van onze zedelijke organen *de Zedewet der Natuur* genoemd. Prof HUXLEY zegt: wij noemen die wetten natuurwetten, niet omdat wij zoo zeker weten, dat zij de natuur beheerschen, maar omdat wij verplicht zijn er rekening mede te houden, èn als tolken van de natuur, èn omdat zij onder leiding van de natuur handelen. — (Scientific and pseudo-Scientific Realism *Nineteenth Century*, February 1887, p. 201).

schen vrijen wil oorzaak van het ontstaan van *Deugd* of *Ondeugd.*

§ 19. *Maatstaf van het Goede.* Alle handelingen, die met den naam van deugden bestempeld worden, kenmerken zich door eene wezenlijke gelijkheid van hoedanigheid en verwantschap; zij hebben immers allen denzelfden oorsprong. Deze oorsprong is het Zedelijk Element in de Natuur, de Motor van het Goede, en openbaart zich aan 's menschen geest door Geweten en Medegevoel. Goed en kwaad zijn volstrekt geene veranderlijke of betrekkelijke hoedanigheden, die volgens tijdelijke omstandigheden of beschaving verschillen. De waarde van 's menschen zedelijk oordeel, de fijngevoeligheid zijner zedelijke organen, is natuurlijk afhankelijk van den graad van ontwikkeling, door zijn zedelijk verstandelijk organisme bereikt. Vandaar dat zekere daden, soms in een bijzondere ontwlkkelingsperiode van dit organisme, door gebrekkige ontwikkeling van de zedelijke organen, beschouwd worden als niet tot het gebied der zedelijkheid behoorend; dat sommige daden, in overeenstemming met den relatieven toestand van het zedelijk oordeel, als noodzakelijk worden beschouwd en misschien goed heeten; terwijl diezelfde daden, in een nog hoogere beschavingsperiode als bepaald slecht worden beoordeeld. Wanneer wij het pad, hetwelk deze ontwikkeling in de geschiedenis van het menschelijk geslacht langzaam doorloopen heeft, van alle struikelblokken bevrijden, door op zichzelf staande handelingen in bijzondere omstandigheden teweeggebracht, of door de worstelende elementen van het menschdom in zijn strijd om het bestaan veroorzaakt, zien wij, dat de invloed van het zedelijk element in de Natuur duidelijk aan het licht treedt, zelfs in den nacht der eeuwen en te midden van wat ons, op het eerste gezicht, eene hopelooze barbaarschheid toeschijnt. Hand aan hand met treurige zedelijke ontaarding, tengevolge van het lage, dierlijke instinct in den mensch, toont ons de geschienis dikwijls de zuiverste opvattingen van het goede, als de openbaring van dien algemeenen Motor van het goede, het Zedelijk Element in de Natuur, die geheimzinnige macht die 's menschen geest bestuurt. Het goede blijft onveranderlijk. Waar men verschil in het waardeeren daarvan opmerkt, hangt zulks

van het peil van het zedelijk oordeel af; m. a. w. van den toestand van het Volksgeweten en de ontwikkeling van den Tijdgeest van het Recht (§ 33) in het tijdperk der beschaving, dat door de actueele ontwikkeling van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme wordt bepaald. Het zedelijk element der Natuur geraakt in 's menschen geest, door het natuurlijk ontwikkelingsproces, tot dien staat van overwicht, dien wij het zesde scheppingstijdperk hebben genoemd (§ 5), maar zijn voortgang wordt dikwijls gestuit door dierlijke neigingen uit een vroeger tijdperk; toch kunnen wij zijne ontwikkeling, als een geheel, in de geschiedenis van den mensch nagaan, wanneer wij hem van het standpunt van natuurlijke ontwikkeling der Beschaving beschouwen.

§ 20. *Bedwinging van het kwaad.* Tegen dezen invloed van het zedelijk element in de Natuur, wordt een aanhoudenden strijd gevoerd door het Egoïsme, door middel van de Verbeelding, — die, wanneer zij in verkeerde richting wordt geleid, de bewerkster van booze gedachten wordt, want zij wekt de dierlijke zelfzuchtige neigingen in den mensch op.

Het is onmogelijk een begrip te vormen van het kwaad, waartoe een verkeerd geleide verbeelding den mensch brengen kan, omdat hij altijd geneigd is te gelooven wat hij gaarne wenscht, immers het verlangen is de vader der gedachte.

Wanneer het Egoïsme in dezen strijd tusschen zijn werktuig, de Verbeelding, en de zedelijke organen Geweten en Medegevoel, de overhand bekomt, kenmerkt het zich door de ondeugden, die ontstaan uit heerschzucht, eerzucht, nijd, ijverzucht, zucht naar weelde, ontucht en andere dierlijke neigingen. Zoo deze niet door het Geweten en het Ware Gevoel in toom worden gehouden, doen zij eene boosaardigheid ontstaan, die als het tegenbeeld van Rechtgeaardheid den staat van verdorvenheid doet zien, waartoe 's menschen gemoed geraakt, als het den veredelenden invloed der Ziel moet missen. *).

*) Romeinen VII: 22 en 23, en Romeinen VIII: 1. Want ik heb een vermaak in de wet Gods naar den inwendigen mensch, maar ik zie eene andere wet in mijne leden, welke strijdt tegen de wet mijns gemoeds, en mij gevangen neemt onder de wet der zonde die in mijne leden is.

§ 21. De bedriegelijke Verbeelding, de bronader van booze gedachten, die, door de zinnelijke natuur van den mensch te prikkelen, dierlijke neigingen in hem doet ontwaken, veroorzaakt door hare hallucinatiën valsche deugden. Wat niet anders is dan eerzucht, die haar oorsprong vindt in hebzucht, wordt door de verbeelding voorgespiegeld als de zedelijke hoedanigheid die naar het edele en schoone tracht; wat slechts ijdelheid is, gepaard met dierlijke woestheid, wordt door de verbeelding beschreven als moed, als een edelen hartstocht, als belanglooze zelfopoffering, die toch werkelijk alleen ontstaan kan uit belangstelling in het welzijn van onzen medemensch; en eindelijk, helaas! ontucht, die laagste van alle dierlijke neigingen, wordt door de Verbeelding, in het reine, onbewaakte, maagdelijke gemoed voorgesteld als die ware, reine sympathie, als dat edelste wat de mensch in zich opnemen kan, als de Liefde. Reine liefde is met den plicht overeen te brengen, en kan de proef van de Zedenwet der Natuur doorstaan, want het goede openbaart zich in de volkomen harmonie van onze zedelijke organen en bij de samenwerking van het Geweten en het Hart, het Verstand en het Gevoel.

§ 22. Wanneer een wispelturige Verbeelding, door zelfzuchtige hartstochten geprikkeld, zich door oordeel noch redeneeringen, door wetenschap, waarheid noch feitenkennis laat beteugelen, wordt zij de oorzaak van boosaardigheid in den mensch. De Verbeelding, die scheppende kracht van het ideale, zoo schoon en verheven in haar reinen vorm, zoo onontbeerlijk op het gebied van poëzie, muziek en alle schoone kunsten, zonder welke groote geesten nooit tot al die nieuwe combinaties, gelukkige veronderstellingen of uitvindingen zouden kunnen komen, is een booze geest, zoodra zij de dienares der hartstochten wordt. Evenals het Geweten het zedelijk richtsnoer van het Recht is, en het Medegevoel dat van menschlievendheid, zoo is de vuige verbeelding de moeder van de ondeugd. *)

*) Imagination, cette superbe puissance, ennemie de la raison, qui se plait à la contrôler et à la dominer pour montrer combien elle peut, en toutes choses, à établir dans l'homme une seconde nature. Elle a ses heureux, ses malheureux, ses sains, ses malades, ses pauvres; elle fait croire, douter, nier la raison, elle suspend

§ 23. De oorzaak van het kwaad nu kennende, laten wij zien hoe het middel om het kwaad te onderdrukken ook in de Natuur, en wel in 's menschen eigen geestelijk wezen te vinden is. Ja, gelukkig voor den mensch, is zijn geest zoo gevormd, dat het kwaad, door zijn dierlijke neigingen opgewekt, in zijn gemoed kan worden geneutraliseerd, en dat de macht van een verdorven Verbeelding kan worden tenietgedaan door een ander vermogen van den geest: Zelfcontrôle. Door Zelfcontrôle kan de mensch zijne gedachten op een of ander bepaalden zielstoestand richten, met uitsluiting van alle andere. Daar beide vermogens, Verbeelding en Zelfcontrôle door den wil worden beheerscht, is er slechts wilskracht en discipline van den geest noodig, om de ontwikkeling van het kwaad, door een verdorven verbeelding ontstaan, te beteugelen, door de innerlijke beschouwing van het Goede. Indien gij het voorrecht hebt u eenigszins te kunnen voorstellen dien toestand, Vrede des Gemoeds genoemd, die de harmonie is tusschen uwe handelingen en het goede, tracht u die handelingen te herinneren, en door ze te vergelijken met handelingen, die de harmonie van dezen Vrede des Gemoeds hebben verstoord, zal zulk een beschouwing van het goede uw behoud zijn. Wanneer booze gedachten bij u zijn opgewekt door Ontevredenheid, vergelijk uw lot met dat van anderen, die met meer ellende te kampen hebben; laat uw medegevoel zich verplaatsen in hun toestand van heviger pijn, van grooter verdriet, en laat dan uw geweten oordeelen; de hoop en het vertrouwen zullen weder ontwaken, en door dit oefenen uwer zedelijke organen keert de Vrede in uw gemoed terug. Aldus is de harmonie tusschen Geweten en Medegevoel een bron van geluk en een bewijs, dat er geen geluk bestaat buiten het goede, wel omgekeerd, ellende door het kwade. Op dit anker kunt gij vertrouwen, want het is in vasten grond geworpen; er bestaat echter ééne voorwaarde: de kabel uwer Zelfbeschouwing mag niet loslaten, maar moet een standvastigen tegenstand in het gemoed weten op te wekken tegen

---

les sens, elles les fait sentir; elle a ses fous et ses sages: et rien ne nous dépite d'avantage que de voir qu'elle remplit ses hôtes d'une satisfaction bien autrement pleine et entière que la raison. PASCAL, *Pensées*, Art. III, 53.

de stormen van de ontwaakte zelfzuchtige begeerten en hartstochten der dierlijke natuur, zoo schadelijk voor de reinheid des gemoeds. Wilskracht en discipline van den geest zijn echter niet te verkrijgen dan door een ernstig streven, een vast voornemen, eene gedurige oefening, want „de geest is gewillig, maar het vleesch is zwak."

§ 24. *Godsdienst de steun des Gemoeds.* Deze zedelijke oefening van den geest is onontbeerlijk tot het volmaken van ons zedelijk organisme, en tot het onderhouden van voldoende kracht om ons te vrijwaren van het kwaad, dat uit onze eigene natuur voortkomt. Door onzen geest in volkomen gemeenschap met het goede te houden, kunnen wij vrijblijven van de verzoekingen der booze gedachten in ons gemoed. Deze zedelijke oefening verplaatst ons op het gebied van den godsdienst; deze leert ons hoe wij het Gemoed rein en onbevlekt en in volkomen harmonie met de Ziel kunnen bewaren. Wij bedoelen dien Godsdienst, welke ons de liefde Gods openbaart en ons leert hoe de Eeuwige Rechtvaardigheid door Genade wordt getemperd, om de voortdurende verheffing van het menschdom te bevorderen, — den Christelijken Godsdienst. Die godsdienst is, in waarheid, de eenige godsdienst die in volmaakte harmonie is met ons zedelijk-verstandelijk organisme; — altijd, wanneer wij niet moedwillig dit verheven gevolg der evolutie, dit scheppingswerk op aarde, dat het verband tusschen ziel en geest vormt, verstoren, en de snaren van het gevoel breken, aldus de harp ontstemmende, waarop de ziel die harmonieuse accoorden kan aanslaan, die in ons gemoed als de waarschuwende stem onzes Scheppers weerklinken.

§ 25. Dat de Rede, wanneer zij niet door de ziel wordt bijgestaan, onmogelijk aan al de behoeften van ons zedelijk-verstandelijk organisme kan voldoen, blijkt ook uit het feit, dat, wanneer zij niet door zedelijk gevoel wordt aangevuld, er leegte en duisternis in 's menschen gemoed blijven. Deze leegte en duisternis noemen wij Zedelijken Twijfel. Hoe meer het medegevoel onderdrukt en de stem van het geweten gesmoord wordt, des te grooter wordt de Twijfel, die de stoornis is van het evenwicht tusschen de zedelijke organen en de Rede. Maar

wanneer er harmonie bestaat tusschen de Rede en de Zedelijke organen, zoodat het Geweten en het Medegevoel hunne heerschappij herwinnen, is het gemoed in een toestand van zedelijke overtuiging en vindt de twijfel er geen plaats. Dan is de Ikheid in rust en tot die volkomen rationeele bewustheid geraakt, die den wil in bedwang houdt. (§ 12).

§ 26. *Het Christendom.* De twee elementen van het goede, namelijk: de Gerechtigheid, met haar werktuig het Geweten, en de Weldadigheid, die in 's menschen gemoed door het Medegevoel aan het licht treedt, vormen te zamen de Zedenwet der Natuur, en worden in den geest opgenomen door de zedelijke vermogens van den geest, zooeven genoemd, als de inspiratiën der Ziel.

Wij komen nu tot deze gevolgtrekking, dat de ziel, die in het gemoed des menschen de vertegenwoordigster is van den geest der Schepping, zich openbaart door de bewustheid van het goede. (§ 14).

Maar dit is nog niet alles. De Christelijke Godsdienst is, zooals wij reeds aangetoond hebben, de natuurlijke opvoeder van den geest, want zij kweekt onze zedelijke organen Geweten en Medegevoel aan, door ons een begrip te geven van Rechtvaardigheid en Genade. Wanneer wij de natuurlijke evolutie van stof en kracht tot aan het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch nagaan, verkrijgen wij door logische inductie de overtuiging, dat de zedelijke organen onontbeerlijk zijn. Het geloof in den Schepper en in het Christendom, waartoe onze bewustheid door onze zedelijke organen geraakt, wordt door de Natuurwetenschap versterkt; aldus bevordert de Wetenschap den Godsdienst, en moet ze den ongeloovige overtuigen, als hij zijne bewustheid onbevooroordeeld wil laten werken. (Zie verder sub Christus §§ 87 en 93).

Wanneer wij de evolutie van 's menschen geest op deze wijze beschouwen, verkrijgen wij de overtuiging, dat de ontwikkelingstoestand tot volmaaktheid, door ons het zedelijk-verstandelijk organisme genoemd, in zijn hoogsten graad van ontwikkeling, de geestesvorming voorstelt van het volmaaktste wezen dat ooit in de gedaante eens menschen op de aarde verscheen.

Wij bedoelen Hem, die, door Gods wil, op aarde voortkwam, om der menschheid duidelijk te maken, dat zij door de Ziel aan haren Eeuwigen Schepper verwant is; en om door het einddoel, waartoe de Zedenwet der Natuur ons leidt, eene afschaduwing te geven van wat de mensch eenmaal worden kan. Door wetenschappelijke gevolgtrekking moeten wij tot het begrip van den geest van Christus kunnen geraken; want, indien de geschiedenis van den mensch niet reeds dit altijd levend voorbeeld bezat, zou de wetenschap der evolutie, wanneer zij volhardt bij haar streven, om tot het doel van de evolutie-theorie te geraken, als den schakel die den mensch in zijne hoogste ontwikkeling met Zijn Schepper verbindt, zulk een volmaakt wezen moeten postuleeren, om tot eene bevredigende slotsom van de evolutie te geraken.

Aldus wordt het Christendom door de Natuur bevestigd, en telkens wanneer godsdienstige vereenigingen van Christelijke sekten die wij kerken noemen, zich angstig van de wetenschap afkeeren, verliezen zij met het laten varen van deze hulp tot overtuiging van den mensch, den toetssteen van het ware geloof; want het geloof is de vaste overtuiging, en de overtuiging is de onwrikbare harmonie tusschen Rede en Gevoel, wanneer geweten en medegevoel samenwerken.

Geloof zonder overtuiging is bijgeloof; dit dankt zijn ontstaan aan de Verbeelding, en beheerscht geheel dat gemoed, waarin de wetenschap geen plaats vindt. Door wetenschap bedoelen wij niet, dat onvolkomen, gebrekkige onderzoek van de Natuur, door ons Philosofie van uitwendige feiten genoemd, en dat, schoon gegrond op absolute waarheden, door de Intuïtie in den geest ontstaan, deze Intuïtie en den toestand van bewustheid door haar bewerkt, loochent. Deze onvolkomen Wetenschap leidt dikwijls tot verkeerde voorstellingen van natuurlijke oorzaken, wanneer deze laatsten buiten bereik van de physische zintuigen liggen. Wanneer de getuigenis van die bewustheid, die door de Intuïtie gewekt wordt, en de grondslag van Rede en Gevoel is — de noodzakelijke elementen van het gezond verstand — verworpen wordt, ontstaat de Twijfelzucht (scepticisme), dat onvoldoende begrip van oorzaken,

met al hare neigingen om de ontwikkeling van den geest binnen de grenzen van het physisch-verstandelijk organisme te beperken (§ 4).

Het gevolg dezer onderdrukking van de natuurlijke geestvermogens is het ontstaan van den grofsten vorm van bijgeloof, namelijk het Atheïsme — het verkeerdelijk aannemen eener oppervlakkige en gebrekkige verklaring van oorzaken, die wel rekening houdt met natuurverschijnselen, maar alleen in zooverre zij op uitwendige feiten berusten en onder het bereik der physische zintuigen vallen, en alzoo de bewustheid, door de zedelijke organen gevormd, ontkent. In plaats van zich door den natuurlijken band der evolutie te laten leiden, verdwaalt deze eenzijdige philosofie in het pyrrhonismus, dien twijfel aan alles, die de misvormde vrucht dezer onvolkomene wetenschap is. Toch bestaat de wetenschap, die in haar onderzoek naar oorzaken de geheele natuur, al datgene waarvan wij ons bewust zijn, hetzij door onze zedelijke of door onze physische zintuigen, het Ego zoowel als het non-ego, omvat, en al de werkzaamheden van den geest gebruikt, in zijne volle ontwikkeling *zoowel op geestelijk als op stoffelijk gebied.* Deze volkomene wetenschap leidt tot de overtuigende bewustheid eener Eerste Oorzaak, die, als de Beweegkracht der Evolutie, voor onze physische zintuigen waarneembaar is. Wanneer wij aldus door wetenschappelijke overtuiging ons geloof in den Schepper bevestigen, sluiten wij èn bijgeloof èn ongeloof buiten; want geen natuurwet, hetzij physisch, zedelijk of geestelijk, wordt ooit ontdekt, zonder dat die ontdekking het kenmerk eener grondwaarheid als eene openbaring door de Intuïtie draagt. Door de openbaringen onzer Intuïtie worden ons de natuurverschijnselen verklaard: zoowel de werking der Natuurkrachten op de ongeorganiseerde stof, als in de werking der Ziel op het zedelijk-verstandelijk organisme.

§ 27. Uit de voorafgaande stellingen, die met onze hypothese ten opzichte van de Intuïtie, als de openbaring van de eerste of absolute oorzaak, in de evolutie van het zedelijk organisme, overeenkomen, trekken wij deze conclusie, gegrond op het groote beginsel van de evolutie tot hare uiterste gevolg-

trekking doorgevoerd: dat de Ziel zich aan 's menschen geest openbaart, door hem een begrip te geven van het goede, en, dat wij, in het oefenen van onze zedelijke organen en het instandhouden van hunne onderlinge harmonie (en hierin bestaat het goede) het middel vinden tot innigen omgang met onzen Schepper, en zoo veiliglijk onze bestemming bereiken, als wij maar oprecht het goede aanhangen. (§§ 14, 15 en 24).

§ 28. Er zijn twee soorten van kwaad, namelijk stoffelijk of physisch kwaad, dat wel beschouwd, het goede bevordert door de zedelijke organen des gemoeds te prikkelen; en het zedelijk kwaad — de zonde. Het eene, in dit leven onvermijdelijk, dat ons soms onverhoeds overvalt, is noodig tot ontwikkeling van het zedelijk gevoel in den mensch; het andere, ontstaan uit de dierlijke neigingen, opgezweept door de verbeelding (§ 20), kan en moet vermeden worden, want door zijn aan den dag treden is het niet alleen een ongeluk voor ons en anderen, maar in elk opzicht verderfelijk voor het goede en een ellende voor den mensch. Daarom, wee den bewerker van het kwade, al staat ook het kwaad, door hem voortgebracht, onder bedwang van de Zedenwet der Natuur. *)

De zonde is het kwaad, dat het evenwicht verstoort tusschen de verschillende elementen van 's menschen geest, door de evenredigheden van zijn eigenschappen en machten te verplaatsen, en een opstand van de lagere dierlijke begeerten tegen het hooger geestelijk element te veroorzaken.

Ook het kwaad heeft dus een doel in de schepping, want „het is noodzakelijk dat de ergernissen komen." Maar de invloed van het kwade op 's menschen bestemming is tweevoudig. Het kwaad, dat van buiten tot ons komt, de toevallige ongelukken die wij op ons pad ontmoeten, zijn bestemd om, in welken vorm zij ons ook naderen, ons geweten en ons medegevoel te doen ontwaken, het verband tusschen ziel en geest te versterken; in een woord, deze strijd tot onze betering dient om ons nauwer met onzen Schepper te vereenigen. „De Voorzienigheid

*) Wee der wereld van de ergernissen; want het is noodzakelijk dat de ergernissen komen, doch wee dien mensch door wien de ergernis komt. MATTHEUS XVIII: 7.

heeft beschikt dat de menschen en de volkeren, op de eene of andere wijze, in voortdurende worsteling met het kwade zullen zijn, en zoodra houdt deze strijd niet op, of het verderf en het verval vangen aan." *) Maar het kwaad, dat in onze eigene dierlijke natuur zijn oorsprong vindt, dat niet alleen ons eigen gemoed bederft, en ongeschikt maakt tot het in zich opnemen en verwerken van de indrukken der ziel, maar ook kwaad bij anderen doet ontstaan, dat is het kwaad, waarvoor wij bidden bewaard te mogen blijven, en van welks verzoeking wij smeeken verlost te worden. „Waakt en bidt, opdat gij niet in verzoeking vallet," is het goddelijk gebod. Het reinst gemoed is het dichtst bij God." Er is niets, van buiten den mensch aangaande, hetwelk hem kan ontreinigen, maar wat van hem zelven uitgaat, die zijn het wat den mensch kunnen verontreinigen." †)

In dit Hoofdstuk, handelende over het zedelijke organisme van den mensch, hebben wij de evolutie van het menschelijke organisme in zedelijken zin geschetst, ter aanwijzing van den standaard van het Goede als maatstaf der deugd, en, ten andere, om den oorsprong van het kwaad en de onderdrukking van hetzelve, door de zedelijke organen, te verklaren, Hierdoor hebben wij getracht den weg te banen tot een onderzoek der natuurlijke grondslagen van het Recht, waarop de sociale toestanden, politieke zoowel als zedelijke, rusten. Dit onderzoek heeft in het volgende Hoofdstuk plaats.

---

*) EARL GREY, Parliamentary Government, p. 113.

†) MARKUS. Hoofdst. VII vs. 15.

HOOFDSTUK II.

Evolutie van den Menschelijken Geest. — Oorsprong van het Recht.

---

§ 29. De uitdrukking „de Menschelijke Geest" (*mens*), zoo dikwijls in de voorgaande bladzijden gebruikt, dient om de subjectieve werking van het denkvermogen, als het gevolg van bewustheid, in het algemeen aan te duiden. Het middenpunt dezer werking is het Ego. Wanneer het denkvermogen zich in gezonden zedelijken toestand bevindt, oefent het Ego zijn natuurlijke krachten en vatbaarheden tot verschillende geestelijke handelingen uit. Deze krachten en vatbaarheden worden Vermogens genoemd, ter onderscheiding van de verschillende werkingen van den geest. De voorwaarden waarop deze verschillende vermogens van den geest werken, vormen de Wet van het Verstand, in zoo verre zij op het verband van den geest met de dingen die daar buiten staan, d. i. met het non-Ego, betrekking hebben; dit is de sfeer van de objectieve werkzaamheid van den geest. Dezelfde natuurlijke geesteswerkzaamheid vormt, met betrekking tot de zedelijke organen Geweten en Medegevoel, de Zedenwet; dit is de subjectieve werkzaamheid van den geest, in verband met ons Ego van bewustheid (§ 12); m. a. w. de toestand van de geestelijke werkzaamheid, wanneer de zedelijke beginselen of zedelijke waarheden (in de volgende sectie beschreven) door de zooeven genoemde zedelijke organen in den geest worden ontvangen. Met het oog hierop zou men den geest kunnen beschouwen als de werkplaats van de ziel, waar de indrukken van de zedelijke organen tot beweegredenen worden verwerkt. (§ 18).

Aldus ontwikkelen, door de werkzaamheid van geest, bijgestaan door de zedelijke organen (§§ 15 en 29), wanneer zij zich in een daartoe geschikte omgeving bevinden, de *subjectieve zedelijke verplichtingen*, die de voornaamste drijfveeren van 's menschen daden zijn, zich tot *objectieve gewoonten*, en beheerschen zoowel het individueel zedelijk gedrag van den mensch, als zijne betrekking tot zijne medeschepselen. Hierdoor ontstaat wat in de taal der rechtsgeleerden het *Gewoonterecht* genoemd wordt. Deze objectieve etisch-wettelijke verplichtingen vormen den grondslag van de gedragsregelen, die, daar zij de voorwaarden van de maatschappelijke verhoudingen onderling regelen, het Recht heeten. (*Jus, Droit, Law*). Zij vormen den natuurlijken toets voor den toestand van de samenleving, als zijnde de natuurlijke voorwaarden, waarop de ontwikkeling van 's menschen geest, m. a. w. de zedelijke ontwikkeling van den mensch, plaats heeft. Hierin ligt alzoo de oorsprong van het Recht.

§ 30. Grondwaarheden, waarvan wij ons bewust zijn, zooals wij hierboven beschreven hebben (§ 13), kunnen in twee afzonderlijke klassen verdeeld worden, nam. *Zedelijke Waarheden* en *Physische Waarheden:* haar onderscheid bestaat in de wijze waarop de waarheid zich in den geest ontwikkelt. Gelijk individueele geestvermogens dikwijls verschillen, zoo verschilt de ontwikkeling van Grondwaarheden in individueele geesten, naarmate van de geschiktheid en de betrekkelijke vrijheid van den geest.

Dit onderscheid doet het verschil, dat het ontwikkelingsproces van Zedelijke en Physische Waarheden individueel in den geest aantoont, op den voorgrond treden. De Zedelijke Waarheden zijn minder afhankelijk van de physisch-verstandelijke ontwikkeling van 's menschen vermogens dan de Physische Waarheden; want de ontwikkeling van zedelijke waarheden hangt niet af van den graad van oefening der verschillende wetenschappelijke vermogens, die allen te zamen het Verstand worden genoemd, maar van de mate van reinheid en welstand van den Geest, d. i. van zijn zoowel zedelijke als physische geschiktheid, om de intuïtie van het goede in zich op te nemen. De ontwikkeling van

de Physische Waarheden daarentegen, is onafhankelijk van reinheid of bedorvenheid des geestes, of van eenige zedelijke opvatting van Geweten en Medegevoel; want zij worden gevormd door de kracht der Rede, en deze verschilt bij elk individu; daardoor zijn deze waarheden in grootere of kleinere mate waarneembaar, naarmate van den graad der ontwikkeling van de physische of wetenschappelijke begaafdheden van den geest. Als grondbeginselen van het Recht ontwikkelen de Zedelijke Waarheden zich door de gezamentlijke werking van het physisch verstand en de zedelijke organen, tot Zedenwetten; zulke wetten, ten opzichte van gedrag en plicht, waardoor wij het Goede zien en aannemen. De ontwikkeling van Physische Waarheden, daarentegen, hangt af van de betrekkelijke volkomenheid van ons begrip van physische oorzaken, waartoe wij geraken kunnen, met of zonder de door de intuïtie ontstane bewustheid. Dit is in overeenstemming met de twee phases van geestelijke evolutie, die wij het physisch-verstandelijk en het zedelijk-verstandelijk organisme hebben genoemd. (§ 5).

Zedelijke en Physische Waarheden zijn beiden werkende beginselen van de Algemeene Natuurwet, en richten de aandacht op de algemeene scheppingsorde; maar Zedelijke Waarheden vormen den grondslag van 's menschen verantwoordelijkheid, der wet van 's menschen gedrag en plicht, en dwingen de Rede tot handelen, terwijl Physische Waarheden, hare ontwikkeling in de Rede zoekende, door de wet van het Verstand (§ 29) en aldus door de kracht der redeneering voortgebracht, afhankelijk zijn van den graad van ontwikkeling, door het individueel vermogen tot kennis bereikt. Haar oorsprong schijnen zij in de Rede te hebben.

Dezelfde zedelijke verplichtingen, die bij het tegenwoordig geslacht den scepter over de geheele beschaafde menschheid zwaaien, werden door het Geweten als zedelijke waarheden erkend, lang voor 's menschen verstand zich een begrip van vele noodwendige wetenschappelijke waarheden gevormd had. En wetenschappelijke waarheden kunnen weleens, niettegenstaande wetenschappelijke opvoeding, ondervinding of onderwijs, vergeten worden, of door de kennis van andere physische

waarheden, met de uit deze voortvloeiende wetenschap, worden verdrongen. Daarentegen kan de geestelijke aandrang tot Rechtvaardigheid en Liefde, reeds in zijn teederste kiemen, in de plotselinge opwellingen en handelingen van het kind, bij het eerste ontwaken van de Rede aanwezig, onmogelijk in het reine gemoed, wanneer dit geheel onbevooroordeeld is, worden vernietigd. In zijn normalen toestand, zal de reine geest altijd naar de inspraak der ziel luisteren. Daar echter de Rede de spiegel is, waarin zoowel het goede als het kwade, het ware als het valsche, het schoone als het leelijke weerkaatst wordt, lijkt het, door deze vorming van het verstandsvermogen, alsof de voorstelling, zoowel van zedelijke als van physische waarheden door een en hetzelfde orgaan plaats heeft. Als een gevolg daarvan wordt het verschil van oorsprong dezer waarheden dikwijls voorbijgezien, wijl dezelfde toetssteen op beiden kan worden toegepast, nam. deze, in hoeverre wij op ons verstandsvermogen en op de juistheid zijner opvatting kunnen vertrouwen.

Dit doet den zedelijk twijfelenden materialist, wiens zedelijke blik niet verder reikt dan zijn physieken gezichtseinder, alleen het physisch-verstandelijk organisme erkennen, als het uitvloeisel der Rede, en het zedelijk organisme, met de vooruitziende of intuïtive kracht in den menschelijken geest, ontkennen. Het onvolkomene van de Rede is echter voldoende bewezen door het feit, dat, indien onze vermogens eens beperkt waren binnen de grenzen van het physisch-verstandelijk organisme, d. i. de geest zonder Intuïtie (§ 10) onze verstandelijke wetenschap van ondervinding op stoffelijk gebied alleen, de uiterste grens van onze bewustheid zou vormen; dit is echter niet het geval, want ieder begrijpt de beteekenis van de woorden: waarheid, plicht, recht, geweten, medegevoel, zonder te trachten ze te verklaren. Kunnen Rede of Logica alleen er een verklaring van geven? Evenmin als zij ruimte en tijd, stof en kracht verklaren kunnen. En zij het ook niet mogelijk, dat deze ideeën ons, op analytische of inductieve wijze, worden aan het verstand gebracht, wij voelen ze niettemin door de intuïtie, en kennen volkomen alle emoties door hen in het leven geroepen.

§ 31. Aldus wordt het onvoldoende der Rede openbaar, om, wanneer zij op zichzelf staat, zonder hulp van het hooger Intuïtievermogen, het kenmerk van 's menschen verantwoordelijkheid te vormen. Dit onvoldoende wijst ook op het bestaan van een zedelijk gevoel in den mensch, hetwelk de bezielende oorsprong van de Rede is, en de beginselen der rechtvaardigheid in den geest ontwikkelt. En, hoewel de aard en de kenmerkende beginselen van dit zedelijk orgaan het Geweten, buiten het bereik eener logische verklaring liggen, toch weten wij dat het bestaat; want zijn onfeilbare invloed op 's menschen geest, zijn heerschappij over Rede en Verstand, en zijn krachtige drang op de handelingen der menschen, openbaren zich in elk tijdperk van het menschelijk leven, op elken trap zijner ontwikkeling en in alle perioden van beschaving. Dit is ook het geval met het andere zedelijke orgaan, het Medegevoel, hetwelk aan den geest het andere element van Rechtgeaardheid, de Weldadigheid, mededeelt.

Het Geweten is een liefderijke gids, die op bescheiden, doch ernstigen toon, de Rede den weg aangeeft, terwijl het Egoïsme, door middel van de verblindende Verbeelding, overweldigend optreedt. Vandaar dat het Geweten een bloodaard schijnt, wanneer het in den menschelijken geest te worstelen heeft met booze hartstochten of listige zelfzucht, die onder de leus van algemeen nut of staatkundig belang strijden, en evenzeer schrikt het terug voor het vuur van de eerste, als voor den verstijvenden adem van de tweede, — en toch is dit schroomvallige Geweten, al wordt het ook, voor een oogenblik, door groote woorden op zijde gedrongen, de vertegenwoordiger van de onsterfelijke Waarheid, want de wroeging van het berouw, de kracht van een beschuldigend geweten kunnen nimmer door hartstochten worden tenietgedaan of door redeneeringen tot zwijgen gebracht. Is het Geweten onfeilbaar? Het Geweten is het medium, waardoor de Ziel Rechtvaardigheid aan den Geest doet gevoelen, en alzoo de boodschapper der waarheid; zijn uitspraak echter, wordt door de vermogens van den geest vernomen en de menschelijke geest is niet onfeilbaar en kan dat niet zijn. De kracht der redeneering en het oordeel kunnen

falen, tengevolge van het broze in 's menschen organisme, waarmede de zedelijke vermogens gelijken tred houden; maar dit ontheft een verstandig, denkend mensch niet van de zedelijke verplichting (tenzij hij verhinderd wordt door krachten buiten den invloed van zijn vrijen wil) te handelen, zooals hij oprecht gevoelt dat goed is, d. w. z. de inspraak van zijn geweten te volgen; hetwelk niet misleidt, wanneer er maar met oprechtheid naar wordt geluisterd, nam. met een rein gemoed, vrij van alle bevooroordeelde gevoelens en eigenbelang. Maar, wanneer het geweten zijn licht doet schijnen op een onrein gemoed, door woeste zelfzucht en booze hartstochten beroerd, dan wordt zijn beeld misvormd gelijk dat der maan, door onstuimige wateren weerkaatst, en toch, de stem van deze getrouwe verkondiger der eeuwige waarheid blijft altijd in ons zedelijk oor weerklinken, totdat er naar geluisterd wordt, maar, helaas! dikwijls eerst dan als het te laat is, en dit „*te laat*" is de oorzaak van alle menschelijke ellende.

Op het plechtigste oogenblik in de geschiedenis der menschheid werd de vraag gedaan. „Wat is Waarheid?" Maar gelijk wij den waren aard en de ware kracht van de zedelijke waarheid dan eerst recht gevoelen wanneer wij zelf handelen, en de uitspraak van het geweten op onze eigene goede of kwade daden slaat — zoo gaf de heidensche rechter, die deze vraag stelde, zelf het antwoord, toen hij zijn beschuldigend geweten trachtte te stillen, door de vertooning zijne handen te wasschen van het vergieten van onschuldig bloed.

De Intuïtie gaat uit van de Ziel, die de bewerkster is van het beginsel van het goede in 's menschen geest, en op die wijze het redelijke wezen van het door instinct geleide redelooze dier onderscheidt. Door het zedelijk orgaan, het Geweten, doet zij in den geest zekere gronddenkbeelden en gevoelens ontstaan, die op het gemoed werken in den vorm van noodzakelijke en onwrikbare verplichtingen, welke zich zoo natuurlijk aan onze Rede openbaren, dat wij ons bewust zijn verkeerd te handelen wanneer wij ze niet volgen, en omgekeerd goed te doen wanneer wij ze gehoorzamen. De zaak is deze: onze Ikheid, het middelpunt van ons zedelijk organisme en van onzen

vrijen wil (§ 11) heeft een zekeren inwendigen maatstaf, volgens welken het geregeld en opgewekt wordt en door welken ons oordeel uitspraak over goed en kwaad doet, over het „het moet" of „het moet niet", onzer zedelijke verplichtingen. Dit geschiedt door hetzelfde natuurlijke oordeel, waardoor wij het onderscheid tusschen eene absolute waarheid en eene bepaalde onwaarheid bemerken, of het verschil tusschen twee tegenstrijdige voorstellen, wanneer van willekeurige handelingen van een verantwoordelijk redelijk wezen, (hetzij met betrekking tot onszelven of tot een ander, en overschillig of de daad nog slechts voorgenomen of reeds volvoerd is), een onderwerp van beschouwing is gemaakt. Deze uitspraak, die altijd met de Rede in volkomene harmonie is, zegt of het Geweten de in beschouwing genomen daad goed- of afkeurt. De wil, op deze uitspraak gegrond, is Goede Trouw, en de daad die er uit voortvloeit, Eerlijkheid.

Deze harmonie tusschen het Geweten en de Rede, dien toetssteen van het rechtvaardig oordeel, hetwelk den grondslag is van het zedelijk en politiek leven, van allen individuëelen of maatschappelijken omgang van menschen en staten onderling, vormt de Wet van het Geweten, de Wet van goed en kwaad, van de onomstootelijke natuurlijke Rechtvaardigheid, de openbaring van de Zedenwet der Natuur, in dit werk beschreven. *)

§ 32. Het Zedelijk Element in de Natuur is de Natuurkracht, waaruit zich de macht van zedelijke handelingen, het zedelijk leven in 's menschen geest ontwikkelt. De uitwerking er van

*) Het geweten wordt ook wel het zedelijk Ego genoemd; d. i. „de phase waarin zich onze bewustheid vertoont wanneer zij zich op zedekundig gebied openbaart." Deze theorie is op uitnemende wijze door Prof. LORIMER, in zijn werk „*The Institutes of Law*", gehandhaafd, 2de Edit. p. 184 en vervolgens. Maar, daar wij, in § 11, het Ego hebben voorgesteld als de intuïtive macht van bewustheid, en de openbaring der ziel, als de macht van aandrang en weerstand, van handelen en van zich verzetten, in één woord, als het centrum van de zedelijke organen (Geweten en Medegevoel) en van den wil, durf ik mij vleien, dat mijn theorie van Zedelijke organen niet werkelijk, in zijn gevolgen, van dat van mijn hooggeëerden vriend verschilt; want het zondigt niet tegen de „Integriteits-wet", maar pleit voor een toestand van zedelijke bewustheid van den Geest, geconcentreerd in het Ego.

zien wij in de zedelijk-verstandelijke handelingen van den mensch, hoewel wij haar nog niet kunnen verklaren door proefondervindelijke wetenschap, evenmin als de zoogenaamde physische krachtsopenbaringen, als aantrekkingskracht, electriciteit enz. te verklaren zijn. Het absolute begrip van het wezen der krachten staat buiten bereik van de proefondervindelijke wetenschap, want haar verklaring van kracht, gegrond op ondervinding, beschrijft het wezen dier kracht niet, en moet zich bepalen tot de gevolgen, die men beschouwen kan als door deze kracht voortgebracht te zijn.

NEWTON heeft (in zijn derde brief aan BERKELEY) ten opzichte van de aantrekkingskracht gezegd — en het is blijkbaar aan natuurkundigen, dat deze onkunde der wetenschap op alle soorten van kracht toepasselijk is. — „Het is niet wel begrijpelijk, dat zonder wederzijdsche aanraking, onbewerktuigde stof op andere stoffen werken kan, en daarop invloed uitoefenen, zonder behulp van iets dat niet onbewerktuigd is.... De aantrekkingskracht moet veroorzaakt worden door iets, dat volgens vaste wetten handelt; maar of dit zeker iets nu stoffelijk of onstoffelijk is, laat ik aan het oordeel mijner lezers over."

Daar nu van krachten, machten of werkzaamheid, of hoe die wetenschappelijke benamingen van deze onverklaarbare gevolgen of werkingen van stof op stof ook luiden mogen, — geen rekenschap kan worden gegeven, zonder de hypothese, die het bestaan van een medium of middel, verschillend van gewone stof, voorop te stellen, mogen wij krachten beschouwen als de openbaringen van de Algemeene Wordingskracht, die onophoudelijk en standvastig volgens vaste wetten werkt. Waaruit dit medium bestaat — of het stoffelijk (weegbaar) of onstoffelijk (geestelijk) is — samenhangend of onsamenhangend, d. i. met of zonder behulp van afzonderlijke atomen werkt, kunnen wij onmogelijk verklaren voor wij weten wat de natuurstof is. Dat wij dit medium van werkzaamheid beschouwen moeten als onophoudelijk optredend in het geheele evolutieproces der natuur, is het natuurlijk gevolg der geheele evolutietheorie. Dit algemeen medium hebben wij de Wordingskracht der Natuur (§ 2) of de Motor van Evolutie genoemd, en, ten

aanzien van het zedelijk organisme, het Zedelijk Element in de Natuur. In het evolutieproces der natuur openbaart het zich als instinct in het lager, en als Intuïtie in het hooger organisme.

In de Zedenkunde is dit Zedelijk Element een noodzakelijk axioma, Zonder het bestaan van dien aandrang, waardoor de bewezen werkzaamheid van ons zedelijk-verstandelijk organisme, het hoogste scheppingtijdperk op aarde geschiedt, zouden wij ons geen voorstelling van de zedelijke vermogens van 's menschen geest, Rechtvaardigheid en Welwillendheid genoemd, kunnen vormen, en zouden het goede en het kwade afhankelijk zijn van het veranderlijke, subjectieve standpunt van het egoïsme. Een dergelijk gezichtspunt verlaagt den mensch tot een met rede begiftigd dier, tot wat wij den volmaakten mensch van den materialist hebben genoemd, — met niets dan zijn physisch-verstandelijk organisme om hem te helpen in zijn strijd om het stoffelijk bestaan, en brengt hem terug tot de wet van het dierlijk instinct: „Het recht van den sterkste." Zonder een natuurlijken maatstaf van het Goede, zooals wij dat door de zedelijke organen, door het ethisch instinct van het zedelijk-verstandelijk organisme leeren begrijpen, zou de maatschappij niet kunnen bestaan, want de grondslag waarop de maatschappij rust is niet zelfzucht, maar een wederkeerig uitoefenen van Rechtvaardigheid en Welwillendheid, of zooals HERBERT SPENCER zegt: „Het streven naar een toestand van ineensmelting van het egoïsme met de liefde tot den naaste, in die mate, dat het eigen geluk ten slotte bestaat in het bevorderen van het geluk van anderen." En als hij er dan bijvoegt, dat „het onomstootelijk bewezen is, zeer goed mogelijk te zijn, dat het organisme zich geheel en al richt naar de behoeften van het leven van anderen, dat de energie tot nut van het algemeen aangewend, niet alleen de energie tot nut van het individu beperkt, maar zelfs zoozeer doet overgaan in den aandrang om het algemeen welzijn te bevorderen, dat zij slechts nog in zooverre optreedt als zij tot het onderhoud van het leven van het individu noodig is" *) — wijst hij eenvoudig

*) „*Data of Ethics*". 3e Edit. Appendix.

aan wat het *goede* eigenlijk is en vestigt de aandacht op den zedelijken toestand van 's menschen geest, wanneer de zedelijke organen volkomen ontwikkeld zijn, d. i. dien toestand van volmaakte harmonie, de Zedenwet der Natuur genoemd. Deze volmaakte toestand is een gevolg der instandhouding van het geschiktste uit den strijd om het bestaan tusschen het zedelijk organisme en de zelfzucht van het dierlijke in den mensch — wanneer het Zedelijke Element de zegepraal heeft behaald.

Daarenboven wordt deze inspiratie der ziel, dit verlangen naar het Goede, al een natuurlijk gevolg van ons zedelijk-verstandelijk organisme, door elke bladzijde der geschiedenis gestaafd, en treedt zij op den voorgrond bij het ontwikkelingsproces van alle maatschappijen en staten, zoowel in Europa als daarbuiten. Dit is een bewijs van den grooten invloed van het zedelijk element op de beschaving, die zich openbaart in dat algemeene verlangen naar bepaalde instellingen, die de natuurlijke zedelijke beginselen des menschelijken geestes tot een practischen en zichtbaren vorm trachten te brengen, om de wederzijdsche verplichtlngen der menschen, en de onderlinge vreedzame verhoudingen der staten te regelen.

De Heer Hall, in zijn onlangs verschenen groot werk geeft, als velen voor hem, een geschiedkundige beschouwing van de wijze waarop het Internationaal Rechtsgevoel ontstond. De toestand der zaken, zooals die zich in Europa voordeed langen tijd voor dat het Internationaal Recht ontstond, kan op de volgende wijze worden beschreven:

1. Het feudale stelsel, dat in vroegere eeuwen, het grootste gedeelte van het beschaafde Europa nog eenigszins had in bedwang gehouden, het overwicht van het keizerrijk, en de zedenverzachtende invloed der Kerk waren allen verdwenen; hun invloed, die op grootere of kleinere schaal de verbeelding had beziggehouden, was tenietgegaan.

2. Er was geen middel om een bestuur in het leven te roepen, dat even als dit voldoende kracht zou hebben tot het bewaren der internationale orde, en men kende toen nog niet den maatstaf der Zedenwet, die, als Zedelijk Gewoonterecht,

een Zedelijk standpunt aangaf, onafhankelijk van eenig uitwendig gezag.

3. De behoefte aan gedragsregelen begon zich bijna dagelijks sterker te doen gevoelen, daar het verkeer tusschen de verschillende staten en hunne ingezetenen onderling telkens grootere uitgebreidheid begon te verkrijgen, en, in dier mate, het veld hunner betrekkingen grooter werd.

In die omstandigheden was het niet vreemd, dat het verlangen ontstond om tot internationale gedragsregelen te geraken, die eenigszins de kracht van wetten zouden hebben. Er zijn vele omstandigheden, die aanduiden, dat zulk een verlangen algemeen gekoesterd werd, en inderdaad, zoo het zich niet als een machtige drijfveer had geopenbaard aan al de volkeren van Europa, zou het Internationaal recht onmogelijk erkend zijn geworden. De uitwerkende pogingen om aan deze behoefte te voldoen, danken wij aan de toepassing der Zedekunde als een internationalen band. Als door een medium, waardoor deze denkbeelden, die ieder bezig hielden, in woorden gebracht werden, heeft het internationaal recht zijn Zedelijken grondslag verkregen.

Wat was nu de oorzaak van dit algemeen verlangen, dit algemeen gevoel van noodzakelijkheid, dat er bestond, om gedragsregelen tusschen volkeren onderling in het leven te roepen, anders dan de kracht der ontwikkelende Zedelijke organen? Toen na den val van het feudale stelsel, van het overwicht van het keizerrijk, en van den politieken invloed der Kerk van Rome, de denkende gemoederen van Europa, bevrijd van stoffelijken dwang en blinde gehoorzaamheid, rondzwalkten op een zee van eindeloozen twijfel, niet wetende wat goed en wat kwaad was in hunne onderlinge betrekkingen, werden zij tot het Zedelijk Rechtsgevoel gedrongen, door de kracht van het ontwaakte geweten, toen de Zedenwet der Natuur hare heerschappij herwon. De sluimerende denkbeelden uit het volksgeweten ontwaakt, werden uitgesproken door de groote geesten van hun tijd mannen als: FRANCISCUS à VICTORIA, COVARRUVIAS, SOTO, SAUREZ, MELANCHTON, OLENDORP, HEMMING, ALBERICUS GENTILIS.

Hunne argumenten werden ten slotte door HUGO GROTIUS samengevat, en voor de groote rechtbank der beschaafde menschheid bepleit; en daarop volgde de uitspraak, die de beschaving redde van het hopeloos terugzinken in den chaos van barbaarschheid der duistere middeleeuwen.

HUGO DE GROOT, meer algemeen bekend onder den naam van HUGO GROTIUS, de beroemde stichter der Wetenschap van het Volkenrecht, de gezegende hervormer, die den stroom van zedenbederf stuitte — (door eene staatkunde van veinzerij. onrechtvaardigheid en misdaad veroorzaakt, zooals zij door MACHIAVELLI en zijne school in Europa geleerd werd, in dien duisteren tijd, toen zoogenaamde Redenen van Staat uit misdadig bedrog en verraderlijke kunstgrepen bestaande, werden aangeprezen) — handhaafde in zijn beroemd werk: Het Recht van Oorlog en Vrede, *) het bestaan van een vasten standaard van het Recht, en dus van een werkelijk onderscheid tusschen goed en kwaad. Hij leerde ook, dat de gedragslijn, door ons geweten voorgeschreven, dat sommige daden toejuicht terwijl het andere veroordeelt, een onmisbare voorwaarde is voor het instandhouden eener maatschappij uit zedelijke wezens bestaande en dat deze uit de Zedenwet der Natuur (Jus Naturale) is gevormd. †)

§ 33. Dit verlangen naar Recht, dat verklaard is als „Eene voortdurende en standvastige neiging om ieder mensch het zijne te geven", is een gevolg van de werkzaamheid van het Zedelijk Element der Natuur in het individueele gemoed der denkende leden en leiders der maatschappij, en door deze wordt, op min of meer volmaakte wijze, naarmate de gemoederen vatbaar zijn voor den invloed van de Zedenwet der Natuur, het Volksgeweten gevormd.

Mocht het ook zeldzaam gebeuren dat individueele leden eener Maatschappij juist dezelfde opvatting hebben van sommige gegevens van goed of kwaad, doordien individueele gemoederen

*) De Jure Belli ac Pacis, waarvan de laatste Latijnsche, door den schrijver verbeterde uitgave, in 1642 te Amsterdam verscheen. Verscheidene vertalingen hebben het licht gezien. De beste Fransche vertaling is door Mr. PRADIER FODÉRÉ, in 1867 uitgegeven.

†) De Jure Belli ac Pacis. Lib. I., Cap. I., § 10.

niet altijd dezelfde mate van zuiverheid en volmaaktheid bezitten, die hen in staat stelt de intuïtie der ziel dusdanig te ontwikkelen, dat zij tot dezelfde conclusie komen, — toch zijn vele leiders der maatschappij het eens waar het grondbeginselen geldt, en zullen zij door zulk eene overeenstemming, tot een gemeenschappelijk besluit geraken.

Deze algemeene overeenstemming, gewoonlijk den Geest des Tijds genoemd, berustend op beginselen waaromtrent de meesten het eens zijn, is de openbaring van het Rechtsbegrip der maatsehappij, en wordt, als openbare meening, getoetst aan en bevestigd door de verstandelijke vermogens en de zedelijke organen van de individuën dier maatschappij. Dit Rechtsbegrip, alzoo gevormd door de zedelijke organen en geuit door het Gezond Verstand, is de maatstaf waarnaar de wetten der maatschappij worden gevormd; het is m. a. w. de wetgever der maatschappij, die hare rechtswetenschap door hare geschiedkundige feiten verklaart, en heet de *Tijdgeest van het Recht.* (§ 29).

De openbare meening wordt gevormd uit de algemeene overeenstemming van individuëele gedachten aangaande bijzondere onderwerpen. Hieruit, hebben wij gezien, wordt de Tijdgeest van het Recht geboren. De gezonde Tijdgeest van het Recht komt voort uit de gezonde overeenstemming der gemoederen, en deze wordt aangekweekt door het vrije staatsonderwijs en de vrije drukpers. Door het vrije staatsonderwijs, ontdaan van bekrompen beginselen en vooroordeelen, wordt het Gezond Verstand (§ 34) in het onbevooroordeelde gemoed aangekweekt; terwijl door een vrije drukpers — onpartijdig, schoon niet onzijdig, maar in elk geval zedelijk — individuëele uitingen van subjectieve gedachten het ontstaan dier algemeen werkende kracht van den Tijdgeest van het Recht bevorderen, waardoor gezonde subjectieve denkbeelden objectieve wetten worden, die op hare beurt de maatschappij in beschaving doen vooruitgaan.

Gevolgelijk is het de plicht van ieder denkend lid der maatschappij te strijden voor datgene, wat hij als de hoogste waarheid in wetenschap en wijsbegeerte, in al hare vertakkingen beschouwt. En bovenal is het voor de ontwikkeling der beschaving

noodzakelijk, dat de vrije uiting van denkbeelden, die waarheid aan zedelijkheid toetsen, niet worde belemmerd, maar op elke wijze bevorderd en gemakkelijk gemaakt.

Aldus vertegenwoordigt de Tijdgeest van het Recht de bewustheid van het organisme van den Staat, als zedelijk lichaam, — de bewustheid ontstaan uit de overeenstemmende gevoelens van de verstandelijke en zedelijke organen der individuëele leden van den Staat, — en doet, door middel der wetgeving, den Wil van het Maatschappelijk Organisme ontstaan, waarvan de rechtsbedeeling en de uitvoerende macht de Wilsuitingen vormen. Evenals in 's menschen geest, is ook in den Staat de Wil om goede wetten te maken onvoldoende, indien de Wilsuiting, de uitvoering, achterwege blijft.

Door de Wetgeving en de Rechtsbedeeling wijst de Tijdgeest van het Recht de vorderingen aan van elke Volks-maatschappij of Staat op den weg der beschaving, daarom heet hij ook de Nationale Tijdgeest van het Recht. Het Rechtsbegrip, dat het kenmerkend verschijnsel is van den Tijdgeest van het Recht, verandert in elk tijdperk van ontwikkeling van den Staat, door middel van de leiders van het volk van dien staat. Naarmate de beschaving vordert, rijst ook het gehalte van het Recht; maar eveneens doet de teruggang der beschaving, veroorzaakt door verstoringen van de harmonie der Zedenwet, in elken staat dit gehalte dalen. Alzoo vormen de zedelijke beginselen van de leden dezer Maatschappij of van dien Staat, gewijzigd door hunnen vooruitgang in zedelijke veredeling of hunnen teruggang, den Tijdgeest van het Recht, en is de Tijdgeest van het Recht het medium, waardoor het subjectief Goede objectief wordt.

Aan den Tijdgeest van het Recht danken de Maatschappelijke gebruiken hun ontstaan; langzamerhand zich ontwikkelend, worden zij, door openlijk uitgesproken of stilzwijgende bekrachtiging van de actuëele of wetgevende macht der Maatschappij, tot geschreven of Positief Recht gevormd, noodig om die Maatschappij als staatkundig lichaam te besturen, en de wederzijdsche betrekkingen tusschen de leden onderling, en tusschen dezen en de regeering van de Maatschappij of den Staat te

regelen. Aldus openbaart de Tijdgeest van het Recht van elken staat en van ieder tijdperk den invloed van het Zedelijk Element der Natuur (dat zelf echter boven de wisselvalligheden van het tijdelijke verheven blijft) in het recht (Jus), dat elke verandering bij den voortgang der beschaving aanwijst. Ieder tijdperk in de geschiedenis van een volk heeft zijn eigen Tijdgeest van het Recht, zijne daarmede overeenkomende gewoonten en zijn positief Recht. Gevolgelijk hangt het positief Recht van iederen staat af van volksaard, geschiedenis, overlevering, zedelijke begrippen, klimaat, gesteldheid van den bodem en andere natuurlijke omstandigheden. Het is onmogelijk *a priori* een wetboek op te stellen, dat voor alle volken geschikt zou zijn, tenzij ieder individu dezelfde zedelijke gewoonten had; en dit is ook niet de strekking van de Zedenwet der Natuur, die als de wet van het zedelijk verstandelijk organisme, in overeenstemming met alle Natuurwetten, de geleidelijke ontwikkeling, volgens het evolutieproces, volgt. Deze zedelijke ontwikkeling van maatschappijen of vereenigingen van menschelijke wezens, de Beschaving genoemd, heeft door de werking van de zedelijke organen van ieder individu invloed op het praktisch medium, dat wij beschreven hebben als de Tijdgeest van het Recht, en dat zich aan den geest van het volk openbaart door het gezond verstand, het geestelijk element der beschaving.

§ 34. Het Gezond Verstand is de eenvoudige praktische logica, de overtuiging, die voortspruit uit *verstand en gevoel vereenigd.* Het is het normaal verstand van den mensch, dat ontstaat uit geestesgevoel en bevattingsvermogen; het logisch redeneeren van den gezonden geest onder den invloed van zedelijke ontwikkeling, en dus de taal van het Geweten en het Medegevoel wanneer zij één zijn, in welke harmonie de proef ligt van het Gezond Verstand. Dit is de eenige betrouwbare grondslag waarop het menschelijk denken bouwen kan, de vaste ankergrond voor een gezonden geest, die, waar hem deze ontbreekt, schipbreuk lijden moet op de onoverkomelijke klippen des twijfels. Dit is de logica die het volk verstaat, want zij spreekt tot het gevoel zoowel als tot de rede, en die beide hoedanigheden

samen vormen het Volksgeweten. De Rede wordt aangevuld door het Gevoel, en dit ontstaat door de Intuïtie. Vandaar dat de Geest zoowel voelen als redeneeren kan, en het gezond verstand beide eigenschappen in zich vereenigt.

Hoe dikwijls zien wij niet juist den geleerde van het eigenlijk gezond verstand ontbloot. Indien de ontwikkeling van ons gevoel gelijken tred hield met de beschaving van onzen geest, zou de harmonie tusschen beide grooter, en ons gezond verstand volkomener wezen; terwijl dit nu maar al te vaak veel te wenschen overlaat. Vandaar dat de mensch, naarmate hij toeneemt in kennis, vaak eenzelviger, zelfzuchtiger, en meer geneigd tot twijfel wordt, zoodat ten slotte zijn verstand hem geheel begeeft, omdat het niet in zuiver evenwicht gehouden werd door de twee onscheidbare elementen van ons zedelijk-verstandelijk organisme: Geweten en Medegevoel. Het Gezond Verstand is als natuurlijke toetssteen der logica onpartijdig, neemt uit alle mogelijke systemen gezonde denkbeelden over, maar zonder eenig bizonder leerstelsel te huldigen, aangezien het een eigen stelsel volgt. Al wat het daarbij bepaald in den weg staat, wordt er geheel door vernietigd; want, als de macht van de volksovertuiging, als de bewustheid van het levend geslacht, is het de voorlooper van den Tijdgeest van het Recht op den weg der beschaving. Wanneer de Zedenwet der Natuur op het gewone leven wordt toegepast, en hare regelen volgens de logica van het Gezond Verstand worden verklaard, blijkt het of die regelen op de omstandigheden van het leven toepasselijk zijn, de feiten van de Wetenschap der Maatschappij worden dan tevens gerangschikt; want het Gezond Verstand vereenigt de op zich zelf staande feiten der Geschiedenis tot een begrijpelijk geheel. Hieruit zien wij, hoe het zedelijk gevoel invloed uitoefent op de vooruitstrevende maatschappelijke evolutie van het menschelijk geslacht.

§ 35. De dogmen der oude scholastieke wijsbegeerte zijn even ver van het gezond verstand verwijderd als die van de positief empirische. Zij hebben geen van beiden vasten wortel in den vrijen volksgeest. De eerste moge eenigen invloed op de verbeelding uitoefenen en aldus de Rede eenigen tijd bekoren;

de anderen kan soms de menigte beheerschen door eene bedriegelijke stoffelijke vrijheid te verkondigen, die echter den geest niet vrij maakt, of de verbeelding der gedachtelooze jeugd zoo betooveren, dat zij het rijk der Rede trouw zweert — dat beloofde land van het dierlijk materialisme, van verstand zonder zedelijk gevoel, waar de geest de hoogste ontwikkeling, hem door de natuur voorgeschreven, nimmer bereiken kan — doch noch de eene noch de andere kan den mensch doen gelooven zonder nadenken of doen nadenken zonder gevoelen. Al kan de eene leer den mensch doen gevoelen zonder overtuiging, den geloovige het denkvermogen te ontnemen vermag zij niet; en al kan de andere stelling, door het bekoorlijke van den schijnbaren eenvoud der oppervlakkige bewijsgronden, onder den dekmantel van gezond verstand, den geest, die zich nog niet ontwikkeld heeft of niet geheel rein is, tot een zinlijken godloochenaar vormen, toch kan zij haar taak niet teneinde brengen, omdat zij niet in staat is de levende intuïtie, die op den onbevooroordeelden geest werkt, onder het dwangjuk van den gedachtengang eener empirische wijsbegeerte te brengen. De tyrannieke kluisters van eenzijdige, bekrompen en exclusieve wijsgeerige stelsels worden door den zelfstandigen en onderzoekenden Geest afgeworpen, zoodra zij hem beletten zijn natuur als mensch te volgen, den natuurlijken gedachtenloop van zijn gezond verstand te herkrijgen, door de overtuigingen der rede met de ingeving van zijn zedelijk gevoel te vereenigen.

§ 36. In overeenstemming met het Volksgeweten wordt door de onderlinge betrekkingen van de op zich zelf staande staten een Internationale Tijdgeest van het Recht gevormd. Die Tijdgeest van het Recht openbaart den invloed, dien hij op het uitwendig leven en op de willekeurige daden van het eene volk tegenover het andere uitoefent, door het in 't leven roepen van zulke gebruiken, welken den grond vormen van wat het Volkenrecht of het Internationaal Recht heet.

Deze gebruiken der verschillende volken kunnen geen geschreven of positief Recht worden, wijl er geen staatslichaam bestaat met wetgevende of uitvoerende macht bekleed, dat door volken of staten wordt samengesteld. Toch hebben zij,

wanneer zij algemeen erkend zijn, eene eigenaardig bindende kracht, omdat zij een weerspiegeling zijn van de beste gedeelten uit de verschillende geschreven wetten, d. w. z. van die gedeelten, waarin de invloed van het Zedelijk Element der Natuur het meest merkbaar is, want die gebruiken moeten in overeenstemming zijn met het Geweten van ieder volk afzonderlijk. De eerste algemeene grondslag van het Volksgeweten, zooals zich dat bij de verschillende volken openbaart, is de Zedenwet der Natuur. Hierover zijn allen het eens. Maar schoon van dit gemeenschappelijk punt uitgaande, verschilt Volksgeweten van ieder volk of iederen volksstam, volgens den aard en den graad zijner beschaving.

Deze wisselingen worden aangewezen door de geschiedenis van den Internationalen Tijdgeest van het Recht, die overeenkomstig de veranderingen in de meeningen en in den uitwendigen toestand van ieder volk, het beeld is van de zedelijke ontwikkeling van het internationaal leven der staatkundige maatschappijen. De zedelijke elementen van volksontwikkeling vormen de algemeene bron, waaruit het Internationaal Recht, dat lichtpunt in de geschiedenis der volken, voortvloeit. (Vergel. § 63).

§ 37. Aldus hangt het Internationaal Recht, wijl het door geen aardsch gezag in den vorm van positief recht kan worden gegoten, geheel af van de eigen ontwikkeling der beschaving, door de zedelijke organen, Geweten en Medegevoel, in den mensch geplant. Onder dien invloed, die wij gevoeglijk den invloed van de Zedenwet der Natuur kunnen noemen. d. w. z. der Ziel, is het Nationaal Recht langzamerhand gewijzigd geworden, overeenkomstig den voortgang der beschaving. Voorbeelden van dit wijzigingsproces zien wij in de wetten, die het leven, de rechten en de bezittingen van vreemdelingen beschermen; in de wetten en overeenkomsten betreffende de slavernij en den slavenhandel; in de rechtsbepalingen omtrent nationaliteit en domicilie; in de vrije zeevaart; de neutraliteit, de krijgswetten enz. Er zijn vele voorbeelden van voortdurenden internationaal-zedelijken vooruitgang, zooals onder ander, de overeenkomsten betreffende *Arbitrage* van internationale geschil-

len, het vredegerecht genaamd, aantoonen. Zoo gaat de Internationale Tijdgeest van het Recht steeds vooruit — want, zegt SAVIGNY, het leven der volken is gelijk aan dat van het individu; het staat nimmer stil, maar toont integendeel een voortdurenden vooruitgang in organische ontwikkeling. *)

Als een gevolg dier ontwikkeling is de wet ontstaan, die de rechten en plichten der Volken regelt. Zij is, wel is waar, geen geschreven wet; niettemin bestaat zij. Zij is voortgesproten uit de werking van het rechtsgevoel bij de verschillende volken, dat in elk tijdperk der geschiedenis handelend optreedt. Zij is gegrond op het stilzwijgend, verondersteld of uitgesproken wederzijdsch overeenstemmen der zedelijke gevoelens in de menschheid.

„Cette loi", zegt HEFFTER, „se rétrècit ou s'élargit avec le degré de culture des nations. Reposant d'abord sur une nécessité ou sur des besoins purement matériels, elle emprunte, dans ses développements, à la morale, son autorité, et son utilité, et s'affranchit successivement de ses elements impurs" †). Wie zou hier den invloed van het Zedelijk Element der Natuur kunnen ontkennen? Aldus ontwaren wij den veredelenden invloed der Ziel, die zich in de ontwikkeling van zedelijke grondbeginselen door den Internationalen Tijdgeest van het Recht kenbaar maakt. (§ 63).

§ 38. Door deze ontwikkeling der zedelijke beginselen wordt de Intuïtie van de Ziel één met de handelingen van het Verstand, en wijst zij de verhouding aan waarin de Ziel, als het zedelijk element der Natuur, tot het Verstand staat, en dus tot de beweegredenen onzer handelingen.

Dit kan ons leiden tot de bron van vele oorzaken, die wij anders alleen in hare gevolgen kunnen ontwaren, en die onverklaard blijven door slechts de bloote feiten der geschiedenis te raadplegen. Wanneer wij aan de zedelijke beweegkracht de verhouding toeschrijven, die wij *gevoelen* dat bestaat tusschen de geschiedkundige feiten, dan mogen wij misschien de proef-

---

*) VON SAVIGNY, System des Rom. Rechts. Deel I., hoofdst. II., § 7.

†) HEFFTER, Le Droit Intern. de l'Europe. Edit. Bergson, § 2.

ondervindelijke wetenschap niet tevreden stellen, maar wij zondigen evenmin tegen een enkele harer beweringen, als wij die vooruitstrevende worsteling der Maatschappij, die altijd vooruitgaande evolutie der beschaving, welke op een inwendige handeling van den geest wijst, toeschrijven aan den invloed der ziel; want de Zedenwet der Natuur, de *Wet van het Goede*, is ook de Wet der Maatschappij. Dit kan ook niet anders, want de Zedenwet der Natuur bestaat niet alleen in de voorschriften der Rechtvaardigheid, maar in de volkomene harmonie van de beide elementen van *rechtgeaardheid* in onze natuur geprent. De Rechtvaardigheid, door de wet van het geweten aan het licht getreden, is slechts één dezer elementen; het andere element is de Weldadigheid, die zooals wij vroeger reeds gezegd hebben, rekening houdt met de zwakheid van 's menschen natuur, de strenge rechtvaardigheid verzacht, en hare trapsgewijze ontwikkeling tegelijk met de besliste voortschrijding van het menschelijk geslacht naar het goede bevordert, want er bestaat geen deugd zonder liefde. *)

In het buitensluiten van dit verzachtend element van de Zedenwet der natuur, dat ons in staat stelt het beginsel der Rechtvaardigheid toe te passen op den natuurstaat der Maatschappij, zoodat van de beide elementen, waaruit de Tijdgeest van het Recht bestaat, het een altijd het ander matigt, of m. a. w. in de valsche meening, dat de wisselvallige Tijdgeest van het Recht de onwrikbare Zedenwet der Natuur is, zal wel de oorzaak te zoeken zijn van het verschil tusschen de Philosophie van het Recht en de Historische School.

Wanneer wij de geschiedenis beschouwen der verschillende toestanden van die maatschappelijke evolutie, welke de beschaving heeft ondergaan, tengevolge van de werking der ziel op den geest van het individu, die zich in de geschreven wet van de verschillende tijdperken der beschaving geuit heeft, dan kunnen wij met een groot schrijver der Historische school uitroepen: „l'Evolution progressive du Droit n'a jamais subi

*) PAULUS: I Cor. XIII vers 1. Al ware het, dat ik de talen der menschen en der engelen sprak en de liefde niet had, zoo ware ik een klinkend metaal, of luidende schel geworden.

de temps d'arrêt et depuis sa première manifestion inconscience, sorti de l'instinct populaire, jusqu'à son riche épanouïssement fécondé par les travaux des savants, le droit s'est développé comme la vie même, comme une force inhérente à l'humanité.

„Et quel spectacle grandiose que d'assister ainsi à la formation lente du Droit, de le voir émerger du travail latent de la conscience populaire, suggissant pour répondre aux nécessités sociales et constituant peu à peu l'individualité nationale." *)

Aldus werkt het Volksgeweten, dat, als Tijdgeest van het Recht, onophoudelijk arbeidt, naar de voorschriften der Menschlievendheid, — die de harmonie vormt tusschen het Geweten en de Rede, den toetssteen van het rechtvaardig oordeel, — om met het minimum van opoffering van individueele rechten het maximum van algemeene welvaart te verkrijgen. Dit is de vereenigde uitwerking, in den Geest, der beide elementen van de Zedewet der Natuur, die in volkomen harmonie zijnde, het Goede vormen. Als echter die harmonie verbroken is, verandert het blijde ideaal van zedelijken vooruitgang in het treurig tafereel van teruggang op den weg der beschaving, want dan zijn de overeenstemming en de kracht der individueele geestvermogens verbroken, waardoor de persoonlijke zedelijkheid wegkwijnt, bij de langzame doch zekere bezoedeling van den geest door hartstochten, vooroordeelen en zelfzuchtige beweegredenen. Gebeurt dit bij de leiders van een volk, dan ontaarden de nationale zeden, staat de beschaving stil, en worden burgerlijke vrijheid en nationale voorspoed bedreigd. Wanneer de zedelijke beginselen van een volk bedorven zijn, wordt zijn internationale gedragslijn onbetrouwbaar en onedel; het volk, dat tegen zichzelf gezondigd heeft, is in staat elke daad van onrecht jegens zijn naaste te plegen; en in weerwil van tijdelijke uitbreiding, veroorzaakt door verkrachting der beginselen van rechtvaardigheid en menschelijkheid tegenover zijn zwakkere buren, is het verval van den bedorven staat volgens de

---

*) „La Philosophie du Droit et l'Ecole Historique." Leçon d'ouverture de cours de droit Naturel, par Mr. Adolph Prins, Professeur à l'Université de Bruxelles. „Revue de Droit International." Tome XIV. 1882, No. 6, pag. 565.

Zedenwet der natuur onvermijdelijk, gelijk dit door alle opgeteekende feiten der geschiedenis wordt bewezen.

Aldus openbaart de Zedenwet der Natuur, die in het Volksgeweten handelend optreedt, en in het Gezond Verstand haar bewijsgronden vindt, haar invloed niet alleen ten opzichte van den individueelen vooruitgang van het volk of den staat, maar ook in het gedrag van den eenen staat tegenover den anderen; want zij vertegenwoordigt in den geest de elementen der wet, zooals wij die in het goddelijk gebod vinden: „Gelijk gij wilt dat u de menschen doen zullen, doe gij hen desgelijks." Dit toch is het ware utiliteits-beginsel en de gulden regel, die het individueel bestaan met de algemeene welvaart verbindt.

§ 39. Zooals wij reeds vroeger gezegd hebben, ontstaat door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel, de toestand van *rechtgeaardheid* in den geest van ieder individu, en worden de gedragsregelen tot het volvoeren van zijn plicht gevormd. Deze regelen worden, op hunne beurt, door ieder individu en door het familieleven aan de maatschappij in het algemeen medegedeeld, en oefenen eindelijk zekeren invloed uit, zoowel op haar uit- als inwendigen toestand, vorm gevende aan het zedelijk en maatschappelijk gedrag van een volk, dat immers uit een verzameling van redelijke wezens gevormd is. *) Dus ontstaat de vordering der beschaving uit het individueel Zedelijk-Verstandelijk organisme, door de ontwikkeling van de zedelijke organen Geweten en Medegevoel; en uitgaande van het individu, verbreidt zij zich langzamerhand over het geheele geslacht.

Staten, hoe ook maatschappelijk georganiseerd, toonen de natuur aan van de individuën waaruit zij bestaan, want de saamgevatte natuur der individuën bepaalt het ras der volken. (§ 42).

De invloed van de Zedenwet der Natuur, zooals zij te voorschijn treedt in de veredeling van den geest, wordt ook buiten onzen zedelijken werkkring waargenomen; zij openbaart zich in alles in het leven, waaraan de geest eenig deel heeft, want zoodra de geest zedelijk ontwikkeld is, worden ook de gewoonten,

---

*) Sir JAMES MACKINTOSH: Discourse on the Law of Nature and Nations.

de smaak en het oordeel verfijnd. Vandaar dat onze ideeën en ons oordeel, bij het beschouwen van natuurtafereelen of voortbrengselen van kunst of wetenschap, door de inspiratiën van het goede geleid worden, nam. wanneer de gevoelens gelijken tred houden met de gaven des verstands. In menig voortbrengsel van den geest op het gebied van kunst, wetenschap en letteren, kunnen wij hiervan de sporen vinden. Er zijn zekere voortbrengselen van natuur en kunst, die het ontwikkeld gemoed onmiddellijk treffen als schoon of niet schoon. En eveneens zijn er zekere karaktertrekken en handelingen, die op ons gemoed den indruk maken van zedelijk goed of kwaad. Het begrip van het schoone zoowel als van het goede ontstaat dus in den geest door de intuïtive kracht der Zedelijke Zintuigen; toch behooren zij tot twee verschillende soorten van oordeel, nam.: schoonheidsleer en zedeleer. *)

Die vooruitgang op het gebied van kunsten en wetenschappen, met de daarbij behoorende verfijning van de gewoonten en den smaak, is het gevolg van de ontwikkeling van de physische waarheden in den geest. Maar, hoewel die vooruitgang het kenmerk draagt van de inspiratie der ziel, en aldus het verband aantoont, dat tusschen de zedelijke en physische waarheden bestaat (§ 30) — welke beide door Intuïtie worden ontvangen — is hij slechts de vooruitgang van het *aesthetische* element der beschaving (§ 81); want de smaak hangt af noch van het geweten, noch van het verstand, en de zedelijkheid zelve is onafhankelijk van verstandelijke ontwikkeling. Alles wat zedelijk goed is, is ook werkelijk schoon en edel; maar de zoogenaamde „beschaving", die wij in de kunsten en wetenschappen, met de daarbij behoorende verfijnde smaak en gewoonten ontdekken, gaat in de geschiedenis der menschheid niet altijd samen met een daaraan beantwoordend streven naar het goede. Dat is slechts te bereiken door volkomene en harmonieuse ontwikkeling van de zedelijke organen en die alleen zullen een helder begrip van het goede, het ware en het verhevene doen ontstaan.

---

*) JOSEPH HAVEN: „Mental Philosophy", pag. 262.

De ontwikkeling eener Maatschappij hangt af van die zedelijke en stoffelijke beginselen van individueelen vooruitgang, welke de volken langzamerhand, langs kortere of langere ontwikkelingswegen, van den oorspronkelijken barbaarschen toestand tot dien graad van volkomenheid brengt, dien men beschaving noemt. De verschillende typen dier tijdperken van zedelijke en verstandelijke verbetering en maatschappelijken en stoffelijken vooruitgang vinden wij, door middel van de Etnografie, in de wilde stammen, de halfbarbaarsche horden, en de min of meer beschaafde volkeren der aarde.

Uit de vergelijking dier typen leeren wij, wat men door beschaving verstaat en hoe de ontwikkeling van het zedelijk element een groote rol speelt bij den stoffelijken vooruitgang van een volk. Die ontwikkeling voert het van den oorspronkelijken staat, waarin dierlijke krachten en bekrompen zelfzucht het inwendige en uitwendige leven beheerschen, tot trapsgewijze erkenning van de beginselen van Rechtvaardigheid en Menschelijkheid, in overeenstemming met zijn inwendigen zedelijken vooruitgang en de verbetering zijner betrekkingen tot andere volken. *)

§ 40. In de voorgaande bladzijde hebben wij aangetoond hoe de ziel, als het Zedelijk Element der Natuur, beschouwd moet worden als de motor van vooruitgang der Beschaving, en als de oorzaak der ontwikkeling van het Zedelijk-Verstandelijk organisme van den mensch, door de zedelijke organen Geweten Medegevoel; en dat de Tijdgeest van het Recht (§ 33) het medium is, waardoor de subjectieve opvatting van het individuëele Geweten en Medegevoel tot objectieve wetten

---

*) Les sciences morales parviennent á mieux définir à l'homme sa nature spirituelle, à mieux lui tracer le cercle de ses devoirs, à mieux organiser les institutions .... Admirable effet des grandes associations humaines: la marche incessante de l'homme vers le mieux. Car l'homme ne doit pas être séparé de ses oeuvres, et l'expérience nous montre que, réuni, comme exige sa nature, en Société avec ses semblables, ses oeuvres, ses actes, ses principes, ses lois sont essentiellement perfectibles et s'avancent toujours, quoique irregulierement, quoique avec ses intervalles de recul ou de perturbations, dans cette voie de la perfectibilité. ORTOLAN: „Règles Intern. et Dip. de la Mer", Edit. 1864, Vol. I., pag. 5.

gevormd wordt, die het werkelijk gedrag van individuën en volken regelen.

Wanneer de zedelijke organen volmaakt ontwikkeld zijn en er dus volkomen harmonie tusschen Rechtvaardigheid en Goedheid heerscht, vertegenwoordigen zij een geestestoestand, die, in objectieven vorm, den maatschappelijken toestand van volmaaktheid voorstelt: d. i. den toestand, waarop de natuurlijke ontwikkeling van het maatschappelijk organisme wijst — Zedenwet der Natuur geheeten; — wanneer namelijk de ontwikkeling van de zedelijke organen geleid wordt door behoorlijke Tucht van den Geest, beschreven in §§ 23—26. Deze is de toestand der Maatschappij, door den Heer HERBERT SPENCER op de volgende wijze omschreven: „dat het vereenzelvigen van het belang van anderen met het egoïsme zoodanige hoogte bereikt, dat persoonlijk genot ontstaat uit genoegen doen aan anderen". Die toestand is de volmaakte beschaving. Maar de zelfzucht wijkt niet voor de liefde tot den naaste zonder een fellen strijd om het bestaan: den strijd om de overmacht, die tusschen het zedelijk element en de dierlijke neigingen in den mensch gevoerd wordt. (§ 5). En wanneer deze grootste denker van alle nieuwe wijsgeeren zegt — zooals wij reeds vroeger aangehaald hebben (§ 32) — „dat het zeer goed mogelijk is, dat het organisme zich geheel en al vormt naar de behoeften van het leven van anderen, dat de energie tot nut van het algemeen aangewend, niet alleen de energie tot nut van het individu beperkt, maar zelfs haar zoo doet overgaan in den aandrang om het algemeene welzijn te bevorderen, dat zij slechts nog optreedt als het onderhoud van het leven van het individu het noodig maakt", — kan hij onmogelijk het begrip willen geven van een maatschappelijken toestand van zuivere materialistische zorg voor anderen, maar, als een natuurlijk gevolg van de evolutie van het maatschappelijk organisme, voorspelt hij een toestand van volmaakte zedelijkheid, de onbetwiste heerschappij van Rechtvaardigheid en Goedheid, in volmaakte harmonie met de Zedenwet der Natuur. Die toestand, echter, kan alleen bereikt worden, wanneer de menschelijke geest onder bedwang staat van het Geweten en het Medegevoel in hunne hoogste ontwikkeling. Voor zulk een geest zou het subjectieve

begrip van Rechtvaardigheid en Welwillendheid het objectief Goede zijn; en indien al de gemoederen eener maatschappij zich in dien volmaakten toestand bevonden, zou de Tijdgeest van het Recht voor die maatschappij de Zedenwet der Natuur zijn; m. a. w., het subjectieve begrip van het Goede zou op objectieve wijze, zonder eenige wijziging hoegenaamd, op alle handelingen der menschen onderling kunnen worden toegepast.

Dat zulk een volmaakte toestand nog lang niet bereikt is, zelfs door de meest beschaafde maatschappij op aarde, is maar al te duidelijk. De gedragsregelen, door welke de maatschappelijke verhoudingen van de menschen onderling bestuurd worden, zooals wij hierboven gezien hebben (§ 29), zijn gegrond op de zedelijke verplichtingen van den mensch, hem door zijn zedelijk organisme ingegeven en volgen zij, in den werkelijken staat zijner geestelijke ontwikkeling, de Zedenwet der Natuur zoo na mogelijk — al kunnen zij dien standaard van volkomen harmonie tusschen Rechtvaardigheid en Goedheid, welke alleen het volmaakt ontwikkelde zedelijk-verstandelijk organisme in zich opnemen kan, niet bereiken. De standaard of toongever van den *actueelen zedelijken toestand* der maatschappij is de standaard van het Recht (Jus), hierboven beschreven (§ 33), d. i. de *Tijdgeest van het Recht*, die den invloed aantoont van het zedelijk element der natuur op den actueelen toestand der beschaving van een volk.

Die gedragsregelen zijn de objectieve vormen, waarin het subjectieve begrip van Rechtvaardigheid en Goedheid zich door den Tijdgeest van het Recht in practische nationale gewoonten uit — de ethisch-wettelijke verplichtingen vormen dan de regelen van het maatschappelijk leven; — en, zooals vroeger gezegd is (§ 29), te zamen vormen zij den grondslag van het Recht (Jus), regelen het maatschappelijk leven, de rechten en plichten van de menschen onderling in den actueelen staat door hun zedelijk-verstandelijk organisme bereikt, en maken zij de grondbeginselen uit der georganiseerde maatschappijen, die *Staten* worden genoemd.

HOOFDSTUK III.

Het Staatsorganisme ontwikkeld uit de Beschaving. — De Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm.

WAT IS BESCHAVING?

§ 41. Bij de beschrijving van de Zedenwet der Natuur, als de oorsprong van het Recht (Jus), in §§ 1—40 der beide voorgaande hoofdstukken, hebben wij getracht een kort en duidelijk overzicht te geven van de ontwikkeling — door het natuurlijk evolutie-proces — van 's menschen geest, van diens voortschrijden naar het hoogste punt van ontwikkeling dat thans op aarde bekend is, en dat wij het Zedelijk Verstandelijk Organisme hebben genoemd (§ 5), en van den verderen aandrang tot het Goede, van die ontwikkeling en dien groei, d. i. tot het rijk der volmaakte Rechtvaardigheid en volmaakte Weldadigheid in harmonieuze vereeniging: Dit is, met het oog op het maatschappelijk organisme, de toestand van volmaakte beschaving. (§ 39). Wij hebben alzoo getracht de beweegoorzaken der zedelijke handelingen (§ 18) aan te toonen, en hoe, door die motieven, de zedelijke verplichtingen levensregelen geworden zijn, tot voorlichting van den mensch op zijn pad. Dit hebben wij gedaan, vooreerst, door de natuurlijke drijfveer van die zedelijke geestesontwikkeling, en tevens het systeem of de wet, daardoor in het leven geroepen te beschrijven, — die drijfveer hebben wij het Zedelijk Organisme (§ 15), en het systeem de Zedenwet der Natuur genoemd en, ten tweede, door de aandacht te vestigen op den objectieven invloed van de zedelijken organen bij het vormen van den Tijdgeest van het Recht (in §§ 29—33 beschreven), die op zijn beurt,

uit de subjectieve zedelijke verplichtingen, het Recht (jus) doet ontstaan; hetwelk de vereenigingen van menschelijke wezens beschermt en bestuurt. Wij willen nu de bewijzen en de openbaringen van den Tijdgeest van het Recht onderzoeken en zien welke uitwerkingen deze, als factor van de ontwikkeling der Maatschappij heeft, wanneer de Maatschappelijke samenleving georganiseerd is en Staat heet. Door dit onderzoek zullen wij ontdekken wat maatschappelijke vormen en verrichtingen van het maatschappelijk organisme noodig hebben om dien toestand, Beschaving genoemd, te bereiken. Afgaande op deze analyse van beginselen en feiten, willen wij ten slotte trachten, tot besliste gegevens te geraken, die een natuurlijken standaard van het goede kunnen vormen. Maar alvorens dit te doen, moeten wij nader bepalen wat wij onder dien toestand verstaan, door de vraag te beantwoorden: Wat is Beschaving?

Onder de benaming Beschaving verstaat men gewoonlijk een hoogen graad van physische, verstandelijke en zedelijke ontwikkeling van den mensch als lid eener maatschappij. De Beschaving heeft dus betrekking op de maatschappij; de mensch, die niet tot de maatschappij behoort, staat ook buiten den invloed der beschaving — „outside the pale of civilisation".

Het ontwikkelen van den individueelen geest, het verbeteren van den maatschappelijken toestand, het toebrengen tot de volmaking der betrekkingen tusschen de menschen onderling, en tusschen die verzamelingen van menschelijke wezens, Volken of Staten genoemd, zijn allen gegevens van beschaving, en hangen allen, zooals wij reeds gezien hebben, van de ontwikkeling van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme af. (§ 39).

Beschaving is dus de volledige ontwikkeling van den geest van ieder individu; maar daar de aandrang tot vooruitgang ontstaat uit den strijd van de Zedelijke organen van 's menschen geest tegen de dierlijke neigingen van zijn physisch organisme, (§ 5), blijkt het duidelijk dat de beweegoorzaak der beschaving het *quantula sapientia*, dat het maatschappelijk leven beheerscht, veeleer zedelijk dan verstandelijk of materieel is, d. w. z. *het zedelijk element in de natuur is de basis der Beschaving*.

De regels, welke, zooals vroeger gezegd is (§§ 29, 39 en 40) de maatschappelijke betrekkingen der menschen onderling besturen, zijn op de zedelijke verplichtingen gegrond, die door de zedelijke organen van 's menschen geest worden opgewekt en van subjectieve begrippen objectieve levensregelen worden; vormende alzoo, den Tijdgeest van het Recht van iedere maatschappij afzonderlijk en die voor den betrokken staat, het Recht (Jus) wordt genoemd. Die ethisch-wettelijke regels doordringen het geheele maatschappelijke leven zoowel op stoffelijk als op geestelijk gebied, en verschaffen ons den natuurlijken standaard, waaraan de beschaving kan worden getoetst.

De gevolgtrekking uit die premissen is, dat wij de Beschaving beschouwen kunnen als den werkelijken toestand door de maatschappij op dat oogenblik bereikt, in haar streven om het subjectief begrip van het Goede in het objectief praktische Goede te veranderen (§ 29) en, dat die toestand door den Tijdgeest van het Recht van de Maatschappij, die men op het oog heeft, geopenbaard wordt.

De kenteekenen van dien Tijdgeest van Recht, die als aanwijzer der beschaving op den voorgrond treedt, en aan wien de respectieve toestanden van de verschillende perioden van beschaving getoetst kunnen worden, zijn de gegevens der beschaving, die wij nu, in dit hoofdstuk trachten, uit de premissen in de beide vorige hoofdstukken van deze verhandeling gesteld, te trekken.

§ 42. Een zekere toestand van de Maatschappij, hetzij als probleem of verschijnsel beschouwd, wordt door den actueelen standaard van de intellectueele en zedelijk-verstandelijke ontwikkeling van den persoon, die hem waarneemt, gadegeslagen en beoordeeld; vandaar, dat dezelfde beschavingstoestand soms op zoo verschillende wijzen door verschillende personen beoordeeld wordt. Om dus verschillende toestanden van zedelijke en verstandelijke ontwikkeling, d. w. z. van beschaving, te vergelijken, moeten wij het eerst eens zijn ten opzichte van een standaard van Zedelijkheid en Verstand. Om over zekeren toestand van beschaving te kunnen oordeelen, is er alzoo een erkende toetssteen voor de Maatschappij, een standaard van

beschaving noodig. Zulk een geijkten toetssteen voor menschelijken vooruitgang kan maar niet willekeurig worden aangenomen, of op kunstmatige wijze saamgesteld; hij moet door het natuurlijk evolutieproces van 's menschen geest, die directe bron der beschaving, gevormd zijn.

De theorie van de zedelijke organen van den mensch, in het eerste hoofdstuk beschreven, waaruit de Statuten van het Recht zijn voortgekomen, en waarop wij in het tweede hoofdstuk gewezen hebben, vormen de noodzakelijke basis voor de gegevens der Beschavingsphilosofie. Door de beschouwingen dier Philosofie kan men een Standaard van Beschaving daarstellen.

De beschrijving die wij in de voorgaande afdeelingen van Beschaving gegeven hebben, toont, dat men door de ontwikkeling van de Maatschappij of den Staat bedoelt de poging door de individuëele leden der maatschappij, te zamen, in het werk gesteld, om van het subjectief goede, hetwelk door de individuëele zedelijke organen, Geweten en Medegevoel, ontstaan is, een objectieven of praktischen vorm te verkrijgen, waardoor het maatschappelijk organisme in stand gehouden en bestuurd kan worden. Wordt die poging met goed gevolg bekroond, zoo heet zij, de vooruitgang der Beschaving. De toets voor eenig maatschappelijken toestand of vooruitgang is deze vraag: komt die toestand of vooruitgang overeen met den zedelijken standaard, d. w. z. met den Tijdgeest van het Recht (§ 33) van dien staat of die maatschappij en werkt hij mede om het doel der maatschappij te doen bereiken, nam. het welzijn der menschheid?

In de theorie der zedelijke organen, hierboven genoemd, waaruit wij leeren, dat 's menschen geest even als alle natuurverschijnselen onderworpen is aan het natuurlijk evolutieproces, waardoor de zedelijke organen zich ontwikkelen, en begrip van het goede in 's menschen geest ontstaat, vinden wij een beginsel dat ons voorlichten kan, en ons leiden door dien schijnbaar verwarden doolhof — de geschiedenis der Beschaving, met de tegenstrijdige goede en kwade neigingen in 's menschen geest, diens strijd tegen het physisch en zedelijk kwaad,

diens verminderen van gehalte wanneer die strijd ophoudt, en het verderf en de achteruitgang een aanvang nemen. En wat de toekomst betreft — aan die theorie danken wij den goeden gids, die ons tusschen de klippen der Anarchie, in veilige haven brengen kan. Welke rampen er ook ontstaan door het aan de maatschappij opdringen van valsche leerstellingen, de mensch kan uit het maatschappelijk organisme niet gerukt worden, zoolang zijn zedelijke organen nog werkzaam zijn, en welke verwarring het uitoefenen van de maatschappelijke functiën ook te bestrijden hebbe, de geschiedenis leert ons, dat, telkens op nieuw, de levenwekkende inspiratie van 's menschen geest in zijn zedelijke ontwikkeling, alle oneenigheid in de elementen der maatschappij doet ophouden, en de Beschaving bevordert.

Het staatsorganisme uit de beschaving ontwikkeld.

§ 43. In de voorgaande afdeelingen hebben wij gezien, dat beschaving de natuurlijke toestand is der maatschappij, en uit de ontwikkeling van het zedelijk organisme der menschelijke wezens, waaruit die maatschappij bestaat, voortspruit; zoodat de ware beschaving op de zedelijke ontwikkeling van den geest gegrond moet zijn, en aldus medewerken tot den vooruitgang. d. w. z. tot de veredeling van het menschelijk geslacht. Wij willen nu de natuur en vorming van het Staatsorganisme behandelen, en zien welke de beste Staatsvorm zij om tot het begeerde doel te geraken. Maar, voor wij het denkbeeld *Staat* als een concreet levensverbond, inwendig beschouwen, moeten wij een zeker begrip van den uitwendigen toestand der Staten hebben — d. w. z. van hunnen *status* als personen van Internationaal Recht (§§ 44—48) — en dan overgaan tot de physiologie van den staat, d. i. den staat beschrijven als een maatschappelijk organisme. (§§ 49—61).

Het maatschappelijk leven is, gelijk wij in den aanvang gezegd hebben, het natuurlijk gevolg van 's menschen organisme, want zoolang natuurlijke oorzaken vrije werking hebben, vindt men den mensch nooit in strikte afzondering. Door zijn ver-

standelijke vermogens en de gevoeligheid van zijn geest is de mensch in het bijzonder voor de gezelligheid geschikt, en zal zulks altijd blijven in welke omgeving hij ook moge geraken. Die omgeving verandert de bijzondere omstandigheden die invloed hebben op zijne ontwikkeling, en alzoo den graad van beschaving bepalen, dien hij werkelijk bereikt. Buiten de maatschappij kan de mensch zijn geest niet ontwikkelen en physisch noch zedelijk in beschaving vorderen. Hij is dan een abnormaal *eenzelvig iets* geworden, het uit zijn plaats gerukte gedeelte van een concreet bestaan, hetwelk, doordien het zich niet in zijn normale sfeer beweegt, zijn natuurlijk doel niet bereiken kan, omdat het dan niet onder den invloed van het maatschappelijk evolutieproces van de Zedenwet der Natuur staat. Zonder den omgang met zijne medeschepselen — buiten den kring der beschaving — moet de mensch tot een toestand van zelfzucht, waarin geweten noch medegevoel spreekt, geraken, en die toestand verlaagt hem tot het dier.

Aldus is de moreele aard van den mensch de natuurlijke oorsprong van maatschappijen of vereenigingen van menschelijke wezens die Volken of Staten genoemd worden; wier wederzijdsche zedelijke en materieele of staatkundige betrekkingen deel uitmaken van het onderwerp van het Internationaal Recht,

§ 44. *Natuurlijke en Staatkundige Nationaliteit.* Groepen van hetzelfde ras, in oorsprong één en die dezelfde gebruiken, taal en spreekwijze, zoowel als dezelfde zedelijke neigingen hebben, worden *Volken* of *Natiën* genoemd, wanneer men ze uit een natuurlijk geschiedkundig of taalkundig oogpunt beschouwen kan en vormen de *Ethnografische* of *Natuurlijke Nationaliteit.*

Wanneer aan een volk staatkundige persoonlijkheid wordt toegekend, wanneer het aan de wet onderworpen is, wordt het een *Staat* genoemd. Die benaming heeft betrekking op het volk als staatkundig lichaam met een gemeenschappelijk bestuur, gemeenschappelijke wetten, inwendige en uitwendige kracht, burgerlijke en staatkundige macht, en een gemeenschappelijk belang in alle zaken, die de *Politieke Nationaliteit* betreffen.

Verschillende Volken kunnen, bij onderling goedvinden, tot één Staat vereenigd worden; en in dat geval hebben al de individuën, waaruit die Staat bestaat, dezelfde Politieke Nationaliteit, hoezeer zij ook uit een Ethnografisch oogpunt verschillen mogen.

Ook kan een Volk in verschillende Staten verdeeld worden, met even zoo veel Politieke Nationaliteiten, en verschillende Staten kunnen een Unie van staten vormen, waarin al de individuën waaruit die staten saamgesteld zijn dezelfde politieke nationaliteit hebben, die dan door de Unie wordt bepaald.

§ 45. Om een Staat als zoodanig te erkennen, als eene vereeniging van menschen, die staatkundige individualiteit bezit, zijn zekere voorwaarden onontbeerlijk. Die voorwaarden zijn: dat de vereeniging van menschen, welke het recht eischt als Staat erkend te worden, en aanspraak maakt op al de rechten en plichten aan zulk een *status* verbonden, uit het standpunt van Internationaal Recht beschouwd, een georganiseerd staatkundig lichaam moet vormen, bestaande uit individuën, die tot geen anderen Staat behooren of daaraan getrouwheid verschuldigd zijn, en dat zijn ontstaan niet te danken heeft aan een buiten hen staande macht, toelating, gunst of octrooi, maar beslist gevestigd is op zijn eigen afgebakend gebied, met eigen bestuur en wetgeving; tevens de middelen en de kracht bezittende om zijne onafhankelijkheid te handhaven.

Wanneer de staat die voorwaarden vervult, wordt hij *de Jure* lid dier staten, wier wederzijdsche betrekkingen door het Internationaal Recht worden bepaald. Zonder de voorwaarden, welke juist het kenmerk zijn van een onafhankelijken staat, kan geen maatschappij of verzameling van menschelijke wezens Staat genoemd, of op gelijke voorwaarden toegelaten worden tot internationale betrekking met reeds bestaande staten.

Zoo kunnen, b. v. geconcessionneerde handels- of kolonisatiemaatschappijen, al hebben zij ook hun eigen bestuur, administratie en vrij beheer op hun eigen uitgebreid gebied, rechtens geene internationale betrekkingen aanknoopen met andere besturen, dan alleen door tusschenkomst van het gouvernement, van hetwelk zij hun vrijbrief hebben ontvangen, onder welks

bescherming zij staan, en aan hetwelk zij den eed van getrouwheid hebben afgelegd. *)

Nomadische stammen, welke uit her- en derwaarts trekkende groepen bestaan, zonder een bepaald of afgebakend gebied, kunnen, al zijn zij ook onderling nauw verbonden, en al is hun inwendig bestuur goed georganiseerd, niet als staten worden aangemerkt, omdat zij niet aan al de bovengenoemde voorwaarden beantwoorden. Echter kunnen zij in enkele gevallen tot de voordeelen van het Internationaal Recht worden toegelaten en met beschaafde staten in zekere betrekking staan, wanneer zulke stammen aan de nationale voordeelen hun verleend, willen beantwoorden, voor zoover zij daartoe in staat zijn of hun maatschappelijke toestand het hun veroorlooft.

De algemeene regel is, dat wanneer voorrechten van Internationaal verkeer aan onbeschaafde volken geschonken worden, zulks gewoonlijk geschiedt uit menschlievende beginselen, zonder van hun kant hetzelfde te eischen, — of wel als middel om hen voor de beschaving geschikt te maken.

Vereenigingen van zeeroovers en andere vogelvrijverklaarden kunnen, al behooren zij tot geen enkele nationaliteit, en al zijn zij aan geen enkelen staat verbonden, geen Staat vormen, omdat zij zelfs geen recht hebben om te bestaan. †)

De Heer HALL zegt: De kenmerken van een onafhankelijken Staat zijn, dat de burgerlijke maatschappij, die hem gevormd heeft, duurzaam gevestigd is met een politiek doel, dat hij een afgebakend gebied bezit en van alle buitenlandsche besturen onafhankelijk is. Zulke onafhankelijke Staten, door een Internationaal Recht bestuurd, worden verondersteld, even als individuën een zeker karakter te hebben, en in hunne onderlinge verhoudingen gelijk te zijn aan individuën, die toch ook aan de wet onderworpen zijn. Zij zijn een verzameling van personen, en, als zoodanig, hebben ook zij rechten en plichten. §)

§ 46. Het onderzoek naar en het systematisch rangschikken van de rechten en plichten van staten in hunne buitenlandsche

*) Phillimore: Comm. on International Law.

†) Idem.

§) W. E. HALL: International Law, Edit. 1880, § 1.

betrekkingen vormen, met de praktische wijzigingen van die rechten en plichten, den inhoud van het Internationaal Recht, zooals wij later zien zullen in Hoofdstuk IV, handelende over het Volkenrecht, (§§ 62—75). Maar het duidelijk begrip van de natuur en den bouw van het maatschappelijk organisme, zooals dat door de theorie der zedelijke organen d. w. z. door het natuurlijk evolutieproces van 's menschen geest (§ 42) verklaard wordt, is het onmisbaar licht, waarbij de verschillende toestanden, waarin de wederzijdsche rechten en plichten der Staten zich openbaren, beschouwd moeten worden: opdat men in staat zij duidelijk te zien hoe zij vereenigd, en in het systeem van wetten, het Internationaal Recht genoemd, opgenomen zijn. Vandaar dat wij den oorsprong van het Internationaal Recht zoeken moeten in de zedelijke ontwikkeling van 's menschen geest. (§ 63).

§ 47. In het hierboven aangehaalde werk, zegt de Heer HALL nog: „De vatbaarheid van een persoon of van tot één lichaam vereenigde personen om zich aan de wet te onderwerpen, hangt blijkbaar af van het bestaan van zeker rechts- en plichtsgevoel, dat tot gehoorzaamheid aan die wet dwingt, en in die maatschappij of ten minste in dien mensch of die vereeniging van mannen, waarin de wil, die het geheel bestuurt, huisvest, te vinden is. *) Toen wij in de voorgaande hoofdstukken naar de oorzaak zochten van dit plichtsgevoel, hetwelk den mensch aandrijft de wet, zooals die in den geest van hen, die de staten besturen ontstaat, te gehoorzamen, vonden wij die oorzaak in de werking van de zedelijke organen, Geweten en Medegevoel op den geest van het individu, welks subjectief begrip van het Goede tot een objectieve wet wordt, door den Tijdgeest van het Recht, die het Ego van de respectieve maatschappijen vertegenwoordigt, gelijk hierboven beschreven is. (§ 33).

Daar het maatschappelijk leven het gevolg is van het menschelijk organisme, en als zoodanig zich tegelijk met dat organisme ontwikkelt, spreekt het vanzelf, dat staten, die de

*) W. E. HALL: International Law, pag. 14.

vleeschwording van het maatschappelijk leven vertegenwoordigen, in hun verzamelende hoedanigheid als vereenigingen van menschelijke wezens, dezelfde zedelijke verplichtingen hebben als de mensch, maar met meer uitgebreiden en ingewikkelden werkkring en gevolgelijk met eenige bijzondere wetten en privilegiën.

§ 48. Alle maatschappelijke systemen ontstaan uit de ontwikkeling of evolutie van 's menschen geest, en zijn daar natuurlijk ook nauw mede verbonden. Maatschappelijke vraagstukken kunnen niet opgelost worden, tenzij men ze terugbrengt tot de voorwaarden waarop de maatschappij, waarmede zij verbonden zijn, zoowel in haar zedelijke als physische gesteldheid, zich ontwikkelt.

Met het oog zoowel op het maatschappelijk als op biologisch organisme van den mensch, moet men twee gewichtige omstandigheden in het oog houden, nam. de physische en psychische natuur van den mensch. Prof. HUXLEY zegt, dat de nieuwe wetenschap, na rekenschap gehouden te hebben met al de natuurverschijnselen in het heelal, die door opmerking of onderzoek aan het licht zijn gekomen, toegeeft, dat wij met twee werelden te doen hebben, de physische en psychische wereld: dat hare verschijnselen niet ééne reeks vormen, maar langs parallelwegen loopen, en dat hoewel de overbrugging tusschen beiden nog niet ontdekt is, „er een nauw verband en innige gemeenschap tusschen beiden bestaat." *)

Om dus tot een gezond besluit ten opzichte van den aard van een maatschappelijk verschijnsel te geraken, moet men in het oog houden, dat er een nauw verband en innige gemeenschap bestaat tusschen de physische en de zedelijke gesteldheid van de maatschappij, hetwelk het natuurlijk gevolg is van de biologische betrekking, welke er bestaat tusschen het maatschappelijk organisme en het organisme van de individuën, die te zamen den staat vormen. Wanneer men deze voorwaarden uit het oog verliest kan men, wat de theorie der maatschap-

---

*) Prof. HUXLEY: Scientific and Pseudo-Scientific Realism; „Ninetheenth Century". February, 1887, p. 192.

pelijke evolutie aangaat, onmogelijk tot een logisch besluit geraken. Systemen, die voorgeven maatschappelijke toestanden of theorieën ten opzichte van het armwezen, socialismus, communismus, anarchie enz. te verklaren moeten van deze premissen uitgaan; zoo niet, worden zij eenvoudig bespiegelingen, de vrucht der verbeelding, misschien zelfs wel van eenzijdigen partijgeest, en op de besluiten waartoe zij geraken kan men, bij het regelen der politieke handelingen van het Staatsbestuur, niet vertrouwen.

Het is duidelijk, dat maatschappelijke verschijnselen verklaard moeten worden volgens de theorie van biologische evolutie, maar natuurlijk moet men zoowel met den zedelijken als met den physischen toestand der maatschappij rekening houden. De maatschappij bezit de volmaakt concrete kracht van onmiddelijke aankleving niet, die wij volgens de biologie in de embryologische celletjes van het dierlijk organisme ontwaren. De gelijksoortige eenheden waaruit de maatschappij bestaat, behouden haar respectieve physiologische zelfstandigheid, maar hare zedelijke en verstandelijke individualiteiten zijn zoo dooreengeweven, en in bewuste en vrijwillige harmonie van zedelijke en stoffelijke medewerking samengegroeid, dat de maatschappij ook als een concreet verschijnsel beschouwd moet worden, als een staatslichaam, dat een zeker doel tracht te bereiken, hetwelk niet uitsluitend van persoonlijk belang is voor elk van de gelijksoortige persoonlijkheden in het bijzonder. De maatschappij is evenmin slechts een mechanische verzameling van menschen; overal zien wij haar toenemen in groei, zich ontwikkelen, dus is zij een levend natuurverschijnsel, dat zich, volgens zekere bepaalde wetten, die door historische feiten geopenbaard zijn, uit de sociologische kiem ontwikkelt, tegelijk met de schakels van de biologisch-embryische veranderingen. Dit denkbeeld geeft ons het beste inzicht in den oorsprong van de bestaande maatschappijen. De geschiedenis van dien groei, het gebied der Ethnologie, verklaart de verwantschap, die tusschen de verschillende volken, hoe verschillend hun karakter nu ook schijne, bestaat, op dezelfde wijze als de ontwikkeling uit het ei verklaard wordt, hetwelk bij het bestudeeren van de dierlijke embryologie het

beste inzicht geeft in de voorouderlijke biologische betrekkingen van verschillende afzonderlijke soorten.

In biologische lichamen worden de cellen beschouwd het oorspronkelijk element te zijn; de cellen raken echter elkander niet overal aan, ze zijn aan elkander verbonden door openingen, die gevuld zijn met tusschencellige substantie, het medium genoemd, een minder volkomen georganiseerde stof, of misschien wel stof, die nog tot georganiseerde substantie gevormd moet worden, gelijk b. v. het bloedwater enz. Gelijk nu in biologische organismen de cellen of plastides met het tusschencellige medium verbonden zijn, m. a. w. met de omringende substantie, die het organisme voedt en volkomen maakt, — alzoo worden ook in het maatschappelijke organisme de individueele cellen der maatschappij tot verstandelijke en zedelijke aankleving gebracht, door het werkend medium van wederzijdsche afhankelijkheid. De zedelijke organen, Geweten en Medegevoel, veroorzaken de inwendige wijzigingen, en het stoffelijk belang de uitwendige. Deze vormen in hun wederzijdsche handelingen de factoren van de sociologische evolutie. Behalve die factoren bestaan er echter nog veelvuldige verbindingen van evolutiewerktuigen in de omgeving van het maatschappelijk zoowel als van het biologisch organisme. Deze werktuigen zijn anorganisch en organisch, stoffelijk, verstandelijk en zedelijk. In het biologisch organisme zijn zij de natuur- en scheikundige krachten, die wij echter alleen in hare gevolgen, zwaartekracht, warmte, licht, electriciteit enz. (§ 4) kennen, gelijk het geval is bij zoo menig natuurverschijnsel, maar waaruit zij eigenlijk bestaan weten wij tot nog toe zoo weinig, dat wij er zelfs niet eens zeker van zijn, dat ze krachten genoemd kunnen worden in den zin van spontane werkzaamheid. In het maatschappelijk organisme werkt nog daarenboven de aandrang, door de *Zedelijke* organen van 's menschen geest opgewekt. Van deze kennen wij ook alleen hun gevolgen in het maatschappelijk organisme, daar hun oorzaken even onverklaarbaar zijn als die van de zoogenaamde natuur- en scheikundige krachten (§ 32). Het is, gevolgelijk, onmogelijk al deze zaken volgens de proefondervindelijke wetenschap te onderzoeken, en terwijl de wetenschap zich tot nog toe bepaalt bij het verklaren van

de gevolgen van die verschillende krachten, beide physische en zedelijke — denkt de wijsbegeerte na over de oorzaak, en neemt aan, dat de eerste oorzaak een alomtegenwoordige factor is, de Motor van het organisch leven in het evolutieproces — zoowel in het maatschappelijk organisme als in dat van den enkelen mensch — en noemt dien: Wordingskracht der Natuur.

De maatschappij is dus een in groei toenemend, zich ontwikkelend, concreet verschijnsel; een levend organisme. In dit staats-organisme stelt de Tijdgeest van het Recht de vereenigde resultaten der individueele organismen voor, gelijk vroeger beschreven is. (§ 33).

Uit de voorgaande stellingen komen wij tot de volgende gevolgtrekkingen. 1. Dat de maatschappij niet ontstaan is uit een overeenkomst door partijen gesloten, niet iets is door menschelijke handelingen voortgebracht, dat willekeurig ten allen tijde gevormd en verbroken kan worden, door de eerste overeenkomst eenvoudig op te heffen; maar, dat zij bestaat uit individuën, physiologisch eigenmachtig. maar toch van elkander afhankelijk, niet alleen op biologisch gebied, tot voortplanting van de soort, maar ook op verstandelijk en zedelijk gebied tot het bevorderen van de ontwikkeling van hun zedelijk zoowel als van hun verstandelijk organisme. 2. Dat de maatschappij hetzelfde biologische karakter heeft als de individuën waaruit zij bestaat, en gevolgelijk, dat zij een levend, concreet organisme is, voorzien van een eigen sensorium — (den *Tijdgeest van het Recht*), — dat zij een doel heeft, namelijk dit: het algemeen welzijn van het geheel te bevorderen, zoowel van ieder individu afzonderlijk als van allen te zamen. 3. Dat de Staat als het georganiseerd uitgedrukte beeld der Maatschappij, in aard, bouw en werkzaamheid gelijkvormig zijn moet aan het biologisch uitgedrukte beeld van den mensch.

Het toepassen van die regels vormt het onderwerp van de volgende afdeeling.

§ 49. In de voorgaande afdeelingen (§§ 43—47) hebben wij den oorsprong der Staten als maatschappelijke organismen en staatkundige lichamen beschreven, alsook de natuurlijke en politieke nationaliteiten, en de voorwaarden, waarop de Staten

als personen, aan het Internationaal Recht onderworpen, bestaan kunnen. Wij hebben gezien, dat zij dezelfde zedelijke verplichtingen hebben als de mensch, maar door bijzondere voorrechten gewijzigd. Toen wij het verschijnsel, de sociologische Staat, aldus in zijne uitwendige openbaring beschreven hadden, hebben wij, in de daaropvolgende afdeeling (§ 48) de gelijkvormigheid, die natuurlijk bestaan moet tusschen het Staatsorganisme, als een vereeniging van gelijksoortige persoonlijkheden en de individueele organismen van die peroonlijkheden — d. w. z. het maatschappelijk organisme met het biologisch organisme — vergeleken. Van deze stellingen uitgaande. moet men den natuurlijken bouw en de werkzaamheden van den staat afbakenen, om daarop te gronden wat de Staatsphysiologie genoemd zou kunnen worden.

Uit deze definitie blijkt, dat het Staatsorganisme geen theorie aanneemt, gegrond op vooraf bepaalde wettelijke besluiten of ideeën — als ware het doel slechts een compagnieschap tot het aanknoopen van handelsbetrekkingen te vormen. De evolutie van het maatschappelijk organisme kan niet afhangen van een kunstmatig *contract social;* de zedelijke en maatschappelijke natuur van den mensch vormt de basis waarop het Staatsorganisme rust.

HERBERT SPENCER zegt: „De groei van een voorwerp ontstaat door de vereenigde werking van zekere krachten of zekere stoffen; vermindert dit voorwerp in omvang, dan ontbreken of zekere stoffen of de krachten werken niet zoo, dat de groei plaats hebben kan. Is er verscheidenheid in den bouw, dan ligt de veronderstelling voor de hand, dat de werkingen die het voorwerp gevormd hebben, eenigszins verschilden van die, welke in gelijksoortige gevallen geschiedden, door een vermeerdering of vermindering van eenige daarmede in verband staande stoffen of krachten. Indien er zich bijzondere vruchtbaarheid openbaart, moeten de levenswerkzaamheden veel sterker dan gewoonlijk zijn geweest en omgekeerd veel zwakker." *)

Deze bewering ten opzichte van organische evolutie kunnen

*) „The Factors of Organic Evolution". Nineteenth Century, May 2886, p. 749.

zonder eenige wijziging toegepast worden op den groei en de ontaarding van het maatschappelijk organisme, den vooruit- of teruggang van de beschaving.

Gevolgelijk stellen Staten, uit menschelijke individuën gevormd, den vooruitgang of achteruitgang van 's menschen geest voor, en houden, in hun voor- of achteruitgang in beschaving natuurlijk gelijken tred met de ontwikkeling of ontaarding van de zedelijke beginselen in den geest. Elke abnormale variëteit in den maatschappelijken toestand van den Staat wijst op een onnatuurlijken toestand der samenleving en daar de ontwikkeling van den Staat altijd plaats heeft in overeenstemming met den vooruitgang van de beginselen van het zedelijk organisme van den geest der individuën waaruit de maatschappij is saamgesteld (§ 42) blijkt het, dat de oorzaak gezocht moet worden in het feit, dat de maatschappij onder den invloed van de eene of andere abnormale oorzaak, in strijd met de zedelijke beginselen is, — dat zij of kwijnt of door het tot ontbinding werkende materialistisch element in den Staat onderdrukt wordt: d. w. z. dat zoo de zedelijke elementen niet in hun natuurlijk evenwicht hersteld worden, het geheele staatkundige systeem in gevaar is.

In de voorgaande afdeelingen is de gelijkvormigheid van het maatschappelijk en het biologisch organisme bewezen; het natuurlijk gevolg van die gelijkvormigheid is, dat het maatschappelijk organisme noodzakelijk met den aard en den vorm van de individueele wezens, die de gelijksoortige persoonlijkheden van het geheel uitmaken, overeenkomen moet. Aldus is de physiologie van den Staat gelijk aan die van den mensch. Zij is voor het lichaam en den geest van de individueele leden dezelfde, wanneer beide normaal ontwikkeld zijn.

De natuurlijke constitutioneele staatsvorm.

§ 50. Uit de voorgedragene stellingen kunnen wij tot een begrip van den natuurlijken bouw, en van de verschillende vermogens en werkzaamheden van het politiek lichaam, Staat genoemd, geraken, en ook zien, dat de gelijkheid van de

physiologie van den Staat met die van het menschelijk lichaam niet alleen logisch is, maar van zelf spreekt.

Aldus is de Staat een georganiseerde maatschappij en daar hij een levend verschijnsel is, ontwikkeld uit menschelijke wezens, moet hij ook een concreet lichaam hebben, d. w. z. een onafhankelijk individueel bestaan, hetwelk evenals in het natuurlijk evolutie-proces gelijke vermogens heeft als de physisch en zedelijk ontwikkelde menschelijke wezens, uit wier gelijksoortige verzameling hij bestaat. Dus moet de Staat een *hoofd* en een *hart* hebben, de organen van het Geweten en het Medegevoel, en deze moeten samenwerken om het staatslichaam in normaal gezonden toestand te houden, en zijn wil, — die de uitvoerende macht van den Staat is in overeenstemming met zijn Tijdgeest van het Recht, te besturen. Het Hoofd is de *Souverein* met de regeeringsorganen, terwijl de Volksvertegenwoordiging het Hart vormt, dat in harmonieuse overeenstemming met het Hoofd, dit in evenwicht houdt, door de zuivere bloedsomloop, die de openbare meening van het volk is, dat door zijn geweten, den Tijdgeest van het Recht van den Staat vormt. (§ 33). Door die samenwerking van hoofd en hart in den Staat wordt de uitvoerende macht van het bestuur, d. i. de wil van den Staat, in de wegen der Rechtvaardigheid en Welwillendheid, geleid. Hierdoor ontstaat het algemeen belang — zoowel van de zwakken als de sterken, van de armen als van de rijken, — want zonder den matigenden invloed der Welwillendheid, ontaardt Rechtvaardigheid in Willekeur, en Willekeur in Dwingelandij; door haar invloed echter verhindert zij dat den zwakken wetten worden opgelegd, die hem in zijne ontwikkeling belemmeren zouden. Ziedaar de natuurlijke stellingen van den Wetgever, d. i. de wijze waarop het subjectief goede, door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel opgenomen, den objectieven vorm van praktische, maatschappelijke wetten verkrijgt; m. a. w. het beginsel der wetgeving door wederzijdsche overeenstemming van Bestuur en Volksvertegenwoordiging.

Wanneer het hoofd en het hart van den Staat geregeld werken, kan het lichaam (de volksmassa) zijn plicht vervullen,

en de leden, die het gewicht van den Staat dragen en de besluiten van zijn wil uitvoeren — de spieren van den Staat — voeden en versterken. De nationale nijverheid verschaft de middelen tot physische kracht, het openbaar onderwijs voedt de verstandelijke vermogens, terwijl zedelijkheid en godsdienst de zenuwen van den Staat de Zedelijke organen vormen.

De romp bevat het stoffelijk element, den nationalen rijkdom, maar het merg, de kern, de levenskracht van het geheele levende organisme van den Staat, wordt gevormd door de goede zeden van het volk, die nationale deugden, zonder welke het geheele gebouw verbrokkelen moet, en terugzinken in dien vormloozen materialistischen choas, waarin zich de menschelijke wezens bevonden, vóór de evolutie van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch aan het maatschappelijk organisme vorm en schoonheid gaf.

§ 51. Daar de uitvoerende macht van de Regeering onder alle omstandigheden den Staat vertegenwoordigt, is het eene gewoonte geworden van de regeering als van den Staat te spreken. Vandaar de dwaling, om het volk en den Staat als twee verschillende elementen in een volk te beschouwen. Maar de uitdrukkingen „Staat" en „Volk" beteekenen hetzelfde; men kan zich immers den Staat niet voorstellen zonder het Volk waaruit die Staat samengesteld is, en evenmin van menschelijke wezens een volk vormen zonder een Staatsorganisatie; d. i. een staatsorganisme met rechten en plichten en aan het Internationaal Recht onderworpen. De Staat wil niet zeggen de Regeering in het bijzonder, maar de Regeering en het Volk te zamen, een individueele homogeniteit met één hoofd en één hart om te leiden en te besturen, den wil te openbaren en dien wil uit te voeren.

Het Hoofd van den Staat is, als de kern van de regeering de souvereine macht van den geheelen Staat, zoowel uitwendig als inwendig; uitwendig als het orgaan van de persoonlijkheid van den Staat in zijne betrekking tot andere staten, inwendig tot de regeling van de staatszaken en de uitvoering van het Staatsrecht, met medewerking van de volksvertegenwoordiging.

De Volksvertegenwoordiging is geen tegenstrijdend, maar

een medewerkend, en regelend element. De functiën van de vergadering der volksvertegenwoordiging zijn, wat het geheele staatslichaam betreft, gelijk aan die van het hart in het menschelijk lichaam — het regelen en onderhouden van het geheele organisme. Zoowel op zedelijk als op stoffelijk gebied regelt de Volksvertegenwoordiging de werkzaamheden van den Staat, maar licht ze ook voor, zij is de in praktijk gebrachte uitdrukking van den Tijdgeest van het Recht, en treedt als zoodanig handelend op bij het vormen van de Wet. (§ 56).

Uit de besluiten waartoe wij in deze en de vorige afdeeling geraakt zijn, komen wij van zelf tot den vorm van het Staatsorganisme, dat de *Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm* genoemd kan worden. Dit is de gewone regeeringsvorm die door de maatschappelijke evolutie van den Staat, uit beschaafde wezens saamgesteld, ontstaat, d. i. uit dezulken, die met normaal ontwikkelde zedelijk organisme begiftigd zijn. Voortspruitende uit het natuurlijk evolutie-proces van het organisme van het individu, en gelijken tred houdende met de ontwikkeling van den mensch, is de Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm de standaardvorm van den beschaafden staat.

§ 52. In de vorige paragrafen (§ 48—50) hebben wij de aandacht gevestigd op de natuurlijke overeenkomst tusschen het maatschappelijk en het biologisch organisme van den mensch. Toen wij over de physiologie van den Staat spraken hebben wij aangetoond, dat de gewone ontwikkeling der maatschappij plaats heeft parallel aan de ontwikkeling van het zedelijk organisme van het volk, waaruit zij bestaat; en dat zulks de natuurlijke voorwaarde is, waarop de harmonie tusschen de verschillende vermogens van den Staat kan blijven bestaan. (§ 42). Wij hebben gezegd (§ 49), dat, wanneer de maatschappij lijdt, door de een of andere buitengewone oorzaak, in strijd met de vormende beginselen van het Zedelijk Organisme, welke toestand zich onmiddellijk in uitdrukkingen van ontevredenheid openbaart — zulks beteekent, dat een der lichaamsdeelen ziek is, of door een ander wordt verdrukt, zoodat de harmonie tusschen de elementen, welken tot den natuurlijken bouw van de maatschappij hebben medegewerkt, verstoord is, d. i., dat

het maatschappelijk organisme zich in abnormalen toestand bevindt. Is zulks het geval, dan moet de harmonie terugkeeren en het natuurlijk evenwicht van het gebouw hersteld worden, of het geheele constitutioneele systeem is in gevaar. Gevolgelijk zouden wij zeer goed tot dit besluit kunnen komen: de physiologische gelijkheid van den Staat met de menschelijke wezens waaruit hij is saamgesteld, is boven allen twijfel verheven.

Als een natuurlijk gevolg van die gelijkvormigheid van de physiologische toestanden van het maatschappelijk en het biologisch organisme van den mensch, ontstaat (gelijk wij in § 50 hebben aangetoond) de onontbeerlijkheid van een wederzijdsche gelijkheid van natuur in de overeenstemmende vermogens van het maatschappelijk organisme met de organen van het menschelijk lichaam. De onbetwistbare analogie, welke er bestaat tusschen het organisme van den Staat en het lichaam en den geest, beiden normaal ontwikkeld, van de individuën, die de homogeene eenheden van die vereeniging van menschelijke wezens vormt, sluit het begrip van anarchie, in welken vorm ook, buiten. Regeeringloosheid, in den vollen zin des woords, kan evenmin bestaan als een ontwikkeld biologisch organisme zonder hoofd bestaan kan. Hoe meer de maatschappij dien toestand van volkomen ineensmelting der liefde tot anderen met de liefde tot zichzelven naderbij komt, des te sterker wordt de regeering, als samenvattende bewustheid van het maatschappelijk organisme; want de individueele wezens in de samengestelde massa, die nooit een hoofdelooze romp kan zijn, smelten hoe langer hoe meer inéén. De theorie der natuurlijke evolutie is dus in lijnrechte tegenstelling met de anarchie, in ieder staatsorganisme. (§§ 32—40).

§ 53. De bepaalde voorwaarden van den natuurlijken constitutioneelen staatsvorm, hierboven beschreven (§ 50), toonen duidelijk genoeg aan wat er in den status van het Hoofd van den Staat geëischt moet worden, alsook welke de voorwaarden zijn, verbonden aan de hoedanigheid of keuze, de vorming of verkiezing van de volksvertegenwoordigers en de beginselen der vertegenwoordiging. De geschiedenis zoowel als de ondervinding heeft den denkenden staatsman, alle eeuwen door,

geleerd, dat hetzelfde gevaar, hetwelk door het bestaan eener regeering wordt afgewend, nam. het gevaar, dat de sterke altijd den zwakkere zal onderdrukken, waardoor de regeering onmisbaar is tot het instandhouden der maatschappij, zich op nieuw openbaart in de vertegenwoordigers der regeering, daar ook zij geneigd zijn misbruik te maken van hun macht, tenzij het volk hen in bedwang houdt; dat wij weder in dit bedwang houden ontwaren, hoe sterk de neiging is van de eene partij om de andere te overheerschen, en dat dit gevaar alleen door een verstandig systeem van Volksvertegenwoordiging vermeden kan worden.

Dit is een natuurlijk gevolg van de zelfzuchtige neigingen der menschelijke natuur. Volstrekte macht komt, rechtens, niemand toe; want een helder en rechtvaardig oordeel, en een waar en onbevooroordeeld medegevoel zou alleen dan kunnen gevonden worden, wanneer de geest in volmaakten toestand ware, wat nog door geen mensch bereikt is. Maar, schoon wij de volmaaktheid nog niet bereikt hebben, is zij het doel waarnaar wij allen, met inspanning van al onze krachten, en volgens onze beste gaven moeten streven.

Aldus worden daden tot practische en oordeelkundige behandeling van menschelijke zaken door twee beweegredenen veroorzaakt: 1. het verlangen om datgene te doen wat men oprechtelijk gelooft in overeenstemming met het algemeen welzijn te zijn; en 2. de keuze van die middelen, welke met het oog op dit doel, de meeste kans van slagen bieden. Die twee oorzaken te vereenigen moet het doel zijn van de Regeering.

„De vrijheid," zegt een Amerikaansch Staatsman, „is gewoonlijk slechts een holle klank onder een absoluut, eigenmachtig en willekeurig bestuur (en hiertoe rekenen wij ook dat, hetwelk door een zoogenaamde numerieke meerderheid is tot stand gekomen) en kan alleen duurzaam bestaan onder een regeeringsvorm, die aan allen gelijke rechten waarborgt: de *constitutioneele regeeringsvorm*. Daar de constitutie haar oorsprong heeft in hetzelfde natuurbeginsel, staat zij in dezelfde verhouding tot de regeering als de regeering tot de maatschappij; en gelijk de maatschappelijke bestemming zonder de regeering

niet te bereiken is, zal de bestemming der regeering zonder constitutie, grootendeels mislukken. Zij verschillen echter in dit bijzonder opzicht: een bestuur te vormen is gemakkelijk; men kan zelfs niet zeggen, er zal al dan niet een bestuur bestaan; zulks hangt, even als onze ademhaling, volstrekt niet af van den wil; de noodzakelijkheid dringt er elk staatslichaam, in welken vorm dan ook, een op. Met de constitutie is het een geheel ander geval; dle komt niet zoo maar van zelf, integendeel is het een der moeilijkste taken den mensch opgelegd een constitutie, dien naam waardig, op te stellen." *) Het is bijna onmogelijk om, *a priori*, de verhouding na te gaan, waarin het volk en de regeering omtrent elkander zullen staan, nadat het evolutie-proces eenigen tijd heeft gewerkt.

Het bestuur en de constitutie ontwikkelen zich beiden naar de natuur. Even als 's menschen geest, door wiens evolutie zij ontstaan zijn, hebben zij de volmaaktheid nog niet bereikt, maar hun meer of minder gelukkige samenwerking wijst aan, welken graad van volmaaktheid zij hebben bereikt, en daaruit kunnen wij met tamelijke zekerheid afleiden, hoe ver het volk in beschaving gevorderd is; want zonder de samenwerking van een koel hoofd en een warm kloppend hart bestaat er geen hoop op vooruitgang of verbetering van den Staat.

§ 54. „Indien 's menschen geest," zegt prof. BAIN, „klein wordt en werkeloos, is de oorzaak gewoonlijk daarin te vinden, dat hij zich te midden van kleingeestige, alledaagsche zaken beweegt, en nimmer geroepen is geworden zich in te spannen, ten einde een grooten en verheven arbeid op zich te nemen. Het verstand schikt zich langzamerhand naar den aard der zaken, door welke het omringd is, en door de langdurige gewoonte van zich te schikken, verliest het eindelijk de macht zich te verzetten. De wetten, welke het lichaam beheerschen, beheerschen ook den geest. Oefening en prikkeling versterken en doen handelen; traagheid en het toegeven aan gevoelloosheid verkleinen en verzwakken en dooden eindelijk geheel †).

De eerste plicht der inwendige staatkunde van een goed

*) CALHOEN. Disquisition on Goverment, p. 60, p. 8.

†) ALEX BAIN. The Emotions and the Will.

bestuur is, de zedelijke en verstandelijke ontwikkeling van het volk te bevorderen, door te zorgen voor geschikte instellingen, voor allen zonder onderscheid, die de gelegenheid verstrekken tot opvoeding en zedelijke individueele ontwikkeling; die op het gebied der wetenschap, voor de verstandelijke beschaving kunnen waken, en op dat der wijsbegeerte goed en edel leeren denken; en die het zedelijke organisme van de individuën, waaruit de staat is saamgesteld, kweeken en krachtig maken, om op die wijze het zedelijk begrip hunner ware belangen en plichten tegenover zichzelven, den naaste, en de wetten van den Staat te doen ontkiemen. De eerste plicht der regeering van een beschaafd land is alzoo, goede scholen op te richten, onder zedelijk niet minder dan verstandelijk ontwikkelde beschaafde onderwijzers, om de normale opvoeding te bevorderen, en het zedelijk gezond verstand te ontwikkelen. (§ 33).

De regeering, welke, door gestrengen staatsdwang, het welzijn van het volk meent te bevorderen, matigt zich een recht aan over 's menschen geweten, en beneemt den geest van het volk het individueel gevoel van eigenwaardige nationaliteit en vaderlandsliefde. Hebben de individuën geen stem in het kiezen van hun wetgevers en in het maken van de wetten, die hen besturen, dan laat het algemeen welzijn hen koud en onverschillig, en rekenen zij gewoonlijk op de regeering om hen te onderhouden in plaats van op eigen krachten te vertrouwen. Waar geen rechten zijn, is ook geen noemenswaardig gevoel van plicht. Hebben zij geen rechten, dan hebben zij ook geen verantwoordelijkheid; de zedelijke verplichtingen, die op de leden eener beschaafde maatschappij rusten, zijn hun geheel onbekend. Heeft de regeering zich het recht aangematigd over hun bijzondere zoowel als algemeene behoeften en zoo over hun levenslot te beslissen, dan spreekt het van zelf, dat het volk elke vermeerdering van armoede en misdaad aan de regeering wijt.

Toch, al kan een kortzichtig gouvernement naar eigen goedvinden regeeren, het kan de maatschappij niet willekeurig naar zijn hand zetten. Indien het verlangen naar vooruitgang, naar een beteren toestand in het volk ontwaakt, is de maat-

schappij immer geneigd gebruik te maken van de voordeelige veranderingen, die ontstaan uit de natuurlijke aandrift van 's menschen natuur, door de immer werkende zedelijke organen, — zonder wier invloed op 's menschen geest alle vooruitgang in beschaving zouden wegblijven. En uit deze edelste gaven van den menschelijken geest wordt, door wanbestuur staatsrevolutie geboren. Zijn de denkende geesten voldoende voorbereid, dan kan men zeker zijn, dat de rechte persoon op het rechte tijdstip verschijnen zal, om hun individueele vermogens in de steeds tusschen voor- en achteruitgang slingerende balans te werpen, en zoo het staatsbestuur ook dan nog niet kan of wil besluiten om de nadering der natuurlijke herleving te erkennen, zal de steeds wassende volkstroom een kracht worden, die alle hinderpalen omverwerpt (§ 39). De gronden, waarop eene regeering rust, behooren tot die eerste physiologische vragen omtrent de evolutie van het staatsorganisme, naar welker oplossing de verlichte staatsman altijd tracht; immers de gezonde staatkunde maakt een onafscheidbaar deel uit van de evolutieleer van het menschelijk organisme. Tusschen de uiterste centralisatie van Hobbes en de decentralisatie van de *laissez faire* theorie van Herbert Spencer vindt men den middenweg in den *monarchalen constitutioneelen staatsvorm* beperkt en in evenwicht gehouden door de vrije ontwikkeling van de individueele zedelijke organen. Gedachtenwisseling over de politiek toetst men aan de oorspronkelijke, maatschappelijke wetenschap, want bij het met ernst en oprechtheid zoeken naar de waarheid, is ons geweten even nauwgezet in het handelen als in het theoretisch denken. Een schijnbaar nietige gebeurtenis van plaatselijk belang op politiek gebied is een onafscheidbaar deel van de belangen der gansche maatschappij waartoe het behoort. Door praktische bureaucratische ondervinding alleen leert men den staat niet volkomen kennen, men moet uit het gebied der ondervinding tot dat der gedachte opklimmen, om de ondervinding aan de leer van staatsrechten en plichten te toetsen. Wijsgeerige bespiegelingen zijn dan ook niet alleen een aangename oefening voor het vernuft, zij werken ook mede tot het leggen van den grondslag van het gedrag,

en besturen de handelingen van den nauwgezetten mensch. Die wederzijdsch zich versterkende, bespiegelende en praktische werkzaamheden ontmoeten elkander, waar het onbevooroordeeld beoordeelen der feiten en het oprecht zoeken naar de waarheid zich in den goeden burger vereenigen.

§ 55. Daar de volksmassa onmogelijk in één lichaam vergaderen kan, en ieder lid van den Staat in het bijzonder, al zijn krachten aan de staatszaken wijden moet, in samenwerking met de regeering, staat men voor de noodzakelijkheid een geschikt aantal individuën uit het volk te kiezen om de natie in haar geheel te vertegenwoordigen. Die volksvertegenwoordiging vormt, wanneer zij volgens de constitutie van den Staat vergadert (§§ 60 en 61) de Wetgevende Vergadering, die, met wederzijdsch goedvinden, en gesteund door het regeerend element een werkzaam deel heeft aan de staatszaken.

Wij willen nu, in deze en de volgende afdeeling, de wezenlijke vereischten van dat belangrijk orgaan — de vergadering der volksvertegenwoordiging, door ons het hart van den Staat genoemd (§ 50) behandelen.

Uit hetgeen wij in de afdeelingen 50—54 gezegd hebben, komen wij tot de overtuiging, dat de volksvertegenwoordiging op de volgende beginselen gegrond moet zijn. Volksvertegenwoordigers moeten aan de volgende voorwaarden beantwoorden: vooreerst, moeten zij personen zijn, die door hun zedelijk karakter en verstandelijke ontwikkeling, door kennis en praktische ondervinding, het best geschikt zijn om een lichaam te vormen, in staat om met de regeering samen te werken in het maken van wetten tot regeling der staatszaken; d. i. een werkzaam en goed element der Regeering te zijn; ten tweede, moeten zij populair zijn, m. a. w. het volkomen vertrouwen van het volk genieten, opdat de vergadering der volksvertegenwoordigers een lichaam vorme, dat zoo na mogelijk het ware karakter van het volk weergeeft en aan al zijne behoeften voldoet.

De methode, volgens welke die vertegenwoordigers gezocht en verkozen kunnen worden, moet er toe leiden dat het Wetgevend lichaam die beide hoedanigheden in zich vereenigt,

zoodat dit element der regeering besta uit bepaalde vertegenwoordigers van de verschillende eigenschappen, opinies en behoeften van het volk, die tegelijkertijd zedelijke en verstandelijke individuën zijn.

§ 56. Dan, maar ook dan alleen kan de vertegenwoordiging de uitdrukking zijn van het algemeen gevoelen, d. w. z. van hetgeen het volk werkelijk denkt en behoeft — de wezenlijke en ernstige eischen van den volkswil — m. a. w. de voleindiging van de volksbewustheid, die, zooals wij vroeger gezegd hebben, de Tijdgeest van het Recht der maatschappij of Staat is (§ 33).

De regeering of de vergadering van volksvertegenwoordigers, die de werkelijke Tijdgeest van het Recht niet onderscheiden kan van die woelige, schreeuwende en luidruchtige partijorganen, zoo dikwijls voor het gevoelen van het algemeen gehouden, is in een valsche en gevaarlijke positie, want alle harmonie en samenwerking tusschen de beide hoofdorganen van den Staat worden daardoor onmogelijk. Het eenige wat voor het gevaar van die positie waarschuwt, is de getuigenis van een verstandige, invloedrijke publieke opinie, die buiten de vergadering der vertegenwoordiging staat en in bepaalde oppositie is met de overtuiging van hare meerderheid. Het bestaan dier oppositie zegt ons, dat er iets niet goed is in de wijze waarop die vergadering is tot stand gekomen of de vertegenwoordigers gekozen zijn. Om aan dien abnormalen toestand een einde te maken, behoort men de vergadering te ontbinden, en *de novo* saam te stellen, volgens de wijze waarop de constitutie zulks voorschrijft; hierdoor herkrijgt het Nationaal Geweten het recht, waarop het van nature aanspraak heeft, om zijn overtuiging in de Wetgevende Vergadering te openbaren.

Het noodwendig erfelijk Hoofd van den Staat.

§ 57. De bovenstaande schets geeft ons een inzicht in de kenmerken van het Staatsorganisme, in normalen toestand, wanneer de verschillende leden of staatsmachten in volkomen harmonie werkzaam zijn. In dien toestand verkeert de Staat, wanneer hij ver gevorderd is op het punt der beschaving,

wanneer hij is wat hij zijn moet. Maar de zelfzucht van heerschzuchtige besturen ter eene, en het niet minder zelfzuchtig streven van revolutionnaire staatkundige partijen ter andere zijde, verstoren onophoudelijk dit evenwicht in het Staatsorganisme. Nauwelijks vertoonen zich staatkundige gistingen, of zij slingeren tusschen de beide uitersten, *Despotisme* en *Anarchie* — de uiterste centralisatie en de uiterste decentralisatie. Uit dien toestand worden twee groote politieke partijen geboren. Zij zijn de beide hoofdbronnen waaruit de Staatkunde ontspringt. Beide partijen maken aanspraak op waarheid, maar niet op de volkomene waarheid, want geen van beide kunnen zij de absolute heerschappij verkrijgen zonder gevaar den Staat te ondermijnen. Dit bewijst voldoende, dat het noodzakelijk is, dat zij elkander in evenwicht houden: gevolgelijk moeten — om den Staat duurzaam in stand te houden — in den normalen constitutioneelen Staat, de werkzaamheid van de regeering en het volk beide in het wetgevend lichaam vereenigd worden. Wanneer het eene orgaan meer levenssappen verbruikt dan waarop het bij het verdeelen van de functiën van het lichaam, van nature, aanspraak maken kan, moeten de andere deelen kwijnen, en verliest natuurlijk het geheele staatslichaam zijn kracht. Aldus is, in een Staat, waarin de regeering en het volk geen gemeenschappelijke belangen hebben, en de eene partij de andere tracht te overheerschen, het einde: *Alleenheerschappij* of *Regeeringloosheid.*

§ 58. Die abnormale toestand wordt in den Staat geboren, wanneer de samenwerking van de Regeering en de Vertegenwoordiging, aan dit, door de evolutie der natuur bevestigd maatschappelijk verdrag, niet oprechtelijk door de beide partijen wordt betracht; bijvoorbeeld, wanneer het absoluut recht van *Veto* aan het hoofd van het bestuur wordt onthouden, terwijl de vertegenwoordigende vergadering haar volle macht van initiatief en wetgeving behoudt — of anderzijds, wanneer het recht van initiatief aan de vertegenwoordiging wordt geweigerd, en zij alleen gekend wordt in het bekrachtigen der wetten, door de regeering, zonder aanzien van de blijkbare behoeften van het volk, gemaakt. In al die gevallen, waar gebrek aan

samenwerking bestaat, en ieder zijn eigen gang gaat, verdwijnt de natuurlijke, constitutioneele aard, die het oordeelkundig evenwicht van de staatswerkzaamheden — gevormd door het natuurlijk evolutieproces van het maatschappelijk organisme — daarstelt.

In het oordeelkundig evenwicht der machten, vindt de natuurlijke constitutioneele regeering de kracht om de minderheid in den staat tegen de dwingelandij der meerderheid te beschermen, zonder aan de wettige rechten van de laatste te kort te doen. Hiertoe komt men door het recht van *Veto*.

Het recht van Veto, in algemeenen zin, in het hoofd van den Staat gevestigd, is juist het onmisbare bestanddeel, dat het evenwicht van den natuurlijk-constitutioneelen staatsvorm herstelt. Om dit recht op onpartijdige wijze, ten voordeele van elkeen in den Staat te kunnen uitoefenen, is het beslist noodzakelijk, dat de Vorst, als hoofd van den staat, geheel onafhankelijk zij, zoowel van individueele als van partijbelangen; en om zulks te kunnen zijn moet hij zijn hooge positie noch aan individueelen, noch aan partijzuchtigen invloed verschuldigd zijn, maar een zeker vóórbestaan gehad hebben, buiten het volk om, een bestaan ver verheven boven allen willekeurigen menschelijken invloed. Het hoofd van den natuurlijken constitutioneelen staat moet dus, *a priori*, aangewezen zijn, door een door de natuur onwrikbaar gevestigden toestand, *het Geboorterecht*. Wij komen dus tot het besluit, dat de natuurlijke, door de maatschappelijke evolutie, ontwikkelde staat, met een organisme, gevormd uit elementen in volkomen evenwicht met elkander, de *Erfelijke Monarchale, Constitutioneele* Staatsvorm hebben moet.

§ 59. Een reeds van te voren onafhankelijk hoofd is zulk een natuurlijke en onmisbare waarborg voor alle ware vrijheid, bij het onbevooroordeeld in stand houden van het evenwicht der werkzaamheden in den staat, in zijn natuurlijk constitutioneelen vorm, dat groote voorstanders van de republiek, al blijven zij ook van het monarchaal systeem afkeerig, toegeven, dat er volgens de logische organisatie der maatschappelijke evolutie, en om de zaak zelve, de noodzakelijkheid bestaat van een algemeen regelende en onweersprekelijk onafhankelijke

macht als Hoofd van den Staat, om het oppertoezicht te houden over het evenwicht van de functiën in de Staatsorganisatie, en dat, zoo noodig, te herstellen. Het eenige waarin de gematigde republikein van ons systeem verschilt is, dat hij de noodzakelijkheid van de erfrechtelijke macht ontkent; terwijl wij volhouden, dat, om geheel van alle staatkundige partijen onafhankelijk te zijn, zoodat hij allen ten goede komen kan, het Hoofd van den natuurlijken constitioneelen Staat zijn macht als Opperheerscher aan niemand dan aan de onbevooroordeelde en onomkoopbare natuurwet verschuldigd moet zijn.

„J'aurais voulu naître," zegt ROUSSEAU in zijn beroemd werk: *Discours sur l'origine et les fondements d'égalité parmi les hommes*, — „dans un pays ou le souverain et le peuple ne pussent avoir qu'un seul et même intérêt, afin que tous les mouvements de la machine ne tendissent jamais qu'au bonheur commun, ce qui ne pouvant se faire à moins que le peuple et le souverain ne soient une même personne; il s'ensuit" — hij vergeet niet dit er bij te voegen — „que j'aurais voulu naître sous un gouvernement démocratique, sagement tempéré."

„*Sagement tempéré*," — there is the rub! ROUSSEAU waagt het toch niet zich onvoorwaardelijk toe te vertrouwen aan een democratisch volk, dat eigenmachtig heerscht, handelt en optreedt. ROUSSEAU stelt zich de democratie, met een bepaald wettig hoofd, dat de macht van regelen en temperen heeft, als den volmaakten regeeringsvorm voor. Maar bestaat er een hechter bolwerk voor zedelijke en materieele vrijheid, dan de constitutioneele monarchie, met liberale of democratische instellingen?

„De lui-même," zegt die republikeinsche wijsgeer weder, in zijn *Contrat Social*, „le peuple veut toujours le bien; mais de lui-même il ne le voit pas toujours. La volonté générale est toujours droite, mais le jugement qui la guide n'est pas toujours éclairé." De *volonté générale du peuple* alléén is, weliswaar te goeder trouw, maar toch een blinde leidsvrouw en dus niet te vertrouwen.

Het staatsorganisme moet door onbevooroordeeld toezicht in zijn evenwicht bestendigd worden, om in het uitoefenen van den

volkswil onpartijdigheid te waarborgen, en de staatszaken met rechtvaardigheid en goedheid te besturen. Dit toezicht bestaat in het ten uitvoer brengen van den wil der meerderheid, maar met recht voor *allen*, dat is met het minst mogelijk te kort doen aan de minderheid; met andere woorden, de beschaafde staat moet een waarborg hebben tegen elken vorm van dwingelandij, hetzij die zich in de absolute, democratische meerderheid van partijzucht openbaart, of in een eenhoofdigen tiran gevestigd is.

De Monarchale Constitutioneele Regeering stelt het natuurlijk evenwicht van de stoffelijke en zedelijke machten in den Staat voor. Het is het systeem, dat uit de natuurlijke evolutie van 's menschen geest ontstaat, en volle gelegenheid geeft tot de zedelijke ontwikkeling van het volk, door den individueelen geest onbesmet te bewaren voor den ontzenuwenden invloed van partijschappen. Het despotisch bestuur tracht zijn macht te behouden door in den volksgeest de belangstelling in den vooruitgang van den staat te onderdrukken, terwijl de teugellooze democratie de dwinglandij van partijen in de hand werkt. Wanneer omkooperij en bandeloosheid haar vergezellen, vernietigt zij het zedelijk organisme van het volk — want waar partijschap heerscht, en door geen oppermacht in den Staat, die volkomen vrij is van den invloed van alle politieke partijen, in bedwang gehouden wordt, vinden Geweten en Medegevoel geen plaats. Alzoo moet de Monarchale, Constitutioneele Regeeringsvorm beschouwd worden als de eenige gezonde, normale middenweg tusschen dwinglandij en regeeringloosheid, de eenige beschutting tegen beider geesel.

De erfelijke Souverein is de constitutioneele rechter, met *a priori* zuiver afgebakende en geregelde macht om het recht van *veto* op de beslissing der meerderheid toe te passen, vooral wanneer maatregelen, door een betrekkelijk kleine meerderheid genomen, zonder in het algemeen den Staat te bevoordeelen, de oorzaak van groot verdriet of onrechtvaardigheid tegenover een groote *minderheid* zouden kunnen worden. Het hoofddoel van den Staat, als georganiseerde vereeniging, is, het physiek, verstandelijk en zedelijk welzijn van het volk te bevorderen. De Staat is niet maar een instelling om een kunstmatige meer-

derheid, die toevallig op dat oogenblik de stemming beheerschte te bevoordeelen: zijn doel is, in de eerste plaats, het geluk van *allen* te bevorderen; is zulks onmogelijk, dan het grootste geluk van het grootste aantal (niet van de numerieke meerderheid) en aldus over *allen* zijn Goedheid en Rechtvaardigheid uit te storten. De theorie van BENTHAM ofschoon deze slechts materieele belangen behandelt, is op waarheid gegrond, en kan ook toegepast worden op de zedelijke ontwikkeling van den goed georganiseerden staat. In zijn werk *Constitutional Code*, zegt hij: „Het doel, hetwelk het bestuur van elke vereeniging beoogen moet, is het grootste geluk van al de individuën waaruit zij bestaat, te bevorderen, met andere woorden, het grootste geluk van het grootste aantal". *)

DE GRONDWET VAN DEN STAAT.

§ 60. De condificatie der beginselen, waarop de regeeringsvorm in den Staat rust, is de Grondwet, de Constitutie genoemd. Deze bevat het plan van de geheele organisatie en de fondamenteele regelen tot het instandhouden van het evenwicht der elementen van den Staat. De constitutie, en de organische wetten, die daaruit voortvloeien — welke laatste de constitutioneele bijwetten genoemd worden — zijn allen te zamen vervat in de benaming, *Publiek-* of *Staatsrecht* (*Jus Publicum*) zie § 61.

De Staatsconstitutie is echter geen document, aan de opvatting van een rechtsgeleerde verschuldigd; zooals wij reeds vroeger gezegd hebben, de Staat en de Constitutie ontwikkelen zich gemeenschappelijk. Het staatsorganisme dankt zijn ontstaan niet aan de Constitutie. De Tijdgeest van het Recht (§ 33) der maatschappij vervormt die wet tot zij hem in beschaving is gelijk geworden; tegelijk met de volksbewustheid gaat ook zij met hem terug of vooruit. Niet het volk om de wet, maar de wet om het volk; *quid leges sine moribus?* (verg, § 40).

Zal de Grondwet van den Staat duurzaam zijn, dan moet zij zich langzamerhand ontwikkeld hebben mèt het zedelijk-

*) BENTHAM: *Constitutional Code*, Book I, Introduction.

verstandelijk volksorganisme. Door die ontwikkeling is de zedelijke betrekking tusschen de regeering en het volk ontstaan; zij waarborgt ook het evenwicht van de machten in den Staat, zoodat in een normaal ontwikkelden Staat de regeering en het volk te zamen in beschaving kunnen vorderen; en als dan de regeering de beschaving niet tegenwerkt, vervreemdt ook het volk niet van zijne bestuurders. In die harmonieuse ontwikkeling van het bestuur en het volk ligt de kracht van het *Constitutioneele Zelfbestuur*.

Behalve de bepaling omtrent het grondbezit van den Staat bevat de Grondwet, in de eerste plaats, bepalingen ten opzichte van de werkzaamheden, macht en prerogatieven van het Hoofd van den Staat, van de erfopvolging en de leden van het regeerend organisme. Verder regelt de Grondwet de volksvertegenwoordiging, gelijk wij hier boven reeds gezegd hebben (§ 54) en de grondslag van de Wetgevende Macht in den Staat in beide vertakkingen, zooals wij in de volgende afdeeling zullen beschrijven.

§ 61. Het gevaar, waaraan de individueele vrijheid immer van de zijde van een autocratisch hoofd, is blootgesteld, bestaat evenzeer van de zijde van het wetgevend lichaam. Het plaatsen van de wetgevende macht in handen van de numerieke meerderheid van één enkele vergadering, is, in beginsel, niet minder despotisch en oneindig hopeloozer, omdat die macht schijnbaar uit de volkskeuze voortspruit en door de menigte is goedgekeurd; die echter maar al te vaak, door partijzucht gedreven, alleen oog heeft voor wat de belangen van de eigen partij bevordert. Het bij stemrecht verkiezen van een zeker aantal individuën, te zamen vergaderend, geeft geen voldoenden waarborg tegen verkeerde wetgeving of onderdrukking van de ware meerderheid, daarom moet die vergadering behoorlijk gecontroleerd worden door een andere, onafhankelijke, constitutioneele vertegenwoordiging, eveneens door de volkskeuze geroepen, maar die uit bij de wet bepaalde klasse van zedelijk en stoffelijk onafhankelijke burgers bestaat, welke, juist door hun onafhankelijkheid, beter geschikt zijn, een controleerend element in de wetgeving van den Staat te vormen.

Toen de ondervinding geleerd had, dat de absolute wetgevende macht niet aan de handen van een alleenstaand gezag ken worden toevertrouwd, zag men in — terwijl het volk zich op verstandig en zedelijk gebied meer en meer ontwikkelde — dat men de neiging tot misbruik moest tegengaan, en die macht over verscheidene personen verdeelen.

Dit kan geschieden, door twee verschillende vergaderingen van vertegenwoordigers in 't leven te roepen; men late beiden door het volk kiezen, maar men stelle eenige eischen ten opzichte van de leden, of men wijzige eenigszins het kiesstelsel, en bepale dit alles bij de Grondwet. Verder moet de Grondwet aanwijzen en omschrijven, de betrekking welke er tusschen die twee afdeelingen der vertegenwoordigers onderling, en tusschen hen en het Staatsbestuur bestaan moet; wat er in hen, afzonderlijk en te zamen, geëischt moet worden bij het vormen der Volksvertegenwoordiging, vroeger aangewezen, nam. zoo: dat zij oprechte vertegenwoordigers zijn van de volksbelangen en tegelijkertijd een voldoenden waarborg vormen voor het controleeren der wetgeving van den Staat (§ 54).

HOOFDSTUK IV.

Het Staatsorganisme in zijne Uitwendige Verhouding. — Het Volkenrecht.

De Internationale Rechten en Plichten.

§ 62. Het uitwendig welslagen van een Staat als natie hangt grootendeels van de inwendige staatkunde af, en daar zijn geheele wetgeving met al hare vertakkingen de basis van die staatkunde vormt, blijkt het duidelijk, dat, in den tegenwoordigen toestand van vooruitgang en beschaving, de inwendige wetgeving der Staten een toenemende invloed heeft op hun onderlinge verhouding. Een beschaafde Staat heeft dus tweeërlei plichten te vervullen, een in, en een buiten den Staat. In het eerste geval bestaan die plichten, waaruit het *raison d'être* van een Staat samengesteld is, en die tot zijn instandhouding onontbeerlijk zijn, uit hetgeen de regeering en de individueele onderdanen of burgers (Staatsangehörigen) elkander verschuldigd zijn, in alle zaken welke de algemeene orde en den zedelijken of stoffelijken vooruitgang van het volk betreffen. Dit zijn de werkzaamheden van den Staat, die op alle mogelijke wijzen veranderd en gewijzigd kunnen worden, zonder iets te maken te hebben met de in- of uitwendige eigenschappen van andere Staten.

Maar, in de tweede plaats, moet de Staat om zijn inwendige plichten ongestoord te kunnen volbrengen; zich verheugen in uitwendigen vrede, en in die erkenning welke onmisbaar is, om aan al zijn werkzaamheden en eigenschappen als staatslichaam te beantwoorden. Daarom is de individueele Staat verplicht met andere Staten zekeren omgang aanteknoopen, ten einde

zijn rechten te bepalen, die met het oog op zijn uitwendige betrekkingen *Internationale Rechten* worden genoemd.

Die Internationale Rechten zijn:

1. Het recht van bestaan; waaruit het recht van zelfbehoud en zelfverdediging ontspruit, met de daarbij behoorende rechten; herstel van grieven, wederlegging, wedervergelding (représailles) beslag, tusschenkomst, het recht van oorlogvoeren en van vredesluiten.
2. Het recht van souvereiniteit, onafhankelijkheid, gelijkheid en susereiniteit.
3. Het eigendomsrecht.
4. Het recht van gemeenschap en van internationale handelsbetrekkingen.
5. Het recht van gezantschap, onderhandeling en verdrag.
6. Het recht van onzijdigheid.

Uit de hoofdkenmerken van die rechten en hun wederzijdsche verplichtingen bestaat het Internationaal Recht. *)

In de onderlinge gemeenschap tusschen beschaafde Staten zijn wederzijdsche rechten en de daarbij behoorende verplichtingen, respectievelijk, van gelijken aard. Omdat in de internationale gemeenschap de belangen van gelijken aard zijn, moet iedere Staat internationale rechten en plichten hebben, waardoor hij aan zekeren natuurlijken drang om de rechten van iederen anderen Staat te eerbiedigen, kan voldoen, en zoodoende zijn eigen vrijheid tot het behoorlijk vervullen zijner inwendige verplichtingen waarborgen.

Een Staat, die allen internationalen omgang weigert, stelt zich buiten den kring van het Volkenrecht en heeft gevolgelijk niet den minsten veiligheids-waarborg. †)

§ 63. Hieruit blijkt, dat de belangen en plichten van Staten onderling gelijk zijn, en de wederzijdsche belangen van Staten zoo nauw met elkander verbonden, dat ieder van hen, door nauwgezet zijn eigen plicht te vervullen, het welzijn van allen

*) Zie mijn „*Manual of International Law*," etc. Edit. 1884 Dl. I, p. 79 en vervolgens.

†) China en Japan, en Corea hebben zich, na eeuwen van afzondering, en het daarmede gepaard gaande buitensluiten van vreemdelingen, bij het Verbond der Staten gevoegd, om hun eigen belangen te waarborgen.

bevordert. Ook blijkt het duidelijk, dat het stellen van macht boven recht niet alleen den verdrukte, maar ook den verdrukker in ellende stort.

PLATO heeft gezegd, dat de rechtvaardige Staat in niets te onderscheiden is van den rechtvaardigen mensch, en HUGO DE GROOT, dat alle onderhandelingen tusschen volken, even zoo goed als tusschen individueele leden op ethische beginselen behooren te rusten.

In de afdeelingen 36 en 37 hebben wij het ontstaan van het Internationaal Recht beschreven, alsook, waarom het Internationaal Recht als de openbaring der beschaving moet worden beschouwd. De rechten en plichten van het eene volk tegenover het andere — die grondslag van Internationale betrekkingen — ontwikkelen zich langzamerhand uit het zedelijk organisme van 's menschen geest, gelijk wij vroeger beschreven hebben (§§ 46 en 47).

Toen de menschheid maatschappijen begon te vormen, en die verschillende maatschappijen, ten gevolge van wederzijdsche betrekkingen, de noodzakelijkheid begonnen in te zien, om, met het oog op wederzijdsche vrijheid en hun eigen individueel belang, zich aan zekere wetten te houden, gaf zij stilzwijgend of uitdrukkelijk te kennen, dat de basis dier wetten, noodig om het stoffelijk belang te bevorderen, geworteld was in het zedelijk orgaan van den mensch: het Geweten, waaruit de *Goede Trouw* ontstaat.

Naarmate de volken in beschaving vorderen, vereenigen hun gedragsregelen tegenover elkander zich hoe langer hoe meer met de beginselen van rechtvaardigheid en zedelijkheid, en vinden deze steun, niet alleen in stoffelijke belangen en zuiver zelfzuchtige beweegredenen van onderling zelfbehoud, maar ook in het ontwaakt geweten, dat, wanneer het zich tot een Nationaal- of Volksgeweten ontwikkelt, hoe langer hoe meer naar de ingevingen van het zedelijk verstand luistert, en die in praktijk brengt. Dit heeft nu niet meer plaats alleen tusschen Staten van gelijke macht en recht, maar tusschen al de leden van het groote Gemeenebest, zonder onderscheid.

Dit wordt de Internationale Zedelijkheid genoemd en deze

is de hoofdbewerkster van den Internationalen Tijdgeest van het Recht (§ 36).

In hun onderlingen omgang, in vredes- zoowel als in oorlogstijd, beroepen beschaafde Staten zich altijd op het gevoelen van het Algemeen, — de *publieke opinie* — om hun handelingen te rechtvaardigen. Somtijds gebeurt dit wel op de wijze zooals PILATUS zijn geweten trachtte te bevredigen, maar hoe dit ook geschiedde, het feit alleen bewijst dat men verwacht, dat in den omgang der Staten, — die maatschappij der maatschappijen — de Rechtvaardigheid, die tot het totstandbrengen dier maatschappij heeft medegewerkt, worde in stand gehouden. *)

De beschaafde volken hebben, alle eeuwen door, erkend, dat zij in hun onderlinge betrekkingen aan zedelijke beginselen onderworpen waren. Er zijn geschiedkundige feiten geboekt, die bewijzen, dat het zich richten naar die beginselen, zoowel in inwendige als uitwendige betrekkingen (al was het dan ook in halfbewusten toestand) aan Griekenland en Rome, die oudsten van alle beschaafde volken, op wier instellingen het moderne, Europeesche recht gegrond is, niet onbekend was. CICERO houd, in zijn werk over het Gemeenebest vol, dat God aan ieder mensch verstand gegeven heeft, en een geweten, en dat er, waar dezen bestaan ook een wet bestaat, waaraan allen gelijkelijk gehoorzaamheid verschuldigd zijn, en PLATO werpt de gedachte verre van zich, dat een maatschappij, die de rechten van andere maatschappijen niet eerbiedigt, toch zou kunnen bloeien. *)

---

*) PHILIMORE: *Commentary on International Law*, vol. 1, Edit. 1890. Hoofdst. III, §§ 17—27. „Dezelfde zedenwetten, welke de menschen en het huisgezin nauw aan elkander verbinden, en uit het huisgezin den staat vormen, vereenigen ook die staten als leden van de groote maatschappij der geheele menschheid. Staten kunnen evenals menschen elkander benadeelen of elkanders welzijn bevorderen; daarom is het niet alleen hun plicht maar ook hun belang, om die wetten der rechtvaardigheid, die het kwade bedwingen en beheerschen en tot het goede medewerken en het leiden, te eerbiedigen, in praktijk te brengen en te doen gehoorzamen; want, zelfs in hun tegenwoordig onvolmaakten toestand kunnen zij beschaafde volken vrij wel tegen het booze vrijwaren, en indien zij overal gehoorzaamd worden, het welzijn van al de staten van het menschelijk geslacht tot stand brengen en duurzaam in stand houden." Sir JOS. MACKINTOSH: *Discourse on the Law of Nature and Nations.*

Een Staat moet ten opzichte van zijn rechten en plichten en van de gevolgen zijner betrekkingen tot andere staatslichamen, uit twee verschillende oogpunten beschouwd worden, nam. *de Jure* en *de Facto.*

Eenerzijds moet, als wij de eerste beginselen van zijn zedelijke verplichtingen willen begrijpen, de Staat als zedelijk lichaam, als een verzameling van zelfbewuste personen beschouwd worden. Anderzijds is het noodig, om alle onduidelijkheid in de besluiten waartoe wij geraken te voorkomen, hierop te letten, dat er *de facto* een groot verschil bestaat, tusschen den aard der respectieve rechten en plichten van het individu in zijn maatschappelijke verhouding tot zijne medemenschen, en tusschen de vereenigingen van moreele wezens, Staten genoemd, en hunne tegenwoordige onderlinge betrekkingen, en hieruit volgt, dat zekere prerogatieven en exceptioneele rechten, die onmogelijk aan individuën kunnen worden toegekend, aan Staten worden geschonken.

Daarom past de Rede, die, door het gezond verstand, het Geweten vertegenwoordigt, en als zoodanig een afzonderlijke bron van het Internationaal Recht is, door den Internationalen Tijdgeest van het Recht te volgen, de ingevingen van het zedelijk organisme toe op de rechten en plichten der Staten. *) (§ 74).

§ 64. Gelijk wij in de vorige afdeelingen gezien hebben, doen de aard, de behoefte en het belang der Staten internationale belangen ontstaan, die weder internationale rechten en eischen met hunne daarmede overeenstemmende plichten vormen; vandaar het Internationaal Recht. In de groote maatschappij der Staten bestaat er echter geen Wetgevende macht, en gevolgelijk ook geen geschreven Code; maar er zijn min of meer algemeen erkende gedragsregelen, ten opzichte van hunne verhoudingen onderling, in vredes- zoowel als in oorlogs-

---

*) PHILLIMORE: Vol. I, 1879, Preface, pag. 7, en Chap. IV. pag. 30, Vol. III, 1873, pag. G. F. DE MARTENS: *Précis du Droit des Gens*, Edit. 1858, Noot van CH. VERGÉ, § 4, pag. 41. KLUBER: *Droit des Gens Modernes de l'Europe*, Edit. Ott. 1861, § 37, pag. 58. VATTEL: Edit. Pradier Fodéré, 1863. Voorrede van VATTEL, pag. 47 en Inleiding.

tijd. Zulke regels zijn of door geschreven overeenkomsten tusschen souvereine Staten bekrachtigd, — worden dan Verdragen of Conventiën genoemd, en vormen de wet der Conventie, welke de Staten tot het verdrag dwingt en in vele gevallen als precedent dient, — of zij zijn door de gewoonte en het langdurige gebruik gewijd, en worden met algemeen goedvinden door de Staten als het Gewoonte-Recht beschouwd. Die beide elementen vormen wat men het positief Volkenrecht noemen kan. Maar daar die wet, door den engen geest van bijzondere en op zichzelf staande conventiën en stilzwijgend aangenomen gewoonten, aan al de behoeften van den internationalen omgang niet kan voldoen, omdat er zoovele voorwaarden van oorlog en vrede aan verbonden zijn, wordt zij door een derde element aangevuld, hetwelk de Noodzakelijkheidswet der Natiën genoemd zou kunnen worden en in al die gevallen voorziet, waarin verdrag of gewoonte tekortschieten. Dit derde element, zoo noodig bij het aanvullen van de vereischte regels door Internationale Jurisprudentie, om de losse steenen van het positief Volkenrecht aaneen te voegen, dat uit gewoonten, conventiën en hier en daar uit de geschiedkundige precedenten gegrepen feiten bestaat, tot dat het hechte internationale gebouw, die sterke vesting van vooruitgang en beschaving, opgetrokken is, is de „Wet van het Geweten", die de „Wet is der Rechtvaardigheid" *) (§ 31).

Uit die drie elementen van het Recht: het Geschreven Recht, het Gewoonte-Recht, en de Rechtvaardigheid te zamen, bestaat het Internationaal Recht. (*Jus inter gentes*).

Men kan de Wet van het Geweten slechts in zooverre als een erkend element van het Internationaal Recht beschouwen, als de aan verandering onderhevige standaard van internationale zedelijkheid, — zooals die op dat oogenblik volgens de respectieve zedelijke beschaving van de individueele Staten is, — zulks gedoogt. Of een Staat aan het Recht onderworpen kan zijn, hangt blijkbaar af van een zeker rechtsgevoel, en van een daarmee verbonden aandrang om dat rechtsgevoel te gehoorzamen, hetzij bij de geheele vereeniging van menschen te zamen, of ten

*) VATTEL: *Droit des Gens*, Inl. §§ 6—9. G. F. DE MARTENS: *Précis du Droit des Gens*, Edit. 1858. Noot van CH. VERGÉ, § 4, pag. 41.

minste, bij dien persoon of die vereeniging van personen waarin de wil, die de handelingen van de menigte bestuurt, huisvest, (HALL, p. 13). Daar het Internationaal Recht op de Internationale Zedelijkheid rust, hangt dit af van de vorderingen door de beschaving gemaakt. Vandaar dat het zoo moeielijk is een alles omvattende omschrijving van het Internationaal Recht te geven. Datgene immers, wat bij beschaafde staten, behoorde beschouwd te worden als het eerste beginsel en den grondslag van hun onderlingen omgang, hangt, gelijk wij reeds gezegd hebben, af van den toestand van het zedelijk organisme, in verhouding tot den Tijdgeest van het Recht, de praktische openbaring van de Zedenwet der Natuur. (§ 32). Wij hebben echter ook gezien, dat de Tijdgeest van het Recht (§ 33) de praktische openbaring is van 's menschen geest, in de verschillende tijdperken van beschaving. Wanneer wij dien Tijdgeest van het Recht nader onderzoeken, zien wij, dat wij het Internationaal Recht aldus omschrijven moeten: Het Internationaal Recht bestaat uit die Staatsleiding en gedragsregelen, welke de Rede, door het Geweten voorgelicht, beschouwt als met de Rechtvaardigheid in overeenstemming te zijn, (met de wijzigingen en beperkingen, welke, met algemeen goedvinden, kunnen worden aangenomen om aan de behoeften van den actueelen toestand der maatschappij, te midden der volken, te voldoen) en welke gedragsregelen door de moderne Staten beschouwd worden, als hen in hunne onderlinge betrekkingen verbindende met dezelfde kracht, waarmede de man, met plichtgevoel begaafd, zich verbonden acht de wetten van zijn land te gehoorzamen. Alles hangt dus af van het vermogen van *den man met plichtgevoel begaafd*, die hier het Internationaal Volksgeweten — de Internationale Tijdgeest van het Recht, voorstelt. *)

Hieruit zien wij duidelijk, dat er in den tegenwoordigen

---

*) WHEATON: Edit. Dana, § 14. W. E. HALL. *International Law*, Edit. 1880 pag. 1 en 13. — „Wel is waar, kan een wet, waaraan onafhankelijke Souvereine Staten onderworpen worden, alleen met hun vrije goedvinden bestaan, want de Code, die uit regelen bestaat, met algemeen goedvinden gemaakt, kan dus nooit tiranniek, onverstandig of in strijd met de Rechtvaardigheid zijn. — WOOLSEY: *Internatio nal Law*, Edit. 1879, pag. 14.

toestand van internationalen omgang tusschen Staten nog geen onwrikbaar systeem, waarop een algemeen erkend Volkenrecht rust, bereikt is, al worden ook de beginselen van de Zedenwet der Natuur door ieder der beschaafde Staten in het bijzonder gehuldigd, door, binnen hun respectief grondgebied, het Recht onpartijdiglijk uit te oefenen.

„Gerechtigheid verhoogt een volk, maar de zonde is het verderf der Natiën". Die waarschuwende les, uit de wijsheid der ouden geput, zal altijd van gewicht blijven, bij het verstandig gedrag van het eene volk tegenover het andere, en ten volle worden erkend; maar de invloed door de Zedenwet — de Wet van het Geweten — op de gedragingen der Volken uitgeoefend, hangt niet alleen af van zijn nationalen zedelijken standaard, maar ook van zijn betrekkelijk vrij zijn van allen uitwendigen dwang; die dwang toch gaat somtijds de macht der meest nauwgezette leiders te boven. Daardoor zien wij soms Volken handelen in tegenspraak met het Volksgeweten, in hun Volksorganen geopenbaard; de oorzaak hiervan ligt daarin, dat het volk beroofd is van den vrijen wil, om de inspraak van het Geweten te volgen.

De gezonde Staatkunde moet trachten zulk een voor het nationaal karakter onteerenden toestand te vermijden, door te zorgen, dat het Nationaal Geweten zich vrijelijk oefenen en openbaren kan. *).

Wij hebben gezegd, dat er tusschen volken geen wet kan bestaan, daar er geen werkelijke macht, of erkend hoofd is, geen nationaal uitvoerende macht, om de beginselen van het

*) De wetenschap, die de wederzijdsche plichten van de Souvereine Staten leert beoefenen, is volstrekt niet ijdel en nutteloos. Ware dit het geval, dan zou zulks ook beweerd kunnen worden van de wetenschap der bijzondere zedelijkheid, wier plichten vaak de goedkeuring van de positieve wet ontberen moeten, en waartoe de mensch zich alleen door het geweten en het gevoelen van het algemeen gedrongen ziet. Evenals het bestaan zelf van een maatschappelijken omgang in het private leven, van de vervulling dier plichten afhangt, hangt ook het bestaan van onderlingen omgang tusschen volken, zoo onontbeerlijk voor hun geluk en voorspoed, af van de wetten, door de groote nationale maatschappij bij het regelen van dien omgang, algemeen erkend." — WHEATON: *Elements of International Law*, Ed. DANA, Voorrede, pag. 21.

Internationaal Recht te bekrachtigen. Geen volk neemt ooit de wapenen op om een ander volk, dat in den oorlog het algemeen Volkenrecht met de voeten getreden heeft, te tuchtigen. En dat is gelukkig; want juist de poging om zulk een macht over den uitwendigen toestand van de Staatszaken in 't leven te roepen, heeft de zuivere ontwikkeling van de internationale zedelijkheid door den vrijen vooruitgang der beschaving, in den weg gestaan. Dat zulk een oppermachtig bestuur, of internationaal uitvoerende macht, die, in welk kleed haar heerschappij zich ook hulle, uit den aard der zaak nooit vrij kan zijn van die bekrompenheid, zelfzucht en partijdigheid, waaraan alle menschelijke instellingen onderhevig zijn, ongeschikt is, leeren wij uit de geschiedenis, vooral uit den strijd tusschen Kerk en Staat om de alleenheerschappij, toen beide het recht eischten de lotgevallen van de Volken van Europa te beheerschen, en uit de feudale aanspraken van de groote vorsten van het Oosten. Hebben zij niet allen de vrije ontwikkeling der beschaving belemmerd? Waarheid is het „*pour ce genre d'infractions, il n'y a pas de jnge ici-bas*", *) en spreekt dat niet van zelf? Welke menschelijke instelling toch zou het oordeel over dergelijke overtredingen, over misdaden door geheele volken gepleegd, kunnen uitspreken? De Rechter, dien wij daarvoor noodig hebben, is op aarde niet belichaamd — die Groote Bestuurder van onze verplichtingen, hij die, om ons te leiden, aan de ziel een straal van zijn Geest mededeelt, zoodat in weerwil van het ontbreken van een zichtbaren rechter, de beschaafde menschheid zich door de onweerstaanbare macht van het Geweten beheerscht gevoelt. In staatszaken bezit dat Geweten een vertrouwbaar richtsnoer in het gevoelen van het algemeen — (de publieke opinie) — dat orgaan van het Volksgeweten, welks verwijten niet zelden de zichtbare, krachtige factoren der vergelding zijn. †) (§ 37).

---

*) Brief van Graaf VON MOLKTE aan Professor BLUNTSCHLI, 11 December 1880 gedateerd, *Revue de l'Istitut de Droit intern.* Vol. XIII, 1881, pag. 80.

†) HEFFTER: *Le Droit International de l'Europe*, Trad. BERGSON Ed., 1873, § 2, pag. 3. HALLECK: *International Law*, Commentary by SHERSTON BAKER, Ed. 1878, Ch. 11, §§ 13—17.

Niet de physische bekrachtiging eener wet maakt haar wettig. Wat wij in de eerste plaats noodig hebben om alle noodzakelijke wetten in stand te houden, is de moreele bekrachtiging; want geen macht, hoe sterk ook, kan een onrechtvaardige wet op den duur schragen. De Rechtvaardigheid is een Wet der Natuur en niet het produkt van menschelijke macht. Wat toch wordt er van een wet, die niet op de Rechtvaardigheid is gegrond? Luistert naar wat de geschiedenis zegt, en gij zult zien dat, waar de Rechtvaardigheid en de Macht vereenigd zijn, juist deze eerste onmisbaar is bij het in stand houden van die macht. Het gezegde: *Might is Right*, werd door GOETHE een begrip genoemd aan de hel ontleend, toen hij MEPHISTOPHELES de woorden in den mond legde: „*hat man Gewalt, so hat man Recht.*" *)

Omdat de basis, waarop de beginselen van het Internationaal Recht rust, zeer groot en uitgebreid is, kan men de geheele menschheid in de sfeer van dit recht rangschikken, daar het niet alleen toegepast kan worden op allen omgang tusschen Christelijke volken, maar ook op den omgang tusschen deze en niet-Christenen en zelfs op den onderlingen omgang der laatsten; terwijl het ook alle beschaafde volken, in hun gedragingen tegenover onbeschaafde volken, wanneer het hun doel is elkander wederzijds zooveel mogelijk te bevoordeelen, tot leiddraad strekt. Staten behoeven in beschaving of onafhankelijkheid niet volkomen gelijk te zijn, om de wettige betrekkingen aan te nemen, die tusschen hen bestaan kunnen, en die op de grondslagen van Rechtvaardigheid en Welwillendheid — de Zedenwet der Natuur, — rusten. †)

---

*) „Le Droit règne à d'autres conditions que la Force; il suffit à celle-ci d'être toujours la force ou la paraitre; il faut qu'elle s'allie à l'ignorance. Le ressort de la terreur se détent à la lumière, celui du doit s'y fortifie; la force se manifeste par la banalité de ses attaques, le droit ne se revèle, ne se montre aux hommes que sous des formes intelligentes, ou il cesse d'être le droit; émané de l'intelligence il ne peut s'adresser qu'à elle. C'est un élément qui recherche et poursuit à travers tout ce qui n'est que matériel, reservant accueil et sanction à tout ce qui est passé par l'ame, et désavone à ce qui n'est pas marqué de ce scéau." — *Le droit dans ses Maximes*, pag. 135. RITTIEZ: *Science des Droits*, etc. Ch. XV. §§ 4—7.

†) In zijn brief van 19 Februari 1881 aan Prof. MARTENS uit Petersburg (zie de

Wanneer Volken met elkander in aanraking komen, zijn hunne onderlinge betrekkingen aan deze wet onderworpen, want zij is de wet, die van nature heerschte vóór er uit een dergelijken omgang een geregeld verdrag ontstond.

Een ander noodzakelijk gevolg van de macht, door die Zedenwet op Nationale Staatszaken uitgeoefend, is, dat wanneer men de beginselen van het Geweten, vereenigd met het Medegevoel, in het oog houdt, alle verschillen, die tusschen Staten kunnen ontstaan, volgens dezen grondslag door scheidsrechterlijke beslissing — *Arbitrage* — kunnen worden beslecht, want al ontbreken er positieve personen of bewijzen, en wordt daardoor de beslissing moeielijk of onmogelijk, de beginselen van Rechtvaardigheid en Menschelijkheid, waarmede een ieder het eens is, blijven toch altijd bestaan. (Zie betreffende Arbitrage §§ 74 en 75).

§ 65. Gelijk wij hierboven gezegd hebben (§§ 46 en 63) de basis waarop alle omgang tusschen volken zoowel als tusschen personen rust, is de *Goede trouw*, d. i., de trouw welke alle beschaafde menschen aan het eenmaal gegeven woord, of de gedane belofte schuldig zijn. Dit is een der hoofdbeginselen bij het onderzoek naar de beschaving, en het natuurlijk gevolg van de zedelijke ontwikkeling van 's menschen geest in § 5 beschreven. Alle overeenkomsten, waaruit verplichtingen ontstaan, moeten aan de volgende voorwaarden beantwoorden: 1. dat de beide partijen, die een verbond aangaan, het Zedelijk en wettig vermogen daartoe hebben; 2. dat het toetreden vrijwillig geschiede; 3. dat het verbond overeenstemme met de Zedenwet der Natuur, d. i., overeenkomstig de verhevenste Tijdgeest van het Recht door de partijen bereikt; m. a. w., de overeenkomst moet gegrond zijn op den standaard van nationale zedelijkheid en beschaving van de meest beschaafde dier partijen, want zij, die op het hoogste punt van beschaving staan, kunnen onmogelijk tot de lagerstaanden afdalen, zonder hun geweten te bezoedelen, en terug te gaan

---

Revue de Droit International 1881, p. 307), levert de Hertog van LEUCHTENBERG praktische bewijzen dat het wel mogelijk is, de Wetten van Oorlog onder buitengewoon moeilijke omstandigheden te eerbiedigen.

op den weg der beschaving. Deze beginselen bepalen de wederzijdsche Staatsplichten.

Wat nu de houding aangaat door den beschaafden Staat tegenover onbeschaafde Staten aan te nemen, en het wederzijdsch vertrouwen dat tusschen beschaafde Staten behoort te heerschen, overeenkomstig de Zedenwet der Natuur, kunnen wij onze verklaring omtrent de algemeene beginselen in de vorige hoofdstukken gegeven, niet beter staven, dan door een aanhaling uit het onlangs verschenen opmerkelijk werk van Prof. LORIMER, „*the Institutes of the Law of Nations*":

„Van het oogenblik af, dat een beschaafde natie zich van de macht bewust is om een teruggaand geslacht te kunnen helpen in het bereiken van het doel van het menschelijk leven, is die beschaafde natie verplicht daartoe al hare krachten in te spannen; bij het uitoefenen van die krachten heeft zij het recht zich een soort van voogdijschap aan te matigen en den eigen wil van het teruggaande geslacht geheel ter zijde te stellen. Haar eigen beschaving is voortgesproten uit het oefenen van een wil, door haar als verstandig, definitief en alles-omvattend beschouwd, ten minste in vergelijking van den dwazen, onbestemden en kleingeestigen wil van het lager staand geslacht, en daarom heeft zij het recht te veronderstellen dat zij, wanneer zij haar eigen wil handhaaft, ook dien van het mindere geslacht handhaaft, d. w. z. van den wil, dien het mindere geslacht hebben zal, wanneer het die hoogte van beschaving bereikt heeft waarop het hoogere geslacht reeds staat. Maar de verplichting, die op de beschaafde natie rust en het recht, dat zij heeft zich met het achterblijvende geslacht te bemoeien, moet vooral waar zulk een tusschenkomst de beschermeling bevoordeelen zou, geschieden, met dit voorbehoud, dat zij door dusdanig te handelen haar eigen hulpbronnen niet zoo bezwaart, dat zij zich zelve meer benadeelen, dan het achteruitgaand geslacht bevoordeelen zou."

„Maar," zegt Prof. LORIMER verder, „de tijd is een element in de werking van den invloed der beschaving, waarvan het groote gewicht niet altijd wordt in het oog gehouden. Een vreedzame of oorlogzuchtige ontmoeting toont haar invloed niet

altijd dadelijk, integendeel het geslacht, dat onmiddellijk op die ontmoeting volgde, staat dikwijls ver beneden dat, hetwelk er aan voorafging. De heidensche tempel ligt wel is waar in puin, maar de Christelijke is daarom nog niet altijd verrezen. De oude levensregelen zijn nietig verklaard, maar de betere zijn nog niet altijd gevonden. In vele gevallen is het een zeer gewichtig en moeielijk te beantwoorden vraag geworden, of een beroep op het verstand, het geweten en het eigenbelang, zelfs van wilden, door zendelingen, kooplui en naburige volkplanters gedaan, niet van beteren invloed is dan de engere verbintenis en het meer directe bestuur, voortvloeiende uit staatkundige ondernemingen, wanneer die niet door bepaalde kolonisatie worden gevolgd. Weliswaar heeft die kolonisatie dikwijls slechts in zooverre een verheffenden invloed, dat zij het volk aan dien invloed blootgesteld, zoo verbetert, dat het geheel van de aarde verdwijnt; toch kan die kolonisatie zoo door het moederland worden bestuurd, dat zij eindelijk aan hare achterlijke kinderen de juiste plaats aanwijst, waarvoor zij door de eigenaardigheden van hun ras geschikt zijn; zoomede de hoogte van beschaving door hen bereikbaar of, gelijk in oude staten, waarop zij vooreerst moeten blijven staan. De groote moeilijkheid is, een juist begrip te krijgen van hunne omstandigheden, daar die dikwijls oneindig meer van de onze verschillen dan hun aard. *)

Omtrent de betrekkingen van wederzijdsch vertrouwen, welke in het algemeen, tusschen beschaafde Staten behooren te bestaan, zegt Prof. LORIMER het volgende:

„De normale Staatsbetrekkingen zijn geen vijandelijke of onverschillige betrekkingen — gelijk men, misschien ten onrechte, beweert, dat de meening der ouden is geweest, ook niet van wederzijdschen naijver en wantrouwen, een meening tegenwoordig nog vaak gekoesterd, maar van vriendschap en wederzijdsch vertrouwen. Uit de leerstellingen der Natuurwet komen wij, gelijk wij elders gezegd hebben, tot dit logisch besluit. Op dit besluit rusten al de leerstellingen van de Wet

*) Prof. JAMES LORIMER L L D.: *The Institutes of the Law of Nations*, Vol. 1, p. 227.

der Natuur, en dat zij de overwinning heeft behaald en tegenwoordig als het uitgangspunt van bewustheid wordt beschouwd, wordt, terecht, voor den grootsten triomf der wetenschap in dit onderzoekingswerk gehouden. Het zoozeer ontheiligde beginsel „Fraternité" brengt door die opvatting het geheele zedelijke halfrond binnen het wetenschappelijk gezichtspunt en belooft ons een uitgestrekt gebied van praktische onderzoekingen. Voortschrijdende van den alleenstaanden mensch naar het huisgezin, van het huisgezin naar den Staat, van den Staat naar de Maatschappij van Staten, bereidt de leer dat de „liefde, die zijnen naaste geen kwaad doet" de „vervulling der wet is", door het Volkenrecht op ethisch gebied over te plaatsen, het langzamerhand voor om een positief juridisch systeem te worden. Maar wederzijdsche welwillendheid beteekent volstrekt niet, wederzijdsche bemoeizucht of samenwerking in gewone omstandigheden. Integendeel, de macht om zichzelf te helpen en te besturen is, gelijk wij gezien hebben, de voorwaarde waarop wederzijdsche erkenning bestaan kan, en daarom moet de onthouding de eerste plicht zijn, welke alleenstaande maatschappijen, juist als zoodanig elkander verschuldigd zijn. Het is een algemeen in de rechtswetenschap toegepaste grondregel, dat in de normale betrekking tusschen rechtens vrije personen het negatief boven het positief staat (de onthouding boven het handelen) hetgeen een gevolg is van den subjectieven oorsprong van rechten en plichten. Gelijk het eerste subjectieve recht van ieder redelijk wezen het Recht is, om de krachten, door God geschonken, ongehinderd te oefenen, en zijn eerste subjectieve plicht is om die krachten tot eigen voordeel aan te wenden, alzoo is ook het eerste objectieve recht, dat die persoon verplicht is te erkennen het recht van anderen, om door de inspanning van zijn eigen krachten ontheven te worden van de verplichting hem te onderhouden, en de eerste objectieve plicht tegenover hem, de plicht hem dat doel ongehinderd te laten bereiken. Afzonderlijke Staten nu zijn ook zulke redelijke wezens en verantwoordelijke rechtspersonen. Hierop rust, gelijk wij gezien hebben, het recht van erkenning — en gevolgelijk moet het in hun geval, evenals met individuën, die *sui juris* zijn, de

regel zijn, dat de onthouding worde vooropgesteld. Naarmate de tijd voortschrijdt en de ondervinding der Rede grooter wordt, treedt het gewichtige van dien regel, zoowel ten opzichte van hen wier eerzucht, menschenliefde of wispelturigheid er door wordt in bedwang gehouden, als aan hen wier vrijheid hij waarborgt, hoe langer hoe meer aan het licht. Men voelt, dat het belang van elk individu ook het belang van het algemeen is; en het belang van ieder in het bijzonder, met enkele uitzonderingen, zal beter behartigd worden, wanneer men hem de neigingen van zijn eigen aanleg laat volgen, dan wanneer men hem dwingt zich aan zekere regels te houden, of zelfs wanneer hij geholpen wordt. *)

§ 66. Even goed bij Staten als bij menschen veronderstelt een recht een daarmede overeenkomenden plicht. Gevolgelijk hangen alle internationale rechten van daarmede overeenkomende plichten af. Hierop berust der Staten onafhankelijkheid. †)

Wanneer men van Menschlievendheid en Beschaving uitgaat, ziet men, dat de normale toestand der volken een betrekking is van wederzijdsche welwillendheid en van vrede. Uit de noodzakelijkheid en het verlangen om die natuurlijke betrekking in stand te houden, ontstaan verschillende maatregelen, en wanneer het evenwicht verstoord is en alle vreedzame middelen falen, zelfs de oorlog.

„De plicht van den Staat om alle andere Staten recht te doen wedervaren," zegt HALLECK, „is een volstrekte plicht, met bindende kracht voor alle tijden en alle omstandigheden." Geen enkele Staat kan zich van die verplichting, onder welk voorwendsel dan ook, ontslaan. Die verplichting is volgens VATTEL „nog grooter tusschen Staten dan tusschen personen, omdat de gevolgen van de onrechtvaardigheid in de twisten tusschen machtige staatslichamen veel verschrikkelijker zijn en moeilijker te herstellen." Die regel kan op al de plichten

*) Prof. LORIMER: *The Institutes of the Law of Nations*, Vol. I, pag. 230, et seq. Idem: *Institutes of Law*, pag. 101, et seq., 212 and 235.

†) Souveränität ist nicht absolute Unabhängigkeit, noch absolute Freiheit eines Staaten denn, die Staaten sind keine absolute Wesen, sondern rechtlich beschränkte Personen. — BLUNTSCHLI: Völkerrecht, § 65.

van een Staat, welke voortvloeien uit het volkomen internationaal recht van andere Staten, toegepast worden, want, wanneer de eene Staat het recht heeft iets van de andere te eischen, is de ander onvoorwaardelijk verplicht toe te geven. Die regel is onwrikbaar, men kan hem noch door list, noch door drogredenen, noch onder eenig ander voorwendsel ontduiken. Het weigeren, onder welk voorwendsel dan ook, van wat de eene Staat beslist aan den ander schuldig is, is een inbreuk op het positief recht en op het grondbeginsel der Internationale *Jurisprudentie.* Een beschaafd volk zou tegenwoordig aan een ander een erkend en onbetwistbaar recht niet durven weigeren. Het moge het Recht betwisten en ontkennen, dat het een recht is, maar geen enkel volk is zoo laag van karakter, dat het weigeren zou een bekend en erkend nationaal recht van anderen te eerbiedigen. Daarenboven zijn aan dien staatsplicht onderworpen, alle besturen, ambtenaren en burgers, in het kort elk individueel lid van een Staat of staatslichaam *)

In de vorige bladzijden (§§ 62—66) hebben wij de gegevens der beschaving ten opzichte van den internationalen omgang der Staten, behandeld; wij willen nu in de volgende afdeelingen den aard en de vereischten van het medium van die betrekkingen onderzoeken, en zien welke zijne middelen van bestaan zijn, nam. het Recht van Onderhandeling en het Internationaal Verdrag (§§ 67—69).

INTERNATIONALE VERDRAGEN.

§ 67. Door verdragen en contracten — die, zooals wij gezegd hebben, het *Conventioneele Volkenrecht* vormen — worden internationale Rechten gemaakt, gewijzigd of uitgebreid; want zij ontwikkelen of regelen de natuurlijke zedelijke verplichtingen, die tusschen Staatsorganismen bestaan, gelijk hierboven beschreven is (§§ 62 en 63). Terwijl zij van deze natuurlijke zedelijke verplichtingen praktische regels vormen, leggen internationale overeenkomsten op de respectieve partijen, altijd met wederzijdsch

*) HALLECK: *International Law*, Edit. SIR SHERTON BAKER, Vol. I, pag. 392, VATTEL: *Droit des Gens.* Liv. II, Ch. V, § 63.

goedvinden, eenige aanvullende verplichtingen op, om ten opzichte van zekere bijzondere handelingen, waardoor volgens de berekening der partijen een bepaald doel bereikt kan worden, te handelen of na te laten, of een derde partij te doen handelen of te doen nalaten.

Belangrijke Internationale Verdragen zijn die van het Internationaal Privaat Recht (*Jus Gentium privatum*). Deze regelen de particuliere verhoudingen welke kunnen ontstaan tusschen individuën van den eenen Staat en de nationale Wetten van den anderen Staat. *) (§ 80).

De Constitutie van elken Staat bepaalt welke autoriteiten de macht hebben Verdragen te sluiten, waaraan de Staat als staatslichaam verplicht is zich te houden. Daar de macht uitgaat van het Algemeen Staatsrecht, worden internationale overeenkomsten, algemeen verdragen of conventiën (*pactum gentium publicum*) genoemd, om ze van bijzondere contracten te onderscheiden, welke laatste het Staatsbestuur soms aangaat, met bijzondere personen of met rechtspersonen — zoowel binnen- als buitenlandsch — ten opzichte van leeningen, concessiën of grondbezit met een landbouwkundig, koloniseerend, mijnontginnend of ander industrieel doel. Het is duidelijk, dat alleen publieke verdragen of contracten als Staatsovereenkomsten tot het gebied van het Internationaal Recht behooren. †)

§ 68. Internationale Verdragen zijn evenals Internationale Gewoonten openbaringen van den Internationalen Tijdgeest van het Recht; met andere woorden, zij toonen aan met welke hoogte de beschaving bereikt heeft of in hoeverre zij is teruggegaan, echter met dit onderscheid, dat de veerkracht van de *gewoonte* haar vanzelf veel oprechter vertegenwoordigsters van dien Tijdgeest van het Recht doet zijn dan het formeele *verdrag*. De gewoonte, door de zedelijke verplichtingen gevormd, vergist zich in werkelijke omstandigheden zelden, gelijk dikwijls het

*) In mijn „*Manual of International Law*", meer gemeld, — is het *Internationaal Privaat Recht*, in Chapter X, §§ 50–87, — volledig behandeld.

†) VATTEL: *Droit des Gens*, Liv. II, Chap. XII. MARTENS: *Précis des Droits des Gens Modernes*. § 47. KLUBER: p. 141. ORTOLAN: *Dipl. de la Mer*, Vol. I Chap. V.

geval is met verdragen, die op theorieën of veronderstelde feiten berusten of slechts gevormd zijn om aan tijdelijke behoeften te voldoen. Daar de gewoonte onwillekeurig door het zedelijk organisme wordt geleid, doet zij den mensch de ware richting volgen, dikwijls echter, zonder dat deze in staat is een verklaring te geven van de reden waarom hij dien bijzonderen weg gekozen heeft, terwijl vele verdragen, juist omdat zij voorgeven het doel vooruit te bepalen, of de juiste richting aan te wijzen, door zich vooraf een begrip te vormen van het materieele doel, dat men wenscht te bereiken, den mensch, dien zij goed wenschten in te lichten, den verkeerden weg doen inslaan. *) Aldus zijn verdragen, gesloten om bijzondere belangen te bevoordeelen, dikwijls hindernissen op den weg der beschaving. En eindelijk bewijst juist het bestaan eener gewoonte, dat het doel bereikbaar was, terwijl de werkelijke doeleinden van menig tractaat vaak onbereikbaar zijn.

Een verdrag houdt op zulks te zijn wanneer het zedelijk of stoffelijk, theoretisch of praktisch doel van de overeenkomst, waarop zijn *raison d'être* rustte, niet meer bestaat. De zedelijke oorzaken van het slecht naleven van internationale verdragen moet men zoeken in de veranderingen, welke er in den standaard van de nationale moraliteit plaats vinden, gelijk hierboven behandeld is (§ 62—65).

§ 69. De praktische oorzaken van het minder goed nakomen van verdragen moet men in hun stoffelijke en technische onvolkomenheid zoeken. Naar den Amerikaanschen Professor SHELDON AMOS †) kunnen wij die oorzaken onder vier omstandigheden beschouwen.

Vooreerst worden verdragen dikwijls gemaakt om onbepaalden tijd te duren, gedurende welken de omstandigheden der partijen gewoonlijk groote veranderingen ondergaan, zoowel in hunne betrekkingen tot elkander als tot andere Staten; waarvan men in de gevallen van contrakteerende partijen in het Nationaal Recht geen voorbeelden vindt. Om dit bezwaar uit den weg te ruimen heeft men gewild, dat het internationaal verdrag slechts

*) Prof. LORIMER, *The Institutes of the Law of Nations.*

†) Prof. SHELDON AMOS, *A systematic View of the Science of Jurisprudence.*

voor korten tijd gesloten zou worden, of dat, zoo het voor onbepaalde tijd duren moet, het verdrag dan telkens na tien jaren herzien worde. Tegen dezen raad kan men aanvoeren, dat sommige verdragen, uit den aard der zaak, bestemd zijn langer te duren dan andere, en dat het vooruitzicht van ze binnen zeker tijdsverloop te herzien, juist die onzekerheid in strekking van het recht onder hen bevorderen zou, welke het verdrag zoekt te verhinderen. In de Verdragen met Groot Brittannië gesloten, die op de onafhankelijkheidsverklaring van Amerika volgden, en onder andere ten doel hadden de betrekkelijke rechten der Amerikaansche en Britsche burgers ten opzichte van de visscherij langs de kusten van Canada en de aangrenzende eilanden te regelen, zou elke gedachte aan verandering na een zeker tijdsverloop, en elk vooruitzicht van herziening van de verdragen binnen bepaalden tijd, op die rechten een verzwakkenden invloed gehad en een rusteloozen, politiek eerzuchtigen geest in de hand gewerkt hebben. Men moet daarentegen niet vergeten, dat gelijk elke Staat rechten kan verkrijgen door verjaringsrecht, onafgebroken bezit of het stilzwijgend toelaten van andere Staten, er aldus ook tusschen twee Staten zekere contrakten kunnen gesloten worden, die men veronderstellen moet van kracht te zullen blijven zoolang de beide Staten bestaan. Iedereen zal moeten toegeven, dat er een groote verantwoordelijk rust op hen, die zulke overeenkomsten sluiten en dat het vermeerderen van dergelijke overeenkomsten niet wenschelijk is.

Een andere oorzaak van de minder goede naleving van staatsverdragen ligt in het feit, dat de gewichtigste tractaten, van wier gestrenge naleving de vrede en de orde eener maatschappij van Staten afhangt, meestal gesloten worden bij het eindigen van den een of anderen oorlog, met het doel de onderlinge betrekkingen der oorlogvoerende Staten te regelen en te bepalen. Aan een zoogenaamd Vredesverdrag, onder zoo verschillende omstandigheden gesloten, ontbreken dikwijls al de elementen der keuze en der vrijheid, en die alleen kunnen een persoonlijk gevoel voor of algemeene erkenning van werkelijke verantwoordelijkheid doen ontstaan. In alle natuurlijke Rechts-

systemen wordt het bestaan van wreedheid of *vis* beslist beschouwd de meest formeele en schijnbaar vrijwillige schikkingen nietig te maken. Wanneer door den overwinnaar eischen worden gesteld, met het ontzettend alternatief ze of aan te nemen of den oorlog te zien voortzetten, en wanneer, gelijk in oorlogstijd zoo vaak geschiedt, de opinies en gevoelens van den veroverden of verslagen Staat met geweld zijn verminkt, moet iedere overeenkomt voor de toekomst gesloten, de stilzwijgende voorwaarde bevatten, dat het verdrag slechts zoolang zal duren, als de zwakke Staat physisch verplicht is de uitvoering ervan te dulden. Juist de overtuiging, dat die kwaal heimelijk in ieder vredestractaat woekert, doet de gewone voorwaarden van zulke overeenkomsten strenger zijn, dan zij anders gemaakt zouden worden. Alzoo spruit uit het geweld het wantrouwen voort, en het wantrouwen vermeerdert het geweld; en uit die verschrikkelijke opeenvolging van reacties ontstaat het treurig verschijnsel dat, omdat al de bestaande betrekkingen tusschen de Staten van Europa alleen door vredesverdragen zijn bekrachtigd geworden, en haar instandhouding van de gestrenge handhaving van die verdragen afhangt, geen enkele Staat aarzelt die verdragen te verbreken of ten minste eene herziening te eischen, zoodra dit met zijn belangen overeenkomt. Tegen dit heerschend gebrek van verdragen bestaat een middel, nam. dit: *de verdragen tusschen de Staten in vredestijd, en terwijl ieder afzonderlijk zich in zekere mate van onafhankelijkheid en waardigheid verheugt, te vermeerderen.* Dergelijke verdragen zouden al de hoopvolle elementen van kracht en duurzaamheid bevatten en de daaraan deelnemende Staten zouden, in plaats van te zuchten in de harde boeien der willekeur — een herinnering aan geleden smaad — ze met edel streven eeren en liefhebben: immers zij zouden gedenkteekenen zijn van eene edele eerzucht en de blijvende bewijzen van internationale zedelijkheid. Wat hieraan voornamelijk de hand zullen reiken, zijn de thans, gelukkiglijk voorkomende *Arbitrage-Verdragen.* (Zie § 75).

Een derde oorzaak van het niet nakomen van traktaten ligt voorzeker in de losse en onzekere wijze, waarop zij dikwijls worden opgesteld, zoodat er geen algemeen op hen toepasse-

lijke regel bestaat, waardoor zij kunnen worden uitgelegd. Dit is gedeeltelijk uit de politieke noodzakelijkheid ontstaan, en gedeeltelijk uit het ontbreken van een algemeen juridisch taalgebruik, door al de Staten van Europa aangenomen. Wanneer een verdrag, eindelijk, gesloten wordt, is zulks altijd een gevolg van een reeks vergelijken, vooral wanneer het onmiddellijk op een oorlog volgt. Die vergelijken zijn de som van langdurige onderhandelingen, geleid door menschen veeleer bekend door hun talent om elkander op de beleefdste wijze te bedriegen, dan elkander duidelijk de ware beteekenis van hun taal en spreekwijze, en niets anders, mede te deelen. Die onderhandelingen zijn ook dikwijls aan aanhoudende bemoeiingen onderhevig, van de zijde van allerlei soorten van bijzonderen invloed en indirecte doeleinden, die met de te behandelen zaak niets hoegenaamd te maken hebben, en toch in hun uitwerking niet kunnen en ook niet worden voorbijgezien. Daarenboven bestaat er, tegelijk met een zeker vermijden van alledaagsche uitdrukkingen, een algemeen wantrouwen in zuiver rechtsgeleerde termen — zonder twijfel gegrond op het kleingeestige systeem van wetsuitlegging, in het algemeen, en niet zonder grond, aan de rechtsgeleerden van beroep verweten. Vandaar dat de stijl van een verdrag gevaar loopt de bijzondere gebreken van een eigenhandig geschreven testament te hebben, en met juist genoeg rechtsgeleerde termen te zijn versierd als kon strekken om haarkloverij te bevorderen, en den zin onduidelijk te maken. Het zal wel niet noodig zijn hierbij te voegen, dat het eenige middel tegen die oorzaak van het onvoldoend naleven van verdragen te vinden is in het algemeen beoefenen, door geheel Europa, van de studie van het Internationaal Recht. De eeuw der geheime diplomatie zal met de opkomst van den constitutioneelen regeeringsvorm verdwijnen. Waarschijnlijk zal de nieuwe era zich kenmerken door een reeks van groote en populaire staatslieden, die de onderhandelingen met vreemde Staten, zooveel mogelijk in het openbaar zullen doen plaats vinden, volgens beginselen, die het licht niet schuwen, en door een aanwassende school van rechtsgeleerden, die een werkelijk menschlievende Code zullen

vaststellen, in duidelijke bewoordingen gesteld, en waarmede de termen van ieder internationaal document onvoorwaardelijk zullen overeenstemmen. *)

Wanneer wij de aandacht vestigen op de volksontwikkeling van den tegenwoordigen tijd, springt ons van zelf de vierde of laatste oorzaak van de onvolkomen naleving van verdragen in het oog. Het is natuurlijk altijd een zaak van het hoogste gewicht geweest om te beslissen, welke personen een verdrag moeten bekrachtigen en hoe groot hun macht moet wezen, opdat het verdrag van bindende kracht zij. Traktaten worden natuurlijk gesloten door hen die, op het Internationaal gebied, het karakter van agenten of gevolmachtigden, naar de vormen van het Nationaal Recht vertegenwoordigen. Evenals bij de keuze van die agenten, moet het bijzonder of algemeen karakter hunner lastgevers, bij het bepalen van de macht hun toebedeeld, worden in het oog gehouden. In alle Staten, zoowel oude als nieuwe, heeft de bevoegdheid om verdragen met vreemde mogendheden aan te gaan, uitsluitend bij de uitvoerende macht van den Staat berust, hoewel de sanctie van de door de uitvoerende macht gesloten overeenkomst bij de Wetgevende Macht van den constitutioneelen Staat berust.

Deze merkwaardige en groote functie van de Uitvoerende Macht heeft zich weten te handhaven, zonder twijfel ten gevolge der oude begrippen van familierelatiën tusschen de wederzijdsche regeerende Huizen der verschillende Staten, waarbij alle directe onderhandelingen met vreemde mogendhet prerogatief van den Vorst waren, — zelfs daar waar het volk zich langzamerhand een deel van het inwendig bestuur had weten toe te eigenen, — en wel omdat er zich een plotselinge noodzakelijkheid zou kunnen voordoen, om onmiddellijke overeenkomst te sluiten, in omstandigheden waarin het uitstel, veroorzaakt door het bijeenroepen van een algemeene vergadering of de publiciteit aan het verdrag gegeven, door het te rade gaan met die vergadering, het volvoeren van het beoogde doel ernstig zou kunnen bedreigen. Het is te hopen dat de

*) Het doel van het *Institut de Droit International* heeft deze strekking.

macht om verdragen goed te keuren, in alle Staten hoe langer hoe meer in handen der Volksvertegenwoordiging zal geraken; en wel op zoodanige wijze, dat de geheele natie verantwoordelijk wordt. Daardoor zal men voorzichtiger en nauwkeuriger overeenkomsten verkrijgen, en zal er een betere waarborg ontstaan voor het naleven van die traktaten.

Maar, hoe groot de gebreken of onvolkomenheden van internationale verdragen ook zijn mogen, hun verbindende kracht berust op wederzijdsche goede trouw. Alle wetten met formaliteiten in het leven geroepen, moet met formaliteiten worden ingetrokken; eveneens moeten verdragen met formaliteiten gesloten ook met formaliteiten worden opgeheven of herzien, omdat zij de levende veerkracht, en het zich-zelf-regelende karakteristieke van het gewoonterecht niet bezitten. Zoolang de stoffelijke belangen met de zedelijke beginselen in overeenstemming zijn, is het nauwgezet vervullen van de wederzijdsche verplichtingen, door het verdrag bepaald, een van nature gemakkelijke taak. Maar gelijk wij hierboven reeds gezegd hebben: in overeenstemming met het zedelijk organisme, verandert en vervormt de vooruitgang der beschaving voortdurend den Internationalen Tijdgeest van het Recht, die zich in het Statenverkeer, en in de verschillende internationale handelingen openbaart. Daarom moet men internationale verdragen als de mijlpalen beschouwen, die den voor- of achteruitgang der Volken op den weg der beschaving aanwijzen, en wanneer een verdrag niet overeenkomstig den actueelen toestand van wederzijdsche verstandhouding tusschen partijen is, welke toestand door den Internationalen Tijdgeest van het Recht wordt gevormd en bestaan blijft, moet dat verdrag natuurlijk herzien worden. Het aan zulk een verdrag van nature verbonden gebrek moet te eeniger tijd, vroeg of laat, tot de onhoudbaarheid, en eindelijk tot het verbreken van het onvoldoende contrakt leiden, tenzij het bijtijds worde ingetrokken of gewijzigd. De wijze waarop de afwisselende oorzaken der gebreken van het verdrag, die ten slotte, tot de herziening of intrekking daarvan leiden, zich voordoen, is de spiegel van den voor- of achteruitgang van den Internationalen Tijdgeest van het Recht.

Aldus, wanneer wij zien, dat Staten wederzijdsche verplichtingen, die later, voor een der beide partijen, al te drukkend worden, negeeren, omdat de aangegane verplichting „met de rechten en het welzijn van het volk in strijd zijn" (HEFFTER); wanneer wij zien, dat een volk „hetwelk bij vergissing en zonder reden een wezenlijk natuurlijk recht heeft afgestaan — b.v. een gedeelte zijner onafhankelijkheid — de verdragen, die in strijd zijn met zijn ontwikkeling krachteloos verklaart" (BLUNTSCHLI); of wanneer wij hooren, dat „men alle verdragen. die de vrije ontwikkeling van de stoffelijke en zedelijke werkzaamheid van een volk belemmeren, beschouwen moet als nietig, en, dat volgens dit beginsel zulke verdragen onzedelijk, slecht en onwaardig zijn", (FIORE) — dan is in alle dergelijke gevallen de eenige wijze, waarop men zich vergewissen kan of de bovengenoemde redenen verontschuldigingen van trouweloosheid en eerzucht zijn, van de zijde van een machtige partij, met het doel den zwakkeren nabuur te onderdrukken, of wel ware beginselen, die hun oorsprong vinden in den vooruitgang van den Internationalen Tijdgeest van het Recht, dat men ze aan de onbevooroordeelde Rechtvaardigheid, dien grondslag van den Tijdgeest van het Recht, toetse. Zulks geschiedt door de praktische oplossing der vraag, of het betwiste verdrag al dan niet vereenigbaar is met het ware welzijn van de ontevreden partij, en met den vooruitgang der beschaving in het algemeen, en dus of het, met het oog op het welzijn van alle daarbij belanghebbende partijen, behoort vernietigd of herzien te worden. Deze quaestie op te lossen, is de taak van eene onpartijdige scheidsrechterlijke beslissing, gelijk wij later zullen zien. (§ 75).

Wanneer de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid, die te zamen het Recht vormen, een bestaand verdrag veroordeelen, zijn de verplichtingen in dat *pactum*, al zijn ze ook met de deftigste rechtsgeleerde termen opgesteld, buiten twijfel, onzedelijk, onrechtvaardig en krachteloos, en wanneer, onder den dekmantel van Rechtvaardigheid of Welwillendheid wapenen van vuige eerzucht worden gebruikt, blijft zulks voor het gezond verstand niet verborgen; want niets strijdt zoozeer met

het gezond verstand, dan dat het Recht, door het Zedelijk Organisme gevormd, bestemd zou zijn om bandeloosheid en wanorde in 't leven te roepen, — instede van orde en regelmaat in de handelingen en de overeenkomsten der menschen te bevorderen. Maar, zooals wij hierboven gezien hebben, die handelingen en die overeenkomsten ontleenen haar kleur aan den toestand van beschaving der respectieve partijen, en de oorzaken der veranderingen waaraan die verdragen onderhevig zijn, houden gelijken tred met den zedelijken vooruit- en achteruitgang der volken in hun onderling verkeer, m. a. w., met den Internationalen Tijdgeest van het Recht.

Het Vrederecht en het Oorlogsrecht.

§ 70. De oogenschijnlijk toevallige storingen in het economisch systeem der natuur, in het zedelijk organisme zoowel als in de physische natuur, zijn verschijnselen veroorzaakt door afwijkingen in de regelmatige opvolging der gebeurtenissen in de natuur; d. w. z. in de physische natuurwetten en in de Zedenwet der Natuur. Die afwijkingen zijn de natuurlijke verscheidenheden (*variëteiten*) alom waarneembaar, van de onbewerktuigde stof af tot aan het bewerktuigde Staatsorganisme toe.

De verscheidenheden op het gebied van de Zedenwet der Natuur, die, gelijk wij in het eerste hoofdstuk gezien hebben, de wet is der evolutie ten goede van 's menschen geest, openbaren zich in de verschijnselen, door ons den Tijdgeest van het Recht genoemd, in § 33 beschreven. De oorzaken der afwijkingen in de physische wetten, m. a. w. de oorsprong der Variëteiten van de Natuursoorten, zijn vaak voor onze zintuigen verborgen. In weerwil van de vele en krachtige pogingen in het werk gesteld om den toetssteen der experimenten te volmaken, zal het onvolkomene van onze physische zintuigen — waardoor zij dikwijls niet in staat zijn zuivere waarnemingen te doen, te midden van de millioenen factoren, die de afwijking van een bijzonder in-het-oog-springende physische wet veroorzaken — altijd een ernstig beletsel zijn bij het bestudeeren der Natuurwetenschappen. Onder die omstandigheden kunnen de

physische oorzaken niet voldoende worden verklaard. Zulks is echter niet in gelijke mate het geval, ten opzichte van ons inzicht in onze zedelijke afwijkingen, mits wij de oorzaken van de verscheidenheden in de Zedenwet der Natuur trachten op te sporen door middel van onze zedelijke organen Geweten en Medegevoel, die, wanneer zij vereenigd zijn in ons gemoed die Natuurwet vertegenwoordigen en, door het zuivere gezond verstand, de Rede en het Gevoel te zamen, gelijk hierboven gezegd is (§ 34), ons oordeel vormen.

Het kan niet anders, of de wetenschappelijke beoefenaar der zedekunde, die aanneemt, dat het zedelijk-verstandelijk organisme een deel van het economisch natuurkundig systeem is, moet, door een goed ontwikkeld gezond verstand geleid, een vrij duidelijk begrip van den Nationalen Tijdgeest van het Recht als ook van den Internationalen Tijdgeest van het Recht verkrijgen; want wanneer hij, volgens het gezond verstand, de geschiedenis der menschheid beoordeelt, zal het hem niet moeielijk vallen te zien, welke factoren die afwijkingen van de Zedenwet veroorzaakt hebben. *)

Wij hebben vroeger (§ 63) gezien, hoe beschaafde Staten, in hun onderlingen omgang, in vredes- zoowel als in oorlogstijd, om hun handelingen te rechtvaardigen, onvoorwaardelijk een beroep doen op het oordeel van het algemeen, en, hoe de geschiedenis bewijst, dat beschaafde volken zich, door alle eeuwen heen, aan de Zedenwet onderworpen hebben gevoeld, haar beschouwd hebben als de basis van wederzijdsche verplichtingen, ook al schijnt ons het gehalte van den Tijdgeest van het Recht,

*) La perturbation accidentelle et momentanée de l'harmonie qui doit présider à tout système régulier, est un fait de l'ordre physique et de l'ordre moral. Ce fait s'observe dans la matière inerte et dans les corps organisés, chez les êtres animés dépourvus de raison, et chez l'homme, être essentiellement raisonnable. Dans l'ordre physique, la découverte des lois qui président à cette perturbation est souvent un problême insoluble pour la raison de l'homme; les effets se perçoivent, tandis que les causes demeurent cachées. Dans les institutions humaines de l'ordre moral, l'interruption de l'harmonie prend sa source dans les conflits des intérêts individuels, dans l'antagonisme des droits de chacun et des obligations ou devoirs qui répondent à ces droits. — ORTOLAN, *Diplomatie de la Mer*, édit. 1864, Vol. II, pag. 2, Cause et objet de la guerre.

welke die verplichtingen bestuurde, bij het licht eener steeds toenemende beschaving, zeer gering toe. Die Tijdgeest van het Recht, voorkomende uit het Zedelijk Element der Natuur, waarvan hij praktisch de openbaring in het leven zoowel van individuën als van volken is, vertoont zich onder verschillende vormen, — niet ongelijk aan de normale variëteiten der soorten op het gebied der physische wet. Deze zedelijke variëteiten ontstaan tengevolge van den veelvuldigen invloed van het Zedelijk Element op het maatschappelijk organisme, wiens inwendig gemoed hier het natuurverschijnsel is, bij elken mijlpaal op den weg der beschaving bereikt. Dit zijn, evenwel, *normale variëteiten* van het maatschappelijk organisme, maar oorlog, twisten en oneenigheden tusschen volken of staten zijn *abnormale variëteiten* van den Tijdgeest van het Recht, veroorzaakt door wezenlijke storingen in de wetten der maatschappelijke ontwikkeling.

In het Internationaal Recht moet men even als in het Privaatrecht, onderscheid maken tusschen de rechten der partijen en de middelen door hen gebruikt, om die rechten in stand te houden en te bekrachtigen en om de geschillen bij te leggen. De Rechtvaardigheid en de Welwillendheid oefenen immer haar invloed uit op 's menschen geest, ten einde de harmonie tusschen dezen en de Zedenwet der Natuur te bevorderen; daarom wordt, in het onbevooroordeeld gemoed, den standaard, waarnaar de rechten der partijen gemeten moet worden, niet betwist. Het zijn de rechtsmiddelen, — niet het Recht, — waarin het verschil bestaat tusschen de Nationale en de Internationale Jurisprudentie. Wanneer er dus geschillen of twisten tusschen Volken en Staten ontstaan, die niet door minnelijke schikking, vergelijk, scheidsrechterlijke beslissing (*Arbitrage*), of andere normale maatregelen van vrede kunnen worden opgelost, stooten zij de maatschappij terug in dien toestand van barbaarschheid. waarin de kracht van wapenen alleen een erkende uitspraak is. *)

In het eerste geval worden die regels, die tot eene vreedzame oplossing van het vraagstuk leiden, en het *Vrederecht* heeten,

*) G. F. DE MARTENS, *Precis de Droit des Gens*. Edit. Vergé, 1858, Vol. II. p. 19. KLUBER, Edit. Ott., 1861, p. 405.

toegepast, maar ook in het andere geval, wanneer de partijen tot de wapenen hun toevlucht nemen, worden zij zooveel mogelijk in bedwang gehouden door zekere regelen, erkend door het Internationaal Recht, en het Oorlogsrecht geheeten *(Jus belli)* — (§§ 72 en 73).

§ 71. *Représailles.* Er bestaat echter nog een toestand, die geen vrede en geen oorlog is, een middentoestand, waarvan de crisis bereikt wordt, wanneer men voor het alternatief staat een van beiden te kiezen. In dien toestand begaat een der partijen of begaan beide partijen soms eigenmachtige handelingen, met het doel de crisis te verhaasten. Hierdoor geraken de partijen in een vijandelijke spanning, vaak door daden van geweld vergezeld, die alleen in zooverre nog geen oorlog heet, dat zij, volgens de heerschende maatschappelijke politieke of zedelijke verhoudingen der respectieve partijen, min of meer tot een zekere bepaalde gedragslijn beperkt is. Die toestand tusschen oorlog en vrede wordt den staat van *représailles* genoemd.

Het Vrederecht geeft verscheidene middelen aan om geschillen tusschen oneenige staten bij te leggen. Vooreerst eischen de beginselen van het Vrederecht dat de *feiten*, die de oorzaak zijn van het geschil of den twist, duidelijk worden geregeld. In de middelen, door de partijen in het werk gesteld om die feiten te regelen, ligt niet alleen het bewijs van de oprechtheid van hun beroep op het Vrederecht, maar zij vormen ook een zuiveren toetssteen, waaraan hun respectieve nationale zedelijkheid gekend kan worden.

Maar, men moet niet vergeten dat, hoewel het zich vergewissen van de feiten, die de oorzaak van het geschil waren, de eerste logische stap is bij elke poging om een twistgeding tusschen zedelijke wezens te beslechten, de feiten, helaas! niet altijd zoo kunnen worden bewezen, dat zij de partij die ongelijk heeft overtuigen, zelfs al nemen wij aan, dat die partij zich werkelijk en *bona fide* wil laten overtuigen. En hoe zelden gebeurt dit laatste: hoe dikwijls verlagen de zoogenaamde hoofdorganen van den dag zich niet tot het moedwillig verdraaien der feiten, en weigeren zij elke voorlichting, die nationale vooroordeelen zoude kunnen doen verdwijnen, omdat hun belang medebrengt

aan die vooroordeelen voedsel te geven. Aldus tracht iedere partij de feiten zoo voor te stellen dat zij ten haren gunste spreken, en daardoor ontstaan in de meeste gevallen eenzijdige subjectieve begrippen der betwiste feiten of van hun gevolgen, met al het bedriegelijke van een aldus gegeven verslag; terwijl bij een getrouw wedergeven van de werkelijke gebeurtenissen, het wellicht kon blijken dat die geheel onschuldige daden geweest zijn, door *force majeure* of door den een of anderen bijzonderen toestand der partijen veroorzaakt. In een dergelijk geval kan alleen onbevooroordeelde uitspraak de ware feiten op den voorgrond brengen. Deze zeker gewenschte hulp vindt men in het scheidsrechterlijk systeem, hierna in de afdeelingen 74 en 75 te behandelen.

Omtrent de zedelijke verplichting, die op beide partijen rust om de feiten met gematigheid te bewijzen, zegt HALLECK: — „De voorschriften der zedelijkheid zoowel als de beginselen van het Algemeen Recht, waardoor de maatschappij van menschen bestuurd wordt, maken het den Staat tot plicht, om, voor men tot de wapenen zijn toevlucht neemt, ieder vreedzaam middel tot het bijleggen der twisten met anderen aan te grijpen, hetzij die geschillen ontstaan zijn uit geweigerde rechten of ontvangen beleedigingen. Die gematigheid is dringend noodig, omdat het niet zelden gebeurt, dat wat eerst als een inbreuk of een beleediging werd beschouwd, na nauwkeurig onderzoek veeleer een vergissing dan een boos opzet, of een opzettelijke beleediging blijkt te zijn geweest. Daarenboven kan de beleediging van mindere personen zijn uitgegaan, wier gedrag door hun eigen regeering eveneens werd afgekeurd. Een weinig gematigdheid en uitstel kon die beleedigde partij voldoening brengen; daarentegen leiden overhaaste en voorbarige maatregelen dikwijls tot het vergieten van veel onschuldig bloed. Toen het Amerikaansche stoomschip Caroline (1837) door een Britsch officier werd verbrand, leidde de gematigdheid van het bestuur der Vereenigde Staten tot een minnelijke oplossing der moeielijkheden, welke uit de schending der neutraliteit ontstaan waren, en voorkwam de rampen, die een gevolg van een bloedigen oorlog tusschen beide volken zouden zijn geweest. De

gematigdheid van den Engelschen admiraal in de St. Juan zaak verdient eveneens den hoogsten lof. *)

Zijn de feiten, die tot het geschil aanleiding gegeven hebben, uiteengezet, dan is het de zedelijke plicht van elken Staat, te trachten tot een vreedzame oplossing der geschillen te geraken, d. i. door het Vrederecht, den oorlog te voorkomen. †)

De oorlog tusschen beschaafde Staten is die abnormale toestand, die door de tijdelijke ontaarding van het Internationaal Geweten veroorzaakt wordt; dit laatste heeft dan de macht verloren, om eenig ander middel dan dat van het geweld te ontdekken, om het geschil te beslechten (§ 70).

Ontaarding of teruggang van het zedelijk-verstandelijk organisme, strijdt, dat voelt de mensch zelf, tegen zijn natuur, daarom tracht hij, met inspanning van alle krachten, er zich boven te verheffen, om den normalen toestand weder te bereiken, in overeenstemming met het overwicht zijner zedelijke organen, die het zedelijk-verstandelijk organisme onophoudelijk aansporen die harmonie te volmaken. Vandaar het verschijnsel, dat beschaafde menschelijke wezens, d. w. z. zij, die het scheppingstijdperk, het zedelijk-verstandelijk organisme genoemd, bereikt hebben, zelfs te midden van sterk opgewekte hartstochten en veelvuldige verleiding, van een innig verlangen die hartstochten te betoomen, doordrongen zijn. Dit is een openbaring van den invloed der zedelijke organen op het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch, en die invloed is de oorsprong van de gebruiken, welke het Oorlogsrecht (*Jus Belli*) vormen. Aldus komt het, dat de Oorlog, als een soort van rechtsgeding tusschen volken, waarin de kracht van wapenen uitspraak doet, aan zekere regels onderworpen wordt, die hem beletten blindelings in een bloedbad te ontaarden, om, gelijk in de eeuwen der barbaarschheid geschiedde, met het uitroeien van een der beide strijdende partijen te eindigen.

---

*) HALLECK, *International Law*, Ed. Sir SHERSTON BAKER, Vol. I, p. 413.

†) Generaal DEN BEER POORTUGAEL, *Het Oorlogsrecht*, § 19.

NEUTRALITEIT.

§ 72. Aan den invloed der Zedelijke organen van 's menschen geest, die de ontwikkeling der beschaving bevordert, danken wij het, dat de Rechtvaardigheid en het Medegevoel, al beslaan zij nog op verre na niet de eerste plaats in 's menschen geest, in het tegenwoordig scheppingstijdperk hoe langer hoe meer op den voorgrond treden (§ 5). Vandaar dat het mogelijk is wetten te hebben, die den oorlog regelen, zoowel als wetten voor het vreedzaam verkeer.

Een oorlog tusschen twee Staten legt dure plichten op de oorlogvoerenden niet alleen, maar ook op de onzijdige Staten. Dit is het noodwendig gevolg der onderlinge aanhankelijkheid die er, van nature bestaat tusschen de Staten, als leden van het Gemeenebest van beschaafde volken.

Terwijl zij in dien toestand, waarin de beslissing van de kracht der wapenen afhangt, verkeeren, hebben de oorlogvoerende partijen, door het Oorlogsrecht, zekere op hun toestand betrekking hebbende rechten, die *krijgsrechten* heeten, en die aan derden zekere verplichting opleggen, *neutraliteitsplichten* genoemd. Die eischen der onzijdigheid berusten op het beginsel van strenge onpartijdigheid, en leggen den onzijdigen Staten de verplichting op om — ten einde in twijfelachtige gevallen hun onzijdigheid te bewijzen — den oorlogvoerenden Staten, in bijzondere gevallen, het recht van onderzoek en oordeel toe te staan in zaken, welke in gewone gevallen geheel buiten hun gebied liggen. Onder de rechten den oorlogvoerenden Staten toegekend, behoort ook onzijdige schepen en vaartuigen te onderzoeken, indien men veronderstelt dat zij in ongeoorloofde betrekking met den vijand staan; echter op voorwaarde, dat zulk eene handeling geschiedde in overeenstemming met de algemeen erkende regelen van het Oorlogsrecht.

Gedurende den Russisch—Japanschen oorlog, heb ik met het oog op de internationale kwestiën die bij de handhaving van de Neutraliteit der Nederlandsche Koloniën in het Oosten konden voorkomen, een Werk geschreven over de „*Neutrali-*

teit naar de regelen van het Volkenrecht", waarnaar ik de vrijheid neem te verwijzen. *)

DE BEGINSELEN VAN HET OORLOGSRECHT.

§ 73. In §§ 70 en 71 werd het karakter van den oorlog tusschen beschaafde Staten, met betrekking tot de Wetten der Maatschappelijke Ontwikkeling, die Staten vormen, besproken, en tevens in beschouwing genomen dien beperkenden invloed der beschaving op de verwoestingen van den oorlog, die het *Oorlogsrecht* vormt. In § 72 is de Neutraliteit van *non-combatanten* besproken. Wij moeten nu zien welke de status is dien het Oorlogsrecht aan de individueele leden der oorlogvoerende Staten, volgens de beschaving, waarborgt.

De oorlog wordt alleen gevoerd tusschen Staten, en daar Staten de eenige onderdanen van het Internationaal Recht zijn, neemt dat Recht geen kennis van het individu dan in zooverre het een gedeelte van den Staat is, zoodat het individu in het Internationaal Recht persoonlijke noch zakelijke rechten bezit, dan alleen als lid van zijn Staat. Het natuurlijk gevolg van dit beginsel — hetwelk door bijna alle schrijvers van het Oorlogsrecht wordt gehuldigd — is, dat, waar er geen persoonlijke of zakelijke rechten worden erkend, er ook geen persoonlijke verplichtingen kunnen bestaan noch verhaal op persoonlijk eigendom.

De oorlog heeft rechtstreeks alleen invloed op Staten, niet op individuën, want Staten alleen zijn de internationale personen. De Heer HALL zegt: „Daar de maatschappij en haar leden alleen als Staat internationaal erkend zijn, moeten al hun rechten in den vorm van Staatsrechten gegoten worden, voor zij internationaal op den voorgrond kunnen treden."

Is zulks ten opzichte van rechten het geval, dan moet zulks natuurlijk ook het geval zijn ten opzichte van plichten. Daar individueele leden van een Staat geen erkende rechten hebben. kan het individu ook niet aansprakelijk worden gemaakt voor de internationale verplichtingen van den Staat.

De oorlog brengt niet mede *Jus in Personam* tegenover ieder

*) Uitgave *Martinus Nijhoff*, 's-Gravenhage, 1904.

individueel lid van den Staat. Voor het niet nakomen der verplichtingen van den Staat kunnen niet alle individuën, zonder onderscheid — weduwen en minderjarigen en hun bezittingen niet uitgezonderd — *in solidum* worden vervolgd. De Staat is geen Vennootschap onder eene firma.

Het beginsel van het *jus in personam* berust op den vrijen wil des menschen, en dankt zijn ontstaan voornamelijk aan de macht van elk individu over zijn eigen daden; niemand kan ooit zulk een macht over de handelingen van anderen uitoefenen; een ander tot iets verplichten zonder diens toestemming, is geweld; want niemand kan door een ander een recht verkrijgen, zonder dat het hem door dezen gegeven wordt. Dus kan het individueel lid *per se* nimmer vereenzelvigd worden met de internationale handelingen, waarvoor zijn Staat als Staatslichaam met diens verschillende handelend optredende personen alleen, volgens de beginselen van het Internationaal Recht, aansprakelijk is; gevolgelijk wordt de oorlog gevoerd tusschen Staat en Staat en niet tusschen de individueele leden dier Staten. De noodlottige theorie, dat, wanneer de oorlog tusschen twee Staten verklaard is, ieder individueel lid op voet van oorlog is met iederen persoon van den anderen Staat, is gelukkig uit de krijgsgebruiken van beschaafde Staten verdwenen, en wat er nog mocht overgebleven zijn van de persoonlijke vete in die stamoorlogen, bestaande uit wederzijdsche plundering en moord, begint langzamerhand voor den vooruitgang der beschaving te wijken.

Een onvermijdelijk gevolg van het onvolmaakte van ons zedelijk-verstandelijk organisme, is de onvolmaakte toestand van het maatschappelijk leven; want Staten zijn verzamelingen van menschelijke wezens, en deelen gevolgelijk in hun onvolkomenheid; toch verschilt de Nationale Tijdgeest van het Recht, die den invloed van het zedelijk organisme op het individu vertegenwoordigt, van den Internationalen Tijdgeest van het Recht, aangezien deze de invloed is van de algemeene bewustheid (§ 33) op verzamelingen van individuën, wanneer zij reeds Staten of Staatslichamen heeten. Daarom strijdt het tegen de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid om private individueele leden

dezer Staatslichamen, die in hun wederzijdsche betrekkingen zich aan de duidelijker en beter aan het licht tredende regelen van den Nationalen Tijdgeest van het Recht houden, aansprakelijk te maken voor de handelingen en het gedrag der Staten. Hunne respectieve verplichtingen kunnen dus niet gelijk zijn. In den eenen toestand heeft het individu als zoodanig geen direct of werkend aandeel, terwijl het in den anderen een onmiddellijken en blijvenden invloed uitoefent, daar het aan de ingevingen van zijn Geweten en zijn Medegevoel gevolg kan geven door de onmiddellijke individueele werking dezer Zedelijke organen. Ten andere, kan het private individu geen contrôle uitoefenen over een lichaam, aan welks handelingen het geen deel heeft. Vandaar de onderscheiding tusschen Nationale Tijdgeest van het Recht en Internationale Tijdgeest van het Recht, in §§ 33 en 36 beschreven; vandaar ook dat het zoo onrechtvaardig is, individuën, die volstrekt geen deel hebben aan het bestuur der Staatszaken, en niet tot de leiders of tot de uitvoerende macht behooren, aansprakelijk te stellen voor handelingen, geheel buiten hen om geschied.

Het vijandelijk karakter van den Staatsvijand (*hostis*) geheel verschillend van dat van den vijand in het eigen land (*inimicus*) ontspruit uit Staatsverbindtenissen en niet uit persoonlijke gevoelens of beleedigingen. „Hun Status," zegt HALLECK van Staatsvijanden, „is wettige vijandschap, en geen persoonlijke haat. Persoonlijke vijanden zijn haatdragend en zoeken elkander te benadeelen. Tusschen Staatsvijanden is dit anders; hun doel is niet, gelijk bij individuën, elkander persoonlijk kwaad te doen; zelfs wanneer zij als gewapende oorlogvoerende Staten tegenover elkander staan, is er geen persoonlijke vijandschap tusschen de individueele leden der strijdende machten. Integendeel, wanneer de vrede eenmaal gesloten is, zijn de soldaten der vijandige Staten dikwijls persoonlijke vrienden, en tracht de een het van den ander in beleefdheid en hartelijkheid te winnen. *)

De beginselen van het Oorlogsrecht (*jus belli*), hierboven beschreven, zijn onder den invloed van den Internationalen Tijd-

*) HALLECK, Vol. II., p. 52.

geest van het Recht (§ 36) bepaald; toch zijn de toevallige krijgsgebruiken (*coutumes de guerre, Kriegsgebräuche*) niet altijd in overeenstemming met de beginselen van het Krijgsrecht.

Een der meest in het oog vallende afwijkingen van de beginselen van het Oorlogsrecht is de bijzondere gewoonte, die soms nog bestaat, om al het private eigendom van den vijand, op de open zee in beslag te nemen en verbeurd te verklaren — die gewoonte wordt te land plunderen genoemd en bestaat niet meer bij beschaafde volken. Die afwijking in de krijgsgebruiken van een beschaafd geslacht vindt haar oorsprong in het zich hechten van sommige volken aan de oude gebruiken, eenmaal door de barbaarsche gevoelens van vroegere geslachten gewettigd. Die abnormale handelwijze valt te meer in het oog, omdat zij hand aan hand gaat met een militaire code, die zich door de stelligste teekenen van een vergevorderde beschaving kenmerkt. De oorzaak van die halve barbaarschheid moet men zoeken in zekere invloeden, die de overhand hebben in het Staatsbestuur, waaraan men, ter wille van overgeleverde nationale vooroordeelen vasthoudt, en die door kleingeestige zelfzucht worden gesteund, in weerwil van de beste en nauwgezetste pogingen, zoowel in- als uitwendig in het werk gesteld, om ze uit den weg te ruimen. *)

*) De schrijvers van de vorige en de tegenwoordige eeuw, die het sterkst geijverd hebben tegen de gewoonte, om privaat eigendom op de open zee buit te maken, zijn: MABLY: *Le Droit Public de l'Europe, fondé sur les traités*, Vol. II, p. 310. LINGUET: *Annales Politiques*, Anno 1779, Vol. V, p. 506. Prof. F. MARTENS: *De la propriété privée en temps de guerre.* Drs. AEGIDI en KLAUHOLD: *Frei schriff unter Feindes Flagge*, 1867. ERCOLE VIDARI: *Del rispetto della proprieta privata fra gli Stati in Guerra*, Pavia 1867. EUGENE CHAUCHY: *Du respect de la propriété privée dans les guerres maritimes*, Paris 1866. BLUNTSCHLI: *Du droit du butin en général et spécialement du droit de prise maritime*, „Revue de Droit Intern.", Vol. IX, 1877, p. 60. E. DE LAVELEYE: *Du respect de la propriété privée sur mer en temps de guerre*, „Revue de Droit Intern." Vol. VII, 1875, p. 560. PIERANTONI: *Les prises maritimes d'après l'école et la législation Italienne.* „Revue de Droit International", Vol. VII, 1875, p. 618. FIORE: *Nouv. Droit Intern.*, Part. II, Hoofdst. VII en VIII. G. MASSÉ: *Le droit commercial dans ses rapports avec le droit des gens*, Paris 1874, Vol. II, Livr. II. ERNEST NIJS: *La Guerre Maritime. Etude de Droit International*, Brussel 1881; in het achtste hoofdstuk van deze belangrijke verhandeling vinden

Alle barbaarsche oorlogspraktijken zijn een gevolg van het aannemen van het verderfelijke stelsel, dat de oorlog tusschen de individueele leden van oorlogvoerende Staten, en niet alléén tusschen de Staten gevoerd wordt.

Waar is het dat er voorbeelden zijn, waarin de burgers een werkzaam deel in den oorlog tusschen hun respectieve Staten gevoerd, genomen hebben, en velen hebben goed en bloed op het altaar van het vaderland geofferd, en aldus alles gegeven om de zaak van het vaderland te helpen bevorderen; maar mag men die enkele voorbeelden van heldenmoed en zelfopoffering als argumenten gebruiken, om al de beginselen van de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid omver te werpen, of als motieven om tot het bewijs te geraken, dat de oorlog gevoerd moet worden tusschen elk individueel lid der vijandelijke Staten? Ware zulks het geval, dan zou er geen wettige reden zijn, om niet toe te geven, dat de oorlogvoerende natie het recht heeft ieder afzonderlijk lid van den vijandigen Staat te vermoorden, teugelloos te plunderen, en alles wat aan den vijand behoort en waarop men de hand leggen kan als wettigen buit te verklaren, met het doel het geheele vijandelijke volk ten onder te brengen, en den vrede, door de geheele uitroeiing of ten minste den volslagen ondergang van den vijand te verkrijgen. Een leerstuk, dat tot dergelijke besluiten leidt, is onhoudbaar. Zijn hoofdargument, dat er spoediger een einde gemaakt zou worden aan den oorlog, indien de vijand meedoogenloos in industrie, buitenlandschen handel en in elk persoonlijk belang van ieder individu in het vijandelijke land werd aangetast, heeft geen wettige reden van bestaan. Alle oorlogen, die gedurende de laatste eeuw Europa hebben geteisterd,

wij een helder en leerzaam overzicht van de verschillende pogingen in de vorige en de tegenwoordige eeuw in het werk gesteld om de regelen van het oorlogvoeren ter zee, ten opzichte van het privaat eigendom van de individuën van den vijandelijken Staat, vast te stellen in overeenstemming met de krijgsgebruiken te land. „La contradiction est flagrante," zegt de geleerde rechter van het Brusselsche hof, „et il n'est pas besoin de démontrer que l'état actuel des chôses reclame impérieusement une réforme." (l. c. p. 134). — *Generaal* DEN BEER POORTUGAEL, Het Oorlogsrecht, § 208. FERGUSON, *Manuel of International Law, for Navies, Colonies and Consulates* — General Index.

bewijzen, in meerdere of mindere mate, dat het natuurlijk gevolg van onrechtvaardige hardheid jegens bijzondere personen, op de volksmassa altijd haat is en vijandschap, en dat een algemeen verlangen naar vrede niet wordt teweeggebracht door het wreede „leer om leer" *). GOETHE werd, inderdaad, door zijn goede genius geïnspireerd, toen hij MEPHISTOPHELES zich op zoo karakteristieke wijze liet verheugen over de leerstelling, dat de handel een altijd vruchtbare bron van oorlog en roofzucht was. Toen hij FAUST trachtte te verleiden, door hem den kostbaren buit te laten zien, door zijn plunderende vaartuigen, in den oorlog op den vreedzamen handel bemachtigd, plaatste MEPHISTOPHELES met een duivelsche handigheid het slachtoffer op dezelfde zedelijke hoogte als zijn vervolgers. „*Krieg, Handel und Piraterie, dreieinig sind sie, nicht zu trennen,*" is de leer van een MEPHISTOPHELES. Hoe dikwijls zien wij die leer nog, onder verschillende vormen, in de praktijk aangewend, wanneer men tracht te bewijzen, dat het berooven van den weerlooze geoorloofd is.

Vanwaar, echter, die nuttelooze en onrechtvaardige lust den vreedzamen handel te plunderen? Beide partijen lijden er toch op den duur onder, omdat er eigenlijk zoo iets als enkel vijandelijke handel tusschen beschaafde volken niet bestaat. Zijn het de kooplieden van den oorlogvoerenden Staat, die het hardst om den oorlog roepen? Zijn zij het, die den staat van vrede, waarvan hun bestaan afhangt, trachten omver te werpen? Neen, zeker niet. Enkele bijzondere speculeerende geesten die gaarne iets wagen, uitgezonderd, is het handeldrijvend deel der bevolking tégen den oorlog. Maar de staatkundigen, gerugsteund door dezulken die gaarne in troebel water visschen, de actieve militaire partij, en zij, die door het plunderen van den handel, door rooven, prijsgeld of rechtsgeleerd honorarium zijn rijk geworden, zijn het, die voor den oorlog ageeren, want *zij* hebben niets te verliezen en kunnen door den oorlog slechts winnen, hetzij roem, of andere, door roof, door de prijsrecht-

*) RAYNEVAL, Liv. III, Chap. V. § 1. PORTALIS, LE PÈRE, *Discours au conseil des prises du* 14 *flor.* an VIII. MASSÉ, *Le Droit Comm.* etc. Vol. I, p. 221. Lord PALMERSTON's speech te Liverpool op den 7en November 1856.

bank of uit de schatkist meer substantieel verkregen voordeelen. Moet men er zich dan niet over verbazen, dat bij de hooge ontwikkeling door den Internationalen Tijdgeest van het Recht bereikt, die reeds zulke groote vorderingen gemaakt heeft in de wijze van oorlogvoeren, het zich meester maken van privaat eigendom op de open zee nog steeds een erkend krijgsgebruik is? De oorzaak van het niet loslaten van dit krijgsgebruik vindt men minder in de vereischten van den oorlog (*Kriegsraison*) dan wel in het vasthouden aan het nationale vooroordeel, door zelfzucht gestijfd.

Dr. WOOLSEY zegt: — „Er bestaat sedert geruimen tijd een groot verschil in de behandeling van het eigendom van den vijand, — hierbij rangschikken wij ook het eigendom van de individueele onderdanen van den vijandelijken Staat — te land en ter zee, of om meer in het algemeen te spreken, tusschen dat hetwelk in handen van een leger te velde valt, of dat hetwelk op zee of langs de kusten door bewapende schepen wordt buit gemaakt. Het eerste is, tot op iedere hoogte, bevestigd. Het andere is, tengevolge van den naijver der concurrentie, en door het zeerecht, tot een systeem gemaakt, sedert lang als een rechtmatige prooi beschouwd. *)

Laat de handel zoo vrij, als met het oog op de werkelijke verdedigingsmiddelen, en een doelmatig voortzetten van den oorlog mogelijk is; laat het lage systeem van buit maken en prijsgeld bekomen, als iets dat in de moderne beschaafde maatschappij geen plaats kan vinden, worden afgeschaft; bevrijdt de edele stam van het Nationale Verdedigingssysteem van de ziekelijke uitwassen der agressie — en gij hebt dat, wat voornamelijk tot den oorlog aanzet, afgesneden, en het doel van den oorlog, de vrede, zal zooveel te eerder worden bereikt.

Valt hen aan, die tot den oorlog aanzetten, niet de edele apostels van den vrede, die, gelijk uw eigen geweten u leert, aanvoerders zijn op den weg der beschaving, door 's menschen Zedelijk organisme aangewezen, al zijn zij dan ook het tegenwoordige geslacht te ver vooruit om op den voet gevolgd te kunnen worden.

*) WOOLSEY, Edit. 1879, p. 207.

Wanneer roofzuchtige zelfzucht, verontrust over den bloei van 's vijands handel of belust op zijne koloniën of de rijke mijnen van edel metaal en de diamantvelden van zijn land — zoo vaak de eenige oorzaak der oorlogen van de laatste tijden, die ons ook steeds bedreigen — hare boosheid niet meer kan botvieren; wanneer het militaire stelsel gezuiverd is van elke gedachte aan aanranding der neutraliteit wanneer het prijsgeld, die belooning voor het jacht maken op weerlooze koopvaardijschepen op de open zee, niet meer zoo gemakkelijk kan worden verkregen, en de rechtsgeleerden den prijshof verlaten — zal men veel dichter bij den vrede zijn, dan men geweest is in onzen tijd van plundering, repressailles en landroof op de zwakke naburen. *)

ARBITRAGE. HET PERMANENTE HOF VAN ARBITRAGE.

§ 74. Zijn de feiten duidelijk uiteengezet, dan is het de zedelijke plicht zoowel als de gezonde staatkunde van elken Staat, voor men naar de wapenen grijpt, te trachten het geschil in der minne te beslechten. De middelen om tot eene vreedzame oplossing te geraken zijn: — 1e. minnelijke schikking of compromis tusschen de beide belanghebbende Staten, zonder directe of openbare tusschenkomst van andere Mogendheden; 2e. bemiddeling of arbitrage, door de vriendschappelijke tusschenkomst van één of meer bevriende machten; hierbij kan men ook Conferentiën of Congressen over algemeene politieke vraagstukken voegen.

Het oplossen van internationale geschillen door minnelijke schikking of compromis verschuift, in sommige gevallen, de openbare breuk of den oorlog slechts tijdelijk, wijl de groote quaestie onopgelost blijft; toch is de vrede voorloopig bewaard en dit is, in elk geval, een duidelijk bewijs, dat er een gema-

*) De krijgsgebruiken ten opzichte van het in beslag nemen van privaat eigendom van individueele leden van den vijandelijken Staat, zijn uitvoerig behandeld in hoofdstuk XXXII en XXXIII van mijn *Manual of International Law*, §§ 198—225. Uit dit Manual zijn verscheidene, op het Internationaal Recht betrekking hebbende gedeelten in dit werk overgenomen.

tigde geest en goede trouw bij de respectieve besturen der belanghebbende partijen heerschen. *)

Het verschil tusschen eene minnelijke schikking en een compromis is, dat de eerste aanduidt, dat het geschil is opgelost door het wederzijdsch toestemmen om de quaestie te laten rusten, terwijl een compromis veronderstelt, dat men, in een bijzonder geschil, door wederzijdsche concessiën tot een goede verstandhouding is geraakt, op dezelfde wijze als zulks soms in burgelijke processen geschiedt. Aldus sluit een compromis eene minnelijke schikking in zich, maar is eene minnelijke schikking nog geen compromis. Om geschillen tusschen volken in der minne op te lossen, wordt een schikking door onderhandeling of compromis niet altijd verondersteld plaats te hebben, en is ook niet volstrekt noodzakelijk.

„Een minnelijke schikking of vergelijk," zegt HALLECK, „bestaat, waar iedere partij het betwiste onderwerp eerlijk beschouwt, met de oprechte begeerte om den vrede te behouden door aan de tegenpartij volle recht te laten wedervaren. In dat geval, zullen alle twijfelachtige punten, betrekking hebbende op den voorrang verdwijnen, en alle onzekere en denkbeeldige rechten opgegeven worden, om tot een minnelijke oplossing der geschillen te geraken. Slaagt men niet in het bereiken van een compromis, dan kan de quaestie soms opgelost worden door een andere schikking te bewerkstelligen, die aan beide partijen voldoening geven kan. Alleen van groote en edele Volken kan men zulk een gedrag verwachten; kleine en zwakke Staten handelen zelden met zooveel gematigdheid. Een voorbeeld van minnelijke schikking vindt men bij het in 1842 te Washington gesloten Verdrag, in de oplossing van de geschillen tusschen de Vereenigde Staten en Groot-Britannië, ten opzichte van het recht door den laatsten Staat geëischt om de schepen der eersten op de Kust van Afrika te onderzoeken, ten einde te ontdekken of er ook slaven op verborgen waren."

Een volledig compromis ontstaat wanneer twee partijen, zonder een poging om over het recht van hunne in botsing gekomen

*) CALVO, *Le Droit Intern.*, Vol. I, Edition 1870, § 661, p. 785. HEFFTER, *Droit Intern.*, Trad. BERGSON, § 107.

aanspraken te beslissen, overeenkomen zich beiden terug te trekken, en of het betwiste voorwerp te verdeelen, of het land hetwelk van zijn deel afziet, op andere wijze schadeloos te stellen. Voorbeelden van compromis vindt men in de onderhandelingen, die tot het Verdrag van 1842 leidden, waarin de grens van Maine tot aller tevredenheid werd geregeld, en in de onderhandelingen, die in het verdrag van 1846 eindigden, waarin de Oregon-moeilijkheid voorgoed werd afgedaan. Het vergelijk is een bijzonder soort van compromis, en daarom zijn er, die beweren, dat het niet als een afzonderlijken maatregel moet worden beschouwd *) De geschiedenis rangschikt ook hierbij de bekende *Alabama* compromis.

Een soort van compromis, op breede schaal, is ook de op den 8 April 1904, geteekende conventie tusschen Engeland en Frankrijk betreffende Egypte en Marokko en de Internationaliteit van het *Suez-kanaal.* Bij deze conventie geeft Frankrijk aan Engeland prijs, al zijn invloed in Egypte in ruil voor Engelands invloed in Marokko; waarbij Engeland, op de koop toegeeft, alle zijne *reserves* ten aanzien van de Neutraliteit van het Suez-kanaal op te geven, en onvoorwaardelijk toe te treden tot het Internationaal Suez-kanaal-tractaat van 29 October 1888.

§ 75. Daar onafhankelijke Staten aan geen uitspraak onderworpen zijn, moesten er andere middelen gezocht worden om geschillen op te lossen, hetzij in der minne, *via amicabili*, hetzij eigenmachtig, *via factâ*. Om op eerstgemelde wijze tot eene oplossing van het geschil te geraken, als voren beschreven, moeten beide partijen geneigd zijn en haar volle toestemming geven tot eene minnelijke schikking. Eigenmachtige maatregelen daarentegen om het geschil *via factâ* — d. i. met geweld van wapenen — te beslissen, worden altijd genomen tegen den wil van beide betrokken partijen, ten minste te oordeelen naar de diplomatieke brieven, manifesten en proclamatiën, die, gelijk bladeren voor den stormwind, bij het naderen van den oorlog, overal worden verspreid. En toch, in weerwil van dien luid uitge-

*) *U. S. Statutes at Large*, Vol. VIII, p. 582 enz. HALLECK, Vol. I, p. 414.

sproken wensch, om den zegen des vredes te behouden, zien wij in de gansche geschiedenis der beschaving het vreemde verschijnsel, dat de oorlog veelal verkozen wordt boven eene minnelijke oplossing van internationale geschillen (verg. § 63).

De hoofdoorzaak van zulk een abnormalen toestand van den Tijdgeest van het Recht moet men daarin zoeken, dat om de schikking van eenige waarde te doen zijn, men er van beide zijden oprechtelijk in moet hebben toegestemd, en dat er natuurlijk eenigen zedelijken dwang moet worden uitgeoefend, en waarschijnlijk de opoffering van stoffelijke belangen worden geëischt. Daarenboven is er iets streelends voor de opgewonden verbeelding, in de gedachte oorlog te voeren met een tegenstander van gelijke krachten, vooral wanneer de oorlog, die vruchtbare bron van alle kwaad, de dierlijke neigingen van zekere partijen in den Staat bevredigt; en als men een zwakkeren Staat, tegen zijn eigen belang, tot den oorlog dwingt, is het veel gemakkelijker niet naar het bescheiden geweten te luisteren en de zwakke stem van het medegevoel te smoren, dan het geringste stoffelijk belang te offeren op het altaar der Rechtvaardigheid en der Welwillendheid (§ 20). Aldus daalt het gehalte van den Nationalen Tijdgeest van het Recht.

Hoe vreeselijk is dit bewaarheid in de geschiedenis, door den oorlog die *Engeland* aan de *Zuid-Afrikaansche Republieken*, in het begin dezer Eeuw opdrong. Op welk een ontaarde wijze is de *Tijdgeest van het Recht* in dat machtige Rijk teruggegaan, sedert de dagen van den edelen GLADSTONE en de *Majoeba Hill*-kwestie van 1880: — toen Groot-Britannië, met de edelmoedigheid eene groote Natie waardig, erkende de *feiten* verkeerd begrepen te hebben, — en den bloedigen ongelijken strijd met een handvol dappere Zonen van het Oude Vaderland opgaf, terwijl hij dezen toch zoo gemakkelijk had kunnen verpletteren, al had men hen nimmer kunnen doen bukken. Waardoor is het Nationaal Zedelijk Gevoel van Rechtvaardigheid thans gesmoord? De Waarheid verbergt zich niet — en de geesel der Geschiedenis zal hierop antwoorden.

Op het Congres te Parijs in 1856 werd de volgende raad gegeven door de vertegenwoordigers der groote Mogendheden,

die aldaar over den vrede onderhandelden. „De afgevaardigden aarzelen niet, in den naam hunner regeeringen, den wensch uit te spreken, dat die Staten, tusschen welke een dreigend misverstand is ontstaan, voor zij naar de wapens grijpen, een beroep doen op den invloed van bevriende Mogendheden." Dat die vredelievende raad niet altijd is gevolgd geworden bij de aanleidingen tot de jongste oorlogen van Europa, is uit de voorafgaande opmerkingen voldoende verklaard.

De verschillende wijzen om internationale geschillen op te lossen *via amicabili*, zijn op velerlei wijzen door schrijvers van het Internationaal Recht opgenoemd. Behalve de onmiddellijke wederzijdsche schikking, door ons in de voorgaande afdeeling onder de rubriek minnelijke schikking of vergelijk en onderhandeling of compromis voorgesteld, zijn er verschillende wijzen van bemiddeling, tusschenkomst en conferentie, waarin men een beroep doet op de welwillende tusschenkomst van anderen.

Bemiddeling kan gevraagd, maar ook aangeboden worden. Wanneer een derde partij ze aanbiedt, is zij soms een vermomde bedreiging van interventie, en de bemiddelaar biedt zijne hulp dan aan, om eene schikking te verkrijgen, die met zijn belangen strookt.

Wanneer de bemiddeling gevraagd wordt, treedt zij op als arbitrage.

Wanneer oprechte en eerlijke verzoening het doel is, biedt de bemiddelaar zijne onbevooroordeelde voorstellen aan, zoo ingericht, dat de oneenige partijen tot een vergelijk kunnen komen; hij biedt ze aan, maar laat de partijen geheel vrij ze aan te nemen of te weigeren.

„Le devoir du médiateur," zegt VATTEL, „en interposant ses bons offices pour engager les parties à s'entendre, est de garder une exacte impartialité: il doit adoucir les reproches, calmer les ressentiments, rapprocher les esprits. Son devoir est de favoriser le bon droit, de faire rendre à chacun ce qui lui appartient; mais il ne doit point insister scrupuleusement sur une justice rigoureuse. Il est conciliateur et non pas juge: sa vocation est de procurer la paix, et il doit porter celui qui

a le droit de son côté à relâcher quelque chose, s'il est nécessaire, dans la vue d'un si grand bien." *)

Door deze edele ingeving geleid, is het den President van de Vereenigde Staten van Amerika, den beroemden ROOSEVELT, gelukt, het oorlogvoerende Rusland en Japan de onderhandelingen te doen aanknoopen. die gelukkiglijk tot den Vrede van 1905 in Oost-Azie leidden.

De Internationale conferentie, in 1899, te *'s-Gravenhage* vereenigd, — op voorstel van den Keizer van Rusland, Z. M. NICOLAAS II, — heeft een grootsch doel bereikt, met de instelling van een Permanent Hof van Arbitrage, dat te 's-Gravenhage werd gevestigd, als — *Cour Permanente d'Arbritage de La Haye.* Deze Internationale Conferentie is beschreven in mijn werk „The International Peace Conference of The Hague", †) waarnaar ik hier moet verwijzen.

Arbitrage is het plechtig oplossen van een geschil, wanneer twee Staten, met wederzijdsch goedvinden, het aan een derde partij opdragen over de betwiste vragen te oordeelen, met de belofte zich aan haar uitspraak te zullen onderwerpen. Gewoonlijk bepaalt men vooraf den omvang van de tusschenkomst en de voorwaarden waarop die plaats heeft. Bemiddeling en arbitrage zijn nauw verbonden, echter met dit onderscheid, dat de eerste meer op de bovengenoemde minnelijke schikking tusschen partijen gelijkt, en de laatste meer den vorm van een compromis heeft. In geval van bemiddeling behouden alle partijen volkomen vrijheid de voorgestelde schikking aan te nemen of te weigeren, terwijl, in geval van arbitrage, de partijen zich vooruit aan de beslissing van den scheidsrechter hebben overgegeven, en dus gehouden zijn zich aan zijne uitspraak te onderwerpen, — tenzij de uitspraak in lijnrechten strijd is met *onpartijdige Rechtvaardigheid*, d. i. met de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid vereenigd, en dus *per se* verworpen door het gezond verstand.

---

*) VATTEL, *Le Droit des Gens.* Liv. II, chap. XVIII, § 328.

†) Uitgave *Martinus Nijhoff*, 1899.

HOOFDSTUK V.

De Staatswetenschap. — Het Staatsorganisme inwendig beschouwd. — De „Strijd om het bestaan". — Socialisme. – Communisme. – Protectionisme. – Wetten der Maatschappelijke Beschaving.

STAATSONTWIKKELING.

§ 76. De drijfveer der evolutie in de theorie van den strijd om het bestaan en het in stand blijven van het geschiktste is, in het dierenrijk, physische kracht, opgewekt door het instinkt tot zelfbehoud, terwijl de Motor der evolutie van 's menschen geest, en door dezen van den maatschappelijken vooruitgang, de Beschaving genoemd, de strijd is van het zedelijk organisme tegen de lagere zelfzucht van de dierlijke neigingen (§ 39).

Ten opzichte van het dierenrijk beschrijft de Heer HERBERT SPENCER het proces aldus: „De vleeschetende-vijanden van de plantetende dieren roeien niet alleen uit hun kudden dezulken uit, die den krachtigsten leeftijd achter zich hebben, maar ook de ziekelijke, slecht gevormde en minst vlugge en krachtige. Het zuiveringsproces, zoowel als hun onderlinge strijd in den paartijd, verhindert de ontaarding van het ras door de voortplanting van de slechtere soorten, en verzekert het in stand blijven van een geslacht geheel in overeenstemming met de hun omringende invloeden, bij gevolg het gelukkigst."

Dit bevordert het dierlijk geluk, d. i. het geluk van levende wezens zonder zedelijke organen en zonder bewustheid; wier eenig doel is, het onbewust volgen van hun dierlijk instinct. Zulks is ook het geval met menschen, bij wie het zedelijk gevoel slaapt of, tijdelijk, door dierlijke lusten wordt beheerscht.

Al hebben deze laatsten zedelijke organen, toch beroepen zij zich op de dierlijke machtspreuk „*Might is right*" om geweten en medegevoel beiden te verstikken, ten einde zooveel te beter aan hun dierlijke lusten te kunnen toegeven, die hen aanzetten om physisch en intellectueel zwakkere, maar zedelijk veel sterkere, medeschepsels op zijde te schuiven. Gelijk de wilde van Helvetius houden ook zij bespiegelingen over hen die zij trachten buit te maken: „Sla uw oog naar boven en gij ziet den arend neerschieten op de duif, sla den blik omlaag en ge ziet den leeuw het hert of de antiloop verscheuren, terwijl in de diepte van den oceaan de kleine vischjes door den haai worden verslonden. De oude en zwakke leeuwen of haaien worden op hun beurt van hun voedsel beroofd en sterven, en hun doode lichamen worden door de zwaksten der levende schepsels verteerd, die nu op hun beurt de sterksten zijn. De geheele natuur verkondigt, dat het zwakke en het machtelooze een prooi van het sterke moet zijn. Kracht is een geschenk der goden. Door kracht wordt alles wat ik grijpen kan mijn eigendom."

Maar kan dierlijke kracht alleen, door het materialistisch dogma „*might is right*" verheerlijkt, de natuurlijke drijfveer zijn, die onzen maatschappelijken toestand van intellectueele en zedelijke zoowel als physische ontwikkeling in stand houdt? Zoo niet, wat hebben wij dan, bij de leer der maatschappelijke ontwikkeling, met de wet van DARWIN „de Natuurkeus", of met de wijsbegeerte van den Heer HERBERT SPENCER, „het in stand blijven van het geschiktste" te maken? En zoo ja, welke plaats beslaat volgens die theorieën het zedelijk element in de werkingen der evolutie? Wij zouden die wijsbegeerte van mannen als prof. DARWIN, de Heeren HERBERT SPENCER, HAECKEL en andere evolutionnaire wijsgeeren der tegenwoordige eeuw grootelijks te kort doen, wanneer wij veronderstelden, dat zij het zedelijk element in 's menschen geest eenvoudig als niet-bestaand voorbijgaan, of zich ernstig voorstellen de ontwikkeling van onze tegenwoordige maatschappelijke orde te verklaren, uit het ruwe, oorspronkelijke stelsel van de natuurkeus, tengevolge van het instandblijven van het geschiktste in den materialistischen strijd. Dit moge het raadsel van de

voortplanting der diersoorten verklaren, maar het is geheel onvoldoende wanneer het op de evolutie van 's menschen geest wordt toegepast. De oorzaak is, dat die theorieën alleen het stoffelijk instinct van den mensch behandelen; zijne zedelijke natuur raken zij niet eens aan. De scherpe tegenstelling van het dierlijk instinct, in zijn strijd om het bestaan, met het zedelijk organisme van den mensch, dat zich langzamerhand tot Staatsorganisme ontwikkelt, openbaart zich zelfs op lagen trap van ontwikkeling bij onbeschaafde volksstammen. Tegelijk met de kiem eener maatschappelijke orde, al ontwikkelt die, in den barren grond van de zuiver materialistische hoewel menschelijke natuur, zich nauwelijks tot een knop, ziet men, schoon bijna geheel verborgen achter den nevel van dierlijke neigingen, het schemerend licht van den Dageraad van een hooger zedelijk organisme met sluimerende zedelijke organen, die door de eerste intuïtie der ziel — wanneer die door een geschikte omgeving worde gewekt — helder stralen zal. Dan begint, inderdaad, een strijd om het bestaan, maar een strijd van geheel verschillenden aard dan die, welke de evolutie in het dierenrijk veroorzaakt, want het is de strijd tegen de dierlijke neigingen in den mensch door de werkzaamheid van zijn zedelijke organen, die tot hoogere doeleinden dan het stoffelijk eigenbelang aanzetten.

De Heer HERBERT SPENCER zegt wel, dat, volgens zijn inzicht „de strijd om het bestaan zooals die in de maatschappij heerscht, zoowel als de groote vermeerdering van hen, die het best geschikt zijn tot dien strijd, aan gestrenge beperkingen onderworpen moet zijn". *) Maar indien de wet der Natuurkeus, tengevolge van het in stand blijven van het geschiktste, werkelijk de natuurwet is, volgens welke ontwikkeling van het menschelijk geslacht in maatschappelijken toestand plaats heeft, dan kunnen er wetenschappelijk geen beperkingen worden gesteld om haar in hare uitwerkingen te wijzigen, tenzij volgens natuurlijke voorwaarden, waardoor dan weder een nieuwe natuurwet ontstaat. Men kan kunstmatig geen voorwaarden stellen, waar-

*) „A Rejoinder to Mr. DE LAVALEYE", *Contemporary Review* 1885, p. 515.

op — en *sine qua non* — het natuurlijk proces van verjagen van het minst geschikte zou mogen plaats hebben; wetenschappelijk kan men geen wetgevende macht postuleeren om den stroom van natuurlijke gebeurtenissen, die een natuurwet vormen, te stuiten. Wanneer de wet niet in al hare beginselen, en in alle omstandigheden toepasselijk is, bewijst ieder geval waarin zij geknot wordt of in hare krachten beperkt, en waarin haar iets ontbreekt, zoodat zij zich niet naar alle bestaande toestanden voegen kan, dat die theorie de werking der natuurkrachten niet voldoende verklaart. Zij moet dus of verworpen worden, of het aan het licht treden van dergelijke wijzigingen bewijst, dat er een andere tegenwerkende kracht is, wier gevolgen zich in die wijzigingen openbaren.

Dat Maatschappijen, als verzamelingen van menschelijke wezens, haar ontstaan aan natuurlijke gebeurtenissen danken, is zeker waar, doch voornamelijk aan die gebeurtenissen, welke de wet van het zedelijk-verstandelijk organisme vormen, en waarin het zedelijk element de eerste factor is. Maar gelijk de vermogens van den mensch aan tweeërlei voorwaarden onderworpen zijn, nam. physische en zedelijke, in overeenstemming met de physische en zedelijke organen, ontwikkelt het maatschappelijk organisme zich eveneens op tweeërlei voorwaarden: stoffelijke, die den strijd om het bestaan en het in stand houden van het geschikte op stoffelijk gebied veroorzaken — de wet van het physisch-verstandelijk organisme van den mensch als soort op den laagsten trap van beschaving — en zedelijke, die gelijken tred houden met de ontwikkeling van het zedelijk organisme. Die zedelijke voorwaarden, door de zedelijke organen het Geweten en het Medegevoel (§ 15) in het leven geroepen — de wet van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch genoemd of de Zedenwet der Natuur — vormen de beperking van de stoffelijke wet der natuurkeus in het maatschappelijk organisme, door de dierlijke neigingen in 's menschen natuur in toom te houden (§ 5). Dit zijn de „gestrenge beperkingen" door den Heer HERBERT SPENCER bedoeld.

Hier is *de strijd om het bestaan* de strijd tusschen de dierlijke hartstochten, d. i. tusschen de zelfzuchtige neigingen van de

stoffelijke natuur des menschen, en het hooger zedelijk element van zijn geest. Hier is de natuurkeus niet het in stand blijven van het geschiktste, onder hen, die de grootste physische kracht of den machtigsten stoffelijken invloed bezitten, maar onder de meest ontwikkelde menschelijke wezens zoowel op zedelijk als verstandelijk gebied, die, als zoodanig, d. i. bij voorkeur als zoodanig de geschiktsten zijn om aan de eischen van het beschaafde maatschappelijke leven te voldoen. Zij zijn niet de uitverkorenen der Evolutie op aarde die door materialistischen ijver uitmunten, die, met stoffelijk doel alleen, door gunstige omstandigheden geleid, (d. i. groote kapitalen, protectie, grondbezit enz.) een overwicht verkrijgen op hem, die in physische gaven de zwakste is, of dezelfde gunstige omgeving miste. Ware het zoo, egoistische materialisten zouden te zamen de vraag omtrent de beschaving beslissen: — op dezelfde wijze als de meest woeste sluwe diersoort ontwijfelbaar de overhand zou verkrijgen en de wereld beheerschen, ware de mensch niet de sterkste; de sterkste niet door physische kracht en woestheid, maar door de verstandelijke en zedelijke vermogens van zijn geest.

Aldus wordt het materialistisch overwicht door de *Zedelijke organen* van den normaal ontwikkelden geest des menschen beperkt. Men kan de Spenceriaansche of Darwinistische theorie van het instandblijven van het geschiktste alleen dan als de wet van de menschelijke maatschappij toepassen, wanneer men rekening houdt met dit zedelijk element in 's menschen natuur. De Heer HERBERT SPENCER kan geen andere beperking bedoeld hebben, want in de natuurlijke ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme, met zijn zedelijke organen, bestaat de eenige beperkende kracht tegen de dierlijke neigingen, die den strijd om het bestaan, zooals de theorie van de „Natuurkeus" zulks leert, veroorzaken. Het, volgens den Heer HERBERT SPENCER, betoomen van de natuurlijke dierlijke lusten in den strijd om het bestaan, is de openbaring eener erkenning van het Zedelijk Element in de Natuur (§ 32) werkend op de zedelijke organen van de gemoederen, waaruit de maatschappij bestaat.

§ 77. In zijn antwoord aan M. DE LAVALEYE, hierboven aangehaald, zegt de heer HERBERT SPENCER het volgende:

„Indien er een bewijs noodig is, dat, volgens mijn inzicht, de strijd om het bestaan, zooals die in de maatschappij plaats heeft, en de groote vermeerdering van hen, die het best geschikt zijn tot dien strijd, aan *gestrenge beperkingen* onderworpen moet zijn, kan ik als voldoend bewijs een gedeelte uit de *Data of Ethics* aanhalen, vooruit bepalend, dat het woord samenwerking, er in voorkomend, in zijn meest uitgebreide beteekenis moet worden opgenomen, zoodat het al die samengestelde werkzaamheden omvat, waardoor de burgers het maatschappelijk leven leiden."

Dat gedeelte luidt als volgt:

„De hoofdeigenschappen van een code, onder welks beheer het volmaakte leven wordt verzekerd, door vrijwillige samenwerking (hier in lijnrechte tegenstelling met gedwongen samenwerking, die het krijgszuchtig karakter der maatschappij vertegenwoordigt) kunnen in een paar woorden worden aangetoond *) De eerste eisch is, dat de handelingen, door den mensch in het werk gesteld tot het onderhoud van zijn leven, hem ook de voordeelen aanbrengen, die hij zelf heeft bewerkt; en dit omvat, vooreerst, dat zijn persoon of eigendom onschendbaar zij; en, ten tweede, dat hij in geen gevaar van indirecte

*) Men moet in het oog houden, dat de Heer HERBERT SPENCER de maatschappij verdeelt in het *krijgszuchtig* type, dat hij het *regime van den Status* noemt, d. w. z. *gedwongen samenwerking*, en het *industrieele* type, de regeling door contrakten d. i. de *vrijwillige samenwerking*. Het krijgszuchtig type, dat in oude tijden het voornaamste Staatsorganisme was, wordt nu nog slechts door de staande legers vertegenwoordigd, wanneer zij door conscriptie gevormd worden, zoodat ieder gedwongen is, op straffe des doods, zijn plichten te vervullen, en, uit een materialistisch oogpunt beschouwd, voor zijn diensten een zeker vastgesteld loon, voedsel en kleederen ontvangt; dit is de *wettige regeling* van den Status of de wet. Het industrieel type wordt gevormd door de vrijwillige samenwerking van hen, die overeenkomen elkander op zekere voorwaarden zekere diensten te bewijzen en die overeenkomsten, wanneer zij dat verlangen, verbreken kunnen; dit is de regeling van het vrije contrakt. Door den vooruitgang en de hervorming der beschaving, gegrond op de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid, heeft het oude krijgszuchtige type der maatschappij plaats gemaakt voor de industrieele Contrakt-regeling. („*The State* versus *Man*").

schending zij door het verbreken van contracten. Wanneer het naleven van die voorwaarden van onthouding in vrijwillige samenwerking het leven tot in den hoogsten graad hebben vergemakkelijkt, door het, volgens overeenkomsten, wederzijds diensten bewijzen, kan het leven nog gemakkelijker worden gemaakt door wederzijdsche diensten zonder overeenkomsten; want het hoogste leven wordt eerst dan bereikt, wanneer de menschen, boven en behalve het aanvullen van elkanders leven door bijzondere wederzijdsche hulp, dat leven op alle mogelijke wijzen trachten te volmaken."

„Men ziet," zegt de Heer HERBERT SPENCER verder, „dat er in deze aanhaling twee soorten van voorwaarden zijn; en wanneer de bij elkander wonende menschen zich aan die voorwaarden houden, kunnen zij het hoogste geluk bereiken." *)

Wanneer wij de hierboven aangehaalde voorwaarden ontleden, zien wij, dat van die beide soorten van voorwaarden, zoo noodig om het maatschappelijke leven door vrijwillige samenwerking te volmaken, de eerste soort eischt, dat de handelingen, die het leven van ieder individu instandhouden, hem gewaarborgd zijn, zoodat zijn persoon, zijn goederen, en zijn door vrije contrakten verkregen rechten onschendbaar zijn. Het stoffelijk bestaan van ieder in het bijzonder, in maatschappijen van menschen wordt door de Rechtvaardigheid gewaarborgd, zoodat er zelfs geen schijn van het „Might is Right" is overgebleven. Dit danken wij aan het zedelijk orgaan, het Geweten, dat — daar 's menschen geest de bewerker van de evolutie der maatschappij is — in de plaats treedt van het dierlijk instinct tot zelfbehoud door physische kracht. Maar de zedelijk gevormde geest des menschen handelt onder den invloed der Welwillendheid niet minder dan onder dien der Rechtvaardigheid, wanneer hij den zwakke tegen den sterke in bescherming neemt, zoodat beide de zedelijke organen, het Geweten en het Medegevoel, in dezelfde mate, en te zamen, de beschaving bewerkstelligen, d. i. de grootste gelukzaligheid in de samenleving bevorderen. †)

*) A Rejoinder to Mr. DE LAVELEYE, *Contemporary Review*, April 1885, p. 515.

†) „De bron van alle welwillende gevoelens voor anderen is medegevoel; en het medegevoel kon den boventoon niet verkrijgen, voor het de levenswijze van het direct

Dit wordt bewezen door de tweede soort van de, hierboven genoemde, levensregelen van den Heer SPENCER; want daar zien wij dat, behalve de waarborg van het leven, het eigendom en de rechten, die handelingen, welke eenvoudig tot het onderhoud van het leven strekken, aangevuld moeten worden door belangelooze diensten, onderling bewezen, buiten overeenkomst, welke daden de Heer HERBERT SPENCER „Edelmoedigheid" noemt, maar waaraan wij de voor de samenleving meer omvattende benaming *Welwillendheid* hebben gegeven. Maar, zegt de Heer HERBERT SPENCER, het volmaakte wordt eerst dan bereikt, wanneer de menschen boven en behalve wederzijdsche hulp in het aanvullen van het leven door vooraf bepaalde wederzijdsche diensten (overeenkomst), elkanders leven helpen volmaken (buiten overeenkomst). Aldus blijft, bij het uitoefenen van Welwillendheid, door den Staat, wanneer die de Rechtvaardigheid in praktijk brengt — niet de meedoogenlooze Rechtvaardigheid alleen, maar de Rechtvaardigheid met verstandige Vergevensgezindheid vereenigd — *de Liefde*, een noodzakelijke eisch van de samenleving, als persoonlijke hoedanigheid der individuën, die den Staat vormen.

Hieruit blijkt, dat men de beide soorten van voorwaarden, „door welker vervulling de bij elkander wonende menschen het hoogste geluk bereiken kunnen", zoeken moet in de bovengenoemde zedelijke organen. Dit is een natuurlijk gevolg hiervan, dat 's menschen geest het werktuig is van de Zedenwet der Natuur, die Motor der beschaving (§ 39). Het is dus natuurlijk dat het uitoefenen der Welwillendheid, in *al* hare vertakkingen, een onmisbaar attribuut van den Staat is, want 's menschen bewustheid blijft van nature doordrongen van de waarheid, dat het in werking brengen van het zedelijk orgaan Medegevoel, ten allen tijde, onmisbaar is, zal het hoogste maatschappelijk leven bereikt worden. En, indien het waar

---

leed aandoen veranderde in het direct en indirect bewijzen van weldaden; het aangedane leed geschiedde nu zonder opzet en indirect. ADAM SMIT (*Theory of Moral Sentiments*) kwam deze waarheid zeer nabij toen hij inzag, dat het medegevoel, die edele, zichzelf bedwingende emoties deed ontstaan. — HERBERT SPENCER: *Morals and Moral Sentiments*. („Essays Speculative and Practical," p. 32).

is, dat de Welwillendheid niet gemist kan worden bij het instandhouden onzer maatschappij, dan wordt het, wanneer vrijwillige en onzelfzuchtige wederzijdsche hulp ontbreekt, de taak van het bestuur der maatschappij om de Liefde zoowel als het Recht te oefenen. Het *Publiek Recht* waarborgt aan iederen burger de veiligheid van persoon en goed. De *Algemeene Welwillendheid* zorgt voor het verkrijgen van verstandelijke en zedelijke opvoeding, en een rechtmatige kans van slagen in den strijd tegen de noodlottige gevolgen van bestaande en onveranderlijke onrechtvaardige toestanden in de maatschappij. De eene is even noodzakelijk bij het waarborgen van de algemeene veiligheid en het algemeen welzijn als de andere. De eene plicht is zonder den anderen niet volkomen. De eene plicht moet door den andere worden aangevuld.

Het stelsel der „Doctrinairen" scheen ijzersterk, maar wijl het vermogen ontbrak zich uit te zetten, sprong de theorie bij de eerste drukking der revolutie. In een zuiver rechtvaardig bestuur, door geen Welwillendheid verzacht, zouden, al kon het ook eenigen tijd duren, de levenssappen verdrogen, terwijl Welwillendheid alleen, zonder den consolideerenden invloed der Rechtvaardigheid eveneens tot ontbinding zou leiden. De Rechtvaardigheid vormt den romp van den Staat, de Welwillendheid brengt de levenskracht aan. In den gezonden Staat is in de handelingen van het Bestuur en van het Wetgevend Lichaam, Rechtvaardigheid met Welwillendheid vereenigd, en wanneer zij overtuigd zijn van de regelende en controleerende, vóórkomende en terughoudende, positief en negatief schikkende plichten van hun ambt, zullen zij de tusschenkomst van den Staat in het rechte spoor geleiden; mits zij zich kunnen ontdoen van abstrakte theorieën, onuitvoerbaar onder de bestaande maatschappelijke voorwaarden, en, onbevooroordeeld en oprechtelijk, de inspraak van het Geweten en het Medegevoel volgen — door het gezond verstand, die logica van het verstand en het gevoel vereenigd, toe te passen (§ 34).

Indien de leer van het instandhouden van het geschiktste op de maatschappij worde toegepast in dier voege, dat zij alleen het instandhouden van de industrieele meerderheid is,

dan beteekent zij eenvoudig den strijd tusschen kapitalisten en werklieden, zoowel als tusschen arme werklieden onderling; want de strijd om het bestaan, zooals die in de maatschappij gevoerd wordt, staat voor allen, zonder onderscheid, tusschen natuurlijke of financieele krachten, open; en daar geen beperking hoegenaamd op dit punt kan worden toegelaten in het systeem van onthouding van de staatswerkzaamheid des Heeren HERBERT SPENCER, spreekt het van zelf dat burgers, die dezelfde rechten hebben om partij te trekken van hun werkkracht, maar wien de financieele macht ontbreekt, geen de minste bescherming vinden in dat onthoudingsstelsel van den Staat, dat bepaalde werkeloosheid van den Staat is, en dat van hun standpunt onrechtvaardigheid van den Staat genoemd kan worden. Ongelukkig staan de kansen in de maatschappij niet voor *allen* gelijk, zelfs waar de zedelijke en verstandelijke ontwikkeling gelijk is. Zoolang zulks niet het geval is, en die ongelijkheid van kansen aan onrechtvaardige toestanden in de maatschappij geweten moet worden, welke door de vooruitgaande beschaving aan het licht treden, is het billijk het lijden te verzachten van die ongelukkige, arme burgers, die noch lui zijn nog slecht, maar wier ellende uit den abnormalen toestand der maatschappij ontstaan is. Waar zulke onrechtvaardige toestanden in de maatschappij niet kunnen worden verholpen, daar *moet* de Staat tusschenbeiden komen om georganiseerde overeenkomsten te verkrijgen, die kunnen trachten het kwaad, dat door den chronischen abnormalen toestand der maatschappij uit het vroeger krijgszuchtig karakter is voortgekomen te verminderen.

Dit is de Welwillendheid van den Staat, het onmisbare in het maatschappelijk leven, in zijn hoedanigheid als vereeniging van menschen, en geeft uitzettende kracht, levenskracht aan het ijzeren *doctrinaire* harnas van het onthoudingssysteem der Staatsrechtvaardigheid. Onmisbaar inderdaad, in den tegenwoordigen toestand der maatschappij, om een tegenwicht aan te brengen voor de chronische onrechtvaardigheid, het normale evenwicht zoo goed mogelijk te herstellen, en aldus het dreigend onheil eener omwenteling in de maatschappij te voorkomen,

waarbij dan werkeiijk „nieuwe onrechtvaardigheden zouden plaats hebben om het kwaad, door de oude onrechtvaardigheid veroorzaakt, te niet te doen."

Deze Welwillendheid van den Staat is de Staats-tusschenkomst, het *Staats-* of *Wetenschappelijk socialisme* genoemd, een onwelkome klank in het oor van den doctrinair, maar toch het eenige middel om het evenwicht in den verstoorden toestand der maatschapppij te herstellen. Het handelend optreden van den Staat, wanneer het gegrond is op oprechte Welwillendheid en Rechtvaardigheid vereenigd, is de natuurlijke verijdeling van die vernielende werking van het Communisme, Anarchisme en andere theorieën, die op de vernietiging der maatschappij uitloopen. Gevoed door de onderdrukkingen van dat onthoudingsbeginsel van het Staatsrecht zonder Medegevoel, doen zij ontzaglijk veel kwaad, daar zij inwendig voortwoekeren om die knellende ijzeren banden te verbreken, die wanhopige naäperijen zijn van het onttroonde krijgswettige karakter der oude maatschappij, en voeren zij, na het laatste overschot der christelijke beschaving in den stroom van het Atheïsme te hebben doen zinken, tot de barbaarschheid terug.

De Rechtvaardigheid alleen is niet voldoende om het geluk te verzekeren, want het ware geluk wordt verstaan en gevoeld door ieder zedelijk wezen, welke zedelijke organen de drijfveeren zijner handelingen zijn (§ 17). Rechtvaardigheid en Weldadigheid vereenigd vormen de deugd, en de deugd vormt den grondslag der beschaving. Het doel van het maatschappelijk leven is het geluk van het individu, en in verband daarmede het geluk van het grootste aantal individuën. Dit doel is de Leidstar van de Staatswerkzaamheid, de Politiek genaamd (§ 52).

STAATSWETENSCHAPPELIJKE SOCIALISME.

§ 78. *Socialisme* tegenover *Communisme.* — Vergeleken met den langen tocht, dien het menschelijk geslacht nog afleggen moet, is de beschaving nog zeer jong. De sociologie moet nog ernstige vraagstukken oplossen, voor het natuurlijk evolutie-

proces van het zedelijk organisme de ontwikkeling van 's menschen geest tot een goed einde heeft gebracht.

Er bestaan vele sociologische theorieën ten opzichte van een hervorming der maatschappij, maar allen, zonder uitzondering, zijn, wanneer zij haar oorsprong vinden in de Staathuishoudkunde, alleen op het stoffelijk element der beschaving gegrond.

Op de vredelievende theorieën, die haar uitdrukking vonden in de bekende socialistische plannen van de volgers van OWEN, ST. SIMON, FOURIER, CABET en in andere eenzijdig en kunstmatig gevormde soorten van menschlievend socialisme, die allen mislukten, volgde het *Socialisme* van het tegenwoordig overgangstijdperk in de maatschappij, met zijn meer beslist optredende richting en gereed programma. Er is een groot verschil tusschen het socialisme, en die œconomisch-revolutionnaire beweging, met haar uitgebreide en krachtige propaganda, het *Communisme* genoemd, dat een geheele omkeering der maatschappij wil, zonder rekening te houden met haar ingewikkeld organisme, hetwelk zich uit het menschelijk organisme ontwikkeld heeft. Het Communisme is de verdeeling van het bezit met of zonder verdeeling van den arbeid; is „den rechtschapen mensch berooven van hetgeen waarvoor hij gearbeid heeft, om het aan den nietswaardigen, die het niet verdiend heeft, te geven."

Die leer uitgaande van het beginsel: verdeeling van den rijkdom, eischt de algeheele omwenteling der maatschappij, welke alleen verkregen kan worden door zich meester te maken van de regeering of door regeeringloosheid of schrikbewind. Die ernstige toestand in het maatschappelijk evolutie-proces van het Staatsorganisme, waarvan het een abnormaal product is, verteert, gelijk alle abnormale uitwassen, de beste sappen van den stam en doet den boom kwijnen. *)

Het woord Socialisme is wel de dubbelzinnigste term in

---

*) De Communistische kolonie AMANA, in den Amerikaansche Staat *Jowa*, is een socialistisch genootschap dat 60 jaren stand hield, doch, daar het Communistisch kapitaal tot ƒ 60.000.000 is aangegroeid, thans met onderling goedvinden der 1800 inwoners of deelgenoten — wordt ontbonden — het geld verdeeld en kan ieder zijn weg gaan.

æconomische, verstandelijke of zedelijke philosofie gebruikt; want ieder altruïstisch systeem zou men socialistisch kunnen noemen, zoomede elke beweging op godsdienstig of maatschappelijk gebied, die ten doel heeft het welzijn van de menschheid in het algemeen te bevorderen. De arbeid van alle groote philantropische wijsgeeren, van PLATO tot HERBERT SPENCER — zoowel als elke handeling van het bestuur of de wetgeving, met het doel om de maatschappelijke abnormaliteiten in bedwang te houden, door de misdaad te verhinderen en anti-sociale zelfzuchtige daden gelijk de alles absorberende „*Trusts*" te wijzigen, zoomede het instandhouden van de altruïstische neiging der maatschappij. door het oprichten van menschlievende instellingen, en het bevorderen van het openbaar onderwijs, in één woord, alle zedelijke en stoffelijke maatregelen, die het algemeen welzijn van alle leden der maatschappij gelijkelijk bevorderen, d. i. volgens de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid vereenigd, behooren tot het gebied van Staatswetenschappelijk Socialisme (§ 77).

Hieruit blijkt dat met Staats-Socialisme volstrekt niet bedoeld wordt, ondersteuning door den Staat, ten koste van den staat, of door het berooven van kapitalisten, — dat beginsel van het Communisme, — maar alleen het op wetenschappelijken grond oplossen door de wetgeving, van sociologische vraagstukken, door de natuurlijke organen van den Staat. Dit Socialisme heeft niets met het Communisme gemeen, immers het verstoort de maatschappij niet, en ontneemt niemand wat hem toekomt; het tracht niet den rijke van zijn goed te berooven om de armoede, door verkeerd gegeven, misplaatste hulp te bevorderen; het vormt geen geheime genootschappen, die het Staatsorganisme bedreigen, maar trekt openlijk partij voor rechtmatige Staatswerkzaamheid, op altruïstischen grondslag gebouwd, in overeenstemming met al de functiën van het Staatsbestuur.

Zij, die het bevorderen, zijn geen demagogen, die uit partijzucht het volk tegen hun natuurlijk bestuur trachten op te zetten, evenmin is dit Socialisme een genootschap, dat de werkeloosheid, en het materialistisch zorgen-voor-zich-zelf in

de hand werkt, want het heeft met de nijvere, intellectueele, of zedelijke elementen der beschaving niet gebroken. Het doet aan de werking van een bijzondere voorzienigheid voor den werkman niet te kort, want het is niets anders dan een natuurlijke gevolgtrekking, gebouwd op de physische, verstandelijke en zedelijke bekwaamheden van den mensch, en tracht de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling der maatschappij zoowel als de stoffelijke te bevorderen.

Staatkundige vrijheid. — Wij hebben vroeger gezien (§ 57) hoe despotische besturen ter eene, en revolutionnair staatkundige partijen ter andere zijde, met zelfzuchtige doeleinden, het evenwicht van den Staat, dat altijd de natuurlijke maatschappelijke evolutie zoekt te bevorderen, verstoort. De zedelijke natuur van den volksvertegenwoordigende regeeringsvorm openbaart zich altijd in haar invloed op de ontwikkeling van het volksgeweten. Wanneer de volksvertegenwoordiging op verstandige wijze is saamgesteld, gelijk wij in §§ 54 en 55 hebben aangetoond, vertegenwoordigt zij het volksgeweten, en geeft aldus het middel aan om het verstoorde evenwicht tusschen de verschillende standen in de maatschappij en de staatkundige partijen in den Staat te herstellen. Het volksgeweten echter, hangt van de individueele gemoederen, waaruit het is saamgesteld, af; verstandelijke en zedelijke individueele beschaving vervormt, door haar onmiddellijken invloed op maatschappelijke toestanden, den Staat, en wederkeerig werkt de politiek van het Staatsbestuur op de ontwikkeling van het volk in het algemeen, d. i. op het vormen van het volksgeweten, dat, wanneer het de werkzaamheid van het vertegenwoordigend of wetgevend lichaam leidt, de Tijdgeest van het Recht (§ 33) heet.

Bij dien wederzijdschen invloed, zoo noodig voor den normalen groei van het Staatsorganisme, kan de *vrijheid van handelen* niet gemist worden, d. w. z. moet alle dwang, die uit arbitraire handelingen ontstaan is, vreemd aan het inwendig maatschappelijk ontwikkelingsproces, verdwijnen.

Dit zijn de beginselen van de maatschappelijke politieke vrijheid, maar politieke vrijheid kan, — gelijk 's menschen

vrije wil — de oorzaak zijn van vele maatschappelijke kwalen, en wanneer zij niet beheerd wordt door, en onder bedwang is van het zedelijk organisme, kweekt zij abnormale maatschappelijke toestanden, die, gelijk wij hierboven gezien hebben, de oorzaak zijn van het Communisme, het Anarchisme en andere theorieën, welke, daar zij zich van het natuurlijk einddoel der maatschappij afwenden, de vernietiging der maatschappij in de hand werken. Aldus kan zij, daar zij een vernielend zoowel als een opbouwend werktuig van het Nationaal Constitutioneel Staatsorganisme is, geen absolute vrijheid zijn, maar slechts een voorwaardelijke; want al is de politieke vrijheid onmisbaar bij de normale ontwikkeling van de maatschappij, toch kan zij, ten allen tijde, door ontaarding van het zedelijk element, de kiem der vernietiging worden voor die Staten, waar niet behoorlijk gezorgd wordt, dat de staatselementen in evenwicht blijven; die dus in geen gezonden toestand zijn, en zich niet ontwikkelen in overeenstemming met het vooruitgaande oordeel van het algemeen. In dergelijke Staten, is de vrijheid de bron der revolutie, die bevorderd wordt door het wantrouwen, hetwelk tusschen de rijke en de arbeidende klasse heerscht; want de laatste geen middelen ziende, haar toestand te verbeteren, overdrijft haar grieven en randt de onschendbaarheid van den eigendom aan. Aldus wordt de natuurlijke ontwikkeling der maatschappij dikwijls tegengewerkt, en het schijnbaar meest hechte systeem, in den loop der eeuwen ontstaan, met vernietiging bedreigd — ter eene zijde, door het despotisme van het bestuur en ter andere, door misbruik van staatkundige vrijheid, Om dit gevaar te bedwingen, heeft men een regelende macht noodig, en die vindt men in de alles omvattende kracht der maatschappij, het Staats-Socialisme genoemd, dat wij getracht hebben te doen kennen zooals het werkelijk is (§ 77).

Gelijkheid. — Het Staatsorganisme van den natuurlijken constitutioneelen regeeringsvorm, met zijn systeem van vrijen arbeid en mededinging, voor alle zedelijke en verstandelijke krachten van ieder individueel lid der samenleving — zoowel van arbeid als van kapitaal — is het gevolg van een natuur-

lijk evolutie-proces, dat alle eeuwen door heeft plaats gevonden.

Indien het communistisch denkbeeld „gelijkheid" verwezenlijkt kon worden, zou de wedijver, d. i. het vrije mededingen, van zelf ophouden te bestaan. Maar de wedijver, dat krachtig streven om het voorbeeld door anderen gesteld te evenaren of te overtreffen door geoorloofde middelen, d. w. z. volgens het geweten en het medegevoel, is de natuurlijke drijfveer der beschaving; zijn ontwikkelende invloed vertoont zich in de langzaam maar zeker opbouwende kracht van het maatschappelijk evolutieproces. Wordt hij verdrukt, dan treedt de anarchie op den voorgrond, die, door de elementen der beschaving te doen ontaarden, alle verdere ontwikkeling of verbetering stuit. Het natuurlijk gevolg zou zijn het terugstooten van de maatschappij tot den laagsten sport der beschaving, slechts weinig verheven boven den oorspronkelijken, onbeschaafden levenstoestand.

Zij, die zich verbeelden, dat hun politieke partij de maatschappij plotseling veranderen, en naar haar eigen inzicht vervormen kan, richten hun aanval tegen de werkzaamheden der natuur, en trachten op de puinhoopen der maatschappij hun kunstmatig gewrocht te plaatsen, hetwelk, daar het de levenskracht mist van een organisme uit de natuurlijke evolutie ontstaan, tegen de vernielende golven van 's menschen hartstochten niet bestand is.

Alle plotselinge omwentelingen in de maatschappij leiden, dit leert ons de geschiedenis, langs een bloedige baan tot maatschappelijken achteruitgang.

Zedelijke en Economische beginselen van den Arbeid.

§ 79. *De Samenwerking van Arbeid en Kapitaal. Staathuishoudkunde.* — Thans zijn wij gekomen tot de beschouwing van de arbeidsquaestie, d. i. het verband tusschen arbeid en kapitaal, het gewichtig maatschappelijk vraagstuk van het tegenwoordig geslacht en van nog menig geslacht na dit.

Het normale verband tusschen arbeid en kapitaal is werkvereeniging op gelijke voorwaarden. De eerste voorwaarde is

het waarborgen van de rechten van ieder dezer in het bijzonder, door de grieven van beiden weg te nemen, en dus het vaststellen van een systeem, waardoor, met erkenning van de onschendbaarheid van den eigendom, de arbeider zijn rechtmatig loon ontvangt.

Vele systemen zijn reeds voorgesteld geworden, maar geen enkel heeft aan het rechtsgevoel kunnen voldoen, daar zij van een eenzijdige beschouwing uitgingen, en de oplossing van het vraagstuk slechts bemoeilijkten; of zij helden naar het Communisme over, d. i. zij vroegen waarom enkelen zich in weelde baadden en de meerderheid arm was — of, de persoonlijkheid van den werkman uit het oog verliezend, beschouwden zij 's menschen werkzaamheid, d. i. zijn physieke energie, als iets waarbij vraag en aanbod de markt regelden.

Het communistisch standpunt ten opzichte van de arbeidsquaestie — dat zich eigenlijk meer bezig houdt met de vraag, hoe het kapitaal verdacht te maken, dan hoe den arbeid te verheffen — hebben wij reeds behandeld, toen wij hierboven een verklaring van het Communisme gaven. Wij willen ons nu eenige oogenblikken bepalen bij het andere standpunt — het exploiteeren van den arbeid van den mensch, de theorie van de erkende Staathuishoudkunde.

Het is duidelijk, dat die theorie omtrent 's menschen arbeid volstrekt niet overeenkomt met den aard van het maatschappelijk organisme, als een verzameling van menschelijke wezens, want de arbeid is zoowel op physisch als op intellectueel gebied een levend werktuig van dat organisme, en een der werkzame agenten van dit natuurlijk evolutie-proces. Hij is een oorzaak, geen gevolg; brengt voort, maar is geen voortbrengsel. Als zoodanig valt hij niet binnen den kring van markttermen, want de arbeid — de physische en verstandelijke energie van den mensch — kan niet gescheiden worden van het individu, en daar het individu productief is, kan het niet tegelijkertijd het product zijn; vandaar, dat het zoo dwaas is 's menschen werkzaamheid, onder de benaming arbeid, te rangschikken bij koopwaren, die men naar verkiezing kan gebruiken of laten staan; vandaar ook, dat elk systeem op die

veronderstelling gegrond, noodzakelijk mislukken moet. De praktische ondervinding bewijst dit voldoende. Wanneer er een koop gesloten wordt, heeft men alleen te maken met de werkelijke stoffelijke waarde van de waren in welke men handel drijft; het komt dan eigenlijk op geldelijke winst of verlies aan. Met de overeenkomst omtrent den arbeid is het anders gesteld; hier treedt de persoonlijkheid van den werkman op den voorgrond; men betaalt zijn arbeid, omdat hij zijn physieke kracht en intellectueele vaardigheid, het eenige kapitaal, dat hij bezit, ter leen geeft en met de rente van dat kapitaal zich zelf en zijn huisgezin, volgens het peil van de beschaafde maatschappij, onderhouden en opvoeden moet, op dezelfde wijze als de kapitalist van de rente van zijn geld leeft. Om iets te kunnen voortbrengen, moeten kapitaal en arbeid samenwerken, echter met deze in het oog vallende ongelijkheid van kracht, dat het *kapitaal in geld* niet vermindert en geen onderhoud kost terwijl het *kapitaal in arbeid*, dat uit de vermogens van 's menschen lichaam bestaat, gevoed moet worden en gekleed; — in het eerste geval is de rente netto winst, in het tweede, daarentegen, heeft er een onvermijdelijke en voortdurende korting van den interest, tot het onderhoud van het leven plaats, voor er van eenige winst sprake kan zijn. Daarom kan men de rente van het kapitaal van den werkman niet regelen volgens den marktprijs der productie, maar hangt zij af van de levenswijze, in overeenstemming met den actueelen toestand der beschaving. Het loon van den werkman moet geëvenredigd zijn aan den staat van beschaving der maatschappij waarin hij leeft; vandaar de haat van den werkenden stand eener beschaafde plaats wanneer, uit concurrentie, werklieden van mindere beschaving worden ingevoerd, wier geringere behoeften de concurrentie ongelijk maken, daar de physieke en zedelijke behoeften dier laatsten zooveel minder zijn, dan van den beschaafden werkman. De afschaffing der slavernij — die groote maatschappelijke maatregel van de Negentiende eeuw — en de daaruit voortgevloeide bewerking van plantages op beteren grondslag, hebben het verschil doen zien tusschen beschaafden en onbeschaafden arbeid.

Inkomstenbelasting. — *Wettelijke Rente.* — „Zoo iemand niet wil werken, dat hij ook niet ete", luidt de uitspraak beide van Christendom en Wetenschap, d. w. z. voor hen die wel kunnen, maar niet *willen* werken. Zij, die volstrekt niet werken *kunnen*, moeten door de Liefdadigheid worden ondersteund; maar zij, die werken kunnen en werken willen, hebben, in een beschaafde maatschappij, recht op iets meer dan liefdadigheid.

Somtijds kan het kapitaal zonder hulp van den arbeid in stand blijven en vermeerderen, wanneer men aandeelen neemt in staats-leeningen, zoodat men zonder eenige inspanning een kleine maar zekere rente trekt, terwijl de werkman van gebrek omkomt. In dat geval, verschaft de regeering werk voor het kapitaal ten nadeele van den arbeid, en daarom is het niet meer dan billijk dat het kapitaal, hetwelk niet tot industrieele doeleinde wordt aangewend, met een inkomstenbelasting bezwaard worde. Om dezelfde reden moest er een wettelijke rente — een maximum rente — worden vastgesteld voor het kapitaal, die niet gebruikt wordt om de industrie der maatschappij te bevorderen, teneinde te beletten, dat er van zulk een kapitaal woeker genomen worde, ten nadeele der industrie.

Arbeid, verstand en kapitaal vormen, als de voortbrengende elementen van den Staat, de factoren van den stoffelijken vooruitgang der beschaving. Van het niet-productieve kapitaal, moet dus, door de inkomstenbelasting, op andere wijze partij worden getrokken.

Wet op den Arbeid. — Wij hebben gezien dat de handenarbeid als een levend element in het maatschappelijk organisme is opgenomen, en met de andere productieve elementen der maatschappij, verstand en kapitaal, een onmisbare factor der beschaving is. Het volk, dat, in zijn strijd om het bestaan, den meest doeltreffenden arbeid, d. w. z. arbeid volgens intellectueele methode, aanwendt, bevordert het nationaal welzijn het meest. Is dit waar, dan spreekt het van zelf, dat het de plicht van den Staat is de physische en intellectueele arbeidskracht aan te kweeken.

Staathuishoudkundigen zijn dikwijls rijk geworden menschen, wier ondervinding op het punt van het arbeidersvraagstuk zeer

gering is, of volstrekt niet bestaat, en die het best vertrouwd met de genietingen van den overvloed, de vermeerdering van kapitaal als het hoogste belang beschouwen. Hoe en waarom, uit een sociologisch oogpunt, zulk een kapitaal in handen van enkelen, voor de maatschappij van weinig nut kan zijn, is een vraag, waarmede hun systeem zich niet ophoudt. Maar, de wetenschap hoe men rijk kan worden, leert men den mensch niet waarom de massa arm blijft; en het is een misdadig verzuim van hen, die invloed uitoefenen op de maatschappij, wanneer zij de middelen niet bestudeeren, waardoor welvaart onder de arbeidende klasse verspreid kan worden, of de oorzaken, die de verspreiding verhinderen, niet trachten op te sporen. De last van stilstand in den handel drukt het zwaarst op den werkenden stand, want deze stilstand belemmert industrieele ondernemingen. Wanneer het kapitaal tegen den storm wordt beschut en in staatspapieren en op andere veilige wijze wordt belegd, komt de ellende van het gebrek aan crediet en van de *malaise* in den handel den werkman ten kwade.

Hij, die met zijn physieke kracht werken moet om te kunnen eten, heeft geen ander eigendom, dan zijn lichamelijke kracht; deze is zijn geheele bezitting en hij heeft het recht van de maatschappij te vorderen, dit zijn eenig kapitaal in haar bescherming te nemen tegen alle mogelijke onderdrukking van de zijde van dat andere element der productie, zoodat hij tegen noodeloos verslijten gewaarborgd is, en zijn physische en zedelijke kracht zoodanig kan onderhouden, dat zij der maatschappij zelve ten voordeel kome. Indien hij, door bijzonder ongunstige omstandigheden, al zijn kracht moet aanwenden tot het onderhoud van zich en zijn gezin; indien hem, als gevolg van een onrechtvaardige regeling van den werkdag de noodzakelijke ontspanning van lichaam en geest ontbreekt; indien hij zonder rusten twaalf of veertien uren aan een stuk moet werken op een plaats, waar versche lucht en daglicht worden geweerd, of waar geen voorzorgsmaatregelen tegen ongelukken worden genomen; indien ook zijn kinderen moeten aan het werk gezet op een leeftijd, dat de ontwikkeling naar lichaam en geest niet kan worden verwaarloosd zonder gevaar voor de individueele

zeden en gezondheid — en zulks omdat het geringe loon der ouders hen daartoe dwingt, dan vertoonen zich, onder zulke omstandigheden, de onmiskenbare gevolgen in de physische, verstandelijke en zedelijke ontaarding van den werkenden stand, ten nadeele van de geheele maatschappij, want zonder een gezonden en tevreden werkenden stand, kan de rijke middelstand niet blijven bestaan, en is het kapitaal niet langer veilig. Bestaat er geen middel tegen de kwalen der maatschappij? Het eenige middel is, zooals wij reeds gezien hebben, Staatstusschenkomst, d. w. z. de wetgeving van den Staat moet maatregelen daartegen nemen, gegrond op Staats-Socialisme. Die maatregelen zouden op de volgende wijze geclassificeerd kunnen worden.

I. *Maatregelen tot bevordering van de zedelijkheid.* — Deze bestaan uit: (1) Het verbieden en bepaald afschaffen van de prostitutie. (2) Wetten, die den verkoop verbieden van bedwelmende dranken, opium, en alle mogelijke soorten van middelen, die tot opgewondenheid prikkelen, tenzij zij als geneesmiddel worden aangewend. Die maatregelen heeft men altijd beschouwd als de meest doeltreffende tot de zedelijke en stoffelijke verbetering van het volk in het algemeen, maar van den werkman in het bijzonder, omdat hij hulpeloos aan zoovele verzoekingen is blootgesteld. En toch, wat is er, in dit opzicht, ooit gedaan door de zoogenoemde verzorgers van het volk, de vertegenwoordigende wetgevers? Zoolang de vloek der ontucht niet van de maatschappij is weggenomen, zoolang die broeinesten van onzedelijkheid en armoede, de bordeelen en kroegen niet zijn opgeruimd, kunnen de scholen voor de verstandelijke ontwikkeling van de jeugd, en de godsdienstige en liefdadige instellingen voor ouderdom en jeugd, niet tegen den stroom inroeien. Gewettigde losbandigheid verijdelt elken invloed, zoowel van Godsdienst als van Onderwijs.

II. Tot de *Maatregelen* van *Stoffelijk* en *Oeconomisch belang* behooren: (1) Het wettigen en regelen van de Arbeidersvereenigingen door *Kamers van Handwerksnijverheid* (in den geest van de tegenwoordige Kamers van Koophandel) — als wettige raadgevende lichamen in het Bestuur, in die zaken welke den

arbeid betreffen. (2) Het aanstellen van bezoldigde *Opzichters van den Arbeid*, d. w. z. door het bestuur aangestelde personen, belast met de taak nauwlettend toe te zien op het getrouw nakomen van de wettelijke regeling van den arbeid, op de inrichting der fabrieken, winkels en werkplaatsen, en op het zorgen voor veiligheidsmaatregelen ten behoeve van de op voornoemde plaatsen arbeidende werklieden. (3) Het vaststellen van den *normalen werkdag*, d. i. van het maximum getal uren, die een werkman in 24 uren voor het dagloon zal mogen werken; dien dag te regelen naar den aard van het werk, in dier voege, dat de normale werkdag korter zij, bij het bewerken van stoffen schadelijk voor de gezondheid, en ook bij bijzonder vermoeienden of gevaarlijken arbeid. (4) Het oprichten van een *Pensioenfonds voor den Werkman*, waartoe hij verplicht wordt bij te dragen; dit onder beheer der Kamers van Handwerksnijverheid te plaatsen; de wetten en statuten van die fondsen zouden door de regeering moeten worden goedgekeurd, op dezelfde wijze als die van levensverzekering-maatschappijen en andere gewettigde instellingen. (5) Regeling omtrent den *arbeid van vrouwen en kinderen*. Die regeling zou moeten bepalen welk soort van werk vrouwen of jongens onder de 16 jaren zouden mogen doen — zoodat zij verhinderd werden fabriekswerk te verrichten boven hun kracht en schadelijk voor de gezondheid — en ook het verbod om kinderen, jongens beneden de achttien jaren en vrouwen van welken leeftijd ook, des nachts of des Zondags te laten arbeiden. Ook zou er een bepaalde rusttijd van ten minste 2 uren, tusschen de verdeeling van den arbeid moeten worden vastgesteld. En verder, moesten alle vrouwen ten minste 4 weken voor en na haar bevalling van alle werk worden vrijgesteld. (6) Bij die beschermende maatregelen moest men dan nog *verplicht onderwijs* voegen, in openbare scholen, — voor jongens tot hun veertiende en voor meisjes tot haar twaalfde jaar — en daarna vakonderwijs in handelsscholen. (7) Het vaststellen van een wettelijke rente, als een maximum interest voor het verschaffen van kapitaal, gebruikt om den arbeid, den handel of de nijverheid te bevorderen. (8) Het *regelen van het arbeidsloon* voor handenarbeid

door de Kamers van Industrie, die de Arbeidersvereenigingen moesten vervangen.

Staathuishoudkundigen, die beweren, dat het onmogelijk is door wetgeving een minimum loon, voor verschillende soorten van handenarbeid te bepalen, hebben deze meening op de valsche stelling gegrond, dat de arbeid, evenals koopwaar afhankelijk is van vraag en aanbod, en staatslieden, de aldus aangegeven richting volgende, hebben geweigerd wetten te maken, die ten doel hadden het evenwicht tusschen de drie elementen van stoffelijk welzijn, nam. verstand, kapitaal en arbeid, te herstellen.

Met groote kosten voor den Staat worden er ter kweeking van het verstand scholen opgericht; met nog veel grooter kosten worden er door den Staat publieke werken ondernomen, om de vermeerdering van het kapitaal te bevorderen; maar wat wordt er door tusschenkomst van den Staat gedaan om het voornaamste element, physischen arbeid, te beschermen en krachtig te maken? Dat levend element van maatschappelijken vooruitgang — hetwelk ieder mensch in 't bijzonder, voor den tijd doet verouderen — hetwelk niet verwaarloosd kan worden, zonder het zedelijke element van het Staatsorganisme te benadeelen, laat men eenvoudig door de handelswet van vraag en aanbod regelen, of door de wet, waaraan het communisme den Staat tracht te onderwerpen. Waar er maatregelen genomen worden om het zedelijke en intellectueele in den mensch te verbeteren, daar mag de rechtvaardige bescherming van physischen arbeid niet worden nagelaten. Kan de Staat niet buiten voortbrengenden gezonden arbeid, dan moet hij ook logische middelen aanwenden om den arbeid te bevorderen. Woeker wordt, door een bij de wet vastgestelde rente, binnen zekere perken gehouden; even goed moet het inkomen van den werkman beveiligd worden door een, bij de wet vastgesteld, minimum arbeidsloon. De noodwendig ingewikkelde aard van het onderwerp maakt, misschien, een wet op het arbeidsloon moeilijk; in die moeielijkheid zou echter voorzien kunnen worden, door de wettelijke ingestelde Kamers van Handwerks-Industrie het arbeidsloon tijdelijk te laten bepalen.

Armoede tegenover *Staathuishoudkunde.* — Wij hebben reeds gezien, dat de wetenschap der Staathuishoudkunde maatschappelijke vraagstukken niet behandelt, tenzij om theoretische bespiegelingen te houden over de regels, volgens welke enkelen rijk kunnen worden. Tot haar gebied behoort niet het groote vraagstuk omtrent de oorzaken, die de menigte arm doen blijven, al werken zij ook mede in het proces dat enkelen verrijkt. De Heer HENRY GEORGE deed, in zijn werk „Progress and Poverty" onderzoek naar de oorzaken van industrieele depressie en naar de toename der armoede, die gelijken tredt houdt met de vermeerdering van den rijkdom, „Mijn doel is," zegt hij, „de wet op te sporen, die de armoede aan den vooruitgang verbindt, en het gebrek doet toenemen in dezelfde mate als de weelde." Wij erkennen dat, vooral in de groote industrieele middelpunten, waar de Heer GEORGE zijn ervaring opdeed, de vooruitgang van enkelen de overigen vaak in armoede laat, en dat men dikwijls de grootste armoede, zoowel op zedelijk als op stoffelijk gebied, naast de grootste opeenhooping van rijkdom ziet. Maar die toestand is niet de wet van de maatschappij: integendeel hij is een inbreuk op de natuurlijke wet der ontwikkeling, een schending van de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid, die, door het natuurlijk evenwicht van onpartijdige samenwerking der drie elementen van stoffelijken vooruitgang: Arbeid, Verstand en Kapitaal te verstoren, dezen abnormalen toestand der maatschappij veroorzaakt.

De hoofdoorzaak van de armoede en het zedenbederf is het gemis aan bescherming van den arbeid door Staatswerkzaamheid; geen opportunisme, maar Staatswerkzaamheid, gegrond op Staats-socialisme, de in de vorige afdeeling beschreven Staatstusschenkomst. (§§ 77 en 78).

Het doel van de staathuishoudkunde is de vermeerdering van den rijkdom — d. i. van het bezit van allerlei soorten van middelen om materialistische genoegens te verkrijgen, zoolang men ze volgens den marktprijs beoordeelen kan. Gevolgelijk beheerscht zij niet de hoogst oeconomische politieke plichten van den staat, het staats-socialisme, dat zich in practische sanitaire regelingen openbaart, in het tegengaan der prostitutie,

der speelhuizen, van den verkoop van sterken drank, en van andere geoctrooieerde verleidingen tot anti-oeconomische uitspattingen, die oorzaken van den ondergang van den werkman, in de groote fabrieksplaatsen. De uitspattingen worden in de hand gewerkt door de weelde, en door het *laisser faire* van de doctrinaire staathuishoudkunde. Aldus is het ontbreken van Staatssocialisme, met zijn maatregelen, op Rechtvaardigheid en Welwillendheid gegrond, de oorzaak dat „de vooruitgang vergezeld gaat van de armoede" en „het gebrek vermeerdert naarmate de weelde toeneemt," en dat armoede en gebrek het deel zijn van den werkman, en vooruitgang en rijkdom dat van den kapitalist.

De Staathuishoudkunde laat al die belangrijke vraagstukken omtrent den intellectueelen en zedelijken toestand der maatschappij onbeantwoord; de sociologie, daarentegen, die wetenschap der natuurlijke evolutie van het staatsorganisme, heeft ze in onderzoek genomen en ze, onder de benaming van staatssocialisme onder hare bepalingen gerangschikt.

Co-operatie. — Dus is Staatssocialisme de term voor de sociologische zijde van de staathuishoudkunde, wanneer deze beoogt de ontwikkeling der maatschappij, door het zedelijk organisme van 's menschen geest, dat dan de verdeeling van den rijkdom regelt. Het is een hoogere sport in de maatschappelijke ontwikkeling, en houdt gelijken tred met het evolutie-proces, dat door den strijd tusschen de zedelijke organen van 's menschen geest en de zelfzuchtige dierlijke natuur van den mensch ontstaat (§ 76). Het stelt, in de plaats van de wet op het arbeidsloon, de wet der co-operatie, waaronder begrepen is, alle werkvereeniging ter bevordering van eigen hulp door eerlijken arbeid en eerlijken handel, zoowel handenarbeid als geestesarbeid; winst en verlies *gelijkelijk* te verdeelen onder hen, die ze produceeren, in overeenstemming met tevoren vastgestelde reglementen van co-operatie-contract.

Co-operatie wil niet zeggen gelijkheid van maatschappelijken toestand voor ieder individu, maar *billijkheid* — d. i. Rechtvaardigheid en Welwillendheid vereenigd — in alles. Als zoodanig is de *eerlijkheid* de basis van alle co-operatie in de

beschaafde maatschappij — want wanneer de werkvereeniging een vereeniging van schelmen is, om het publiek te bestelen en te bedriegen, of een vereeniging om de algemeene schatkist, door misplaatste bescherming van staatswege, te plunderen, is zij gelijk alle georganiseerde bedriegerijen een misdaad, strafbaar voor de wet, en staat dus buiten de maatschappelijke wet der co-operatie.

Handelsvrijheid tegenover *Protectie.* — Wij hebben hierboven gezien, dat het in de tegenwoordige gesteldheid der maatschappij onmogelijk is, zonder staatswerkzaamheid en wetgeving, verbetering te brengen in den toestand van physischen arbeid. Maar, het blijkt ook, dat het arbeidersvraagstuk niet is opgelost door het uitvaardigen van een wet, al zij er ook veel gewonnen dat een normale werkdag is vastgesteld en de arbeid van vrouwen en kinderen geregeld. Alleen dan wanneer, gelijk wij hierboven hebben voorgesteld, de arbeid door de wet worde in bescherming genomen, de kapitalist den werkman als zijn medemensch behandelt, en de werkman den kapitalist niet meer als zijn natuurlijken vijand beschouwt, maar hem acht als zijn onmisbaren mede-arbeider in de nationale industrie, en wanneer, tengevolge van het uitroeien der noodlottige verleiding van herbergen en publieke huizen, de werkman zich zedelijk en stoffelijk verbeteren kan — zal de nationale industrie zich tot haar normalen toestand ontwikkelen, en de maatschappij een groote schrede zijn vooruitgegaan op den weg der beschaving.

Maar hier staat een leeuw op ons pad: — het spook van internationale competitie, dat den goedkoopsten arbeid eischt, verspert ons den weg naar een beteren toestand, dien wij door een wet op den arbeid meenden te verkrijgen. De vrees voor buitenlandsche mededinging weerhoudt ons dien nationalen vooruitgang verder uit te werken en wij worden gedwongen ons aan het *protectionisme* te onderwerpen, — dat onder de valsche leus, verbetering van de financiën van den Staat, voorwendt de binnenlandsche industrie te kunnen volmaken, door alle concurrentie van het buitenland te weren. Werk echter het vraagstuk eens uit en gij zult zien, dat die vrees voor *inter-*

nationalen concurrentie niets anders is dan het alternatief, onzen werkman af te beulen tot stomp wordens of tot verzet toe, of het kapitaal door zware invoerrechten op buitenlandsch fabrikaat schadeloos te stellen voor de groote verliezen, geleden door de voornoemde verbetering van den toestand van den werkman. Hier wordt het Protectionisme van het Kapitaal tegenover het Nationaal Protectionisme van den Arbeid geplaatst; aan het alternatief valt niet te twijfelen.

Maar ook waar de Staatswerkzaamheid nooit is aangewend, om den toestand van den werkman te verbeteren, en depressie van prijzen de oorzaak heet van laag arbeidsloon, roept men luide om het Protectionisme, om de nationale industrie te doen herleven — d. w. z. hoogere prijzen voor de producten te verkrijgen. Dus, in elk geval, het Protectionisme, hetzij als vergoeding voor het kapitaal — wegens de wet op den arbeid — hetzij om hooger loon voor den werkman te verkrijgen, door het opvoeren van den prijs der productie. Van die twee motieven, schijnt ons het eerste nog het verkieslijkst; als het protectionisme bestaan moet, dat het voortkome uit maatregelen door den Staat genomen om den toestand van den werkman te verbeteren; met andere woorden, eerst protectie van den arbeid en dan, indien het onvermijdelijk is, invoerrechten ter vergoeding van het kapitaal, — maar laten wij ons niet door den protectionist *quand-même* doen wijsmaken, dat er een tak van industrie bevorderd kan worden, door het weren van de concurrentie der *handelsvrijheid*. De zoogenaamde „Fair-trade" protectie is bedrog, een zeer doorzichtig bedrog zelfs, want ieder weet wel, dat het opleggen van invoerrechten door gouvernementen een fiscale maatregel is, aangewend of uit nooddwang, om op de eene of andere wijze aan geld te komen, desnoods door het trekken van wissels op de energie van de nationale nijverheid — of eenvoudig om kapitalisten te believen, door hun de concurrentie met den arbeid gemakkelijker te maken. Als *„fair-trade"*, door invoerrechten den prijs van de te beschermen producten voor den nationalen verbruiker doet stijgen, is hij eigenlijk een valsche maatregel, immers, hij drukt het meest op hen, die moeielijk den verhoogden prijs voor het betere buitenlandsche

fabrikaat betalen kunnen, dus op den werkman zelf, wiens industrie door den maatregel heet beschermd te worden. Deze bescherming is echter weer bedrog; want de menschen willen nu eenmaal buitenlandsche waren koopen, zoo die beter zijn dan het eigen fabrikaat, en zijn ze dat niet, welnu dan doet haar mindere qualiteit van zelf alle concurrentie ophouden, ook zonder invoerrechten — zoodat, bij slot van rekening, de protectie door invoerrechten de nationale nijverheid niet beschermt, noch den werkman en evenmin het product; en dit is het grootste bedrog, want het is bewezen, dat het protectionisme geen bescherming is, en de zoogenaamde „*fair-trade*" een onrechtvaardigheid.

Het schijnt dat de naijver van den werkman er eenige voldoening in vindt, hooge invoerrechten te zien heffen van de goederen, die hij met bitterheid en wanhoop uit buitenlandsche fabrieken ziet aanvoeren; goederen, die hij zelf had kunnen vervaardigen, en wier vervaardiging hem voor gebrek zou hebben behoed. Maar moet de oorzaak van zijn ellende in de handelsvrijheid worden gezocht? Helpt het protectionisme *hem?* In weerwil van hooge invoerrechten en in weerwil van zijn verzet zullen buitenlandsche fabrikaten de markt blijven overstroomen, indien hun betere qualiteit den prijs waard is. Het bewijs hiervan ziet men in de steeds toenemende inkomsten der *invoerrechten* in die landen, waar men met of zonder den roep *fair-trade* het protectionisme heeft. Verstaat de voorbijgestreefde werkman, die zoo luide om hooge invoerrechten roept, waardoor hij zich verbeeldt zijn ambacht te redden, het antwoord op de eenvoudige vraag: — Op wien drukken die extra belastingen het meest, en ten wiens behoeve wordt het offer gebracht?

Dus blijkt de leeuw op ons pad, bij nadere beschouwing, slechts een steenen leeuw te zijn, een beeld van de belemmerende werkelijkheid van het protectionisme, hetwelk, in plaats van een levende werkzame macht tot verdediging en bescherming, niet anders is dan een hinderpaal op den weg der beschaving. Maar gelukkig is die steenen leeuw, die onzen voortgang belemmert ook een wegwijzer, die ons waarschuwt tegen zelfzuchtig partijbelang, en die juist daar op het pad staat waar dit

den openbaren weg van Staatsrechtvaardigheid en welwillendheid, den weg van het gezond verstand van den Staat, kruist. Even als het gezond verstand, hetwelk *gezond* nationaal zelfbehoud voorstaat, niets te maken wil hebben met het bedriegelijk protectionisme dat, terwijl het 's lands schatkist vult met geld onzen eigen verbruikers afgezet, de massa schade doet, door het stoffelijk belang van enkelen te bevorderen, — zoo verzet ook het Staats-socialisme zich tegen het beschermen van het kapitaal door invoerrechten, tenzij de arbeid tegelijkertijd door Staats-tusschenkomst worde beschermd.

Het gezond verstand van den Staat heeft vrede met een *directe* bescherming d. w. z. door subsidie uit de schatkist — voor de eene of andere bijzondere nationale onderneming, wanneer zij, hetzij als nationale nijverheid of als nationale handel, de noodige krachten verzamelt om het strijdperk van vrije concurrentie met andere nationaliteiten met eere te betreden. Hoewel dergelijke staatswerkzaamheid tot misbruik zou kunnen leiden, wanneer de drijfveer veeleer Welwillendheid dan Rechtvaardigheid is, heeft zij ten minste deze verdienste, dat het een eerlijk optreden is, vrij van sophistische knoeierijen, en dus een maatregel, die niet bevreesd is voor openhartige, oprechte en duidelijke argumenten: maar het bedriegen door protectionisme onder de leuze „fair-trade" is een abnormale maatregel, die alleen verdedigd kan worden door een zuiver opportunisme, en nog wel een noodlottig opportunisme, want zijn poging om een praktisch middel tegen de maatschappelijke kwaal, industrieele depressie, te vinden, is volkomen mislukt. Alleen onbeschaafde volken kunnen nog, door het verbod van het gebruik van machines, den arbeid beschermen, zoolang de wegen in zulk een slechten toestand blijven, dat er geen andere middelen van vervoer mogelijk zijn dan de pakdrager en de kruiwagen.

Het protectionisme is dus eigenlijk of een bewijs dat de beschaving teruggaat, of een slechte politieke maatregel; alleen te verdedigen wanneer het een tijdelijke gelegenheidsmaatregel is om den ellendigen toestand der schatkist te verbeteren. En zelfs, in dit laatste geval toont het duidelijk aan, dat de nationale wetgeving in handen is van een partij met klein-

geestigen naijver behept, of met een zelfzuchtige valsche staatkunde, die den moed niet heeft het volk, volgens het logisch en rechtvaardig beginsel van de inkomstenbelasting, een *directe belasting* op te leggen en de handelsvrijheid de gelegenheid te laten eene gezonde nationale industrie te ontwikkelen.

De Tijdgeest van het Recht.

§ 80. *Het Recht.* — Wij hebben in het tweede Hoofdstuk, dat over de beginselen van het Recht handelt gezien, dat het Recht uit nationale gewoonten ontspruit, die op hare beurt uit den Nationalen Tijdgeest van het Recht zijn ontstaan (§ 33), — d. w. z. uit het denkvermogen van de zich langzamerhand ontwikkelende individueele gemoederen waaruit de maatschappij is samengesteld — en die dus de objectieve uitdrukkingen of openbaringen geworden zijn van het subjectieve begrip Rechtvaardigheid en Welwillendheid. Wanneer die gewoonten door den vooruitgang der beschaving de ethisch-wettelijke verplichtingen zijn geworden, welke de gedragsregelen voor de individueele samenleving in de maatschappij vormen, heeten zij het *Recht* (§ 40).

Wanneer het Recht van den Staat uitgaat, is het een Staatswerkzaamheid, en heet *Wetgeving* en daar het uit het begrip Rechtvaardigheid en Welwillendheid ontstaan is, is het blijkbaar gegrond op het beginsel van het Staats-socialisme, zooals dat hierboven beschreven is.

Daar de Wetgeving een Staatswerkzaamheid is, gegrond op het Staats-socialisme, komen wij tot het besluit, dat, door de wetten van den Staat, diens Tijdgeest van het Recht wordt gekend, als de steen waaraan, in den normalen toestand der Maatschappij, de beschaving kan worden getoetst (§ 41).

Gelijk wij vroeger gezien hebben (§ 62) is het uitsluitend recht van wetgeving en rechtspleging in alle zaken binnen het grondgebied van den Staat — met zekere wijzigingen ten opzichte van de burgers en onderdanen buiten zijn grondgebied — een wezenlijk oppermachtig recht van den Staat; immers de wetgeving van het land heeft een grooten invloed op het

onderlinge verkeer der Staten, en dus op de algemeene ontwikkeling der beschaving. Al de individuën binnen het grondgebied van den beschaafden Staat, vreemdelingen zoowel als eigen onderdanen en burgers, hetzij zij er hun domicilium hebben of er slechts tijdelijk verblijf houden — met enkele uitzonderingen door verdragen bepaald, of door de gebruiken van internationale wellevendheid, of bepalingen van het Privaatrecht, gewettigd — zijn aan de wetgeving, de rechtspraak en het gezag van de wetten van den Staat onderworpen. Gevolgelijk hebben zij gelijke rechten op bescherming, en kunnen dezelfde aanspraak maken op de onschendbaarheid van persoon en eigendom, en op vrijheid in het uitoefenen van hun beroep; daarom behoorden de gerechtshoven van een beschaafden Staat voor den vreemdeling evenzeer toegankelijk te zijn als voor den eigen onderdaan, zoodat ook hem, overeenkomstig het Recht en de gewoonten, recht geschieden kan *).

Het Recht van een beschaafden Staat kan in de volgende hoofdafdeelingen verdeeld worden, nam. het Publieke Recht (*jus publicum*), het Personen-Recht (*jus personarum*) en het Privaat Recht (*jus privatum*).

Het *Publiek Recht* bevat de regeling omtrent de constitutie, het koningschap, de staatsregeling, de financiën, de algemeene behandeling van de in- en uitwendige staatszaken, en de zorg voor de zedelijke welvaart der onderdanen en burgers (*Staatsangehörigen*). Bij het Publiek Recht behooren de hierboven in §§ 50—61, onder het hoofd: „De Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm", behandelde onderwerpen.

Het Publiek Recht bestaat uit: *het Staatsrecht*, *het Strafrecht*, (waarin ook de Politie-Verordeningen begrepen zijn), *het Handelsrecht* en *het Zeerecht* †). Bij het systeem van het Publiek Recht behoort ook de Burgerlijke en Crimineele Wetgeving, de regeling van het Verhoor. de Rechtspleging, en de uitspraak in juridische zaken van Gerechtshoven (*ordinatoriæ litis*). Onder den algemeenen titel van het Publiek Recht

*) HUGO GROTIUS: *Dutch Jurisprudence*, Hoofdst. XIII, Sec. III.

†) Wat het Internationaal Zeerecht en Handelsrecht betreft, waag ik het den lezer te verwijzen naar mijn *Manual of International Law*, *General-Index*.

wordt ook het Internationaal Recht gerangschikt, hetwelk de gegevens der beschaving bevat in de afdeelingen 63—75 beschreven, als de vereeniging van Maatschappelijke Organismen of het uitwendig Maatschappelijk leven.

Het *Staatsrecht* bevat die wetten, welke de fondamenteele regelen vaststellen omtrent wat men het Staatsburgerrecht (*jus civitatis*) noemt, en de voorwaarden waarop vreemdelingen genaturaliseerd kunnen worden; hieronder is ook begrepen de regeling omtrent de Volksverhuizing, het Domicilium in andere landen, en de verbanning van burgers of onderdanen (§ 44); zoomede het recht van Asyl en van het domicilieeren van Vreemdelingen, d. w. z., de beginselen, volgens welke het vreemdelingen vergund in den Staat ongehinderd door te trekken of er zich te vestigen, en de gevallen waarin zij geweerd, over de grenzen gezet of verwijderd mogen worden. Tot het gebied van het Staatsrecht behoort ook het oplossen van vraagstukken omtrent Exterritorialiteit, d. i. alle bijzondere vrijstellingen en privilegiën aan vreemdelingen en hunne corporatiën binnen het grondgebied van den staat, geschonken. Deze en andere, meer in het bijzonder den omgang met vreemdelingen betreffende zaken, behooren eigenlijk tot het Internationaal Privaat Recht *).

Het *Personen-Recht* bepaalt den wettelijken status van het individu, met betrekking tot zijn persoonlijken stand, leeftijd, beroep, afkomst, bloedverwantschap en erfopvolging; het bevat de bepalingen omtrent de inschrijving van geboorten, van huwelijken en echtscheidingen, van sterfgevallen en de formaliteiten daarbij in acht te nemen; zoodat de daarop betrekking hebbende wettelijke gevolgen, rechten en verplichtingen door den respectieven persoonlijken status verkregen, worden vastgesteld. Het Personen-Recht bepaalt verder de beginselen volgens welke men roerende en onroerende zaken ook wel lichamelijke en onlichamelijke zaken genoemd — bezitten kan. Het Personen-Recht eindelijk bepaalt welke macht het individu

*) Voor verdere toelichting omtrent Nationaliteit, Asyl en Uitlevering, Domicilium, Naturalisatie, Emigratie en Verbanning van burgers en onderdanen, en Exterritorialiteit, moet ik weder verwijzen naar mijn voornoemde »*Manual of International Law*." Uitgave *Martinus Nijhoff*, te 's-Gravenhage.

bezit om testamentaire beschikkingen te maken ; en dc verhouding waarin de persoon staat tegenover het privaat recht, d. i. de macht, die hij bezit om wettelijke maatregelen te nemen en beschikkingen te maken, met de verplichtingen, die aan de rechten en zaken beantwoorden.

Terwijl het Staatsrecht de betrekking bepaalt waarin de persoon zich bevindt tegenover den Staat, beheerscht het Personen-recht zijn natuurlijken status en de wederzijdsche verhoudingen der personen, die tezamen leven, zoowel in als buiten het huisgezin.

Het *Privaat Recht* is de term waaronder begrepen zijn de beginselen, volgens welke de bijzondere belangen der personen geregeld zijn; ten opzichte van zaken en rechten, en de verplichtingen die daaraan beantwoorden (*res, jura, obligationes*); het omvat de *Wet der Contracten*, d. i. de rechten en verplichtingen *ex-contractu* en de wetsbepalingen omtrent de rechten en aanspraken op roerende en onroerende goederen; de schikkingen die daaruit voortvloeien en de middelen waarop rechten in het algemeen, volgens de wet, kunnen worden geëerbiedigd, uitgevoerd of verwezenlijkt.

Het Personen-recht en het Privaat recht vormen tezamen het *Burgerlijk Recht* (*jus civile*) met de daarbij behoorende wetgeving, rechtspleging en rechtspraak, Dit recht omvat het *Internationaal Privaatrecht* (*jus gentium privatum*), d. i., dat gedeelte van het Algemeen Internationaal Recht, hetwelk niet de onderlinge verhouding der staten, maar de van tijd tot tijd voorkomende private aangelegenheden tusschen de individueele leden van den eenen en de wetten van den anderen Staat regelt (§ 67) *).

Het Staatsburgerrecht (*jus civitatis*) is het constitutioneel vermogen door de Politieke Nationaliteit, (§ 44) en in enkele gevallen ook door het domicilium, verkregen, om deel uit te maken van het bestuur en de wetgevende macht van den Staat; vreemdelingen zijn dus van die rechten buitengesloten; wat echter het Burgerlijk Recht (*jus civile*) aangaat wordt er

*) Het Internationaal Privaat-Recht is in mijn voornoemde *Manuel of International Law* behandeld. Vol. I. Chapter X. §§ 50—87.

zelden onderscheid gemaakt tusschen vreemdelingen en ingezetenen.

Het Strafrecht. — Gelijk wij hierboven gezegd hebben, het Strafrecht van een Staat houdt gelijken tred met zijn Nationale rechtswetenschap. De wetgevende en juridische macht van een staat strekt zich uit tot alle misdaden door personen binnen het grondgebied gepleegd, zoowel inboorling als vreemdeling, met die uitzonderingen evenwel, welke in bijzondere gevallen volgens de beginselen van het Internationaal Recht of krachtens Internationale verdragen bepaald zijn, gelijk b. v. de zoogenaamde Exterritorialiteit en de Consulaire jurisdictie *).

In enkele bijzondere gevallen strekt die macht zich ook buiten het grondgebied van den staat uit, nam. 1. Ingeval van bepaalde en door de wet verboden misdrijven, gepleegd tegen de rust, de in- of uitwendige veiligheid van den staat, tegen zijn algemeene inzettingen van handel, binnen- en buitenlandsch crediet, en zijn door de wet gewaarborgde financieele instellingen, — waar of door wien ook zulke misdrijven zijn gepleegd, — indien de overtreder binnen het rechtsgebied van den staat aangetroffen wordt, of zijne uitlevering is geschied. 2. In geval van overtreding van de wetten op den Handel en de Zeevaart, door eigen onderdanen elders gepleegd. 3. In geval van misdrijf, welk ook, gepleegd, onverschillig waar, door een onderdaan tegen een medeburger, zoo zij beiden hun domicilium in hun geboorteland hebben, al vertoeven zij ook tijdelijk in het buitenland. 4. Ingeval wanneer — onafhankelijk van de vraag omtrent hun domicilium — moord of andere grove vergrijpen en zware misdrijven gepleegd zijn, onverschillig waar, door een onderdaan tegen medeburgers of vreemdelingen, of door een vreemdeling tegen burgers, wanneer de schuldige binnen het grondgebied van den staat wordt gevonden, of zijne uitlevering is geschied; mits de schuldige voor dezelfde zaak niet reeds is veroordeeld door het daartoe bevoegde gerechtshof van den vreemden staat, binnen welks gebied het te behandelen misdrijf is gepleegd geworden. In het algemeen

*) L. C., Vol. I., Chapter IX §§ 45—49.

is de overtreding, waarvoor uitlevering. volgens uitleveringsverdragen wordt gevraagd en verkregen, evenzeer strafbaar voor de wet van den overtreders eigen land; gevolgelijk heeft een staat — wanneer hij die soort van misdrijven, door zijn onderdanen in andere staten gepleegd, strafbaar maakt door de eigen wet — volgens dit beginsel, het recht den eisch tot uitlevering van eigen onderdanen te weigeren. 5. In geval van misdrijven gepleegd aan boord van een Staatsschip, dat onder de militaire vlag vaart van den staat, in welk gedeelte der wereld ook, hetzij op de groote wateren of binnen het grondgebied van andere staten, en zonder aanzien van den persoon, die aan zulk een misdrijf schuldig is. 6. In geval van misdrijven gepleegd aan boord van schepen, (koopvaardijschepen), tijdens het schip in de open zee is; in de territoriale wateren van andere staten, eveneens van alle daden, betrekking hebbende op de inwendige tucht van het schip, en, wanneer zulks door een verdrag bepaald is, ook van andere gespecificeerde overtredingen door de leden der respectieve bemanningen gepleegd. 7. In geval van zeeroof en van hetgeen door de wetten van den Staat als zeeroof wordt beschouwd. Het Volkenrecht (*jus gentium*) behandelt als zeeroof ook die handelingen, waarover iedere Staat gelijkelijk recht heeft rechtspraak uit te oefenen — in rechten te vervolgen en te straffen, zonder aanzien van de vraag omtrent nationaliteit of de plaats waar de zeeroof heeft plaats gehad; dergelijke overtreders van de Natuurwet en het Volkenrecht zijn vogelvrijverklaarden. en hebben, als zoodanig, geen wettelijk recht op Staatsburgerschap. Volgens dit beginsel heeft elke Staat, overal, het recht den slavenhandel met geweld te onderdrukken.

In het Burgerlijk Wetboek en in het Strafwetboek zoowel als in de wetten omtrent de wijze van Procedeeren, en de regeling der Gerechtshoven, welke de wijze vaststellen waarop Juridische vraagstukken (*ordinatoriæ litis*) van beschaafde staten worden beslist, vindt men ook zekere clausules, die de beginselen bepalen, volgens welke de gerechtshoven van een Staat, *wettelijke konflikten* behandelen moeten, welke van tijd tot tijd ontstaan tusschen de wetten, welke betrekking hebben

op de handelingen in andere landen, en die van den Staat zelf, welke hetzelfde onderwerp behandelen. De Internationale gebruiken, ten opzichte der met elkander in strijd geraakte wetten, vormen wat het Internationaal Privaat recht genoemd wordt, gelijk wij hierboven gezien hebben (§ 67).

Het door een souvereinen Staat bezeten recht van Wetgeving en Rechtspleging, strekt zich uit over alle personen binnen zijn gebied, natuurlijk met uitzondering van die gevallen, welke vallen in de termen van het Internationaal Privaat Recht en wel in dezelfde mate als zijn eigen rechtspleging zich in het andere gebied uitstrekt. Deze zijn uitzonderingen op den algemeenen regel van nationale rechtspleging en worden door een bijzonder internationaal verdrag bepaald; *) als de voorwaarden van exterritorialiteit en Consulaire Jurisdictie, hierboven genoemd, — of zij zijn algemeen aangenomen gewoonten van het Internationaal Verkeer en der Diplomatie, nam.: 1. Ten opzichte van een regeerenden Vorst of Hoofdpersoon van een anderen Staat en zijn gevolg, wanneer hij bij het afleggen van een bezoek, eenige dagen binnen het gebied doorbrengt. 2. Van de vertegenwoordigers van andere staten en de leden hunner gezantschappen. 3. Van oorlogsschepen van bevriende mogendheden, wanneer zij de tot een vreemd gebied behoorende wateren binnenkomen. 4. Van de gewapende macht eener bevriende mogendheid, wanneer zij door het gebied van den bevrienden Staat trekt, met de stilzwijgende of bepaaldelijk verleende toestemming van dezen laatste. 5. Van buitenlandsche koopvaardijschepen en hunne bemanning, in de, in het bijzonder door een verdrag aangewezen, of door de beleefdheid, in overeenstemming met de Nationale gebruiken, geëischte gevallen.

De theorie van het Strafrecht. — Een der voornaamste takken van de Jurisprudentie, als Strafrecht of Code Pénal bekend, vormt, wanneer die in overeenstemming is met den Nationalen Tijdgeest van het Recht, — d. w. z. met het te voorschijn treden

*) De Internationale Commissie tot regeling van gevallen van *Internationaal Privaat Recht* heeft hare belangrijke taak dezer dagen volbracht. Internationale Verdragen hierop zullen nu wel volgen.

van de ontwikkeling van het zedelijk Organisme der menschen waaruit de maatschappij is saamgesteld — de wezenlijke gegevens der beschaving. Die willen wij nu beschouwen.

Elke daad, die uit een zedelijk oogpunt slecht is, wordt ook door het Strafrecht eener beschaafde samenleving beschouwd slecht te zijn, en is strafbaar voor de crimineele rechtspleging van een beschaafden Staat, wanneer de gevolgen van zulk een gedrag of zulk een daad schendingen zijn van de altruïstische beginselen der individueele samenleving — d. w. z. een bijzonder lid, of de maatschappij zelve, als een maatschappelijk- of staats-organisme aantast. Dit is de algemeene verklaring van *Misdaad*; de openbaring van een gedrag gedreven door onzedelijke hartstochten, begeerlijkheid, gierigheid, eerzucht, wraakzucht of andere zelfzuchtige neigingen. Misdaad is dus de tijdelijke onderdrukking van de zedelijke organen door de zelfzuchtige dierlijke neigingen in den mensch. Het doel der straf is het met geweld onderdrukken van die hartstochten in den misdadiger, zonder de individueele zedelijke organen te dooden. Dit doel moet bij het straffen der misdaad altijd in het oog gehouden worden, en niet alleen dan, maar ook bij de rechtsvordering, en bij het behandelen der zaak van den beschuldigde; gelijk wij later zien zullen, wanneer wij de Wet der Procedure behandelen — d. i. de wijze der rechtspleging in strafzaken.

De doodstraf. — Wij hebben vroeger gezien (§ 18) dat, volgens de theorie van den *vrijen wil* en de *beweegredenen tot de daad*, het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch, wanneer het in haar normalen toestand is, nooit geheel van zedelijke organen ontbloot kan zijn, zoodat de mensch, in een beschaafde maatschappij, in normalen toestand, altijd voor zijn daden *aansprakelijk* blijft, en dat men om dezelfde reden nimmer aan de *verbetering* van een misdadiger mag wanhopen. Uit het eerstgenoemde gezichtspunt volgt de toepassing van *rechtvaardigheid* en het andere eischt *barmhartigheid*. De verantwoordelijkheid van 's menschen vrijen wil en zijn wederoprichting na den val door den vernieuwden invloed van zijn Zedelijk Organisme, vormen te zamen den grondslag van het Strafrecht, hetwelk zoowel het medelijden als het geweten raad-

pleegt. Die beginselen vormen de *Theorie van de Strafwet en van de Wet der Procedure* eener beschaafde maatschappij; — d. w. z. den wetenschappelijken grondslag voor de omschrijving van de overtredingen, en met deze overeenstemmende toepassing van straf, en voor de *ordinatoriæ litis* van de Crimineele Rechtspleging. Uit die stellingen komen wij tot het *principium juris*, dat de rechtspleging bij het opsporen en straffen van misdaden niet alleen het onderdrukken van het kwaad in de maatschappij wil, maar ook het bevorderen van het *goede*. Alleen op dezen grondslag is het der Crimineele Rechtspleging mogelijk met de ontwikkeling der maatschappij gelijken tred te houden; want het volk, welks strafrecht alleen op het nemen van wraak is gegrond, kan geen aanspraak maken op den naam van een zedelijk beschaafd volk *).

De *lex talionis* van het barbaarsche tijdperk van de geschiedenis der menschheid is volstrekt niet in overeenstemming met het doel der rechtvaardigheid, maar in strijd met de beschaving, die afhangt van het ontwikkelende Zedelijk Organisme. In overeenstemming met de inspraak der waarheid en der rechtvaardigheid, van het menschelijk gevoel, en van de onuitwischbare rechten der menschheid, — is het doel van de *straf* voor alle overtredingen tegen de constitueerende beginselen der maatschappij of haar leden, *vergelding*, door correctioneele beteugeling, als boete voor de misdaad. Zij moet dus de misdaad beteugelen en den misdadiger verbeteren; maar tegelijkertijd is zij, — een verbeteringsdoel hebbende, — ook een voorzorgsmaatregel, — juist omdat zij tegen het kwaad en zijn gevolgen waarschuwt. Die kenteekens geven aan het Strafrecht een ernst en waardigheid, die waarlijk wel buiten de onnatuurlijke hulp der doodstraf kan. De afschrikkingstheorie, die ten doel heeft anderen door vreesaan-

*) „Het Crimineele Recht is van het hoogste gewicht en daarom moet er ook nauwlettend zorg besteed worden aan het vormen en toepassen van het Recht. Het moet gegrond zijn op duurzame, gelijke en algemeene beginselen; en altijd in overeenstemming zijn met de inspraak der waarheid en der rechtvaardigheid, van het menschelijk gevoel en van de onuitwischbare rechten der menschheid. — HENRY JOHN STEPHEN, Serjeant at Law, *New Commentary on the Laws of England.*

jaging van de misdaad terug te houden, heeft die uitwerking niet. Toen men bemerkte, dat de openbare voltrekking van de doodstraf het volk veeleer verdierlijkte, dan van de misdaad afschrikte; en toen de beschaving een afkeer begon te krijgen van die barbaarschheid, kwam men den afschuw van het volksgeweten en het medelijden halverwege tegemoet, door den boosdoener binnen een besloten ruimte de doodstraf te doen ondergaan. Maar dit vergelijk tusschen beschaving en barbaarschheid voldoet niet aan het zedelijk organisme der maatschappij. De verontschuldiging, dat „men den misdadiger verhinderen moet nog meer kwaad te doen, door hem ter dood te brengen," is een even ongerijmd argument als het geeselen en het in het publiek ter dood brengen onvoldoende afschrikkingsmaatregelen waren — want indien wij ons van de boosdoeners moeten ontslaan door ze uit te roeien, waar zal de beul moeten ophouden? Dat de doodstraf geen afschrik inboezemt en niet van het kwaad weerhoudt, is een feit; dus is zij nu niets anders dan een door den mensch genomen maatregel van straf, volgens het beginsel der *lex talionis*. Het onderscheid van personen, plaats, tijd, provocatie of andere omstandigheden verzwaart of verzacht de overtreding, zoodat *wedervergelding* nimmer een behoorlijke maatregel van het Recht kan zijn. De zwaarte der straf kan nooit bepaald worden volgens de onherroepelijke *lex talionis*; aan de beslissing van de wetgevende macht moet worden overgelaten, zulke straffen op te leggen, die door de wetten der natuur en der maatschappij gebillijkt kunnen worden, en het meest geschikt schijnen om aan het doel: „verdere misdrijven te voorkomen," te beantwoorden. De oorsprong, de zwaarte en de soort van de straf moeten dus in de Wetten der Natuur en der Maatschappij gezocht worden, en die wetten zijn een bewijs, dat de eenige ware voorzorgsmaatregelen tegen maatschappelijke overtredingen in de zedelijke ontwikkeling van 's menschen geest te zoeken zijn. De galg predikt geen zedelijkheid, en de vrees voor de doodstraf heeft de onbedwingbare hartstochten van den mensch niet kunnen betoomen. Wanneer men niet tegelijkertijd het gemoed ontvankelijk maakt voor den invloed der Zedelijkheid,

kan geen door den mensch opgelegde straf der maatschappij ten goede komen. De doodstraf is zelfs geen straf; zij is een boete, maar zonder de zedelijke vrucht der verzoening. De akelige rijen slachtoffers van het schavot, die in de Aziatische landen dagelijks ter strafplaats worden gevoerd, zijn ontzagwekkende bewijzen, dat de doodstraf, evenals alle wedervergelding, het volksgevoel verhardt, maar geenszins heilzame vrees inboezemt. In de plaats van de misdaad te verhinderen, belemmert zij de beschaving; de beul bevordert de beschaving niet; dat doet alleen het zedelijk organisme van den mensch. Het geweten verzet zich tegen die verschrikkelijke vergelding evenzeer als het medegevoel, want stel eens, dat een onschuldige is ter dood gebracht, en er dus geen uitzicht is op herstelling of rehabilitatie, wie is dan aansprakelijk voor het onschuldig vergoten bloed? — de rechter en zijne verkeerde behandeling der zaak, of de wetgeving, die haar gebied te buiten ging? Het is duidelijk, dat in de Zedenleer der *Beschaving* de Doodstraf niet bestaanbaar is.

Codificatie. — De noodzakelijkheid, die met de ontwikkeling der beschaving zich bij alle beschaafde volken hoe langer hoe meer doet gevoelen, om aan allen, die binnen het grondgebied wonen, gelijkelijk, nauwgezet, goedkoop en snel recht te verschaffen, is de openbaring van den Tijdgeest van het Recht, welke zich, in overeenstemming met de ontwikkeling van het volksgeweten, vormt (§ 33). Wat in de eerste plaats noodig is om het doel te bereiken, is de *Codificatie* van de Wetten van den Staat, d. i., het systematisch rangschikken van de Wettten en gewoonten, uit de ontwikkeling der maatschappij ontstaan. *) Daar alle hierboven genoemde gedeelte van het Recht een eigen systeem hebben, gevormd door de beschaving en den natuurlijken aanleg van het volk, hebben allen een eigen Code, die even zooveel gegevens der beschaving vertegenwoordigen; maar geen vertegenwoordigt de openbaring van het Zedelijk Organisme van het volk in die mate

*) Wat er, tot bevordering der beschaving, op die wijze geschieden kan, ziet men in de codificatie van Engelsch-Indische Wetten, volgens westersche gebruiken, in 1872 tot stand gekomen.

als de Code van het Strafrecht, die, daar hij van al de gedeelten van het Recht (*jus*) de beste openbaring is van den Tijdgeest van het Recht, hier in het bijzonder zal worden behandeld.

Strafwetgeving. — In overeenstemming met de voornoemde beginselen, bij welker licht men den aard der misdaden en straffen moet beschouwen, wordt de Strafwetgeving in twee hoofdstukken verdeeld, — nam. I Wetboek van Strafrecht (*Code Pénal*), die de omschrijving van de misdaad bevat, en van de straf voor iedere overtreding in het bijzonder, en II *Wetboek van Strafvordering*, behelzende de voorschriften omtrent de wijze waarop misdrijven opgespoord en bewezen, en de misdadigers veroordeeld worden — met andere woorden, de voorschriften omtrent de wijze waarop het Recht wordt uitgeoefend.

I. — *Het Wetboek van Strafrecht* (*Code Pénal*). — Van alle wetsontwerpen kan men in een beschaafden staat het minst buiten de codificatie van het strafrecht. Dit Wetboek, waarin de misdaad omschreven, en de daarmede in verband staande straffen genoemd en toegekend worden, moet het geheele onderwerp, waarover het heet te handelen, omvatten; hij is niet maar een opsomming van bestaande wetten en gebruiken, maar moet het geheele Recht, d. i., de gewoonten uit vroegere toestanden der maatschappij tot ons gekomen, en tot geschreven recht geworden, zoomede de verschillende wettelijke bepalingen uit onsamenhangende besluiten van de Wetgevende Macht voortgesproten — intrekken of herzien, volgens de Rechtswetenschap, voortgesproten uit den Tijdgeest van het Recht. Maar vooral moeten de zoogenaamde „*Case* of *Judge-made laws*" tot systematische voorschriften worden gerangschikt, omdat deze de *precedenten* zijn, d. w. z., de rechterlijke uitspraak in soortgelijke of bijna soortgelijke gevallen, maar door verschillende rechters gedaan, in verschillende gemoedstoestanden, en in verschillende trappen van intellectueele ontwikkeling — m. a. w., in geringere beschavingstijdperken. Waar de codificatie van het strafrecht nog niet heeft plaats gehad, wordt, door den onzekeren toestand van de jurisprudentie, een geheel onverdiend wetenschappelijk gewicht aan de *precedenten* ge-

hecht; hetgeen te meer te betreuren is, daar die door den rechter gemaakte wetten — *Judge-made laws* — dikwijls verspreid zijn in een groot aantal folio's van rapporten, zonder dat men ooit een poging heeft in het werk gesteld, ze tot een wetgevend systeem te rangschikken.

Indien volledigheid van den Code Pénal onmisbaar is voor de kennis van het volk, dan is zulks nog te meer het geval ten opzichte van het duidelijk omschrijven van misdrijven; hetwelk, om door het volk begrepen te worden, in eenvoudigen en duidelijken stijl, vrij van noodelooze rechtsgeleerde termen moet geschieden. Alleen dan wanneer wetten, volgens het gezond verstand, d. w. z., volgens het verstand en het gevoel vereenigd, gevormd zijn, en het welzijn van den staat beoogen — d. i. hetgeen door de welwillendheid zoowel als door de rechtvaardigheid als het welzijn van den staat wordt beschouwd — kan men, met recht, verwachten, dat geen enkel redelijk lid der maatschappij onbekend zal zijn met hetgeen door de wet als misdrijf wordt veroordeeld — in geen enkel geval, zelfs niet ten aanzien van het geringste vergrijp. Een wet, die als onwrikbare grondregel; „*Ignorantia juris, quod quisque tenetur scire, neminem excusat*", heeft, moet inderdaad gegrond zijn op de inwendige bewustheid van goed en kwaad, door de zedelijke organen geweten en medegevoel den mensch ingeprent, welke ook ons gezond verstand (34) beheerschen. Dit is de natuurlijke toetssteen van alle theorieën omtrent de Crimineele Rechtspleging, aangezien het de oorsprong van het Recht zelf is. Wanneer men zich dus naar het gezond verstand richt, kan men, met behulp van duidelijke en korte, bekende taal, in eenvoudige en korte bewoordingen, alle wetten omschrijven, en, uitgaande van den wensch door allen begrepen te worden, den rechtsgeleerden tekst waarborgen tegen overstelping met een noodelooze opeenhooping van uitdrukkingen — dien afschrikwekkenden omhaal van woorden der zoogenaamde rechtsgeleerde termen.

Dus houdt een Code Pénal, herzien met het oog op den actueelen Tijdgeest van het Recht der maatschappij, wanneer hij een volkomen systeem van duidelijke bepalingen vormt,

gelijken tred met den vooruitgang der beschaving. De gegevens voor zulk een Code zijn de volgende: 1. — Het onderscheid maken tusschen misdrijven tegen *de maatschappij* en tegen *den persoon*. Een vergrijp tegen de persoonlijke rechten van een individueel lid der maatschappij is, wanneer het vergrijp niet tegelijkertijd de *algemeene* rechten der individueele samenleving of het altruïstische beginsel der maatschappij benadeelt (hetwelk, gelijk wij hier boven gezegd hebben, de definitie is van misdaad), *een misdrijf tegen den persoon*. Is het feit een misdrijf tegen de maatschappij, dan eischt deze dat het kwaad volgens hare wetten gestraft wordt; het misdrijf tegen den persoon daarentegen moet goed gemaakt worden, door het herstellen van het geschonden recht, hetzij *in natura*, hetzij door vergoeding. Misdrijven tegen de *maatschappij* behooren tot het gebied der Crimineele Rechtspleging, ons tegenwoordig onderwerp — misdrijven tegen den *persoon*, echter, tot het gebied van het Burgerlijk Recht (*jus civile*) met zijn eigen rechtspleging. 2. — De aansprakelijkheid van den mensch ten opzichte van de misdaad. Wij hebben reeds gezegd, dat 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme in normalen toestand, nimmer geheel van zedelijke indrukken ontbloot kan zijn, zoodat, in een beschaafden staat, iedere persoon, die een zedelijk-verstandelijken graad van ontwikkeling bereikt heeft, voor zijn daden aansprakelijk is. Gevolgelijk bestaat de verantwoordelijkheid niet bij individuën, wier zedelijke organen in abnormalen toestand van ontwikkeling verkeeren, dat is: in den geestestoestand van *ontoerekenbaarheid* in § 12 beschreven. Wanneer de geest, beide op zedelijk en physisch gebied, ongeschikt is een zedelijken of verstandelijken indruk te ontvangen, is het *Ego* ontzeteld, en daar de wil dan niet door het verstand wordt beheerscht, is het individu niet voor zijn daden aansprakelijk; zulken zijn de jeugdigen van jaren, de ideoten en de krankzinnigen, d. i., kinderen beneden de 7 jaren, en menschen die door onontwikkelde of gebrekkige geestvermogens onbewust zijn van het misdadige van het door hen gepleegde feit. 3. — Straffeloosheid door verzachtende omstandigheden. Behalve de moreele en physische ontoereken-

baarheid, zijn er nog bijkomende omstandigheden, die, tot op zekere hoogte de overtredingen verontschuldigen; deze zijn onwetendheid, vergissing, dwang, zelfverdediging en andere toevallige omstandigheden, door de feiten te bewijzen. 4. — Verantwoordelijke overtreders van de wet worden verdeeld in *Hoofddader*, d. i., de volstrekte volvoerder van de misdaad, met hem die de misdaad heeft vergemakkelijkt, bevorderd of er toe aangezet — *zonder wier hulp het misdrijf niet had kunnen volvoerd worden* — en *medeplichtige*, die wel niet geholpen heeft het misdrijf te volvoeren, maar er toch in betrokken is geweest, *wiens hulp*, echter, *niet onmiddellijk noodig was tot het volvoeren van het misdrijf*, hetwelk zelfs plaats had kunnen grijpen zonder de inblazing, de aanmoediging of de hulp van den medeplichtige. 5. — Het verdeelen van de misdaad in: misdrijven tegen personen, tegen zaken, tegen het bestuur en de openbare macht, tegen de rechtspleging, de rust, de algemeene gezondheid en de politie; tegen den handel en de volkshuishoudkunde, tegen de algemeene zedelijkheid en den godsdienst, en tegen het Volkenrecht. 6. — De voorschriften omtrent het Beteugelen van de misdaad.

II. — De tweede tak van de Crimineele Jurisprudentie — d. i., *Wetboek van Strafvordering* — het ten uitvoer brengen der bepalingen van het Strafrecht, behelst de regeling omtrent de wijze, waarop misdrijven moeten worden opgespoord, bewezen en gestraft. De gegevens van dien Code zijn de volgende. 1. — De middelen om het plegen van misdrijven te voorkomen. Het doel van de Crimineele Jurisprudentie is de misdaad te verhinderen, niet de misdaad uit te lokken en daarna te straffen; want verlokking tot het plegen van de misdaad is ze aanmoedigen en bevorderen. Dit beginsel van de Strafvordering moet altijd door de met het opsporen en in rechten vervolgen belaste ambtenaren worden in het oog gehouden, zullen zij het zedelijk welzijn der maatschappij bevorderen. 2. — De wijze waarop misdrijven opgespoord en rechtsingang verleend moet worden; welke personen er belast moeten worden met het opsporen en straffen der misdrijven, het voorloopig verhoor van den beschuldigde en van de getuigen. 3. — Het Gerechtshof,

bestaande uit een rechtslichaam van ten minste drie rechters en den Griffier, vertegenwoordigt de Gerechtigheid van den Staat, d. w. z. van de Welwillendheid en de Rechtvaardigheid van het maatschappelijk organisme, de Staat genoemd (§ 48), terwijl de Procureur-Generaal of de Officier van Justitie, — als het Openbaar Ministerie den Staat vertegenwoordigt, en het toepassen van de, door de wet bepaalde straffen voor de overtreding van de wet eischt, — dus de eischer is, tegenover den beschuldigden overtreder als verdediger; om dezen laatsten een rechtvaardige kans te geven, wordt hij bijgestaan door een rechtsgeleerden adviseur, òf door hem zelf gekozen òf hem ambtshalve door het hof toegevoegd. Tusschen deze strijdende partijen beslist de Gerechtigheid van den Staat. 4. — De dagvaarding van den beschuldigde, om zich *persoonlijk*, tegenover de duidelijk omschreven, begrijpelijke en bepaalde *Akte van Beschuldiging* van den Officier van Justitie te verantwoorden; het verhoor van den beschuldigde en van de getuigen, van weerszijden, te leiden door den President van het verzamelde Hof, terwijl de Griffier aanteekening houdt van iedere vraag en elk antwoord. Het Contradictoir verhoor *(Cross-examination)* is geoorloofd, mits het zich tot de met de zaak in verband staande feiten bepaalt; beide partijen — de beschuldigde of verdediger zoowel als de Officier van Justitie — hebben het recht een getuige te wraken, om door de wet bepaalde redenen; het Hof beslist of de bezwaren der partijen ten opzichte van de geloofwaardigheid van den getuige geldig zijn. De getuigen moeten vóór het verhoor een eed afleggen, maar van den beschuldigde zal men geen eed mogen eischen, want indien hij in contradictoir verhoor genomen wordt of met de getuigen van weerszijden geconfronteerd, moet hij het recht hebben zooveel te voegen bij hetgeen hij reeds gezegd heeft, om dit nader toe te lichten. Het zedelijk gevoel van den beschuldigde moet worden opgewekt; te dien einde moet het Hof, als vertegenwoordiger van de Gerechtigheid van den Staat, doeltreffende woorden van vermaning en waarschuwing tot den beschuldigde richten, om in zijn gemoed de bewustheid van de zedelijke verplichting, om de waarheid en niets dan de waarheid te zeggen, te doen

ontwaken, zonder in het minst — door bedreigingen, pijn veroorzakende of vrees verwekkende middelen — een gedwongen in plaats van een vrijwillige bekentenis uit te lokken. Aanvaarding van schuld is op zichzelve nog geen voldoend bewijs om den beschuldigde te veroordeelen; er moet daarenboven nog een direct of feitelijk bewijs zijn van de waarheid zijner zelfbeschuldiging; want om het Recht met Rechtvaardigheid te oefenen, moeten de feiten bewezen zijn, aleer de wet op oordeelkundige wijze op de zaak kan worden toegepast. 5. — Het *Vonnis*. Het Hof, bestaande uit een verzameling van rechters, spreekt, na een feitelijk verhoor, bij meerderheid van stemmen het oordeel uit. Het vonnis moet bevatten: — vooreerst, de uitspraak omtrent het schuldig of onschuldig van den beklaagde volgens de bewezen feiten, — deze moeten nauwkeurig worden omschreven, en de bevestiging der getuigen, volgens het gezond verstand; ten tweede, een duidelijke omschrijving van het misdrijf waaraan hij schuldig wordt bevonden, en ten derde, de *toepassing van de wet*, volgens de vereischten van de zaak. Het vonnis is dus het besluit waartoe men gekomen is, in hoever het *Geschreven Recht* op de zaak toepasselijk is; dit besluit moet voortkomen uit goed onderzochte feiten en beproefde overleggingen; het moet bij de openbare zitting van het verzamelde Gerechtshof, in tegenwoordigheid der partijen d. w. z. van den beklaagde en van het Openbaar Ministerie, worden voorgelezen. 6. — *Apèl* en *Herziening* van het Vonnis. 7. — Vermindering van straf, Kwijtschelding en Begenadiging. 8. — Uitvoering van het Vonnis.

Dit zijn de, uit het gezond verstand — zooals dit door de zedelijke organen van 's menschen geest gevormd is — geputte, voornaamste gegevens tot het opstellen van een Code van Strafvordering, die na den Code Pénal, het voornaamste bestanddeel is van het Publiek Recht van een beschaafden staat. Daarin vindt de Nationale Tijdgeest van het Recht zijn besten vertegenwoordiger; aan den ingang van den tempel der Gerechtigheid zweert hij de Wedervergeldingstheorie af, *) en verbindt zich Menschelijkheid met Gerechtigheid te vereenigen.

*) „Mij komt de wraak toe, Ik zal het vergelden, zegt de Heer." (Rom. XII: 19).

De bewijzen moeten gegrond zijn op een onbevooroordeeld onderzoek der *feiten*, in tegenwoordigheid van den beklaagde. Aldus is het verhoor van den beschuldigde een daad van rechtvaardigheid, voortspruitende uit de zedelijke verplichting van den Rechter, om den misdadiger in de gelegenheid te stellen lucht te geven aan zijn bezwaard geweten, door een volledige bekentenis van zijn misdrijf af te leggen, en er boete voor te doen door de welverdiende straf te ondergaan. Op deze wijze wordt het doel van de Crimineele Jurisprudentie bereikt, en de straf door de zedelijke organen goedgekeurd. Maar onzedelijk is het overtuigings-systeem, door de zoogenaamde *jury trial*, want daarin is het den beklaagde feitelijk verboden zijn eigen onschuld te bepleiten, of de inspraak van zijn geweten te volgen en bekentenis af te leggen van zijn schuld.

Een Rechtspraak, waarbij het den beschuldigde verboden is iets te zeggen, waarbij hij niet bevoegd is en ook niet gedwongen kan worden zijn eigen zaak te bepleiten — een strafvordering, gedurende welker verloop de misdadiger zich of hoe langer hoe meer verhardt, of eenvoudig iemand is die belang heeft bij den uitslag van twee fijne spelers — is, in Crimineele zaken, onzedelijk, zoowel als onverstandig; want het redelijk doel der straf wordt niet bereikt, en het maatschappelijk uitzicht, nam., dat het een voorbehoedmiddel tegen latere misdrijven moet zijn, gaat, door de treurige verharding van het gemoed van den misdadiger te niet, juist omdat de vrije werking van zijn zedelijk organisme onderdrukt wordt.

De Engelsche *trial by Jury* is een overblijfsel uit vroegere tijden, dat toen van veel waarde is geweest. Het was een der eerste, met goed gevolg bekroonde pogingen tot vrijheid in den maatschappelijken individueelen strijd tusschen den vazal en zijn leenheer. Het recht van den vazal om „alleen door zijns gelijken te worden veroordeeld", werd hem verleend als een vergoeding voor maatschappelijke ongelijkheid van stand. Tegenover het wantrouwen. dat, onder het régime van oppermachtig bestuur en despotische edelen, door de verschillende standen van dezelfde maatschappij onderling werd gekoesterd, was de rechtbank der gezworenen een hoogst belangrijke waarborg

tegen het willekeurig berooven van vrijheid, door de hoogere standen; zij was een soort van voortdurende politieke „*certiorari*" of „*habeas corpus cum causa*", hetwelk het volk tegenover de tot hoogere standen of vijandelijke partijen behoorende rechters bezat. Maar, na eeuwen van vooruitgang in maatschappelijke ontwikkeling, en van groei van het Natuurlijk Constitutioneel Bestuur, zijn de voor het leven aangestelde rechters met door de wetgeving vastgesteld inkomen of emolumenten volkomen onafhankelijk van het verschil van stand, en van de regeering, die door de volksvertegenwoordiging wordt in bedwang gehouden. Daar de vooruitgang der beschaving onafhankelijke rechters beide op maatschappelijk en intellectueel gebied heeft voortgebracht, onderwezen in de rechtswetenschap waaraan zij zich geheel wijden, heeft de rechtbank der gezworenen geen *raison d'être* meer, en kan zij gerust worden afgeschaft. In het juridisch systeem van „*the single judge*", waarin de uitspraak, wat het bewijs der feiten betreft, geheel afhangt van het gevoelen van een enkelen persoon, kan het geweten van den rechter zich veilig achter het oordeel der jury verschuilen; maar juist daarin ligt het gevaar; de jury toch is voor haar uitspraak niet verantwoordelijk, en ook niet aan de wet der getuigen gebonden, en daarenboven is, in strafzaken, de uitspraak der jury beslissend, en kan men van haar niet in hooger beroep komen. *)

Waar echter het hof uit een lichaam van betrouwbare,

*) „In elke civiele zaak, hoe gering de belangen ook zijn, hebben de strijdende partijen het onomstootelijk recht een herziening van de uitspraak te vragen. Daarom s het moeielijk te begrijpen, volgens welke beginselen het Engelsche Recht, eigenlijk een nieuw onderzoek, in strafzaken, verbiedt, en waarom, indien een jury uitspraak doet, door opgewondenheid of vooroordeel, domheid of vergissing ingegeven, die tastbaar dwaas en onrechtvaardig is, er voor den persoon tegen wien zij gericht is geen herziening of appèl mogelijk is. Hij wordt misschien ter dood veroordeeld, van zijn vrijheid beroofd, eerloos verklaard, in omstandigheden en vooruitzichten geruïneerd, en toch blijft hem niets anders over dan een verzoek om gratie — een gratie die, zelfs indien zij verleend wordt, den verongelijkte of onschuldige niet rehabiliteert, maar tot hem komt als een gunst, en nog wel zoo onlogisch mogelijk als *vergiffenis*: vergiffenis voor een misdrijf, dat hij niet heeft gepleegd." — EDWARD DILLON LEWIS: *A Draft Code of Criminal Law and Procedure*. Preface p. 30.

bekwame en onafhankelijke *rechters* bestaat, moet het oordeel over de feiten en de daaruit voortvloeiende uitspraak van schuldig of niet schuldig, natuurlijk volgens de wet der getuigenissen, aan de beslissing van het volle gerechtshof worden toevertrouwd; zoodat de geheele rechtspleging, — nl. het opsporen der feiten, zoowel als het toepassen der wet, — aan de bevoegdheid van het gerechtshof worde overgelaten, met het doel om aan *allen*, zonder onderscheid van rang of stand, gelijkelijk, nauwgezet, goedkoop en snel recht te verschaffen, in overeenstemming met de eischen eener zedelijk vooruitgaande beschaving.

De zoogenaamde „*habeas corpus ad subjiciendum*" van het Engelsche Recht, is een middel tegen onwettige inhechtenisneming en wel door een, ten gunste van den beklaagde in enkele gevallen en op bijzonder verzoek, gegeven bevel, van een hooger gerechtshof aan een lager, waarin de gevangene gedagvaard wordt, voor het hoogere gerechtshof te verschijnen, *ad faciendum subjiciendum et recipiendum* — om te doen, zich te onderwerpen aan, en te ontvangen, — wat de rechter of het hof, van wien of van hetwelk zulk een dagvaarding is uitgegaan, in dat geval zal beslissen. Er bestaat, echter, een betere waarborg tegen het onwettig in hechtenis nemen of gevangenhouden, in die staten, waar de Crimineele Code den duur, de oorzaak en de zwaarte der gevangenisstraf duidelijk omschrijft, — wanneer, waarom en op welke plaats het gevangenzetten van den persoon wettig is, binnen het rechtsgebied van den Staat. Waar geen arrestatie kan plaats hebben dan op een, a priori, geschreven dagvaarding van het daartoe bevoegde Gerechtshof, tenzij *in flagrante delicto*, en, zelfs dan, onmiddellijk, door een gerechtelijk verhoor moet worden gevolgd; waar men niet voor schuld kan worden gevangen gezet; waar geen persoon gearresteerd kan worden of beslag gelegd op zijn goederen, en geen enkel bevel kan worden gegeven hem in zijne persoonlijke vrijheid te belemmeren, door lands-administratieve of executeerende macht, welke rang die ook in de maatschappij bekleede — zonder dat dit bevel door een wettelijk mandaat of een wettelijke machtiging van den daartoe bevoegden

persoon is goedgekeurd — daar toch, kunnen de constitutioneele rechten der persoonlijke vrijheid van geen enkel individu van den Staat worden aangerand, zonder onmiddellijke en gestrenge vernietiging van de arrestatie. Dit geschiedt niet tengevolge van een voor de gelegenheid gegeven *writ of habeas corpus;* maar is het natuurlijk gevolg van den voortdurenden waarborg voor de persoonlijke vrijheid van een uitstekend werkend juridisch systeem, gegrond op den natuurlijk constitutioneelen staatsvorm (§ 50). Wanneer, in strafzaken, evengoed als in op het Burgerlijk Recht betrekking hebbende zaken, een beroep kan plaats hebben op een hooger Hof, van waaruit een voortdurend toezicht op al de Gerechtshoven en al de Publieke Ambtenaren van het Gerecht — zonder uitzondering — uitgaat, geleid door de waakzame ambtenaren, die het Staatsgezag vertegenwoordigen in het Openbaar Ministerie en die altijd *elke* zitting bijwonen, en de strafvordering voor groote en kleine misdrijven leiden, en alle rechtzaken, beide in civiele en crimineele gevallen nagaan, opdat de wetten van den Staat zuiver worden toegepast, dan blijkt het voldoende dat de *jury* overbodig is, en dat het verhoor van den gedaagde en van de getuigen gerust aan het gerechtshof kan worden overgelaten — en dan zal ook de gruwelijke, verradelijke *cross-examination to credit* de waardigheid van het Hof niet langer bezoedelen — en er geen bevel van *habeas corpus* noodig zijn. Van hoeveel waarde politieke instellingen ook in vroeger jaren van geringe ontwikkeling op juridisch gebied, en minder betrouwbare rechters en ambtenaren, geweest mogen zijn, zij moeten plaats maken voor maatregelen op een hechteren grondslag van het Staatsorganisme gebouwd; geschiedt zulks niet, dan verhinderen zij den natuurlijken voortgang der Rechtvaardigheid en der Welwillendheid, die zulke schoone vruchten belooft, en belemmeren de beschaving.

HOOFDSTUK VI.

Het Intellectueele en het Materieele Element der Beschaving.

---

§ 81. — De beschaving is geen bespiegeling volgens zekere betrekkelijke voorwaarden: zij is een feit. Dit feit is de voorstelling der individueele samenleving in haar geheel, en vormt het maatschappelijk organisme de Staat genoemd. Om dan bekend te worden met den beschavingstoestand van een volk, is noodig, eerst het Staatsorganisme in zijn geheel te beschouwen, in zijn waren toestand met betrekking tot andere Staten, d. i., de Staat als een lid der maatschappij van Staten in de samenleving van Staatsorganismen; en dan over te gaan tot het onderzoek naar de wijze, waarop de volmaking van het Staatsorganisme door de samenleving van de individueele leden, die te zamen den Staat vormen, heeft plaats gehad. Die methode hebben wij in Hoofdstukken IV en V gevolgd. Eerstens met het beschrijven van den sociologischen status met betrekking tot het maatschappelijk leven, gelijk dat zich bij de beschouwing van het Internationaal Recht (§§ 62—75) openbaart; hetgeen gevolgd is geworden door een nauwkeurig onderzoek van het inwendig maatschappelijk leven — de samenleving der individuën — zooals dat in de Wetgeving en de Rechtspleging van den Staat in het oog springt, vooral in den Code Pénal en de Wet der Procedure. (§§ 76—80). Wij willen nu deze gegevens der beschaving, vervat in de normaal menschelijke maatschappij, besluiten met in dit Hoofdstuk, de *Materieele* en *Intellectueele* Elementen der Beschaving in beschouwing te nemen — aldus teruggaan naar de voornaamste

stellingen in de beide eerste hoofdstukken van deze verhandeling besproken.

Wetenschap, *Handel* en *Nijverheid* spruiten uit de intellectueele werkzaamheden van den geest voort, maar, als gegevens der beschaving, worden zij het zedelijk doel waarnaar men streeft. Vóór het machinetijdperk, was het zedelijk kenmerk van manueele nijverheid het kweeken van arbeidzaamheid in het huisgezin; het in massa arbeiden van het *fabrieksysteem* — wanneer dit namelijk (door de onvermijdelijke gevolgen van menschelijke schraapzucht) niet onder bedwang van het Zedelijk Organisme is overgegeven — dreigt de zedelijke strekking van Nijverheid te vernietigen, tot groot nadeel voor de beschaving. Toen de productieve nijverheid toegaf aan den aandrang der wetenschap, door de machinerie ontstaan — wat in de achttiende eeuw, met de verbetering van het spinwezen een aanvang nam, en langzaam maar zeker voortschreed op den weg der uitvindingen op elk gebied — was het gevolg, dat de huiselijke nijverheid in den gezamenlijken arbeid in groote fabrieken werd opgelost. De nieuwe vindingen om met de machine te spinnen, gevolgd door het machinale weven, bracht al de geweven stof, die zoolang als zij bestaan had, in het huisgezin had thuis behoord, — van het dorp en het hutje op de heide naar het centrum van de groote fabrieksteden. Het ideaal van eenvoudige tevredenheid, zooals Wordsworth dat weergeeft in zijn fraai sonnet:

„Maids at the the wheel, the weaver at his loom,
Sit blithe and happy" —

was verloren — want het kon bezwaarlijk toegepast worden op de *fabriek*, waar het weefgetouw door stoom gedreven wordt en het spinnen geregeld wordt door overwerkte, slechtgevoede en slecht gehuisveste werklui. En met andere takken van vroegeren huiselijken arbeid is het al evenzoo. De eigen industrie van kleine winkeltjes, die met de spaarpenningen van een ijverig werkman konden worden opgericht, kan onmogelijk tegen de fabrieken concurreeren. Men vindt den schoenmaker, den wagenmaker, den schrijnwerker nog wel, en hun eenvoudige voor de glazen geplaatste voortbrengselen, maar toch zij verminderen

hoe langer hoe meer. De groote massa schoenen en laarzen, en voortbrengselen van allen anderen handenarbeid, worden in de door stoom gedreven fabrieken, die steeds in aantal toenemen, vervaardigd.

Met de machine begon ook het arbeidersvraagstuk, hetwelk spoedig in haat, werkstaking en communistische propagandamaken overging, en tegen de noodlottige gevolgen daarvan, is door de zoo langzame inwerking van de beginselen van het Staatssocialisme (§ 78) nog niets gedaan; en evenmin zijn ze door de daartegen bestaande middelen van handelsvereenigingen en coöperatie schadeloos gemaakt. Maar de oorzaak van het kwaad, dat de maatschappij deed ontaarden, toen die groote veranderingen in hare industrieele organisatie plaats grepen, ligt niet in de groote vermeerdering van de productieve kracht van den mensch — immers, deze is de stoffelijke grondslag der beschaving, en op zichzelf een zegen voor de menschheid, aangezien zij de openbaring is van de natuurlijke ontwikkeling van 's menschen verstand, en het gevolg van wetenschappelijke beschaving en van vrijen handel; — neen, de oorzaak ligt in de zooveel sterkere ontwikkeling van het stoffelijk dan van het zedelijk element der beschaving. Het in werking stellen van de machine bracht een geheelen omkeer te weeg in de voorwaarden waarop de handenarbeid plaats had, het monopolie van den arbeid behoorde van nu voortaan aan den kapitalist, want de groote sommen, tot het oprichten van fabrieken vereischt, leidden tot een veel grootere opeenhooping van kapitaal, dan de gewone bezittingen van het individu. Toen de nijverheid nog aan huis werd uitgeoefend, had een verstandig en arbeidzaam werkman het vooruitzicht, om, wanneer hij al zijn krachten inspande, boven de noodzakelijke levensbehoeften, genoeg te kunnen besparen om een eigen zaakje te beginnen. De arbeidzaamheid, die vijand van losbandigheid, was een zedelijke weldaad, ook al werd het stoffelijk doel niet altijd bereikt. De arbeid was *vrij* en de concurrentie bestond in een gezonden wedijver van *vrije krachten*; terwijl er geen ander kapitaal of geene andere hulp noodig was dan verstand en een zuinig arbeidzaam leven, met zelfontwikkeling

gepaard. Het zedelijk element was bij machte de slechte neiging tot zuiver stoffelijken vooruitgang te betoomen; maar toen de strijd der concurrentie tusschen de groote fabrieken, beide nationale en internationale, hoe langer hoe heviger woedde, begon ook het hart van den productieven werkman binnen in hem te branden, en de vijandschap tusschen de elementen der beschaving werd hoe langer hoe grooter.

Toch is niet de ongelijkheid van maatschappelijke toestanden, die natuurlijke drijfveer der beschaving, de oorzaak van den haat, dien de werkman tegen den kapitalist voedt — zelfs niet der maatschappelijke abnormaliteit, dat enkele werkgevers zoo rijk zijn en de groote massa arbeiders zoo arm is — want dat alles zou vereffend kunnen worden, had men bij het mededingen maar een rechtvaardige kans van slagen; neen, die haat vindt zijn oorsprong in het hopelooze bewustzijn van den arbeidzamen, verstandigen werkman, dat er voor zijn kommervol bestaan geen uitzicht op verandering is. De plaats, die verstandige arbeid, gepaard aan goed zedelijk gedrag, thans in de maatschappij bekleedt, is niet alleen een geheel onbeschermde plaats, maar zij wordt nog daarenboven aangevallen door de politieke theorie van het *laisser faire*; dat is, het stelsel van „onthouding van den Staat," hetwelk leert, dat het 't toppunt van staatkundige wijsheid is, om den strijd om het bestaan tusschen twee geheel ongelijk toegeruste krachten van de maatschappij, vrij te laten — dit echter geeft voedsel aan den communistischen haat, die nu met geweld van wapenen moet worden onderdrukt.

Dit moet niet aan het genie van den mensch geweten worden, hetwelk ons hoe langer hoe meer leert de schatten der natuur ten voordeele der menschheid aan te wenden, — want dat is de drijfveer van de natuurlijke ontwikkeling van het materieele element der beschaving, — maar het is de schuld eener kwaal, die de beschaving bedreigt; die noodlottige overhand der schraapzucht van het dierlijke in den mensch, welke zich door den hevigen strijd van de stoffelijke concurrentie, spoedig boven de gewone kracht der zedelijke organen ontwikkelen zal, wanneer de rechtvaardigheid en de welwillendheid vereenigd, niet krachtdadig tusschenbeiden komen. In plaats van

die kwaal der maatschappij op verstandige, afdoende wijze te genezen, komen de staatslieden, philosofen en oeconomen met hun kwakzalversmiddelen voor den dag, waarmede zij zich verbeelden al de kwalen der maatschappij te kunnen bezweren — hun eeuwig „*laisser faire, laisser aller.*" Het zedelijk element wordt aan zijn lot overgelaten, en het gevolg van die *onthoudingstheorie* is overmacht van de dierlijke natuur.

In weerwil der tegenwerking van dit *laisser faire* der onverschilligheid, worden er, door de leiders der zedelijke beschaving, met meer of minder goeden uitslag, zoo in Amerika als in Europa ernstige pogingen aangewend om den verderfelijken invloed van den machinale fabrieksarbeid tegen te gaan, door regelingen, gegrond op Rechtvaardigheid en Welwillendheid, die van den materieelen vooruitgang partij trekken om het zedelijk doel te bereiken. *)

De rationeele werkzaamheden van de maatschappelijke samenleving der individuën, komen onder verschillende vormen als voortbrengselen van den geest voor. Zij zijn de stoffelijke grondslagen der beschaving en worden onderscheiden in de algemeene benamingen van *Wetenschap*, *Handel en Nijverheid*, naarmate de verstandelijke ontwikkeling of physische werkzaamheid, of wel beiden op den voorgrond treden. Dat zijn de

*) In Engeland, waar het abnormale van die materieele ontwikkeling der maatschappij het zwaarst drukte, ontstond, door het in 1838 aannemen van de Wet van Lord Ashley, het eerste systeem van toezicht op den fabrieksarbeid door de regeering. Wat de uitwerking betreft, die het in massa arbeiden in de fabrieken, op de arbeidende klasse en de algemeene zedelijkheid heeft, en de daaruit voortvloeiende behoefte aan Staatstusschenkomst, verwijzen wij den lezer naar de vele pogingen in Groot-Britannië in het werk gesteld om een wet op den arbeid te verkrijgen, van de bemoeiingen van ROBERT OWEN, van SIR ROBERT PEEL en diens zoon af tot de „Factory-Acts Extension Act van 1867" toe. Het kwaad, waartoe de materialistische theorie van *laisser faire* — die zich niet stoort aan de zedelijke gevolgen van bijzondere toestanden in de maatschappij — zou kunnen leiden, is zeer goed beschreven in de Autobiographie van R. D. OWEN, *Threading My Way*, en in de door de Heeren J. M. LUDLOW en LOYD JONES te samen geschreven verhandeling over den Vooruitgang van den Werkman. Hierbij voegen wij ook het rapport van den Heer ROBERT BAKER, een der Fabriekinspecteurs, 1864, en vooral het VII hoofdstuk van de *Reign of Law* van den HERTOG VAN ARGYLL.

uit ontwikkeling der Physische Waarheid in den geest (§ 30) ontstane intellectueele werkzaamheden; zij vormen het physisch of stoffelijk levenselement der maatschappij, dat, wanneer het door de zedelijke organen wordt geprikkeld, met het *zedelijk element* der maatschappij de beschaving helpt bevorderen. Het *materialistisch element* is de bewustheid van den geest, gegrond op erkenning van de betrekking tusschen *vreugd* en *smart*, en openbaart zich in het verstandig toepassen van middelen om die vreugd te bevorderen of die smart te lenigen; maar de bewustheid van het goede, tengevolge van de ingeving der zedelijke organen geweten en medegevoel — d. i., de zedelijke bevattelijkheid van den mensch — vormt wat wij het *zedelijk* element der beschaving noemen (§§ 39—41).

Aesthetica. — De Kunsten. — Tusschen de beide hierboven beschreven toestanden der uit de physische en zedelijke natuur des menschen voortkomende werkzaamheden der maatschappij — nam.: verstandsontwikkeling door proefondervindelijke wetenschap, en zedelijke geestesontwikkeling door het Zedelijk Organisme, ligt het midden in de *aesthetische* hoedanigheden van den geest. Dit is het zedelijk vermogen om het *goede* en het *schoone* vereenigd, in zich op te nemen, en het subjectieve begrip daarvan in objectieve voortbrengselen der *kunst* weer te geven: in beeldhouwkunst of schilderkunst, in toonkunst of in poëzie. De natuur is oneindig schoon, doch, wanneer het zedelijk gevoel aan ons gemoed ontbreekt, zien wij haar schoonheid niet en ons aesthetisch begrip blijft onbevattelijk en stomp. Wanneer zij door het Zedelijk Gevoel geïnspireerd is, wordt de Rede *gezond verstand*, en eveneens eerst dan de smaak *aesthetica*. De *Schoone Kunsten* beginnen nu het volk op te voeden. Gelijk de groote denkers door hun wijsbegeerte, invloed uitoefenen op de populaire schrijvers, en door dezen op de menigte, die, al kent zij nauwelijks hun namen, naar de in hun grooten geest ontstane ingevingen haar denkbeelden en gebruiken vormt.

Alzoo moet de beoefening van het schoone, veredeld door het goede, tengevolge der vereeniging van verstand en gevoel, den smaak van het algemeen leiden, en de ontwikkeling en

den vooruitgang der industrie in al hare vertakkingen bevorderen.

De macht, welke de schoone kunsten, de poëzie en de muziek uitoefenen op de ontwikkeling van het verstand en den smaak, hangt van het zedelijk Gevoel af; want, wanneer het verstand zedelijk ontwikkeld is, ontstaan er een beter begrip en oordeel en worden de gebruiken en de smaak verfijnd, daar zij zich alleen naar de ingeving van het goede vormen. Zoodra de verstandelijke ontwikkeling den geest zoo ver heeft gebracht, dat hij een begrip van de systematische samenvoeging der proportiën verkrijgt, die het *schoone* vormt, verkondigt het Zedelijk Gevoel dat alleen het *goede*, *schoon* en *verheven* is. Dan zijn de zedelijke en verstandelijke vermogens van den geest vereenigd, dat aesthetisch element, dat den schakel tusschen physische en zedelijke waarheid vormt, tusschen het materieel en moreel element der beschaving, — en het gevolg daarvan openbaart zich, in de beschaafde maatschappij, in de vereeniging van stoffelijke middelen met zedelijke doeleinden, en aldus zien wij, dat de zedelijke Natuurwet de Motor der Beschaving is. (§§ 39—41).

De kunst wordt beoordeeld door het Zedelijk Gevoel. Hoe dikwijls zien wij dit bewaarheid bij de beschouwing der schilderstukken van in die kunst beroemde meesters, die wel aan de *kunst* voldoen, maar voor de poëzie der *Ziel*, — voor het beeld der zamenvoeging van Rechtvaardigheid en Medegevoel, — blind staan.

HOOFDSTUK VII.

Het Christendom als Wijsbegeerte der Beschaving.

De uitgebreidheid van het onderzoekingsveld in dit Hoofdstuk, de *Intellectueele en Zedelijke Werkzaamheden van de Individueele Samenleving* noodzaakt ons, den loop, dien wij denken te volgen, hier vooraf aan te geven. Daarom hebben wij het onderwerp in de volgende afdeelingen gesplitst:

GOD, *de Wordingskracht der Natuur.*

DE MOTOR VAN EVOLUTIE. — DE EERSTE OORZAAK.

CHRISTUS, — *uit de Natuur bewezen.*

HET DOEL DER EVOLUTIE OP AARDE.

DE VARIETEITEN VAN HET ZEDELIJK-VERSTANDELIJK ORGANISME IN DE EVOLUTIE DER NATUUR OP AARDE.

GOD.

§ 82. *De Wordingskracht der Natuur. Wetenschappelijke openbaring van het werk des Scheppers.* — De proefondervindelijke wetenschap eischt, dat in stof en kracht de oorsprong van alle verschijnselen worde gezocht. De Cosmische wijsgeer moet, tegen wil en dank, bij den natuurkundige de bevestiging zijner mechanische theorie van het heelal zoeken, en het laboratorium schijnt den doorslag te geven. En toch, de tot kunstmatige evolutie gedwongen chemie, kan het *stelsel van de mechanica* niet verdedigen tegen het Leven. Het laboratorium kan, door een twintigtal verschillende chemische en physische werkingen, onder een temperatuur waarin het leven onmogelijk is, een kunstmatig saamgestelde molecule vormen; maar dit voortbrengsel is zelfs niet het „doode eiwit," dus zeker niet

het levend protoplasme of monade — de eenvoudigste levende cel.

Dat HÄCKEL de monade niets anders dan „oorspronkelijk slijm" en „individueele albumen-klompjes" noemt, of, dat de Heer HERBERT SPENCER zegt, dat de laagste levende zelfstandigheden eigenlijk geen organisme zijn, omdat zij geen afzonderlijke deelen of sporen van organen bezitten, *) kan de teleurstelling geenszins verzachten van hen die goedgeloovig aannemen, dat kunstmatige evolutie mogelijk is. De microscopische lens, welker kracht, door latere bewerkingen zoo oneindig is versterkt geworden, doet ons zoo duidelijk zien, dat er een gecompliceerde samenstelling en bouw is, zoowel in de dierlijke als plantaardige cellen, dat er geen sprake zijn kan van een kunstmatig gevormde schakel tusschen *levende* en *doode stof*. Het geven van namen aan de oorspronkelijke cellen verklaart het geheim van den Motor der Evolutie niet. De physische en biologische waarheden, tengevolge van de jongste verbeteringen van den microscoop, brengen de ongerijmdheid van HÄCKELS verklaring van het dierlijke ei als een albumen-klompje, waarin nog een ander albumisch lichaam — de *nucleus* — vervat is, aan het licht. Van dien geleerde zou men hetzelfde kunnen zeggen, wat DARWIN van den Heer MIVART heeft gezegd. — „Met diepe droefheid ben ik tot het besluit gekomen, dat hij, schoon hij zich verbeeldt oprecht te zijn, zulk een dweper (met het Darwinisme) is, dat hij onmogelijk oprechtelijk handelen kan. †) — Waarlijk, er bestaat ook wetenschappelijke dweperij! — Het door de lens geopenbaarde licht, echter, is onpartijdig; en het is nu bewezen, dat de nucleus — „het kleine albumen-klompje" van het kleinste organisme, dikwijls slechts het tiende gedeelte van het oneindig kleine lichaampje — ingrijpende vormveranderingen ondergaat, welke aan al de veranderingen van den kring der organismen, als een geheel, voorafgegaan. De nucleus is inderdaad het middelpunt van al de hoogere werkzaamheden van de geringste en laagste infusoria; en het middelpunt van de fijnste, maar toch duidelijk zichtbare weefselveranderingen. §)

*) *Principles of Biology*. Vol. I, p. 482.

†) „Life and Letters of CHARLES DARWIN," Vol. III, p. 145.

§) Journal Roy. Micro. Soc. Presid. Address, 1886.

In de Natuur is het kleine niet gering en het groote niet wonderbaar. De eenheden toch, waaruit zij bestaat, zijn de bestanddeelen van het *atoom*. De elementen, die in het levende weefsel der organismen worden gevonden, zijn de eenvoudigste zelfstandigheden der natuur; koolstof, waterstof, zuurstof, stikstof zijn in al hare hoedanigheden bekend; de vraag is alleen maar, *hoe* de elementen, die het protoplasme vormen, zoodanig kunnen worden vereenigd, dat zij door die vereeniging levend worden — en, evenals vroeger staan wij voor de verborgenheid van het leven. Het leven is in zijn bouw en hoedanigheden zoo geheel verschillend en scherp afgebakend van het levenlooze, dat de biologie, in het tegenwoordig tijdperk van menschelijke wetenschap, tot geen enkel besluit omtrent den oorsprong van het leven kan geraken, tenzij zij een zelfwerkende levenskracht — een *scheppende kracht* — postuleert. Kan het levenlooze, zonder tusschenkomst van de oorspronkelijke levenskracht, door de wetenschap in het levende worden veranderd? De wetenschap antwoordt: „het leven vindt zijn oorsprong alleen in het leven." Professor HUXLEY zegt: „De eigenschappen der levende stof doen haar geheel verschillen van alle andere zelfstandigheden en onze tegenwoordige wetenschap verschaft ons den schakel niet, die het levenlooze met het levende verbindt. *) Sir HENRY ROSCOE, President van *the British Association*, een erkende autoriteit op chemisch gebied, zegt in zijn onlangs gehouden voordracht: — „Maar nu komen wij tot de vraag: Zijn er perken gesteld aan de synthetische macht der chemie? Hoewel het reeds dikwijls gebleken is dat het gevaarlijk is omtrent den vooruitgang der wetenschap te dogmatiseeren, moet ik bekennen niet te gelooven dat de chemie ooit door de grensscheiding van de georganiseerde en de ongeorganiseerde wereld heenbreken zal. Wel is waar bestaan er menschen, die voorspellen dat de dag komen zal, waarop de beoefenaar der chemie, door een opeenvolging van samenstellende proeven, verder dan het albumen gaan, en de elementen zoo verbinden zal, dat de levenlooze stof een levend weefsel

*) Ency. Brit. Art. Biology. Vol. III. p. 679.

wordt; maar wat men hieromtrent ook bewere, tot nog toe zijn dergelijke problemen buiten bereik der chemie. Het Protoplasme, waarmede de eenvoudigste openbaringen van het leven verbonden zijn, is geen samenstelling, maar een bouw uit verschillende samenstellingen opgetrokken. De beoefenaar der chemie moge met uitstekend gevolg eenige zijner samenstellende moleculen ontleden, maar evenmin als de synthese van galluszuur tot de kunstmatige bereiding van galnoten leidt, kan men zich voorstellen dat de synthetische bereiding van dien bouw mogelijk is. *)

De oorspronkelijke en voortdurende beweegkracht, de Wordingskracht der Natuur genoemd, die „in den beginne" de aanleidende oorzaak was van het ontstaan van de homogene Cosmische nebula, de *kiem* voor de ontwikkeling van het heelal en te zijner tijd, den eersten stoot gaf aan die ontwikkeling, openbaart zich als de Motor der evolutie, die het anorganische en het levenlooze tot levende stof maakt, en als de *Scheppingskracht*, die van den aanvang werkte, en zonder ophouden het evolutieproces, volgens van den beginne gehuldigde natuurwetten, voortzet. Aldus ontstond, toen in den evolutieketen het hoogste punt van de anorganische, levenlooze stof was bereikt, en het organisch tijdperk in de natuur moest beginnen, op aarde, de eerste kiem van het leven, door den altijd werkenden Geest der Schepping. Dit is de eerste *opening* in den keten van het natuurlijk evolutieproces; maar ze wordt door de werking van de Wordingskracht der Natuur aangevuld.

Op welke wijze dit geschiedde, en hoe de evolutie over dit doode punt heenkwam, kan ons de proefondervindelijke wetenschap niet aantoonen. De schakel, die organische stof aan de anorganische verbindt, is nog niet ontdekt, evenmin als de vraag beantwoord, wat *stof* en *kracht* is, of het raadsel opgelost is, omtrent den *Geest*.

Drie verborgenheden ontsnappen ons, en zullen, zoolang 's menschen verstand op zijn tegenwoordige hoogte van ontwikkeling staat, ons blijven ontsnappen: — zij zijn: de verborgenheid van het leven, hierboven genoemd, de verborgenheid

*) Sir H. E. Roscoe. Address before the British Association at Manchester, Augustus 1887.

van stof en kracht, en de verborgenheid van 's menschen geest. Zij behooren allen tot de eene groote Verborgenheid der Schepping. Door hare uitwerking op onze physische zintuigen zijn stof en kracht ten deele als grondslagen der natuurverschijnselen verklaard, en hierdoor worden zekere physische wetten duidelijk en kunnen zij door het menschelijk verstand begrepen worden. Steunende op die gedeeltelijke ondervinding, eischt de wetenschap, dat alle verschijnselen tot stof en kracht worden teruggebracht. Stof en Kracht vormen de allereerste openbaring der Schepping, maar hieruit mag men niet afleiden, dat zij de eenige wezenlijkheden van het heelal zijn. Professor STOKES zegt: — „Hoewel ik toegeef, dat het hoogstwaarschijnlijk is, ofschoon nog niet volkomen bewezen, dat levende wezens aan dezelfde wetten onderworpen zijn als de levenlooze stof, voel ik mij gedrongen het bestaan te erkennen van een geheimzinnig *iets* — een iets *sui generis*, dat niet, naar ik geloof, de gewone physische wetten in evenwicht houdt, maar met dezen samenwerkt om het vastgestelde doel te bereiken. Wat echter dit iets is, dat wij *leven* noemen, is een diepe verborgenheid.... Wanneer wij ons van de verschijnselen van het leven naar die van den Geest wenden, stuiten wij op nog veel dieper verborgenheid. Wij moeten veronderstellen, dat wij hier te doen hebben met verschijnselen, verre verheven boven die van het bloote leven, ongeveer op dezelfde wijze als die van het leven, gelijk ik heb trachten aan te toonen, verre boven het chemische of moleculaire aantrekkingsvermogen staan, of gelijk de wetten der chemische verwantschap op haar beurt boven die van de eenvoudige mechanica uitsteken. Op dit punt kan men maar weinig hulp van de wetenschap verwachten, want het werktuig waarmede het onderzoek moet plaats hebben, moet eerst nog gezocht worden. Zij kan ons slechts doen zien hoe diep onkundig wij zijn, en er ons toe brengen, hoogere hulp te verwachten voor datgene wat ons wezenlijk welzijn betreft." *)

In de homogene cosmische wolk, bestond de stof niet uit de hoedanigheden, waarin zij zich nu aan onze physische zintui-

*) Presidential Address to the Britisch Association at Exeter.

gen vertoont, datgene nam., waaruit de verschijnselen gevormd worden. Het tegenwoordig fondament der Schepping op de Aarde is het gevolg van evolutie, veroorzaakt door kracht, van welke de beweging uitgaat. Kracht verschijnt als door Beweging bewerkte stof, d. i., als *Soorten van Beweging*. Die Beweging werd door een Scheppingskracht veroorzaakt, die, door soorten van Beweging, — welke het menschelijk begrip verre te boven gaan, — den eersten stoot van buiten bepaalde (§ 32). Dus is het door de krachten van het Heelal, dat wij ons van den Schepper bewust zijn, niet door het scheppingsvermogen en den Motor der Evolutie te begrijpen, maar door de waarneming van het gevolg van de Scheppingskracht in de natuur met onze physische zintuigen. Hierdoor wordt het zedelijk gevoel van 's menschen Geest overtuigd; en die aldus bevestigde overtuiging is het *geloof*.

Protyle. De oorspronkelijke nevel of cosmische wolk, hiervoren als de *kiem* der ontwikkeling van het *Heelal* beschouwd, werd tengevolge van het bijbrengen der energie, de nu stof genoemde verbinding. Deze stofvorming geschiedde door de Beweging, die door de Macht van buiten werd veroorzaakt, en werd ze ook verdeelbaar in moleculen en lichamen — de bij de proefondervindelijke wetenschap bekende chemische „elementen". Hun optreden in het heelal hebben wij als het Eerste Scheppingstijdperk gepostuleerd (§ 4).

„Wij moeten," zegt de Heer HERBERT SPENCER, „de stof beschouwen als gevormd uit uitgebreide en zich verplaatsende atomen." *) Maar Professor TYNDALL zegt: „Op de vraag: Vanwaar die stof .... wie of wat verdeelt haar in moleculen? .... heeft de naturalist geen antwoord." †) Het antwoord zou, zoo nabij mogelijk, door de proefondervindelijke wetenschap gegeven kunnen worden. De uitstekende analyse van den Heer CROOKES, maakt het ons eenigermate duidelijk hoe de *cosmische nebula* de *kiem der Schepping*, door de evolutie *stof* werd. Hij ontdekte, dat de stof (de „elementen" der chemie) uit een eerste element, dat hij *protyle* of „eerste bestanddeel" noemt, en

*) „First Principles," p. 176.

†) „Fragments of Science," Vol. II, p. 396.

waaruit zich de chemische elementen ontwikkelen, ontstond. De aanwezigheid van dat protyle bewijst, dat de chemische elementen, voor zooverre zij ons bekend zijn, niet ondeelbaar en ook niet oorspronkelijk zijn; dat zij maar niet toevallig ontstaan zijn of op willekeurige of mechanische wijze geschapen, maar zich uit nog eenvoudiger stof hebben ontwikkeld, of misschien uit één enkele stofsoort." *) Die protyle of eerste oorspronkelijke stof is meer samengesteld dan de atomen van de „etherische" of homogene nebula, de cosmische wolk, de allereerste nebula, waaruit (volgens de cosmische nebulatheorie van KANT en LAPLACE) de werelden zich ontwikkeld hebben. Gevolgelijk is het *protyle* ook een door kracht ontstaan voortbrengsel der evolutie.

Scheppingskracht. Krachten zijn soorten van Beweging, voortvloeiende uit den oorspronkelijken aandrang van den eersten cosmischen Motor; zij zijn nog vóór de stof, en zijn het element der stof, want zij hebben tot de ontwikkeling van stof medegewerkt, — dus zou men stof, tot een geheel geworden, Gebonden kracht, kunnen noemen.

Op die stelling zou men deze hypothese kunnen bouwen, dat, daar de ontwikkeling der stof ontstaan is uit beweging, veroorzaakt door kracht, en dus gebonden kracht bevat, de *Zwaartekracht*, — die voortdurende neiging naar het zwaartepunt van de in beweging gebrachte stof, — het gevolg is van ontzetting van die latente kracht in Beweging. Ons begrip van stof rust, kennelijk, op onze ondervinding van kracht. †) Om een verklaring van stof te geven, ziet de wetenschap zich genoodzaakt de termen kracht en beweging te gebruiken, en dat de *natuurlijke* of *phenomene kracht* bestaat, kunnen wij alleen opmaken uit het zien der evolutie, d. w. z., uit de beweging in de stof, die wij ontwikkeling noemen.

Dus is ontwikkeling Beweging, en de Beweging is van de Eerste Cosmische Macht, die wij de Wordingskracht der Natuur genoemd hebben, uitgegaan. Indien dus Professor TYNDAL vraagt: — Van waar die stof? — vullen wij die vraag aan

*) „*The Genesis of Elements*" Lecture at the Royal Institution.

†) HERBERT SPENCER. „First Principles," § 167.

met de volgende vragen: Van waar die Beweging? Wat is toch die krachtbevattende Stof? Van waar die Macht die de cosmische Nebula — de kiem van het Heelal — schiep, en waaruit de Kracht voortkwam, die de ontwikkeling der Stof kon veroorzaken? Om die vragen te beantwoorden zou 's menschen geest een veld moeten omvatten, dat zich oneindig verder dan alle opeenvolgingen van physische verschijnselen uitstrekte. Dit is het gebied van het onzichtbare heelal, van waaruit de Oneindig Groote Scheppingskracht, — die verre verheven is boven alles wat wij met onze physische zintuigen bevatten kunnen — zich in het zichtbare Heelal openbaart — op de wijze bevattelijk voor den menschelijken geest.

Alle physische verschijnselen zijn verschillende groepeeringen van stof door kracht, die op verschillende wijzen aan het licht treden, — of, gelijk de verschijnselen van licht, warmte en electriciteit, de gevolgen van *soorten van beweging*; maar beweging kan alleen door kracht ontstaan. De soorten van beweging, die de verschillende verschijnselen voortbrengen, worden door eene algemeene dynamische wet, het *behoud van het arbeidsvermogen* of *blijvende kracht* genoemd, in evenwicht gehouden. Dat wil zeggen, verschillende krachten of soorten van beweging kunnen onderling verwisseld worden — nam.: licht kan tot warmte overgaan, en warmte electriciteit worden, — zonder met verlies van energie gepaard te gaan, want die kan, ten minste in zooverre als de Wetenschap vaststellen kan, in het tegenwoordig Scheppingstijdperk vermeerderen noch verminderen. Die groote toevloed van energie, welke als licht of als warmte van de zonnen in de overige ruimte straalt, gaat niet verloren, maar behoudt haar kracht in den ether, en wordt door wrijving aan de op hun loop door den ether omwentelende lichamen, teruggegeven.

Die omzetbaarheid der krachten bewijst, dat zij allen onvergankelijk zijn, en gemeenschappelijk haar oorsprong vinden in één machtige energie, de oorspronkelijke macht van de Wordingskracht der Natuur. Die voortdurende en onvernietigbare energie is de vereeniging van al de werkzaamheden van het zichtbare en onzichtbare heelal. Het bestaan van die Macht

treedt bij de door de wetenschap niet aan te vullen openingen in den keten van het natuurlijk evolutie-proces, duidelijk aan het licht. Gelijk wij reeds gezegd hebben, de onderzoekingen der wetenschap hebben door vernuftige en nauwkeurige deducties bewezen, dat de zoogenaamde Chemische elementen bestaan of zich ontwikkelen uit nog vroegere elementen, „protyle", of „eerste bestanddeelen". Het evolutie-proces begint dus met de ontwikkeling, uit de homogene, cosmische nebula, van het oorspronkelijke protyle tot de zeventig onderscheidene chemische elementen, en voert de Natuur, door al de scheppingstijdperken tot het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den Mensch (§§ 3—6). Alles is duidelijk voor de theorie der *evolutie* — en de *theorie der mechanica*, maar de schakels, die de openingen tusschen de tijdperken in het scheppingsproces op de aarde moeten aanvullen, ontbreken.

Op welke wijze de Cosmische Nebula, door de Scheppingskracht, is ontstaan, geeft de Natuur, alsnog, den menschelijken Geest geene gelegenheid te onderkennen, maar de *ontwikkeling* van de levenlooze Nevelwolk openbaart zich in het zichtbare Heelal, als boven gezegd, op de wijze bevattelijk voor onzen geest.

Om nu dit systeem van mechanische evolutie te volmaken, moet de Cosmische Wijsbegeerte, als een noodzakelijk postulaat, een Oorspronkelijke Scheppingskracht erkennen, die de levenlooze Nevelwolk schiep — de Macht die *protyle* doet ontwikkelen en de beweging doet ontstaan en instandhoudt. Het spreekt van zelf, dat de meest volmaakte inrichting, die men zich maar voorstellen kan, gegrond op de volkomenste dynamische beginselen, om te kunnen blijven werken van de eerste opwekkende kracht afhangt; om over de doode punten, door de zwaartekracht der atomen veroorzaakt, heen te komen, moet de tot werken aanzettende energie voortduren; opdat de aanhoudende neiging van de zwaartekracht tot stilstand en werkeloosheid worde vernietigd.

Wij hebben alzoo gezien, dat die oorspronkelijke Scheppingskracht, en Motor niet ontbreken kan bij het totstandbrengen van de *protyle* en het instandhouden der beweging, d. w. z.

bij het doen ontstaan van het cosmisch evolutie-proces, en met niet minder nadruk leert de studie der natuurwetenschap, dat de voortzetting der werking van die Natuurkracht, als de zoo duidelijk aan het licht tredende Motor van Evolutie, niet gemist kan worden bij het aaneenschakelen der scheppingstijdperken in den evolutiegang der Natuur. Meer nog — indien de evolutie-theorie, zooals die door HERBERT SPENCER en CHARLES DARWIN geleerd wordt, waarheid bevat, is zij het levend bewijs, dat de scheppende Kracht Gods niet alleen noodig was „in den beginne" maar, dat zij nog steeds ontwijfelbaar in het Heelal werkzaam is. In elke trilling der atomen, in ieder verschijnsel, van het eerste groepeeren van het protyle tot stofatomen en het opwekken der levenskracht af, door al de scheppingstijdperken op de aarde heen, tot aan de edelste gedachten van het zedelijk-verstandig gemoed, moet de motor van Evolutie in onmiddellijke betrekking tot die Oneindige Kracht staan, die de eerste wording aan de Natuur gaf.

Door de aanhoudende strooming van de Energie dier Macht waaruit de Nebula „in den beginne" voortkwam, veranderde het onsamenhangende der homogene Cosmische nebula, tot heterogene stofatomen. Toen nam de ontwikkeling door beweging een aanvang. Dezelfde Energie, die het evolutieproces over het groote verschil in weefsel aan beide zijden van het eerste en het tweede scheppingstijdperk der Natuur — het doode in het levende — heendrijft, brengt leven in den ontwikkelingsstrijd der organismen; die worden dan van het plantaardige naar het dierlijke leven, in het derde tijdperk heengebracht. Steeds verder voert zij naar het *vierde*, d. i. het tijdperk van het ontwikkeld dierlijk organisme. Dan naar het *vijfde* tijdperk, de verschijning van den *mensch* op aarde, met physisch-verstandelijk organisme. En eindelijk, het *zesde tijdperk* — de mensch met *Zedelijk-verstandelijk-Organisme* (Vergel. §§ 3—5).

De overgang van het eene scheppingstijdperk in een hoogere is nog voor de Wetenschap onverklaarbaar. De gapingen, waarvan de wetenschap den schakel niet ontdekken kan, heeft slechts eene oplossing, nam. deze: de steeds werkende Kracht van den Motor van Evolutie. In die, door de evolutietijdperken

heen werkende kracht, bestaat de hechtheid van den Cosmos, en juist hierin zien wij de openbaring van de scheppende oorzaak de Wereld-Macht die wij God noemen.

Wij hebben nu, langs wetenschappelijken weg, gezien dat het evolutieproces op de aarde onafgebroken wordt voortgezet, van af de eerste Scheppingwerking dier Wereld-Macht, die het zichtbare heelal heeft voortgebracht, tot aan het ontstaan van het leven, het daaropvolgend ontstaan van het dier en van den mensch, en eindelijk van het zedelijk-verstandelijk organisme op de aarde. Wij hebben dus de wonderen der Natuur beschouwd als de duidelijkste openbaring van het werk des Scheppers. De voor de Wetenschap onverklaarbare schakels, die door minder nauwgezette mannen der wetenschap dan WALLACE, DARWIN en HUXLEY maar zoo *sans gène* worden voorbijgegaan, zijn door deze geleerde onderzoekers der evolutietheorie erkend, met wetenschap, onverklaarbaar te zijn. Zij hebben bevestigd dat die gapingen bestaan, en toegegeven, dat de verklaring der schakels het werktuigelijk verstand te boven gaat. Alzoo mogen wij gerust aannemen, dat die schakels gebeurtenissen in de Natuur zijn, waarin de Schepper zich aan de menschheid openbaart, en vinden wij, door bij het licht der physische wetenschap de Werken der Natuur ijverig te onderzoeken, den weg, die ons tot God leidt.

§ 83. — *De Motor van Evolutie.* Met het leven, de basis van het organisme, begint de ontwikkeling der Natuur door beweging; daar de Motor van Evolutie op de verwantschap der atomen en moleculen werkt, wanneer die in den vereischten toestand tot verbinding en algemeene ontwikkeling gekomen zijn. De proefondervindelijke wetenschap moet erkennen, dat de verwantschappen, die de voorwaarden produceeren welke tot de „natuurkeus" geschikt maken, op een macht wijzen, een iets *sui generis*, voor hetwelk geen betere term gevonden kan worden dan Motor van Evolutie.

Dit is dezelfde Energie, die „in den beginne" de soorten van Beweging deed plaats hebben; die de aanraking der moleculen in de gunstigste omstandigheden veroorzaakte, zoodra zij geschikt geworden waren om de isomerische moleculaire verbin-

dingen van de atomenwolk te vormen, en de chemische verbindingen tot stand te brengen; — zoodat, toen de eerste molecule, de kiem gevormd was; deze onmiddellijk de eigenschap bezat, mede te werken tot het vormen van haarsgelijken — waarom weet niemand. Dit is de verborgenheid, de „evolutie van de anorganische stof" genoemd — de „verwantschap," die uit de elementen die schoone en wonderlijke „kristallen" wint; de „bewegingen in de stof", waardoor de elementen toonen, dat er een levende macht is, die in hunne atomen werkt; die de evolutie der doode stof met die der levende stof verbindt — op welke wijze weet niemand.

Die voortdurende Energie, de Motor van Evolutie genoemd, die, nu eens passief is, dan actief — de beweging veroorzaakt of de verbinding tot stand brengt — doet alles in het heelal, beide in het organische en het anorganische. De zwaartekracht is het gevolg van haar oorspronkelijke werking op de Cosmische Nebula, hetwelk de mechanische Kracht vormde. Chemische Krachten, die eigenschappen der atomen, zijn door haar tot stand gekomen, toen zij het protyle tot „elementen" ontwikkelde — toen zij de deeltjes der atomen samen verbond (cohesie), of door het samentrekken en gelijkmaken van moleculen, de aantrekkingskracht neutraliseerde — toen atomen, door verbinding met andere atomen, in hun onderlinge verhoudingen, veranderingen ondergingen. Nu eens door „verplaatsing der energie", krachten tot atomen vereenigend, of ze ontbindend om beweging te worden, brengt de Motor van Evolutie alle krachten voort, mechanische, chemische of hoe ze verder heeten mogen; en openbaart hij een vast *plan* in het evolutieproces, door al die krachten te gebruiken bij het vormen der soorten, hetgeen geschiedt door Variëteiten in de toestanden der organismen te ontwikkelen.

Alle veranderingen in de evolutie ontstaan door beweging, maar een intellectueele beweging, waardoor de soorten trapsgewijze verbeteren, met het gevolg, dat — wanneer een lagere soort in een hoogere is overgegaan, de soort, die de sport vormde welke tot de ontwikkeling had gediend, van de Aarde verdwijnt, om nimmermeer terug te keeren. En al belemmeren soms abnormale toestanden, in bijzondere gevallen de ontwikke-

ling — en bewerken zij een teruggaande evolutie – de geest van den Motor der Evolutie is volmaking.

§ 84. *De Wetenschap versus het Atheïsme.* — De materialist begint niet bij den wezenlijken oorsprong van den Cosmos; hij neemt een reeds ingeleid bestaan, omtrent welks oorsprong hij geen begrip heeft, aan; toch kan hij onmogelijk buiten oorzaken en buiten begin, en terwijl hij een intelligente Eerste Oorzaak ontkent, vergeet hij, dat, in zijn wijsbegeerte, die onbekende „oorzaak" reeds als een wezenlijkheid, een handelende en voortbrengende macht aangenomen is, die hij eenvoudig den Schepper zou noemen, indien hij zich vrijmaken kon van de vooroordeelen van het materialisme.

Wij hebben gezien, dat de Wetenschap het bestaan van een intelligenten Motor in het heelal bevestigt — van een intelligenten Motor van Evolutie: — heeft dan het Atheïsme het recht zich den titel Wetenschap toe te eigenen? Het Atheïsme is geen kind der Wetenschap; uit hetgeen wij op proefondervindelijke wijze hebben aangetoond, zien wij, dat de wetenschap, wanneer wij haar, zonder materialistisch bijgeloof, goed beschouwen, op een Schepper wijst als eerste oorzaak, en op Christus als het gevolg der Scheppingsevolutie op de Aarde (§ 87).

De fondamenteele wet der dynamica toont aan, dat het behoud van het arbeidsvermogen in de Natuur het gevolg is van den invloed, dien de Natuurkrachten bij verplaatsing wederzijdsch uitoefenen. Die onderlinge invloed, uit de Wet der Bewegingen van Newton bekend — nam.: dat krachten die ageeren en reageeren gelijk werken, — is noodig tot het behoud van het evenwicht in het physisch heelal, en wijst op een Macht, die buiten het direct wederzijdsch ageeren en reageeren moet staan, om zoowel beweging veroorzakende als beweging bindende energie, — actieve en reactieve beweging — voort te brengen. Gelijk de aanraking van den magneetsteen, de beide polen van den staaf vormt, of gelijk wrijving de beide soorten van electriciteit voortbrengt, doet die invloed van buiten, de verplaatsingen der energie ontstaan, tot zij „schijnbaar vormend en vernietigend," verbindende en vrijmakende Natuurkrachten worden, die niet gemist kunnen worden, bij het instandhouden van het

evenwicht van het systeem der schepping als een geheel.

Dezelfde oorspronkelijke Macht, die, door het tot een geheel vereenigen van de in de ruimte uitgebreide massa's cosmische nebula, de oorzaak was, dat het oorspronkelijk gasvormig bestaan zich tot planeten en satellieten ontwikkelde, — zet nog altijd als Motor van Evolutie dien arbeid voort, over millioenen en nog eens millioenen mijlen, buiten de grenzen van ons heelal, en wel met dezelfde kracht en energie als waarmede zij in ons eigen lichaam en geest arbeidt, — met dezelfde meesterhand, die leven wekte in het eerste atoom, en werelden deed afwentelen.

„De Natuurkeus" en „het instandblijven van het geschiktste", „erfelijkheid van wijzigingen door het werkende vermogen voortgebracht", „opeenvolgende veranderingen van gevolgen door vermenigvuldiging van oorzaken" enz. — of hoe de factoren van organische evolutie ook genoemd mogen worden, — allen wijzen op een oneindigen ingrijpenden bewerker, de Motor van Evolutie genaamd. Het bovenorganisch instinkt der planten en dieren, om zich naar de hen omringende toestanden te voegen, openbaart het bestaan van die, scheppende, drijvende Macht, die het evolutieproces voortzet, de variëteiten doet ontstaan, en het geschikt zijn veroorzaakt; al hetwelk door de wetenschap is bevestigd.

In zijn theorie over *abiogenesis* beweert HÄCKEL, dat het organische uit het anorganische ontstaat zonder bepaalde oorzaak, op ongeveer dezelfde wijze als de moleculen van doode kristallen een regelmatigen vorm aannemen. Bij die physische verklaring van het leven erkent HÄCKEL geen andere werkzaamheid dan een chemische en mechanische. „De cel," zoo schreef hij in 1877 aan de Duitsche Vereeniging, — „bestaat uit stof, protaplasme genoemd; zij bevat grootendeels carbo met een mengsel van hydrogenium, nitrogenium en sulphat. Die bestanddeelen, behoorlijk vereenigd, brengen de ziel en het lichaam van de levende werelden voort, en behoorlijk gekweekt, vormen zij den mensch." Met dit eenvoudig argument wordt de verborgenheid van het heelal verklaard, een scheppende macht ter zijde gezet, en een nieuw tijdperk van oneindige wijsheid betreden. Om niet van de kristallen-theorie te spreken; — ieder weet

wel wat daarvan is terecht gekomen — moet men toch zeggen, dat sommige groote, ideografische mannen der wetenschap gemakkelijk over de ernstige physische raadsels heenstappen. Een paar geleerde termen, die een idee aangeven, maar geen feiten, gelijk: „het instandhouden van stof en kracht", „samenwerking der krachten", „verdeeling der krachten" enz., geven voor hen een voldoende verklaring der natuur. Argumenten, gelijk die van HÄCKEL, zijn slechts ideeën, niet eens logische ideeën — en zeker geen wetenschappelijke stelling, — daarom kan ook die protoplastische ideografie de gevolgtrekking niet zijn waartoe de wetenschap geraakt. Het denkbeeld om de wetenschap te beschuldigen van het Atheïsme in de hand te werken, is onwetenschappelijk; hoe toch zou de wetenschap kunnen bewijzen dat er geen God is — zoolang zij volstrekt niet weet wat de stof eigenlijk is, en hoe de beweging is ontstaan. De ontdekking van de school van HÄCKEL leert ons niets anders dan dat er, in het heelal, experimenteele stof en kracht bestaat, en dat die vereenigd, bijzondere samenstellingen vormen. Daarmede is het uit; — ongeveer evenveel als een kind weet van het samenstel van zijns vaders horloge, wanneer hij het eens van binnen mag zien, en tot de ontdekking komt, „dat de raderen ronddraaien."

Dr. THOMAS YOUNG wijst er ons op hoe zwak de grondslag van wijsgeerige gevolgtrekkingen is, wanneer zij alleen op het materialistisch begrip van experimenteele stof berusten. In zijn lezingen over de Natuurphilosofie vinden wij de volgende bladzijde: — „Die poreusheid daargelaten, is het volstrekt niet onmogelijk, dat zelfs de kleinste deeltjes der stof voor de oorzaken van verschillende soorten van aantrekkingskracht gevoelig zijn, vooral indien die oorzaken onstoffelijk zijn; ook is er niets in de onbevooroordeelde studie van de physische wijsbegeerte, dat het bestaan van onstoffelijke bestanddeelen buitensluit; integendeel, menigmaal zien wij gevolgen, die ons bijna rechtstreeks tot dat gevoelen leiden. Men zegt, dat de electrische vloeistof geheel verschillend is van gewone stof; volgens sommigen is het algemeen medium van licht en warmte, of volgens anderen, de warmtestof wederom geheel iets anders. Wij zien

stofsoorten, onder de naam van vaste, vloeibare en gasvormige lichamen in fijnheid van weefsel en beweegbaarheid verschillen; boven deze staat het halfstoffelijke, hetwelk de verschijnselen van electriciteit en magnetismus voortbrengt, en òf warmtestof òf algemeene aether. En boven dezen staan, misschien, de oorzaken der zwaartekracht, en de onmiddellijke bewerkers van allerlei soorten van aantrekking, welke verschijnselen vertoonen schijnbaar nog veel meer verschillend van alles wat met stoffelijke lichamen overeenkomt. Van die verschillende soorten van wezens schijnen de fijnbewerktuigde en onstoffelijke de grovere vrijelijk te doordringen. Zou men er nu op deze wijze niet toe kunnen komen te gelooven, dat men zou kunnen voortgaan vergelijkingen te maken, tot men tot geheel onstoffelijke en geestelijke wezens geraakte? Waarom zouden er niet duizende geestelijke werelden kunnen bestaan, eeuwig onzichtbaar voor 's menschen oog; voor het tegendeel hebben wij geen bewijzen, en evenmin hiervan, dat het bestaan van stof op een bepaalde plaats het bestaan van dergelijke wezens noodzakelijk buitensluit. Zij, die beweren, dat de natuur vol levende wezens is, overal waar die een plaats kunnen vinden, mogen zich dus aan bespiegelingen overgeven omtrent de mogelijkheid van het bestaan van onafhankelijke werelden, waarvan er sommige zich in verschillende deelen van het heelal zouden bevinden, andere, ongezien en onbekend, in dezelfde ruimte elkander doordringen, en weder andere tot wier bestaan ruimte niet eens noodig zou zijn."

Deze hypothese van Dr. THOMAS YOUNG, betreffende onbepaalde natuurkrachten, is niet te verwarren met het *Spiritisme*, in § 92 behandeld.

Wanneer wij de ontwikkeling der Natuur nagaan, van den vormloozen tot den gevormden, van het anorganische tot het organische, van blinde krachten tot het instinkt, van het dierlijk instinkt tot de bewustheid van het gezond verstand, tot wij eindelijk aan den zedelijk zoowel als verstandelijk ontwikkelden geest des menschen komen, —, zien wij ons gedwongen een Motor van Evolutie, als een onafhankelijke, verstandige macht te erkennen, die de ontwikkeling van de stof en de energie veroorzaakt, door alle tijdperken heen, tot

aan de evolutie van het zedelijk-verstandelijke organisme van den mensch toe; — en als een gevolg van die voortschrijdende energie mogen wij de volmaakte altruïstische zedelijk-verstandelijke ontwikkeling van het volmaakte menschelijke wezen verwachten, het uiterste gevolg van de evolutie, ons in Christus op Aarde geopenbaard (§ 26). Door de evolutie-theorie vernietigt de Wetenschap dus het Atheïsme — want die wetenschappelijk zoo eenvoudige theorie kan niet gescheiden worden van het bestaan van een intelligente Eerste Oorzaak.

§ 85. *Plan der Schepping.* — De natuurkunde is meer bepaaldelijk de wetenschap van de physische zintuigen. Wanneer de beoefenaar der scheikunde de elementen in hun vorm en samenstellingen ontleedt, moet hij, van zijn standpunt uit, het bestaan van wat hij niet in zijn smeltkroes en distilleerkolf vindt, ontkennen; en toch zijn de verbazende ontdekkingen door de physische wetenschap, in onze eeuw, gedaan, even zoovele openbaringen van des Scheppers Natuurplan en vormen de meest betrouwbare voorspellingen omtrent 's menschen toekomst, want juist door zijn oorsprong te verklaren kunnen zij zijn toekomst voorzeggen.

Cosmogonie, geologie, palaeonthologie, physiologie en bovenal de evolutie-theorie openbaren, wanneer zij de wonderlijke samenstelling van stof en kracht ontsluieren, de *physische behoefte aan ontwikkeling*; dat is de natuurlijke wet der noodzakelijkheid, waaruit voortvloeit de beweegkracht van het mechanismus der wereld, en het voortbrengen der verschijnselen. Die oorspronkelijke behoefte, waardoor het voortdurend ontwikkelingsproces van alles in het heelal veroorzaakt wordt, is de natuurlijke bewerkster van het oorspronkelijke plan des Scheppers.

Meer dan de andere wetenschappen heeft de sterrenkunde ons in staat gesteld het in de wet der zwaartekracht uitgedrukte plan, volgens hetwelk de majestueuse harmonie van den cosmos ontstond, te begrijpen. Bij het meten der hemelen met zijn telescoop, moet de sterrenkundige tot het besluit geraken, dat de rede een verstandig plan van het heelal eischt. Gelijk de Heer HERBERT SPENCER eens heeft gezegd: „Wij zijn altijd in de tegenwoordigheid van een Oneindige en Eeuwige Energie,

waaruit alle dingen voortkomen." *) In de Natuur is geen plaats voor het *toeval*; alles vindt zijn oorsprong in de *noodzakelijkheid*, en waar die is, daar moet ook een *plan* zijn, d. w. z., een beslist doel, dat aan de noodzakelijkheid beantwoordt. De physische wetenschap zoowel als de logica leeren ons dit. Het toeval kan nimmer aan de noodzakelijkheid beantwoorden, want de noodzakelijkheid duidt een bepaalde behoefte aan, maar het toeval heeft geen oorzaak en ook geen doel, — want indien het toeval een doel had, zou het geen toeval zijn, maar zou dat doel een noodzakelijkheid eischen. Bestaat die noodzakelijkheid in de Natuur, dan zal het toeval er niet aan beantwoorden, maar wel een ook door de Natuur vooruitgeregelde, dat is *voorbeschikte* inrichting, in overeenstemming met de wet der noodzakelijkheid; wat toch zou er anders van de zoogenaamde „mechanische" orde van het heelal worden. Een mechanisch systeem zonder doel kan niet bestaan; het toeval zou door het toeval vernietigd worden; het moet of werken volgens een zekere noodzakelijkheid, of in het geheel niet werken. Er is geen betere getuigenis voor het bestaan van een verstandig en voorbeschikkend plan in de schepping, dan een volkomen mechanisch systeem. Het mechanisch systeem van het heelal, zooals de moderne wetenschap zulks wil, is een mechanismus met een uitgebreid, verstandig plan — hierboven reeds als de Motor van Evolutie gepostuleerd — met een voor ons alsnog onbegrijpbaar doel. Reusachtige mechanische inrichtingen—langzaam maar zeker en onophoudelijk in beweging, doen niet alleen de vertakkingen veranderen, maar vervormen ook langzaam de basis van het systeem. Het systeem van het heelal verandert langzamerhand, en natuurlijk ook de stof van het organische leven. Kans of toeval brengen de gereede verwantschappen, die het karakteristieke van de typen der soorten vormen, niet voort; deze zijn de noodzakelijke gevolgen van het veranderen der uitwendige toestanden, hetwelk veroorzaakt is door de beweegkracht der Evolutie.

Zou de „natuurkeus" nu bloot toeval kunnen zijn, terwijl

*) Ninetheenth Century. 1884.

dat uitwendige der toestanden langs natuurlijken en regelmatigen weg door het cosmisch evolutieproces wordt teweeggebracht? Die noodzakelijkheid sluit het toeval, als toevallige veranderlijkheid, buiten.

De Wetenschap is wel genoodzaakt alle verschijnselen tot stof en kracht terug te brengen, want verder reikt tot nog toe ons verstand niet; onze physische zintuigen laten ons daar in den steek. Het hoogste punt van het anorganische, het niet levende, in het evolutieproces op onzen aardbol was bereikt, en een nieuw omgezette kracht begon te werken, — d. w. z. de doode stof was levend gemaakt en het in windselen gewonden leven ontbonden, zoodat het als de machtige factor van de organische evolutie optreden kon; wat echter was daar de oorzaak van? Bij het volgen van de zoo duidelijk opgeteekende geschiedenis der schepping, d. i., het ontwikkelingsproces der Natuur, stuiten wij altijd weder op deze vraag, omdat ons altijd weder die schakels in den evolutieketen ontbreken, welke voor ons verstand, in zijn tegenwoordigen graad van ontwikkeling, onzichtbaar zijn. Gelijk wij reeds gezegd hebben, in de opeenvolging der gebeurtenissen ontbreken ons de schakels, die het doode aan het levende verbinden, het anorganische aan het organische, het plantaardige leven aan het dierlijke leven, het dierlijk instinkt van het redelooze schepsel aan het verstandig bewustzijn van het met spraak en zedelijke organen begiftigd menschelijk wezen; welke organen het langzamerhand, van den primitieven staat van den dierlijken materialistisch-zelfzuchtigen toestand der barbaarschheid, leidde tot het zedelijk-verstandelijk ontwikkeld geestelijk-organisme met zijn Christelijk Geloof.

Vanwaar toch die wonderen bewerkende beweegkracht, in de volgorde van den keten der gebeurtenissen op de aarde? Kan de Wetenschap er ons een oplossing van geven? De Atheïst zegt „Ja." „Het is alles mechanische kracht, een gevolg van de wet der noodzakelijkheid!" Met een medelijdenden glimlach luisteren wij naar den halfbeschaafden wilde, die zich verbeeldt alles te weten van een machine, welke rechtstreeks uit de werkplaats van het beschaafde intellect komt, met al haar fijnbewerkten en ingewikkelden arbeid, waarin de kleinste

deeltjes of krachtsatomen volgens de wetten van het mechanismus op elkander werken; in zijn eigenwaan maakt hij, die slechts een zeer oppervlakkig begrip heeft van de voornaamste gedeelten, die hem de gevolgen van de werking openbaren, gevolgtrekkingen, hoewel zijn beperkt begrip niets weet van de beginselen der wetten, die aan de harmonieuse werking ten grondslag liggen. Dat is het beeld van den Atheïst tegenover het groote mechanismus van het evolutieproces. Evenals het verwaande, halfbeschaafde natuurkind, meent hij de gansche schepping te begrijpen en, uitgaande van een paar schijnbaar mechanische gevolgen, door het kortzichtig physisch zintuig waargenomen, begint hij te dogmatiseeren — en dan beweert hij nog dat de wetenschap zijn leidstar is!

„In den beginne" werd die macht, om de beweging te veroorzaken en voort te zetten en de harmonie van het heelal, gedurende zijn gansche bestaan in stand te houden, door den voorbeschikkenden scheppenden aandrang verzameld; en van „den beginne" tot op heden — natuurlijk oordeelend volgens het besluit uit wetenschappelijke ondervinding getrokken — blijft de voortdurende Energie van die Macht steeds hare ontwikkelingsroeping getrouw. De wetenschap kan, op haar tegenwoordige hoogte van ontwikkeling, dit niet altijd bevatten, — toch spreidt die overtuiging licht op ons pad, en wijst ons den weg, dien het menschelijk geslacht in zijn loopbaan op de aarde volgt.

De kiem, „in den beginne", door den Schepper in de eindelooze ruimte gezaaid, blijkt in staat te zijn geweest zich te ontwikkelen. In het natuurlijke proces, door de wetenschap „evolutie" genoemd, volgt ieder tijdperk het andere op den vastgestelden tijd op, wanneer het zijn volkomen ontwikkeling bereikt heeft, hetgeen geschiedt tengevolge van de oorspronkelijke, voortdurende, oneindige werking der Scheppingskracht — de Wordingskracht der Natuur, — „de bron van alle zaken zich in de uitgebreidheid uitbreidend." Dit is de Motor van Evolutie. Alles wat door de Natuur is gevormd, en als een natuurverschijnsel onderzocht, is een bewijs voor die stelling, en bij elk scheppingstijdperk, wanneer een nieuwe

„factor van Evolutie" onmisbaar is om den schakel tusschen het lager en het hooger scheppingstijdperk te verklaren, zijn de wijzen, waarop de beweging in de Natuur geschiedt, voor 's menschen verstand geheel onbegrijpelijk, tenzij men er volgens een logische gedachtengang toe komt, de actieve hulp van die ondoorgrondelijke energie als den Motor van het Evolutieproces op onzen aardbol te erkennen.

„Het Geloof," zegt Professor HUXLEY, „is, in de wetenschappelijke beteekenis van het woord, een ernstige zaak, en moet op hechte grondslagen rusten. Om dus, tegelijkertijd dat ik toegeef, dat alle bewijzen ontbreken, te zeggen, dat ik mijn eigen overtuiging heb omtrent de wijze waarop de bestaande vormen ontstaan zijn, zou zijn het gebruik maken van woorden in een verkeerde beteekenis. Maar al is het geloof hier niet op zijne plaats in de Wetenschap, men kan toch eene veronderstelling koesteren; en indien het mij nu eens gegeven ware over den afgrond van het geologisch tijdperk heen te zien, tot waar de aarde physische en chemische veranderingen onderging — die zij nu evenmin zien kan als de mensch zijn eigen kindsheid kan aanschouwen, zou ik verwachten, dat ik ook de evolutie van het levende protoplasma uit de doode stof zou waarnemen." *)

De uitgedrukte overtuiging van Professor HUXLEY omtrent het uitgangspunt van het leven, is dus deze: dat, op de tegenwoordige hoogte van het cosmisch evolutieproces, de chemie even zoomin het leven uit de doode stof kan scheppen, als een zedelijk wezen thans een levend getuigen zou kunnen wezen van het voor-geologisch tijdperk, om te zien hoe het evolutieproces, volgens hetwelk het levend protoplasme zich uit de doode stof vormde, plaats had. Zoo hebben, volgens een vast plan, verschillende werkingen plaats gehad, in verschillende scheppingstijdperken in de geschiedenis der wereld, en wel door krachten, die, voorzooverre onze tegenwoordige ondervinding reikt, niet meer arbeiden. De mechanische bouw van het leven, niet alleen, maar metalen en enkele stoffelijke verbindingen, waarvan wij de samenstellende elementen kennen,

*) „Critiques and Addresses," p. 239.

ontsnappen nog altijd aan elke poging tot chemische synthese; de tijd waarop die plaats had is voorbij, en de verwantschap der werkingen, die tot hun ontwikkeling of hun bouw hebben bijgedragen bestaan niet meer, en daar het *geen mechanische noch chemische werkingen* geweest zijn, kunnen zij door den mensch niet in werking worden gebracht.

Uit het voorgaande blijkt, dat er boven en behalve de dynamische en chemische verwantschappen der stof, dat is boven en behalve de werkingskracht van chemische stof, vereenigd met een groote hoeveelheid mechanische beweging — een allesdoordringende energie bestaat, welke die mechanische werking van de evolutie der wereld veroorzaakt; terwijl het, eveneens, duidelijk is, dat de zoogenaamde materialistische wijsbegeerte, met haar mechanisch evolutie-systeem, onvolledig is; gevolgelijk kan het, wanneer het op zichzelf staat, het cosmisch evolutie-proces niet verklaren.

Die onvolkomenheid komt duidelijk aan het licht, bij de wijze waarop de heer HERBERT SPENCER de evolutie verklaart. Evolutie, zegt hij, „is een volledig maken van de stof, en een zich daarbij aansluitende afneming der beweging, gedurende welke de stof van een onbepaalde samenhangende homogeniteit in een bepaalde samenhangende heterogeniteit overgaat en gedurende welke de overgebleven beweging een gelijke verandering ondergaat." *)

Dat dit alles niets anders is dan het gevolg van het evolutieproces, is duidelijk; hoe echter de beweging ontstond blijft onverklaard; ze wordt zelfs voorbijgezien, en dat geschiedt ook ten opzichte van de Macht welke die beweging zoo richtte, dat zij in den aanvang de homogene massa in heterogene stof veranderde, welke, zonder die macht — de oorzaak van die oorspronkelijke beweging — eeuwig in evenwicht en eeuwig onveranderbaar zou zijn gebleven. En datzelfde voorbijzien van een oorzaak heeft weder plaats ten opzichte van Geest en Stof. „Niets," zegt de Heer HERBERT SPENCER, „kan in den geheelen gedachtenkring verder van elkander verwijderd zijn

*) First Principles p. 396.

dan bewustheid en denkvermogen ter eene en stof ter andere zijde." *) Juist dat geheele en volkomen verschil tusschen geest en stof is een bewijs, dat de geest niet van zelf uit de stof ontstaan is, zonder een Macht van buiten; die in plaats van door beweging in de stof ontwikkeld te zijn, door den *Vrijen Wil*, de beweging scheppen kan. Die macht is, gelijk wij reeds gezien hebben, de oorspronkelijke Scheppingskracht, — de oorsprong van de eerste oorzaak van de evolutie, en openbaart zich in den menschelijken Geest door de *Zelfbewustheid* en den *Vrijen Wil*.

Voor 's menschen gezond verstand is elk geloof en iedere verwachting, wanneer zij niet op natuurverschijnselen gegrond zijn, bijgeloof; er bestaat geen macht, die zich niet in de Natuur openbaart. Op die stellingen is ons Geloof gebouwd.

Uit de openbaringen der Natuur zien wij dat de Natuurkrachten volgens een *plan* werken, maar, evenals die krachten is de wijze van werken van het plan, tot nog toe, voor de Wetenschap een Verborgenheid. Wij zijn ons van een *Scheppingsplan* bewust, uit tweederlei oogpunten, nam.: als het objectief plan van den Motor van Evolutie, dat aan de physische factoren van de organische evolutie ten grondslag ligt, — en als een subjectief plan van de individueele organismen, zoo duidelijk zichtbaar in de neigingen en „gewoonten" van planten, het instinkt der dieren, en den zedelijken wil des menschen; die zoovele openbaringen zijn van den *modus operandi* van den Motor van Evolutie, in de individueele adaptatie, of vormverandering der soorten.

Het Scheppingsplan openbaart zich alzoo in de Natuur, door het vermogen zich naar de omringende invloeden te voegen, hetgeen wij in alle organismen, zelfs in planten waarnemen — gelijk bij den wijnstok — en zich van het instinkt van het dier tot den vrijen Wil van den mensch ontwikkelt. Daarin openbaart dit plan zijn zedelijk doel het duidelijkst, want door intuïtie, wordt 's menschen vrije wil onmiddellijk door de zedelijke organen Geweten en Medegevoel beheerscht.

---

*) Principles of Psychology. Vol. II., p. 484.

Een der voornaamste Evolutie-factoren is de „adaptatie", d. i. door behoefte gedrongen voegen de organen zich naar de omstandigheden en naar hetgeen hun omringt. Maar de orgamismen zijn, volgens een vast plan, geschikt gemaakt tot de adaptatie van het omringende. Dit leert ons de Natuur door haar evolutieproces. Het blinde schepsel van het lagere organisme kreeg, toen het in het duister rondtaste om zijn voedsel te zoeken, behoefte aan een gezichtsorgaan, en toen dat een zekeren graad van ontwikkeling bereikt had, evolveerde het oog zich uit de eerste zenuw, en wel zoo, dat het 't licht in zich opnemen kon. Hier bracht de behoefte het plan voor den dag. Maar vanwaar dat plan?

Het schepsel formeert blijkbaar zelf het oog niet, maar de evolutie van de kiem, eenmaal in het organisme gelegd, beantwoordt in den bepaalden vorm aan de behoefte van het leven. Aldus is het oog, dat aan de behoefte van het licht voldoet, door het licht gevormd; toch had het licht alleen dat niet kunnen bewerken, ware het plan voor dien bouw niet reeds in de kiem van het organisme aanwezig geweest.

Het vaste plan der Natuur openbaart zich, zooals wij gezien hebben, door de adaptatiën en door de geregelde opvolging der gebeurtenissen, door ons „Natuurwetten" genoemd, maar voornameiijk door die vooraf beraamde ontwikkeling, als *variëteiten* bekend, welke nieuwe grondstoffen voor nieuwe soorten vormen.

Maar het is niet in de soorten alleen, dat wij een vast natuurplan moeten zoeken; wij vinden dat vooral in de harmonie van het heelal, die door nauwlettende waarneming, hoe langer hoe duidelijker wordt. De Schepper ontvouwt aan het menschelijk vernuft zijn plannen, in stof en kracht — ten minste in de verschijnsslen die wij bij dien naam noemen, — maar wij zijn ons bewust van een doel, een wil, een methode boven die stof en kracht, ook al kunnen wij niet al die wonderlijk werkende inrichtingen waaruit de scheppingsmethode, de Evolutie, bestaat, wetenschappelijk begrijpen.

§ 86. — *De Eerste Oorzaak. Een persoonlijk God.* Het onophoudelijk verlangen van onze rede om de eerste en wezen-

lijke oorzaak van alle dingen te leeren kennen, is het begrip van de Unificatie der Wetenschap. Indien de wetenschap voortgaat de onderlinge afhankelijkheid der verschijnselen te verklaren en te bewijzen, moet zij, indien zij zichzelf gelijk wil blijven, tot een eerste en ware oorzaak komen, of, ten minste een noodzakelijk postulaat als zoodanig erkennen, en terwijl zij feiten tot algemeenheden groepeert, moet zij toegeven, dat er schakels bestaan tusschen de onderling van elkander afhankelijke verschijnselen, welke schakels als reeksen van vaste plannen alles klassificeeren tot eene Scheppingstheorie. Die neiging van de rede om te veronderstellen, dat er een voorbeschikkende oorzaak is, is een bevestiging van een inwendig geloof in den Schepper, — die behoefte van de Ziel, die een zekere overeenkomst en steun vindt in de generaliseerende neiging van de wetenschap. Het geloof in God is evenmin een begoocheling als het geloof in de Unificatie der Wetenschap. (Zie voor het Godsbewustzijn § 91).

Het is hoogst onwetenschappelijk te denken dat variëteiten toevallig ontstaan. Die dwaling berust op een verkeerd begrip van de Oneindige Energie, die den bouw der atomen, in de algemeene evolutie der stof in haar verschillende vormveranderingen doordringt en leidt: — die Energie, die wij hierboven als de Wordingskracht der Natuur hebben gepostuleerd. Variëteiten worden niet veroorzaakt door hetgeen omringt, adaptatiën worden zoo gevormd. De blinde polyp begint de behoefte te gevoelen zijn voedsel te zoeken, en niet meer van zijn reukorgaan voor zijn onderhoud af te hangen — thans blijkt het duidelijk, dat de sluimerende kiem van het gezichtsorgaan in het systeem van de soort de oorzaak is dier zucht naar licht, hetwelk een uitweg zoekt in eene nieuwe variatie van de soort.

Overal in het heelal ziet men dit plan zich in Verstand en Voorziening openbaren. In de organische schepping zien wij het als *neiging* bij de planten, *instinkt* bij de dieren en *zedelijken wil* bij den mensch. In plant en dier werkt het alleen volgens de behoeften van hetgeen dezen omringt, maar bij den mensch voert het ook strijd tegen de groote beletselen van allerlei aard,

die het zedelijk wezen omringen. Wij zien, dat de plant volgens een vast plan te werk gaat, en hare takken en wortels schikt naar hetgeen haar omringt. — Wij zien het in den wijnstok, hoe hij zijn ranken gelijk voelers, die den noodigen steun zoeken, in de lucht uitwerpt, doode holle palen vermijdt, waarin op zijn levenssappen azende insekten verborgen zijn, en die ranken en welig groeiende voelers daarentegen om gezonde takken heenslaat, teneinde een steun te vinden in zijn strijd om het bestaan. In het dierlijk instinkt wordt de openbaring van die algemeene levensénergie een strijd om het bestaan in zijn ruwsten vorm, in de Evolutie der soorten naar een hoogere scheppingsorde.

Een gevolgtrekking uit hetgeen in deze onderafdeeling gezegd werd, is nu de vraag: Vanwaar toch de eerste oorsprong van het heelal, en waardoor wordt dit verschijnsel en worden alle zich ontwikkelende verschijnselen, die hun hoogste toppunt bereiken in het zedelijk en verstandelijk organisme van den mensch, bestuurd? — Is het Toeval, is het Plan?

DARWIN schreef aan ASA GRAY: „Indien ik een engel zag nederdalen om ons het goede te leeren, en overtuigd was, dat ik niet aan hallucinatie leed, doordat anderen hem ook zagen, zou ik in een scheppingsplan gelooven." *) Maar waarom zou die man der wetenschap dan gelooven? De getuigenis van een zoogenaamde bovennatuurlijk verschijning of hallucinatie is geen bewijs; ook al verbeelden zich verscheidene individueele kranke hersens dat zij haar waarnemen. Het aldus verkregen geloof van den Heer DARWIN, zou alleen hem en zijn vrienden ten nutte komen, niet de geheele menschheid, en ieder individu zou een engel voor zich alleen kunnen eischen. De getuigenis van de verschijning zou volstrekt niet aan alle partijen voldoen; gesteld, dat wij de geldigheid van het geloof van den Heer DARWIN in den engel aannemen, zouden anderen op zijn getuigenis gelooven? WALLACE zou misschien zijn geloof hebben overgenomen, maar zou HUXLEY dat hebben gedaan? HERBERT SPENCER en anderen zouden, aan den eisch der

*) „Life and Letters of the late CHARLES DARWIN. F. R. S." bij his son FRANCIS DARWIN. Londen, 1888.

wetenschap te voldoen, een eigen engel des lichts kunnen verlangen, en dan zou ieder zich natuurlijk aan zijne eigene openbaring houden. Maar waarom toch zouden wij, bij het gelooven in die verschijning, meer op de getuigenis van onze physische zintuigen vertrouwen, — die zoo gemakkelijk door verbeelding, hallucinatie en andere abnormale geestelijke toestanden misleid kunnen worden — dan op de bewustheid van ons zedelijk organisme? Maar! „there is the rub", — de Heer DARWIN geloofde niet aan de zedelijke bewustheid van den mensch; hij geloofde alleen aan den dierlijken oorsprong van den mensch — zonder rekening te houden met de zedelijk-verstandelijke ontwikkeling der natuur. „Men kan toch niet", zegt hij, „aan de bewustheid van een aap gelooven; in zulk een geest zetelt geen bewustheid." *) Toch wel, voorzoover het 't apenbestaan betreft. Wij zijn immers allen overtuigd van de kracht en de werking van het dierlijk instinkt, dus van de bewustheid van het dier; maar tusschen deze en de bewustheid van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch is een kloof, welke niet door de wetenschap gedempt is, — evenmin als de andere reeds door ons genoemde gapingen in den evolutieketen; — de ontbrekende schakel is nog niet door de wetenschap gevonden, evenmin als de gaping tusschen de doode en de levende stof is verklaard. De heer DARWIN had, alvorens een rechte lijn te trekken tusschen den geest van een aap en die van den mensch, die gapingen in zijn theorie wel mogen aanvullen, ten einde aan het Gezond Verstand een kans tot vergelijking te geven; nu heeft zijn overtuiging geen betrekking op den zichzelf bewusten geest des menschen, en is dus eenvoudig onzin. Maar de groote Naturalist was zoozeer verdiept in de bijzonderheden van de bijpaden der schepping, dat er in zijn geest geen plaats was voor den grooten weg der evolutie, die het geheele heelal, zoowel stoffelijk, verstandelijk als zedelijk bevat:

Maar laat ons tot onze vraag terugkeeren; — Beheerscht toeval of een plan het algemeene evolutieproces?

---

*) „Life and Letters." Brief aan den Heer GRAHAM.

Wat is toch eigenlijk Toeval? Die vraag hebben wij reeds behandeld, en wij hebben gezien dat toeval zonder oorzaak ondenkbaar is; wanneer wij ons voorstellen, dat iets bestaat, dan moeten wij ook aan een oorzaak, die dat verschijnsel heeft voortgebracht, denken; toeval, d. w. z., geen oorzaak, — een uitwerking zonder werking — is onbestaanbaar en ondenkbaar. Ook in het mechanisch systeem van de materialistische cosmische philosofie — gelijk wij reeds gezegd hebben — sluit de dynamische theorie natuurlijk, elke gedachte aan toeval buiten; een machine wordt niet door toeval in werking gebracht en gehouden. Het is dus geen toeval, maar een besliste neiging van de stof en de energie — gelijk zulks door den ondoorgrondelijken Schepper in zijn Voorzienigheid vooruit was bepaald, — die de harmonieuse bewegingen van de homogene nebula veroorzaakte en aldus de cosmische evolutie bewerkte. Dit alles wat 's menschen begrip van de Eerste Oorzaak, van de verborgenheid der schepping, welke in den beginne geschiedde, bevatten kan.

De feiten, die ons verstandelijk organisme, door de wetenschappelijke cosmogonie voorgelicht, begrijpen kan, zijn deze: dat de stof, als eerste schepping, oorspronkelijk een nevelvorm was, dat deze door de harmonieuse rotatiebeweging van een van buiten werkende kracht, een toestand werd, tot voortbeweging en tot het aannemen van een vorm, in staat, en dat zij door die van buiten werkende kracht dien vorm heeft gekregen.

Dit kan echter niet door toeval zijn geschied; gevolgelijk is hier een vast plan te bespeuren. In het evolutieproces zien wij, telkens opnieuw — gelijk wij reeds vroeger hebben aangetoond, — dat die soorten van neigingen, volgens een vast plan van stofwerkende eigenschap, bepaald zijn. Hoezeer versterkt het onze inwendige bewustheid van God als Schepper en God als Leider, wanneer wij bij het licht der proefondervindelijke wetenschap, met gezonde zedelijke organen en een onbevooroordeeld gemoed, de waarheden der Natuur onderzoeken; die door de Organische Evolutie ontsluierd worden, en door de Geologie, duizenden eeuwen geleden, onuitwischbaar in de rotsen zijn gegrift. (Verg. § 18). In de werkzaamheden van de

factoren van organische evolutie, de variteiten en adaptatiën, zien wij het plan van de ondoorgrondelijke, algemeene en voortdurende Energie van de Wordingskracht der Natuur, de Motor van Evolutie. Die overal en altijd geldende Macht, waardoor krachten en bewegingen, volgens onwrikbare wetten in evenwicht gehouden worden, openbaart zich in de inrichting en de harmonieuse adaptatie van de stof in de organismen, wanneer zij de steeds toenemende energie van de organische evolutie ten toon spreidt, om haar einddoel te bereiken: het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den mensch tot volmaaktheid te brengen, naar het beeld van Christus op Aarde! En alles geschiedt volgens dat onbegrijpelijk, zichzelf besturend *plan*, met de alles bevattende *kiem* die zich in elk zaadje, knopje of ei, waarin ontelbare soorten hun oorsprong vinden, openbaart, — in de eenvoudigste cellen, waaruit de eik, de dolfijn, de arend, en de mensch voortkomen, het leven uit het leven, organismen ontwikkelend, eeuw op eeuw, in statige volgorde opklimmend van het lagere tot het hoogere, door toenemende adaptatie steeds hooger en hooger strevend in den evolutiegang van het heelal.

Maar vanwaar en waarheen? Het antwoord is: van God den Schepper, door God den Leider, tot God het Doel!

De wetenschap heeft geheele uitgebreidheden en aeonen van natuurverschijnselen, die eeuwen lang als bovennatuurlijk beschouwd werden, op natuurlijk gebied teruggebracht. Zij leert ook dat het evolutieproces der natuur de ontwikkeling heeft bewerkt van den menschelijken geest, en het vermogen van bewustheid in 's menschen gemoed doen ontstaan, bij de ontwikkeling van het *zedelijk verstandelijk organisme* van den mensch, — op dit oogenblik de hoogste trap van ontwikkeling op de aarde, waarop de ziel zich door de Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, die te zamen de geloofsovertuiging vormen, openbaart in de bewustheid: — God het Begin en het Einde van alle dingen.

Aan 's menschen geest is maar één eigen, ingeschapen kracht bekend, de *Vrije Wil*, vroeger beschreven, (§ 18). Het is dus natuurlijk, dat wij inwendig overtuigd zijn van de bron dier

krachtsuitvloeiing — een daaraan beantwoordenden Hoogsten Wil, de bron der Energie, die alle krachten in het heelal in werking houdt, door beweging in de stof te veroorzaken. De samenstelling van het heelal, gelijk de wetenschap er ons een begrip van geeft, beantwoordt aan een intelligenten Wil, die door eigen Energie het geschapene voortbracht en den eersten stoot gaf — d. w. z. de Beweging schiep — die de eerste Oorzaak is van alle verschijnselen, de eeuwige Energie, waarvan alle krachten ontsproten zijn.

Ziedaar de bron van 's menschen zedelijk bewustzijn van een Eerste Oorzaak, — een scheppenden Wil, den Heiligen Wil van een Opperwezen — een persoonlijk God.

CHRISTUS UIT DE NATUUR BEWEZEN.

§ 87. *Het doel der Evolutie.* De Evolutie is een feit; maar er zijn verscheidene hypothesen omtrent haar wijze van werken. Deze kunnen, — al zijn ze, ieder afzonderlijk, onvoldoende om de evolutie in al haar werkzaamheden te verklaren, — tezaamgevat, ons dienen als de openbaring, in wetenschappelijke beteekenis, van die beweging veroorzakende Energie der Natuur, door ons hierboven als de Motor van Evolutie beschreven.

De meest in het oog vallende physische openbaringen van den Motor van Evolutie zijn de *Variëteiten*, de verschijnselen, die de wereldenbewegende macht der ontwikkeling op elk gebied aanwijzen. Het zijn de chemische variëteiten in de stof, de organische variëteiten in planten en dieren, de physiologische variëteiten in de soorten en geslachten, — en de zedelijke variëteiten in de ontwikkeling van 's menschen geest. De bewijzen door CHARLES DARWIN in zijn theorie van de „Natuurkeus," door den Heer HERBERT SPENCER in zijn „Factors of Organic Evolution," en ten opzichte van anorganische evolutie door den Heer CROOKES in zijn „Genesis of the Elements" aangevoerd — die de evolutie van de stof uit de protyle aantoonen — hebben geen, in alle deelen, beslist wetenschappelijke oplossing gegeven; toch zijn zij van groote waarde, want door het aan-

schouwelijk voorstellen der *modus operandi* van den Motor van Evolutie, werpen zij licht op het raadsel omtrent de oorzaak der *variëteiten*, op welker aan den dag treden al deze theorieën gegrond zijn.

Op dit standpunt wordt het meest in het oog loopend physische gevolg der Evolutie, zooals dat door het evolutieproces aan het licht treedt, „natuurkeus" genoemd — of, om het duidelijker uit te drukken — „het instandhouden van het geschiktste." Het „geschiktste" is het gevolg van doeltreffende oorzaken, — niet door mechanische werking teweeggebracht, — en de term „het geschiktste" is eenvoudig de algemeene uitdrukking voor het eindresultaat dezer oorzaken. Sommige van deze vallen dadelijk in het oog, gelijk „erfelijkheid", „de strijd om het bestaan" enz.; andere zijn geheel onzichtbaar en kunnen door de proefondervindelijke wetenschap niet worden verklaard.

Bij de eerstgenoemden kan de natuurlijke werkzaamheid der oorzaken somtijds worden vermeerderd door kunstmatige teling of kweeking, waardoor bijzondere soorten ontstaan, — gelijk het fokken van duiven, van het Pekingsche mopshondje, van de verschillende soorten van koeien, luxe-paarden, doggen, enz. waarover (vooral over het duivenbroeden) den Heer CHARLES DARWIN zulke belangrijke verhandelingen heeft nagelaten.

Naarmate de Evolutie op de Aarde in de hoogere graden van ontwikkeling overgaat, worden de physische oorzaken, waardoor de verschijnselen ontstaan, van zelf ook meer ingewikkeld in haar werking — en is de verklaring door de Wetenschap niet te verkrijgen. Dit toonde de natuurkundige DALLINGER aan in zijn werk „*The Creation*". Na een duidelijke verklaring van den aard der organische evolutie, gaat de Heer DALLINGER aldus voort: „Variëteiten ontstaan dus voortdurend overal; in alle richtingen en in elk levend wezen. Dat alle factoren van Evolutie nog niet ontdekt zijn, spreekt wel vanzelf. Toch zien wij ons, zoodra wij tot dit besluit zijn geraakt, verplicht te vragen: „Wat is toch de oorzaak van dat onophoudelijk ontstaan van variëteiten in alle levende wezens? — van die macht om zich ten allen tijde naar iedere verandering in de omgeving te voegen, en hoe komt het dat

de geschiktste vorm de anderen overleeft?" De aarde is, gelijk ieder weet, steeds aan kleine zoowel als aan groote periodieke veranderingen onderhevig. Alleen de mogelijkheid, zich, door alle eeuwen heen, naar loopende en terugkeerende veranderingen te voegen, kon het voortdurende bestaan van levende bewoners op de aarde mogelijk maken. Moeten wij, omdat wij den aard der wet of methode, volgens welke, door alle eeuwen heen, die veranderingen hebben plaatsgegrepen niet kennen, en omdat de methode van zelf *schijnt* te werken gelijk de onrust van een uurwerk, besluiten dat er geen plan bestaat, noch in de methode noch in het gevolg van die methode? De natuurkeus kan niets doen ontkiemen; de variëteit verklaart zichzelve niet. Waarom is het een eigenschap van alle levende wezens in het oneindige en in alle richtingen te veranderen? De wet van DARWIN kan zonder die variëteit niet bestaan; maar die „wet" geeft geen rekenschap van die neiging, evenmin als de wet der vallende lichamen de zwaartekracht verklaart of aantoont waarom deze aldus ageert." *)

Het zoogenaamde WONDER *in de Natuur.* Wanneer men de wetenschap meer algemeen, met het oog op zedelijke ontwikkeling, zoowel als op de verstandelijke oefening van den geest, bestudeerde — met andere woorden, om den mensch edeler te maken zoowel als geleerder, — zou zelfs de weinig ontwikkelde den physischen grond voor het natuurlijk geloof kennen, en anderzijds, zouden ontwikkelde menschen leeren zich vrij te maken van de begoocheling van eenzijdige geleerdheid. De Natuurkunde, de Plantkunde, de Biologie en de Sociologie wijzen duidelijk op de oppervlakkigheid van het — door menschelijke ijdelheid ingegeven — algemeen geloof dat, wanneer men de verschillende verschijnselen kon opnoemen, waarmede de Natuur zich aan de physische zintuigen openbaart, men alles zou weten omtrent de Schepping en den Motor van Evolutie. Het opnoemen van den loop der gebeurtenissen is echter nog geen vinden van haar oorsprong.

De wetenschap is het verslag van de verschijnselen in de

*) W. H. DALLINGER, LL. D., F. R. S., „*The Creation.*" enz. pp. 68—71.

Natuur, — d. w. z. van de natuurverschijnselen, zooals die zich in hun opvolgingen aan onze physische zintuigen openbaren. Aan de regelmatigheid hunner terugkeer ontleenen wij het begrip van natuurwetten, maar de wetenschap bezit geen bewijs voor de onveranderlijkheid dier wetten; integendeel, ten opzichte van de organische wereld, zijn er dikwijls verrassende afwijkingen te bespeuren. Een afwijking van die wetten, in haar vollen omvang nimmer te voren opgemerkt, is natuurlijk een *wonderlijke* gebeurtenis en wordt een *wonder* genoemd — d. i. eene afwijking, waarin de tot dusverre opgemerkte loop der natuurverschijnselen in de gewone regelmaat der natuur, niet kon voorzien. De wetenschap is nog niet in de ware natuur van stof en kracht doorgedrongen — weet niet wat die eigenlijk zijn — gevolgelijk kan zij zulk een onverwachte gebeurtenis, die, oogenschijnlijk, geheel buiten stof en kracht omgaat, niet verklaren.

Alzoo mag de physische wetenschap de wet niet stellen, dat het onvoorziene en het zoogenaamd wonderbaarlijke niet geschieden *kan*. Professor HUXLEY zegt; — „Een wonder, in den zin eener plotselinge en volkomen verandering in de gewone orde der Natuur is zeer goed te begrijpen, zeer goed mogelijk en bevat hoegenaamd geen tegenstrijdigheid; dus kan het, volgens de eigen leer van HUME, niet door betoogende argumenten bewezen worden, dat wonderen bedrog zijn." *) Dat wil zeggen: wat wij een *wonder* noemen — d. i., het plaatsvinden van een verschijnsel nooit te voren door het menschelijk oog, in de werking van stof en kracht, ontwaard, — hangt niet daarvan af, of de wetenschap op hare tegenwoordige hoogte van kennis de mogelijkheid of de waarheid van het verschijnsel bevestigt. Wat, tengevolge van onze gebrekkige kennis, tot nog toe niet door de wetenschap kan worden verklaard, zal misschien, bij een grootere ontwikkeling der kennis van stof en kracht blijken het gevolg van zeer eenvoudige eigenschappen van krachten te zijn geweest, nu nog aan de Wetenschap onbekend.

---

*) HUXLEY'S „*Hume*" p. 133.

CHRISTUS *de Variëteit van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme op Aarde.* De voortdurende ontwikkeling van de physische elementen, — nam., de chemische krachten, de electriciteit, het magnetismus enz. — in deze eeuw, ontsluiert dagelijks nieuwe verschijnselen en brengt andere voort. Voor de geleerde wijzen der oudheid, zouden zij zoovele „wonderen" zijn geweest, en gevolgelijk door den scepticus als fabels veroordeeld zijn. De *zedelijke* ontwikkeling echter houdt gelijken tred met de *intellectueele* ontwikkeling, en het is niet te ontkennen dat de macht van het Zedelijk Organisme van den mensch in het maatschappelijk evolutieproces, in haar openbaring van het Zedelijk Element der Natuur, bestaat — en wel als de bewerkster der beschaving. Wanneer wij het materialistisch masker, hetwelk men zegt, dat de natuur draagt, wegnemen, vinden wij daaronder de duidelijke openbaring van des Scheppers plan, en het bewijs voor het Christendom in de physische waarheid. Er is geen ander bewijs voor de waarheid dan dat der natuurlijke feiten. Dat de Goddelijke Schepper der Natuur bestaat, en dat de verschijning van Christus een noodzakelijk gevolg was van den evolutieketen van het menschelijk geslacht, is door de natuur bewezen (§ 26),

Aldus bereikte de verbazende reeks variëteiten, in physische en zedelijke neigingen in den loop der evolutie van het zedelijk verstandelijk organisme van den mensch op de Aarde, aan het licht getreden — een steeds aangroeienden keten van ontwikkeling voor dat organisme voorspellende, en het plan Gods ten opzichte van het menschelijk geslacht openbarende — haar toppunt bij de komst van Christus op de aarde, die, tot onze navolging, een variëteit van het menschelijk soort voorstelt, waarin het zedelijk-verstandelijk organisme ontwikkeld was tot den hoogsten graad van volkomenheid, die door de menschheid op de Aarde te bereiken is.

Die komst toont, dat het de wil van God is, dat de mensch weten zal, hoe hij, door zijn Zedelijk Organisme, met den Oneindige Schepper verbonden is. Met andere woorden, — de liefde Gods, de liefde des Scheppers voor zijne schepselen is door Christus aan de menschheid geopenbaard: door Christus,

voor Wien — daar Hij de schakel is tusschen de Godheid en de Menschheid — geen beteren naam gevonden kan worden dan dien van „Zoon van God."

De Messias. De geschiedenis der menschheid, — bij het licht der natuurlijke ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme beschouwd, — bewijst, dat de komst van Christus op de aarde, een onmisbare aanwijzing was van den zedelijken toestand dien dat organisme in zijn evolutieproces bereiken zou. Is er in de ontwikkeling van 's menschen zedelijke organisme iets natuurlijker, dan die variëteit, die aantoont dat, door den invloed van den Geest Gods, de zedelijke neigingen van 's menschen geest inwendig toenemende kracht bezitten?

Met deze natuurlijke ingeving was ook de geest der Propheten van het Oude Testament doordrongen, toen zij de komst van den *Messias* voorspelden.

De komst van een zedelijk-verstandelijk organisme, gelijk dat van Christus op de aarde, is de krachtigste openbaring van den Geest van God, die, in de theorie van de zedelijke ontwikkeling van den mensch, als het Zedelijk Element in de Natuur gepostuleerd is. Die komst is een natuurlijke en noodzakelijke gebeurtenis in de evolutietheorie, want zij voorspelt den toekomstigen staat van het menschelijke wezen, door het doel aan te toonen waartoe het Zedelijk Element in de Natuur leidt. Zij is een natuurlijke en noodzakelijke gebeurtenis in de Evolutie, want indien de geschiedenis der menschheid dit altijd levende voorbeeld niet bezat, zou de philosofie der Evolutie, gelijk wij gezegd hebben (§ 26), indien zij zich gelijk bleef, bij het zoeken naar het doel van de evolutie op Aarde — naar den eindschakel welke den mensch, in zijn hoogste ontwikkeling, met zijn Schepper verbindt, — zulk een wezen als den eindschakel, als het hoogste gevolg van de Evolutie op de Aarde moeten postuleeren. Zij is het natuurlijk en noodzakelijk gevolg der evolutie; — want de beweging bezittende kiem van die gebeurtenis werd door de Almacht in de Energie gelegd, die aan de beweginglooze nevelachtige massa werd medegedeeld en de algemeene beweging, waardoor de werelden ont-

stonden, veroorzaakte: — „Vader Gij hebt mij lief gehad vóór de grondlegging der wereld." *)

Aldus is het zedelijk beginsel, hetwelk, in den beginne, in de eerste kiem werd nedergelegd, door ontwikkeling een zedelijk feit geworden, en het beginsel van het *Christendom* door de Natuur aan de menschheid geopenbaard. (§ 26).

's Menschen Val en de Verlossing in Christus. Bij het eerst ontwaken van de rede in het kind treedt de reinheid van de ziel des menschen duidelijk aan het licht. Volmaakt rein en onschuldig, bewijst het onbedorven kinderlijk gemoed bij zijn eerste verschijning op het levenstooneel, dat het menschelijk geslacht van nature zedelijk rein is, en doet ons zien wat het blijven zou, indien de dierlijke neigingen het niet verleidden. In het onschuldige kind, het normale beeld des menschen, ziet men tegelijk met de rede, duidelijk *„het instinkt van het goede."* Dit is een beeld van wat het geslacht zijn moest — „derzulken is het koninkrijk der Hemelen."

Maar, helaas! Spoedig overweldigt de langzamerhand ontwakende dierlijke natuur de ontkiemende zedelijke organen en maakt zich meester van het jeugdig gemoed; een gevolg van de zelfzucht waaruit voortkomen de leugen, de begeerlijkheid, de wreedheid en al de booze neigingen, gedachten en daden der roofzuchtige dierlijke natuur eigen, — de bron van het booze in 's menschen gemoed. Dat afwijken van den Geest van God is de *ontaarding* van de ingeboren reinheid. Dat is *'s menschen val*, uit welken toestand hij in Christus verlost moet worden.

Zonder de Christelijke beginselen, zou het Verstand die ontaarding van het Zedelijk Organisme slechts ten deele kunnen verhinderen, d. i. door de ondervinding van het Utiliteitsbeginsel, dat de dierlijke hartstochten, tot wederzijdsche veiligheid en welvoegelijkheid, betoomt. Ziedaar de *intellectueele verbetering* welke op het beginsel van materialistisch nut rust; dat beginsel echter is bewezen niet krachtig genoeg te zijn. Krachtig genoeg is alleen het zedelijk begrip van het Goede.

---

*) Johannes Hoofdst. 17 vers 24.

De Beschaving is niet maar een stoffelijke verbetering. Waar het stoffelijk element de op den voorgrond tredende factor der beschaving is, daar zijn menschen niets anders dan gedresseerde dieren. Zulk een stoffelijke beschaving is onvolmaakt, en moet tenietgaan, want zij is op het dierlijk stelsel „Might is Right", in een meer beschaafden vorm, gegrond. De hervorming van het menschelijk geslacht, de *Verlossing* van de ziel uit dit dierlijk materialisme is het *Christendom*, hetwelk, terwijl het 't zedelijk element opwekt, de Zedelijke Organen aankweekt, en op deze wijze het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch volkomen maakt.

Uit het voorgaande komen wij tot het besluit dat het Zedelijk Element der Natuur, — dat wij zoo duidelijk zien in den strijd der Zedelijke Organen tegen het dierlijke en zelfzuchtige van het materialistisch element (§ 5), — er met nadruk op wijst, dat het menschelijk geslacht oorspronkelijk met een natuurlijke neiging ten goede begiftigd is, m. a. w. in staat is, door middel van zijn Zedelijk Organisme, een zuiver zedelijken toestand te bereiken (§ 14). Die macht tot verbetering heeft de mensch verloren, wanneer hij terugzinkt in den toestand van het redelooze dier; zijn „bevrijding" en „verlossing van den booze" heeft plaats, wanneer het *Christelijk* beginsel, door zijn Zedelijke Organen te ontwikkelen, en krachtig te maken voor den strijd tegen het kwaad, vat heeft gekregen op zijn gemoed.

Het *kwaad*, dat altijd met het zedelijk Element in de Natuur in strijd is, is de dierlijke zelfzucht van het menschelijk gemoed; wanneer hem de kracht van het Zedelijk Organisme ontbreekt. De allegorische voorstellingen dat Satan, Booze Geest, enz. slechten invloed uitoefenen op het menschdom, vinden haar objectieve werkelijkheid in de zelfzuchtige hartstochten van 's menschen dierlijke natuur, waar een voortdurende, nimmer rustende kracht schuilt om het kwaad in de wereld te brengen, op niet minder noodlottige wijze dan Satan, als de verpersoonlijking van het kwaad, zou kunnen bedenken.

Laat ons toch, in plaats van ons een „Duivel" buiten ons als de oorzaak van alle kwaad voor te stellen, bij het licht van ons Zedelijk Organisme, de hand in eigen boezem steken,

en wij zullen zien dat de „vijand" in de diepste schuilhoeken van ons eigen bedorven hart te vinden is. Gelijk wij reeds vroeger gezien hebben, is de *oorsprong van het kwaad* de „opstand" van de neigingen van het dierlijke in den mensch tegen den Goddelijken Geest van het Zedelijk Element der Natuur, veroorzaakt door een opgewonden vuige Verbeelding; die, door booze gedachten in het gemoed te kweeken, de dierlijke neigingen aanvuurt en de hartstochten opzweept. Zoo zit de Duivel in den mensch en wordt hij door Christus uitgeworpen. De arme, zwakke menschelijke geest, met zijn wankelende neiging om te gelooven wat hij zoo gaarne wil, en te denken aan wat hij verlangt te gelooven, wordt ook zoo gemakkelijk door de verbeelding medegesleept, want „de begeerte is de moeder der gedachte." Het kwaad ontkiemt in het gemoed, wanneer de, door de verbeelding opgewekte lusten van den mensch niet worden betoomd. Dat onbegrijpelijke kwaad, hetwelk ons zoozeer verbijstert, vinden wij verklaard in de zelfzucht van den mensch, wanneer deze de zedelijke organen, het Geweten en het Medegevoel beheerscht; hierdoor ontstaat teruggang van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch. Dat is *'s menschen Val*, de val van een zedelijk-verstandelijke hoogte in de diepte van dierlijk materialisme, — die zijn oorzaak vindt in het gebrek aan ijverige oefening, of het geheel nalaten van oefening der Zedelijke Organen. Deze is de gevallen toestand van den menschelijken Geest, waarin niets dan de instinktmatige zelfzucht van het dier duizendvoud verergerd door het verstand en de scherpzinnigheid van den mensch, — den wil beheerscht. Die toestand is *'s menschen Val*; alleen door zijne zedelijke organen kan hij weder opgericht worden. De *Verlossing* van het menschelijk geslacht is de komst van Christus, in Wien ons geopenbaard is wat het doel der Evolutie op aarde is, wanneer de Zedelijke Organen het gemoed geheel zullen beheerschen en de dierlijke natuur is ten onder gebracht. Ieder in het bijzonder wordt van de zonde verlost, wanneer hij naar de beginselen en het voorbeeld van Christus leeft, want juist daardoor geraakt zijn gemoed geheel onder den invloed der Zedelijke Organen.

Overal en ten allen tijde vindt de gevallen mensch Christus tot zijne verlossing gereed, door middel van zijn door het Christendom ontwikkelde Zedelijk Organisme.

Wanneer dit Organisme van den mensch door dierlijke lusten en hartstochten wordt beheerscht, — in welken toestand de mensch verre beneden het dier staat, — is het Zedelijke Gevoel dat weerzin wekt tegen het plegen van daden, schadelijk voor anderen, verstompt en nagenoeg dood. Geen vrees voor straf kan de hollende vaart van den misdadiger stuiten, want het is een bewezen feit, dat de straf door den gevangene ondergaan, zijn Zedelijke Gevoel niet doet ontwaken (§ 30). Niet omdat de diefstal strafbaar is voor de wet, brengt zij, in het oog der maatschappij, schande en oneer over het individu, dat haar heeft gepleegd, maar omdat de dief zijn menschelijk verstand zedelijk heeft laten ontaarden, en zijn zedelijke opvoeding te schande heeft gemaakt door, tengevolge van zijn lafhartige daad, tot de roofzucht van het dier terug te zinken. Hij zou al dieper en dieper zinken, en tot vernietiging zijn gedoemd, ware het niet dat hij genadiglijk door Christus werd gered. Wanneer de mensch gevallen is, kan alleen het gevoel van het Christendom, de stem van Christus, in het diepst zijner ziel gehoord, zijne Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, doen herleven, om hem in staat te stellen de hebzuchtige, egoïstische dierlijke natuur te bedwingen, en zoodoende het kwaad te overwinnen.

Ziedaar de levende, natuurlijke geschiedenis van „'s menschen val" en de „verlossing in Christus."

De loopbaan van het individu op aarde wijst de geschiedenis aan van den mensch; hoe hij — uit stof gevormd — zich door de Wordingskracht der Natuur, uit de primitieve kiem, die van den Schepper uitgaat, ontwikkelde; hoe hij tot het organisch leven ontwakend, physische en zedelijke organen ontwikkelend, in de wereld verscheen, een mensch werd, met een reine Ziel en zuivere Zedelijk Organisme. Zijn val is veroorzaakt door den teruggang zijner Zedelijke Organen, toen het stoffelijk element der lage dierlijke neigingen de overhand had gekregen; — zijn wedergeboorte is de verlossing door het, door Christus gekweekte Zedelijk Gevoel.

Het beginsel van het Christendom heeft altijd in het Zedelijk Element der Natuur bestaan, altijd overal gewerkt waar menschelijke wezens ontwikkeld waren; maar toen „het Woord vleesch was geworden," werd het beginsel een feit — met andere woorden, de beweging bevattende kiem ontwikkelde zich, in den loop der Evolutie, tot het verschijnsel van de komst van Christus op de aarde; — toen had de Evolutie van 's menschen geest die hoogte bereikt, waarop het levend voorbeeld van een *volmaakt* wezen noodig werd, als Variatie der Evolutie, om licht te werpen op het einddoel der zedelijke ontwikkeling — die bestemming van het menschelijk geslacht, — en op den weg, die naar dat doel voert. De weg, die naar 's menschen bestemming leidt, openbaart zich aan onze bewustheid en wordt bevestigd door het Geloof, door het begrip van de zedelijke waarheid: *„Door Christus tot God."*

Ziedaar de voorspelling der Wijzen van het Oude Testament van de noodzakelijkheid der komst van den Messias — tot heil der Menschheid op Aarde — bevestigd.

HOOFDSTUK VIII.

De Uitwerking van het Zedelijk Element op de Samenleving.

DE GRONDSLAG DER BESCHAVING.

§ 88. *Het zedelijk Element der Natuur.* Het physisch voorkomen der Natuur bevat voor een wetenschappelijken Navorscher tallooze raadselen, die door het onvolkomen physisch verstand alleen onmogelijk kunnen worden opgelost. De wetenschap heeft, bij het onderzoek der physische verschijnselen haar grenzen; doch in de zedelijke sfeer van de raadselen der Natuur daarentegen, ontstaan, door onze Zedelijke Organen, toestanden van bewustheid, oneindig meer volkomen, dan de wetenschap ze met het oog op het stoffelijk voorkomen der maatschappij geven kan.

Deze bewering willen wij verder toelichten door, met een beroep op het Zedelijk Organisme, een maatschappelijk vraagstuk op te lossen, door Professor HUXLEY in zijn, in de „Nineteenth Century", verschenen verhandeling *), getiteld „the Struggle for Existence" gesteld, en dat, beschouwd bij het licht van de theorie der Zedelijke Organen, een indrukwekkend „programma" is van de werking van het Zedelijk Element, in die maatschappelijke toestanden, waarin de strijd om het stoffelijk bestaan alle politieke maatregelen trotseert.

Die ethische stelling van Professor HUXLEY, een toelichting van de theorie van MALTHUS, luidt aldus:

„Het trachten van den mensch om een, nog volstrekt niet afgeschaft, zedelijk doel te bereiken, heeft de diepgewortelde

---

*) Februari, 1888, pag. 161 enz.

organische aandrift van den *natuurlijken mensch*, om zijn nietzedelijken loop te volgen, nog maar weinig gewijzigd. Een van de grootste oorzaken, zoo niet *de* oorzaak van den strijd om het bestaan, is de neiging om zich te vermenigvuldigen, welke neiging de mensch met alles wat leeft, gemeen heeft. Het is opmerkelijk dat, volgens de traditie, het gebod „vermenigvuldigt u," veel ouder is dan de tien geboden en dat het misschien het eenigste gebod is, waaraan onmiddellijk en *ex animo*, door de groote meerderheid van het menschelijk geslacht, gehoorzaamd is. Doch in de beschaafde maatschappij is het onvermijdelijk gevolg van die gehoorzaamheid het opnieuw doen ontstaan, in al zijn kracht, van den strijd om het bestaan, — den strijd door elk in het bijzonder tegen zijn medemensch gevoerd, — welks vermindering of vernietiging toch het hoofddoel van het staatsorganisme was."

Hier hebben wij den ouden MALTHUS in volle kracht, en op luchthartigen toon hooren wij verkondigen, dat de maatschappij, als een organisatie tot beschaving mislukt is. Het „hoofddoel van het Staatsorganisme" mislukt, omdat de mensch het eerste hem gegeven gebod: „vermenigvuldigt u", gehoorzaamde.

„Men kan zich," zegt hij, „een tijdperk in de geschiedenis voorstellen, waarin het voortgebrachte voedsel juist voldoende is voor de behoeften der bevolking, en waarin zij, die voor de kunstmatige gemakken des levens zorgen, juist het aantal vormen, dat door het overtollige voedsel der landbouwers onderhouden kan worden." (Dus een volmaakte communistische maatschappij). „En daar het geen kwaad kan" — zegt de Professor, terwijl hij de laatste hand aan zijn schilderij legt — „nog een grootsche hypothese bij de voorgaande te voegen, — willen wij ons voorstellen, dat iedere man, iedere vrouw en ieder kind, volmaakt is, en in het bevorderen van het welzijn van anderen zijn eigen welzijn zoekt." — (Dus volkomen altruïsme), — „In dat gelukkige land zou de natuurlijke (lees „materialistische") mensch, eindelijk, voor den ethischen mensch het onderspit moeten delven. Er is geen concurrentie, want de nijverheid van elk in het bijzonder komt allen ten goede; er is geen naijver, want ijdelheid en gierigheid zijn onbekend;

de strijd om het bestaan houdt op en het millennium is aangebroken." (Maar, helaas! dat volkomen altruïsme, dat doel der maatschappelijke Evolutie, heeft buiten MALTHUS gerekend, — en zie, bij de geboorte van het eerste kind, — gelijk ook plaats zou hebben den dag na de gelijke verdeeling, volgens het communistisch stelsel — valt het altruïsme in duigen;) — want, zegt de Professor: „Klaarblijkelijk zou die stand van zaken alleen bij een stationnaire bevolking kunnen blijven bestaan. Voeg er slechts tien monden bij, dan moet er noodzakelijk iemand tekortkomen, aangezien er volgens onze stelling maar juist genoeg is. Al ware die ideaalmaatschappij een hemel op aarde, en het geheele volk een verzameling van rechtvaardige menschen geweest; al ware het berouw er onbekend omdat er geen zonde bestond, toch zouden er menschen den hongerdood moeten zijn gestorven. De zorgelooze ISTAR, de niet-zedelijke Natuur zou dat staatkundig kunstgewrocht hebben verscheurd. Ik sprak eens met een groot geneeskundige over de *vis medicatrix naturae*. „Onzin," zeide hij, „negen maal van de tien tracht de natuur niet den mensch te genezen; integendeel helpt zij hem in het graf." En Istar-Natuur schijnt ook al even weinig gevoel te hebben voor het doel der maatschappij. „Onzin! zij verlangt niets anders dan gelijke rechten en een gelijk terrein voor haar troetelkind, de sterkste!" *)

Professor HUXLEY heeft het eene noodige voor zijn theorie vergeten, nam. dat, om zijn hypothese te volmaken, zijn Ideaal gemeente, — die echter dadelijk door Istar-Natuur wordt vernietigd — geheel van andere maatschappijen moet worden afgesloten, van de geheele beschaafde wereld afgesneden, en geheel verstoken moet zijn van hulp van buiten en van al de hulpbronnen van het heelal. De professor zegt ons niet waaruit die „bevolking" bestaat, en in welke betrekking zij als staatsorganisme in haar verhouding tot andere staatsorganismen staat, en toch is dat materialistisch element van het hoogste gewicht bij haar strijd om het bestaan. En zulks is zeker ook het

*) Nineteenth Century, Februari 1888, pag. 166.

geval bij het zedelijk element. Indien de stilzwijgend voortwerkende Natuur eens spreken kon, — helaas! van hoevele ontzaglijke vergissingen van groote geneeskundigen zou zij gewagen, waarin zij met haar eigen plan weer herstellen moest wat door hen bedorven is. Maar evenals zijn vriend, de groote geneeskundige, die niet erkennen wilde, dat de Natuur hem bij zijn genezen hielp (wij willen hopen, niet ten koste der patiënten) — ontkent de groote professor in de natuurkundige wetenschappen, dat zedelijke invloeden den materialistischen strijd om het bestaan matigen; hij ziet niet in, dat het *zedelijk element*, hetwelk hij toch zelf postuleerde toen hij de buitengewone deugden zijner maatschappij beschreef, een *macht* is; hij vergeet dat dit zedelijk element het egoïsme zoo geheel aan het altruïsme zou kunnen onderwerpen, dat het onafhankelijk individueel lijden geheel verdwijnt; zoozeer zelfs dat niemand alléén gebrek lijden kan, maar zoo noodig allen te zamen en in gelijke mate; — geen strijd om het individueel bestaan, alleen de zedelijke strijd, dien ieder voeren moet om het welzijn der anderen te bevorderen; allen gelijkelijk lijdend, gelijkelijk ontberend en — zoo er geen hulp opdaagt, eindelijk allen tegelijk de eeuwigheid ingaande. Daarop breekt de kracht van ISTAR, de zelfzuchtige strijd tusschen de individuën. Hoewel de maatschappij dien toestand van altruïstische Christelijke volmaaktheid nog op verre na niet heeft bereikt, is het, daar de volmaakte altruïstische staat, — gelijk professor HUXLEY zelf erkent — een mogelijkheid is, óók een mogelijkheid, dat het zedelijk element in een dergelijken staat zijn invloed behoudt, in weerwil van al de zelfzuchtige verleidingen van den materialistischen strijd om het bestaan.

Zoo is het, want: *Berusting beheerscht het Noodlot!*

Het onvermijdelijk gevolg van de vermenigvuldiging van redelijke schepselen is alleen bedenkelijk uit een materialistisch oogpunt, en uit een verkeerd begrip van het kwaad. „Niet-zedelijke natuur" is een verkeerde benaming — zij bestaat niet. In de sfeer van het Zedelijk-Verstandelijk organisme is het physische kwaad, dat door de natuur veroorzaakt wordt, een zegen voor de menschheid. Gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 28), er zijn

twee soorten van kwaad: stoffelijk of physisch kwaad — *het objectieve kwaad*, — dat noodig is om de Zedelijke organen tot werken aan te sporen en het Goede doet plaats hebben, en het zedelijk kwaad — *het subjectieve kwaad* — dat bederf van het gemoed is. Het is bekend dat, uit een zedelijk oogpunt, het physische kwaad — pijn en smart — hetwelk van buiten komt, het gemoed verbetert, immers het doet het Geweten en het Medegevoel ontwaken; maar ook dat het bederf van het gemoed — het zedelijke of subjectieve kwaad — een vloek is voor de menschheid. Bij het dier wordt de strijd om het bestaan gekenmerkt door gebeurtenissen, die van het zedelijk standpunt van het denkend wezen beschouwd, wreed schijnen; — in de sfeer der menschheid, echter, bestaat die materialistische strijd slechts in een hoogst gewijzigden vorm, daar het Zedelijk Element dien strijd onophoudelijk op altruïstisch gebied weet over te brengen. Wij hebben zooeven gezegd, dat de MALTHUS-theorie van Professor HUXLEY faalde, omdat hij voorbijzag, dat andere staatsorganismen gelijktijdig bestaan moesten, d. i. hij zag den stoffelijken steun van het internationaal maatschappelijk leven voorbij — maar, de theorie van MALTHUS faalt ook daarin, dat zij zich in haar opvatting der werkzaamheid van de wet der evolutie niet gelijk blijft, — m. a. w. zich geen rekenschap geeft van de gebeurtenissen, die gedurende het evolutieproces der Natuur altijd zijn aan het licht getreden nam.: dat langzamerhand alles wat leeft, zich naar hetgeen het omringt kan voegen; en de waarheid openbaart zich niet alleen in de organische evolutie van biologische toestanden, maar vooral niet minder in het zedelijk staatsorganisme.

MALTHUS heeft geen rekening gehouden met het Zedelijk Element der Natuur, en de geschiedenis der Beschaving in al haar tijdperken toont, dat zijn theorie een fictie is. In weerwil van de bewering van professor HUXLEY, bewijst de geschiedenis, dat „dit trachten van den ethischen mensch" den zelfzuchtigen strijd om het bestaan, en de niet-zedelijke toestanden der maatschappij grootelijks heeft gewijzigd, juist door den hernieuwden invloed van het Zedelijk Element der Natuur; „de diepgewortelde organische aandrift van den *natuurmensch*," om aan zijn

niet-zedelijken (d. i. *onnatuurlijken*) lust toe te geven, heeft langzamerhand plaats gemaakt voor het rijk van de Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel.

Overal waar de zedelijkheid, — tengevolge van den ontaardenden invloed van weelde en overdaad, van verdelgende oorlogen en andere physisch *niet-zedelijke* middelen tegen overbevolking — verminderde, daar is, in weerwil van die middelen, een woeste strijd om het stoffelijk bestaan gevolgd, juist tengevolge van het gemis van dat trachten van den etischen mensch. Toen Phoenicia, Griekenland en Rome het toppunt van macht en voorspoed hadden bereikt, bevolkten zij hun eigen natuurlijke wingewesten. Doch toen zij in beschaving achteruit gingen, werden hunne landen verwoest door barbaarsche horden, die zij uit zelfzucht, hoogmoed en eenzijdige beschaving, in de schoone dagen van hun voorspoed verwaarwaarloosd en in barbaarschheid hadden laten voortleven; het gevolg was, dat, toen met hun beschaving ook hun stoffelijke welvaart verdween, zij de kracht verloren die verwaarloosde barbaren het hoofd te bieden en nu op hun beurt voor hen bukken moesten.

In de oude werelden of te midden der wilde en onbeschaafde volken, waar de kindermoord een gewoonte is, en de geregelde terugkeer van hongersnood, pest en oorlog (de natuurlijke gevolgen van een niet door de Zedelijke Organen bewerkt arbeidsveld) de zoozeer gevreesde overbevolking met geweld keert, daar bereikte of bereikt de ruwste en zwaarste strijd om het bestaan zijn toppunt. — en de niet-zedelijke ISKAR heerschte of heerscht er in volle kracht, door die ontzaglijke hulpbende gesteund. De rampen der Overbevolking liggen dus niet in onbeperkte vermenigvuldiging der individuën, maar wel in de wezenlijke ontaarding van het volk — m. a. w. in de tekortkomingen van het Zedelijk Organisme.

Keeren wij ons nu tot den langzamen maar zekeren vooruitgang der beschaving, den vooruitgang van individueele en algemeene zedelijkheid, welke eerbied en zorg voor 's menschen leven medebrengt, wanneer die alles wat het leven verkort, verbannen, en alles wat den vrede en de industrie bevordert,

volkomen maken, en vergelijken wij de uitwerking van de zedelijke beschaving met de vroegere en met de hedendaagsche onbeschaving, dan zien wij de overtuigendste bewijzen, dat, waar de beschaving een einde gemaakt heeft aan dat uitroeien op groote schaal — dien bloedigen breidel der overbevolking, — de strijd om het bestaan binnen de palen van den strijd, die de individueele samenleving mogelijk maakt, wordt gehouden, en meer en meer beperkt binnen de grenzen der zedelijke concurrentie.

Gedurende de laatste eeuw is de bevolking van Europa meer dan verdubbeld (in Groot-Brittannie alleen is de bevolking van 1871—1881 met bijna 3½ millioen zielen vermeerderd) en toch is er gedurende die gansche eeuw nergens in Europa werkelijk een hongersnood geweest, of gebrek aan voedsel — tenzij de handel en de toevoer van benoodigdheden belemmerd werd: direct, door gebrek aan middelen van vervoer, of, indirect, tengevolge van een verkeerde wetgeving. In de nieuwe geschiedenis is er nooit sprake van een hongersnood of hij vindt zijn oorsprong in storing van de communicatiemiddelen, hetzij door oorlog, slecht bestuur of gebrek aan beschaving; zoodat het aanvoeren van levensmiddelen onmogelijk wordt. Zulks valt vooral in het oog bij den, door internationale jaloezie veroorzaakten stilstand van den internationalen handel.

De vermeerdering van levende wezens, alleen beperkt door de toenemende zedelijke betooming der beschaving, heeft gedurende de laatste eeuw steeds in Europa plaats gehad; tot nog toe is er, echter, geen enkel volk door overbevolking ten gronde gericht. De zedelijke betooming heeft den strijd om het bestaan, die normale voorwaarde van het tegelijkertijd bestaan van individuën (§ 76) altijd binnen behoorlijke perken gehouden — nam. wanneer de Volken in vrede leefden en de internationale omgang, rechtmatige industrieele concurrentie van verstand en eerlijkheid niet willekeurig werden belemmerd. Zoo de regeering de ware beteekenis kende van het staats-socialisme, met het oog op de industrieele klasse der maatschappij, die den handarbeid verricht, zou er geen de minste behoefte zijn aan het socialistisch drijven om de bestaande maatschappij omver te werpen. Wij moeten hier de aandacht onzer lezers vestigen op

hetgeen is gezegd in de afdeelingen 48, 76 en 78—80, omtrent de natuurlijke bewerkers, die voor het inwendige instandblijven van het staatsorganisme waken, en zijn ontwikkeling bevorderen.

ABSOLUTE en RELATIVE ETHICA. Wanneer al de hoedanigheden van zijn geest in harmonie te zamen werken, is de mensch aan de zedelijke wet onderworpen; dan arbeiden, in dien strijd tusschen het zedelijk element van zijn natuur en het kwaad, hetwelk uit zijn dierlijke neigingen voortkomt, zijn Zedelijke Organen en zijn verstand in eensgezindheid, en houden de lagere dierlijke neigingen en hartstochten in toom. Om te voorkomen, dat Zijn Zedelijke Organisme door het kwaad vermeesterd worde, in plaats van zelf het kwaad te overmeesteren, moet hij zorgen, dat alles wat hem omringt zedelijk rein is, en dat kan hij, krachtens zijn eigen vrijen wil, — d. w. z., hij moet den omgang zoeken met de deugdzamen en iedere verleidelijke aanraking met ongerechtigheden vermijden. Wij hebben gezien, dat de wijnstok met zijn verborgen instinkt den steun weet te vinden van den onbedorven stam, die hij noodig heeft om in het leven te blijven; hoeveel te meer is dan de mensch, met verstand en vrijen wil begaafd, in staat, met voorzichtigheid de voelers zijner Zedelijke Organen uit te werpen, om een gezonden steun te zoeken op zijn pad. Gelijk het physische organisme, zich in het evolutieproces schikt naar hetgeen het omringt, aldus wordt, door den omgang met de deugdzamen in het maatschappelijk leven, het Zedelijk Organisme van den mensch gekweekt en krachtig gemaakt, want ook dit voegt zich naar het hem omringende (§ 17).

Het onontbeerlijke eener zedelijke omgeving, d. i. van het zedelijk element in het maatschappelijke leven, wijst op de behoefte aan een *algemeene zedelijke opvoeding*, en de verplichting te zorgen, dat de deugd door het kweeken van het individueele Zedelijke Organisme bevorderd worde, rust op alle leden der maatschappij, zonder onderscheid.

Gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 39), maatschappelijke beschaving is de openbaring van het Zedelijk Element in de Natuur; het zich door het Zedelijk Organisme een begrip vormen van het goede wordt van het individu op het geheele geslacht

overgebracht. Wanneer de Zedelijke Organen onontwikkeld zijn, dan is zulks te wijten, of aan 's menschen eigen zwakheid, of aan het gemis van *zedelijke opvoeding* en *godsdienstige geestestucht*. Zedelijke beschaving is het werk van de *zedelijke opvoeding*; de geestestucht ontstaat, gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 24), door den Christelijken godsdienst, door welks leeringen van rechtvaardigheid en welwillendheid vereenigd, de Zedelijke Organen gekweekt worden. Dus gaat de practische zedelijkheid uit van het Christelijk geloof.

De *Ethica* is de openbaring van een Zedelijk Element in de Natuur of, gelijk MATTHEW ARNOLDS het noemt — van „de macht, die naar rechtvaardigheid streeft." Het element van alle ethische theorieën is de kracht, in de evolutie van het gedrag te zien, welke tot het edelste gedrag leidt; „dat edelste gedrag — zegt de Heer HERBERT SPENCER — „hetwelk het einddoel is van de evolutie van het gedrag, d. w. z. waarin het regelen van alle daden, met het doel het individueele leven volkomen te maken (zonder het streven om de kinderen te onderhouden en groot te brengen voorbij te zien), niet alleen bestaat in het maken van voorschriften voor anderen, maar ook in het medewerken tot en het gemakkelijk maken van het opvolgen daarvan — dat edele gedrag, waarbij het egoïsme zich in het altruïsme oplost." Uit die openbaring van een werkzaam Zedelijk Element der Natuur bij de evolutie van het gedrag, tot aan het hoogste toppunt, leiden wij af dat er een *natuurwet voor het gedrag* bestaat; deze hebben wij de Zedenwet der Natuur genoemd. Dat is de Absolute Ethica; de Relatieve Ethica vormt wat men den Tijdgeest van het Recht noemt (§ 40).

Het hedonisch systeem der Ethica dat de materialisten voor levenswijsheid willen doen doorgaan, berust op de valsche stelling, dat het hoogste geluk bestaat uit lichamelijke en materialistische voldoening. De genoegens, welke de intellectueele en aesthetische werkzaamheden verschaffen, vinden hun oorsprong in de bewustheid van eigen bekwaamheid; die genoegens rusten dus op de verbeelding; want wat die genoegens veroorzaakte was het geluk, dat men zich op grond van vroegere ondervinding voorstelde bij het welslagen te zullen smaken. Ziedaar de

genoegens, welke uit een zelfzuchtig gevoel van eigenwaarde voortkomen. Het spreekt van zelf, dat die genoegens niet voldoen aan ons Geweten of ons Medegevoel. Hun ontbreekt dus het kenmerk van de ethische ondervinding, waardoor alleen, de beweegredenen van onze daden de natuurlijke aandrang naar het Goede zijn. Het natuurlijk streven van het Zedelijk Organisme om het gemoed te richten de goede werken voort te zetten, ontstaat uit het verlangen „*den vrede des gemoeds*" te bewaren, die een gevolg is der stabiliteit van het evenwicht van het zedelijk-verstandelijk Organisme. Vandaar dat onvoldoende van het *hedonisch* systeem van levenswijsheid, want de vrede des gemoeds is een zedelijke toestand, nimmer te verkrijgen door het aanwenden van middelen met een winstbejagend doel. Die vrede kan niet *a priori* bepaald worden of verklaard; hij hangt niet af van bedrevenheid, gewisheid of bestendigheid, gelijk de physisch-zinnelijke genoegens en smarten, juist omdat hij zijn bestaan niet verschuldigd is aan de evenredige verdeeling van die genoegens en die smarten. Men kan over de betrekkelijke waarde daarvan, niet naar de tegenwoordigheid van genot en smart oordeelen, want hij behoort niet tot het zelfzuchtige of proefondervindelijke *hedonismus*. Eigen geluk, en geluk van anderen zijn het gevolg van het natuurlijk biologisch en sociologisch evenwicht, dat in stand gehouden wordt door de rust der Zedelijke Organen. Ziedaar de uitwerking van het Zedelijk Element der Natuur.

Tengevolge van de broosheid van het Verstandelijk Organisme — door welks werkzaamheden, met behulp van het Zedelijk Organisme, het doel der ziel optreedt — is een volkomen code om het persoonlijk zedelijk gedrag te regelen, nog niet verwezenlijkt. Het aandrijven tot volmaaktheid, hetwelk de voortdurende werkzaamheid van het Zedelijk Element der Natuur onafgebroken voortzet — en zich door de Zedelijke Organen aan onze bewustheid openbaart — wordt, gelijk wij reeds gezegd hebben (§§ 39 en 40), in den tegenwoordigen materialistischen toestand der maatschappij slechts betrekkelijk opgevolgd — ethische behoeften toch zijn, gelijk van zelf spreekt,

niet van actueele physische eigenaardigheden te scheiden. Maar, „hoewel," gelijk de Heer HERBERT SPENCER zegt, „de bijzondere voorwaarden die vervuld moeten worden, om het volmaakte welzijn te kunnen bevorderen, veranderen, naarmate de veranderingen in de materialistische toestanden van elke maatschappij aan den dag treden, moeten de individuën zich aan zekere algemeene bepalingen houden." De algemeene bepalingen toonen aan, dat er een algemeene grond bestaat, waarop alle individueele Organismen zich vereenigen. Die algemeene grond is het gebied van de *absolute ethica* — den Standaard der Ethica — waar „de voorwaarden die vervuld moeten worden, om het *volmaakte individueele welzijn* te bevorderen," onder den directen invloed van het Zedelijk Element der Natuur, door de Zedelijke Organen, worden vervormd. Daarentegen wordt, gelijk hierboven gezegd is, de *relatieve ethica* — de Tijdgeest van het Recht — gevormd, door die voorschriften, van het Zedelijk Organisme, welke, in de actueele maatschappelijke toestanden, slechts betrekkelijk door den mensch worden gehoorzaamd.

Hygiëne. Het physische gedrag behoort tot de behoeften van het lichaam, vervat in wat wetenschappelijk de hygiëne of de gezondheidsleer heet. Deze bevat de door de Natuur aangegeven regels tot het physisch behoud van het lichaam, zoowel als tot het behoud der maatschappij. Physische zuiverheid, persoonlijke en algemeene reinheid zijn *maatschappelijke plichten*, omdat zij de basis van de gezondheidswetten der Natuur zijn. *Mens sana in corpore sana.* Daarenboven bevordert de beschaving, om de natuurlijke ethische betrekking tusschen den persoon en de maatschappij te behouden, zekere handelingen en beperkt zij andere. Vandaar, dat lichamelijke en maatschappelijke reinheid een duidelijk kenteeken van beschaving is.

§ 89. *De Standaard der Ethica en de Tijdgeest van het Recht.* Wij hebben reeds gezegd, dat de Zedenwet der Natuur de term is voor de Absolute Ethica, en dat de benaming Tijdgeest van het Recht den toestand der Relatieve Ethica aanduidt (§ 40). Tot staving dezer verklaring kan de volgende aanhaling uit de „Data of Ethics" van den Heer HERBERT SPENCER dienen: —

„Die verhouding der Ethica, (nam. de regelingen betreffende hetgeen *rechtvaardig* is), in haar absoluten vorm beschouwd, moet de rechtvaardige verhoudingen aanwijzen tusschen volmaakte individuën, die, door tegelijkertijd te leven, elkanders arbeidsveld beperken, en door samenwerking hun doel bereiken. Dit is evenwel niet voldoende. Behalve over de rechtvaardige verhouding van den eenen mensch tegenover den anderen, moet zij ook beslissen tusschen den mensch en de maatschappij van menschen." De betrekkingen tusschen het individu, en den, al die individuën vertegenwoordigenden staat, moeten bepaald worden. De Heer HERBERT SPENCER zegt: dat „die betrekkingen tusschen het individu en den staat — (hierboven onder het opschrift: „Het Staatsorganisme ontwikkeld uit de Beschaving," in de afdeelingen 43—61 behandeld) — in haar bijzonder en algemeen voorkomen beschouwd, voor ideaal-toestanden bedacht en gemaakt, nu tot voorbeeld dienen moeten voor de verhoudingen van werkelijke toestanden; — en daar volkomen rechtvaardigheid de standaard is, moet de betrekkelijke rechtvaardigheid hierdoor bepaald worden, dat men onderzoeke in hoeverre men, onder de tegenwoordige omstandigheden, dat ideaal bereiken kan."

Al is ook de oorlog niet afgeschaft en blijven er nog steeds Staten onrechtvaardig handelen; al zijn krijgsdaden met zuivere onpartijdigheid in strijd — toch bestaat de Zedenwet der Staatsevolutie, die standaard van Absolute Ethica, welke zich, door de Zedelijke Organen, bij de ontwikkeling van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme openbaart. De Zedelijke Organen vormen, wat ter bevordering van het volmaakte individueele welzijn noodig is, door het begrip van Rechtvaardigheid en Welwillendheid in het gemoed te prenten; aldus wijzen zij onze bewustheid op het levend ideaal der Rechtgeaardheid, volgens welke de Relative Ethica, — die met den Tijdgeest van het Recht in overeenstemming is — practische wetten vormt, welke ons tot dat ideaal kunnen leiden. De Relatieve Ethica verandert bij ieder tijdperk van Staats-evolutie, — zij houdt gelijken tred met de daarbij behoorende beschaving — zij bepaalt: „hoever de verandering gaan mag, die het mogelijk

maakt dichter bij te komen tot of verder af te gaan van wat absolute rechtgeaardheid eischt. *) Al die afwisselende veranderingen hebben wij den Tijdgeest van het Recht genoemd. (§ 40).

§ 90. *Door de Zedelijke Organen weegt de Zedeleer tegen het kwaad op.* De Zedeleer wijst in het bijzonder op het individueel gedrag eener maatschappij van menschelijke wezens, die ontstaan is door de ontwikkeling van den normalen geest onder den invloed van het Zedelijk Organisme — d. w. z. van den geest, die zich steeds bewust is van de eigen werking zijner zedelijke hoedanigheden, Geweten en Medegevoel. De zuiver verdeelde zedelijke hoedanigheden zijn — daar zij elk in het bijzonder medewerken tot dien toestand van verstandelijke tevredenheid, *vrede des gemoeds* genaamd, — zoo gevormd, dat de ontstentenis van een dezer werkzaamheden geestelijke smart aanbrengt, welke dan veroorzaakt wordt door de disharmonie, die in de zedelijke bewustheid ontstaat (§ 15—24).

Krachtens die eigenschap van het Zedelijk Organisme wordt het kwaad in het gemoed ontdekt en schadeloos gemaakt; want die gevoelens van zedelijke „tevredenheid" en „smart" aan het zedelijk bewuste gemoed eigen — zijn onze zedelijke gidsen, omdat zij onze bewuste daden zoo schikken, dat zij het beoogde doel bereiken kunnen (§§ 30 en 31). Aldus worden de beweegredenen tot zoogenaamde „zedelijke" of „onzedelijke" daden getoetst, en heeft het zedelijk proces plaats, waardoor het zich zoodanig voegen van daden, dat het beoogde doel bereikt wordt, het voorwerp van ethisch oordeel wordt, hetwelk het kwaad in het gemoed ontdekt en wegdoet.

Dien Toetssteen *van het Goede en van het Kwaad* moeten wij zoeken in de kracht van het Zedelijk Organisme om, wanneer de strijd tusschen het zedelijk en het materialistisch element van 's menschen natuur plaats grijpt, door de bewustheid van het Goede het kwaad in het gemoed te bestrijden. Wij hebben hier reeds vroeger op gewezen, toen wij het Zedelijk-verstandelijk Organisme van den mensch, de elementen van het

---

*) HERBERT SPENCER. „The Data of Ethics" § 107. *The Scope of Ethics.*

goede, de Deugd en het Kwaad, en den oorsprong van het kwaad en de middelen tot deszelfs bestrijding behandelden; wij verwijzen onze lezers naar die afdeelingen: §§ 12—24.

Het Egoïsme en het Altruïsme. Ethische Vraagstukken.

Wanneer wij het oog slaan op zelfbehoud en eigenbaat (egoïsme) tegenover het weldoen aan anderen (altruïsme) dan staan wij voor menig raadsel, hetwelk door de hierboven beschreven proef der Zedelijke Organen moet worden opgelost. Die proef nu nemen wij volgens het beginsel, dat het goede gedrag geleid wordt door de volkomen harmonie van Geweten en Medegevoel (§ 14). Het gedrag dus, hetwelk een der Zedelijke Organen geheel bevredigt, moet, zoolang het den weerzin van het andere niet opwekt, zedelijk goed zijn; — met andere woorden, het gedrag, hetwelk een dier Organen in strijd doet zijn met het andere, verstikt dat eene, en kan dus niet ethisch goed worden genoemd; het beantwoordt immers niet aan de voorwaarden van Rechtgeaardheid (§§ 15 en 26).

De oplossing der Ethische vraagstukken, uit het tegenwicht van het egoïsme en het altruïsme ontstaan, vindt men dus wanneer men ze aan de harmonie der Zedelijke Organen dat doelwit der ethische leiding, toetst.

Wanneer wij de Zedelijke Organen, gelijk ze hier vertolkt zijn, als leidstar nemen, komen wij tot de volgende ethische gedragsregels:

I. — Zelfs het natuurlijkste gedrag, zooals het zorgen voor het behoud des levens en de gezondheid is, — gelijk alle handelingen van het bewuste zedelijke wezen, — aan die proef der Zedelijke Organen onderhevig. Bijv. geweld, tot *zelfverdediging* gepleegd is *goed*, want het druischt niet tegen het geweten in, noch verstoort het de harmonie tusschen het Geweten en het Medegevoel. Daarentegen is het, zoodra het de grenzen der noodzakelijkheid overschrijdt, in strijd met het Medegevoel, en uit een ethisch oogpunt *kwaad*, omdat het dan de harmonie der Zedelijke Organen verstoort. Vandaar, dat de handelingen welke aan *wraakzucht* trachten te voldoen — dus niet door zelfverdediging gewettigd — in strijd zijn met het zedelijk orgaan Medegevoel, en het Geweten nimmer bevredigen kunnen;

gevolgelijk is de wraak onredelijk, want zij maakt hem, die uit vijandschap alleen zich tracht te wreken, zedelijk aan den oorspronkelijken boosdoener gelijk.

II. Het is niet meer dan billijk tegenover ons zelven, en tegenover hen, die aan onze persoonlijke zorg zijn toevertrouwd, of wier bestaan en welzijn van ons leven en onzen arbeid afhangen, wanneer wij alles doen wat voor ons zelfbehoud noodig, en alles vermijden wat voor het leven en de gezondheid schadelijk is. In dergelijke gevallen is alles wat ons aangenaam is, nog niet bepaald kwaad. Maar zeker niet goed en dikwijls slecht zijn daden, welke met louter zelfzuchtig oogmerk geschieden en niemand voordeel aanbrengen, – m. a. w., daden, die, hetgeen men zichzelven verschuldigd is, niet vereenigen met het Medegevoel voor anderen — want dergelijke daden, die uit den aard der zaak door niets worden beperkt, ontaarden spoedig in onbedwingbare zelfzucht. Wanneer er strijd tusschen de Zedelijke Organen volgt, bevredigt zelf-genoegdoening het zedelijk ontwikkeld gemoed niet, wijl het toegeven daaraan het goede in geen enkel opzicht bevordert, — en, gelijk wij reeds gezien hebben (§ 23) het uitgangspunt der zedelijke bewustheid is de groote waarheid, dat er buiten het goede geen waar geluk bestaat.

III. Op de vraag: hoever de zelfopoffering, uit een ethisch oogpunt, en in elke omstandigheid gaan mag? is het antwoord: — zoover als de opoffering, een offering is van eigenbelang alleen, — d. i. zoolang zij in geen enkel opzicht de belangen benadeelt van hen, die een gelijke en misschien grootere aanspraak hebben op onze diensten; worden ze verder doorgedreven, dan wordt zelfopoffering slecht in plaats van goed. Met andere woorden: — zoolang het Medegevoel het recht niet onderdrukt, is zelfopoffering een deugd.

Kan men het gedrag goedkeuren van een moeder, die, om haar kinderen genoeg te geven, zelve van honger sterft, zoodat zij ze aldus tot hulpbehoevende weesjes maakt? Het moederlijk gevoel heeft dan zoozeer de overhand, dat haar geweten voor haar eigenbelang niet meer waken kon; ook waar het ten voordeele van anderen sprak. Ach, het Medegevoel meent zoo vaak, dat

het den plicht terzijde kan stellen. Wanneer het tegen het eigenbelang handelt, onderdrukt het Medegevoel wel eens het Geweten, vandaar dat men tot de gevolgtrekking zoude kunnen komen dat *de plicht van rechtvaardigheid tegenover zichzelven, niet bestaat.* Toch, hoewel wij in vele gevallen van zelfopoffering het Medegevoel niet zouden durven veroordeelen, vergist zich ons Geweten niet, wanneer wij de zedelijke waarde dier leer niet onvoorwaardelijk erkennen.

IV. In de volgende bewoordingen worden er door den Heer HERBERT SPENCER vragen omtrent handelingen van Welwillendheid aan den toetssteen der Zedelijke Organen gesteld: „In hoever is het de plicht van ieder mensch den persoon, die zich misdragen heeft, te grieven door hem te toonen, dat men hem veracht?" „Moet men hem, wiens daden men afkeurt, die afkeuring laten merken, of moet men er niets van toonen?" „Is het wel goed een ander te hinderen door een vooroordeel, dat hem beheerscht, te veroordeelen?" *)

Die vragen vinden haar antwoord in dezelfde argumenten, welke het volgende vraagstuk hebben opgelost: — Moet men om het veroorzaken van pijn te voorkomen zijn persoonlijk gevoel ten offer brengen, en zoo ja, waar is de grens? Hierop antwoordt de proef der Zedelijke Organen. — Persoonlijke gevoelens, door het Geweten en het Medegevoel tot rijpheid gekomen, mogen nimmer worden opgeofferd; maar wel moet de neiging tot het aan anderen toeschrijven van onrechtvaardige of liefdelooze handelingen worden onderdrukt. Die handelingen kan men gemakkelijk door den toetssteen der Zedelijke Organen kennen. Bijv.: — de Zedelijke Organen veroordeelen zonder omwegen alle daden, die, ook waar ze niet onmiddellijk kwaad berokkenen aan anderen toch *onrechtvaardig* zijn, wanneer zij stilzwijgend zekere vooroordeelen laten in stand blijven, of, door welverdienden lof te onthouden, het goede onbeloond laten; liefdeloos zijn ze, wanneer zij geen einde maken aan bestaande onrechtvaardigheid, een verkeerde opinie niet bestrijden of, in sommige gevallen, wanneer zij een verzoek weigeren.

---

*) „Data of Ethics" § 110, Chapter XVI. The Scope of Ethics. p. 567.

Bij de oplossing van dergelijke Ethische vraagstukken, waarin men verschillende beteekenissen verborgen vindt, geeft de toetssteen der Zedelijke Organen de volgende algemeene zedelijke bepalingen aan: 1°. Wanneer de Rechtvaardigheid het toepassen van *straf* eischt, mag zij niet verder gaan dan met de uitspraak van het Geweten overeenkomt, — d. w. z. met de beginselen van het Medegevoel, welke zoovele waarschuwingen tegen wreedheid zijn. — 2°. Wanneer het Geweten door het Medegevoel verstikt is, heeft men het Recht verloren om, als beginsel voorop te stellen de zucht om het welzijn van anderen te bevorderen.

V. Volgens denzelfden toetssteen vinden wij het antwoord op de vraag: — In hoever mag, in zekere omstandigheden, het persoonlijk belang aan het algemeen belang worden opgeofferd? Op deze vraag en op dergelijke hangt het antwoord van de bijzondere omstandigheden af. Heeft men de te behandelen vraag in vragen voor elk bijzonder belang, waarop men met ja of neen beantwoorden kan, verdeeld, dan vormen de Zedelijke Organen, in hun onmisbare harmonie, — hierboven beschreven — den toetssteen van al dat voor en tegen. Wanneer men dan al dat voor en tegen berekent, geeft het grootste aantal den doorslag bij dit ingewikkeld vraagstuk.

VI. Er is een soort van ethische kwestiën, zoozeer met verschillende soorten van emoties verbonden, dat het soms moeielijk wordt de uitspraak der Zedelijke Organen te verstaan. Wij willen deze rei van vraagstukken sluiten met de volgende proef.

Gesteld een passagiersboot lijdt schipbreuk. De reddingsbooten zijn de laatste toevlucht der passagiers, natuurlijk tracht ieder die booten te bereiken. Vaders denken aan hun gezin thuis, wier eenige broodwinners zij zijn; van hun behoud hangt het bestaan der hunnen af: — hun strijd om het bestaan, om den wille van vrouw en kinderen is toch iets anders dan de zelfzuchtige neiging tot zelfbehoud. Maar, luister! boven het rumoer, door het dringen naar de booten ontstaan, klinkt het bevel, kort en krachtig: „Vrouwen en kinderen eerst!" Dat bevel wordt door velen herhaald, die allen eischen dat de vrouwen en kinderen eerst worden in veiligheid gebracht. Niemand verzet zich,

en doet zich het zeldzame geval voor, dat er iemand is, die er tegen opkomt, dan wordt hij onmiddellijk door de anderen neergezet. Waarom? Waarom toch moeten met algemeen goedvinden de vrouwen en kinderen gered worden, misschien wel ten koste van het leven dier huisvaders, die in doodsangst elk middel aangrijpen om zich te redden, niet om hunzelfs wil, maar om den wille van die hulpelooze wezens, wier middelen van bestaan van hen afhangen en voor wie het verlies van echtgenoot en vader een onherstelbare ramp is; — wanneer wij het leven van die vrouwen en kinderen met hun nuttig leven vergelijken, moeten de eerstgenoemden het onderspit delven: hoe moet men dit nu logisch in overeenstemming brengen met het gezond verstand en ethisch met de Zedelijke Organen? Het antwoord luidt eenvoudig: — Het is *rechtvaardig* dat men de zwakken en hulpbehoevenden eerst helpt; en de Welwillendheid billijkt immers die rechtvaardige handeling? Het Geweten en het Medegevoel zijn het in dit opzicht eens, vandaar dat het Gezond Verstand zijn volkomen goedkeuring geeft.

Met die ethische vraagstukken hebben wij getracht te bewijzen, dat de Zedelijke Organen betrouwbare gidsen zijn voor het normaal ontwikkeld en zedelijk gevormd gemoed. Die zalige zedelijke tucht van 's menschen gemoed kan echter niet verkregen worden dan door ernstige inspanning en vlijtige oefening. Die zedelijke oefening van het gemoed; — zoo onmisbaar bij het volkomen maken onzer zedelijke organisatie, — d. w. z., haar te bereiden om den indruk der Zedelijke Organen te ontvangen — behoort, gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 24) tot het gebied van den Christelijken Godsdienst; — van den Godsdienst, die, door de Liefde Gods gedreven, in 's menschen zedelijk-verstandelijk Organisme arbeidt; die ons leert God te aanbidden in de Natuur, en ons doet inzien, dat om den mensch, door de individueele zedelijke organen Geweten en Medegevoel langzamerhand te veredelen, de Eeuwige Rechtvaardigheid getemperd is door Genade.

GODSDIENST. — HET GODSBEWUSTZIJN.

§ 91. *De Geestelijke Wereld.* Alles wat bestaat openbaart

zich in de Natuur. De uitwendige toestand, of liever het physisch zichtbare heelal is niet van het geestelijke of onzichtbare heelal gescheiden; integendeel door hun vereeniging vormen zij het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch. Het eene is aan onze physische zintuigen onderworpen — het andere is het gebied van ons innerlijk leven van bewustheid, dienende om de zedelijke Organen tot werkzaamheid aan te zetten; hetgeen geschiedt wanneer het physisch element der hartstochten uit materialistische zelfzucht ontstaan, tegenover dezen geplaatst wordt. Vereenigd, vormen zij het zedelijk-verstandelijk Organisme van den Mensch (§ 5).

Geestelijke Wereld is slechts de benaming voor die verschijnselen welke 's menschen verstand met de physische zintuigen van zijn geest niet begrijpen kan, maar die echter door de krachtig ontwikkelde Zedelijke Organen zeer goed te bevatten zijn. Deze laatste overtreffen inderdaad, door de instinctive intuïtie der bewustheid, de physische zintuigen in scherpzinnigheid, doorzicht en gevoel — een noodzakelijk gevolg van het zich ontwikkelend instinkt van het zedelijk-verstandelijk organisme. Uitwendige invloeden, welke tot begrip, gevoel en ondervinding leiden, zetten, gelijk reeds gezegd is, de Zedelijke Organen, die de schakels zijn tusschen het natuurlijke en het zoogenaamd bovennatuurlijke — tusschen het materialistisch en het zedelijk element der natuur — tot werkzaamheid aan (§ 86).

In het zuiver ontwikkeld gemoed is de bewustheid, uit het instinctieve gevoel voortgekomen, veel beter te vertrouwen dan wat men zich door uitwendige toestanden of physische gewaarwording eigen maakt, want dit laatste kan uit talrijke niet te vermijden bedriegelijke omgeving, buiten onze macht, ontstaan. Het is volstrekt niets ongewoons. dat in een beschaafde wereld, door en door wetenschappelijke mannen — die bij het bestudeeren der empirische wetenschappen den strengsten logischen gedachtengang volgen — beslist overtuigd van de Goddelijke roeping van Christus, het geslacht der menschen tot zijn hoogo bestemming helpen voorbereiden. Zij kunnen met hun Geestesgevoel even goed zedelijke feiten in zich opnemen

als physische feiten met hun physische zintuigen; — dit is een bewijs, dat 's menschen geest de levende schakel is tusschen de zichtbare en de onzichtbare wereld. — Wij willen trachten dit in de volgende bladzijden nader toe te lichten.

De Evolutie van den Godsdienst. — De loop van het Zedelijk Element der Natuur kenmerkt zich in de godsdiensten der Aarde. De verschillende godsdiensten, — die zich tegelijk met 's menschen geest ontwikkelen, — en hun stempel op de geschiedenis der menschheid hebben gedrukt, zijn zoovele aanwijzingen van den loop, dien het ontwikkelingsproces van het Zedelijk Organisme heeft gevolgd, toen de groote stroom van het Zedelijk Element ze voortdreef — welks voornaamste daden aldus zijn aan het licht getreden.

Hoewel tallooze maalstroomen, door de verschillende toestanden der maatschappij gevormd, vele plaatselijke stroomingen en draaikolken mogen veroorzaken, van den hoofdstroom gaat de richting langzaam maar zeker op zijn doel aan. Bij elken aanwas ziet men duidelijk het bewijs dat het schepsel verlangend de armen naar zijn Schepper uitstrekt.

De Godsdienst ontwikkelt zich dus gelijk met het Zedelijk Organisme, ontstaat, groeit, wordt edeler en volmaakt, in dezelfde mate als het zedelijk-verstandelijk Organisme van den mensch. De Godsdienst is in het individueele leven wat de zedeleer is in het maatschappelijke leven, de openbaring van het Zedelijk Element der Natuur.

Door alle tijdperken van verstandelijke ontwikkeling heen, vindt men een intuïtive behoefte van den geest, om achter het physisch zichtbare verschijnsel een *zedelijke oorzaak* te veronderstellen. Die behoefte is de oorsprong van den godsdienst in zijn meest primitieve opvatting. Den Wilde, die in een afgrond stort en het verliezen van vasten grond aan den vertoornden Geest toeschrijft, ontbreekt het toch niet aan de ondervinding, welke hem de physische oorzaak van de onveiligheid van het met riet begroeide pad leert; sedert hij 't eerst zijn kracht begon te meten tegen het dier of tegen zijn medeschepselen, de vijanden van zijn stam, is hij, om zijn voedsel te zoeken, daar zoo menigmaal langs gekropen; niet de physische oorzaak van zijn

val schrijft zijn verstandelijk begrip aan de tusschenkomst van dien wraakzuchtigen Geest toe, — die physische oorzaak kent hij door middel van zijn eigene empirische wetenschap voldoende — maar de *zedelijke oorzaak*, d. w. z. de tijdelijke afgetrokkenheid van zijn geest, waardoor hij zijn voet op den verkeerden steen plaatste.

Met de ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk Organisme begon, gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 5), de strijd tusschen de dierlijke natuur en de Zedelijke Organen. Het dierlijk of materialistisch element heeft zijn zichtbaren grondslag in natuurverschijnselen; het zedelijk element echter moet zijn steun zoeken in een gepostuleerde oorzaak; gene wordt door stoffelijk voedsel onderhouden, hetwelk den dierlijken vorm versterkt, — deze, het geestelijk element — de ziel — wordt in het gemoed wakker gehouden door de opwekkende kracht der Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, waaruit het geloof in een bovennatuurlijken steun voortvloeit. Vandaar die natuurlijke aandrift, welke in elk menschelijk gemoed leeft, om iets te vereeren; dat verlangen naar een Opperwezen, tot hetwelk de ziel zich verheffen kan, om zoodoende tot een beter en duurzamer leven te geraken.

Dit is het godsbewustzijn. Het bewustzijn van dat Wezen, tot hetwelk de menschelijke natuur zich onweerstaanbaar getrokken voelt, bij hetwelk hij steun zoekt, en dat betere leven, waarnaar hij het verlangen koestert, als rust na zijn bangen levensstrijd, komt bij den mensch natuurlijk voor, volgens het begrip, waarvoor de actueele toestand van zijn geestelijke ontwikkeling, zoo zedelijk als intellectueel vatbaar is. De wilde, die den hierboven beschreven (§ 5) trap van ontwikkeling, het Zedelijk-verstandelijk Organisme nog niet heeft bereikt. kan zich van zijn God en zijn Hemel geen ander begrip vormen dan dat, waartoe de materialistische geestestoestand van zijn Physisch-Verstandelijk Organisme hem in staat stelt.

Christelijke Afgoderij. De ontwikkeling van het Zedelijk Organisme doet in het gemoed de bewustheid van zedelijke verplichtingen ontwaken, hetgeen, door het godsbewustzijn, leidt tot de natuurlijke gevolgtrekking, dat een Opperwezen

die verplichtingen eischt. Dit geloof uit zich in verschillende *vormen* en *dogma's*, welke door den staat van beschaving, van vrijheid en van ontwikkeling worden voortgebracht.

Maar de zinnelijke invloed der Verbeelding werkte helaas, ook aan den *vorm* der godsdienstplechtigheden, en den *Eeredienst* van het zich ontwikkelende godsbewustzijn. Gelijk de Verbeelding vaak het Verstand onttroont, en den mensch overhaalt tegen zijn Zedelijk Bewustzijn te handelen (§ 22) zoo zijn de oorspronkelijke, onbeschaafde godsdienstige instellingen van den heidenschen eeredienst, — de vrucht der verbeelding, — in den godsdienst van enkele beschaafde volken overgebleven, lang nadat het ontwikkelende Zedelijk Organisme het gemoed veredeld en geleid had tot het ware geloof in den Schepper. De macht der Verbeelding is zoo groot, dat, in weerwil van het verzet tegen haar door het verstand en de zedelijke organen, de afgoderij, — dit wangebruik van het Goddelijk Element des Geloofs, — nog steeds, schoon in verfijnden vorm en met vele bedekte afwijkingen, in den Christelijken godsdienst is overgebleven, en aldus *Christelijke Afgoderij* doet bestaan.

Dogmatisme. Zulks is ook met het *dogma* het geval. Het ethische gedrag ontwikkelt zich uit den aandrang van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, en de godsdienstige dogma's zijn, in idealen vorm, de formuleering van de zedelijke gevoelens, welke door dien aandrang ontstaan. Terwijl de ethische wetenschap verklaart *hoe* en *waarom* zekere gedragingen van nature het welzijn van het zedelijk wezen bevorderen en andere het benadeelen, — aldus het gemoed bereidende voor hoogere ontwikkeling — hebben *dogmatische stellingen* reeds de eerste inspraak van het zedelijk gemoed, in haar jeugdigen vorm, belichaamd — met zeer geringe vooruitzichten op haar verderen normalen groei, die door het ontwikkelende organisme van 's menschen geest moest plaats hebben.

Wanneer wij de voorgaande stellingen tot hare volste consequentiën doorvoeren, komen wij tot een standpunt, vanwaar wij het uitgestrekte ontwikkelingsveld, hetwelk door *de evolutie van den godsdienst* bewerkt wordt, kunnen overzien, door al de tijdperken van 's menschen zedelijke en verstandelijke ontwik-

keling heen tot aan de ontwikkeling van het Christelijk Geloof: het eenige dat aan de behoeften van het Geweten en het Medegevoel vereenigd, kan voldoen.

Dit Dogmatiseeren van het natuurlijke Godsbewustzijn veroorzaakte die *abnormale afwijkingen* der ontwikkeling van den Godsdienst tegelijk met het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, die wij in de Oostersche Godsdiensten onderkennen (§ 92).

Door Godsdienst wordt 's menschen gemoed beschaafd en in bedwang gehouden, hetgeen de Zedelijke Organen in hun strijd met de materialistische neigingen der soort versterkt; alzoo is het gebied van den godsdienst niet het onderdrukken der Zedelijke Organen, of het tegenwerken van het Gezond Verstand, die logica van Geweten en Medegevoel vereenigd: (§ 34). Zijn gebied is, deze Organen door Zedelijke tucht krachtig te maken.

Ziedaar den Geest des Christendoms in zijn natuurlijken reinen toestand, zooals die zich met het zedelijk organisme van den mensch uit de oorspronkelijke kiem, door den Schepper in de Natuur gelegd, ontwikkelt; hij is een afschaduwing van de hoogste zedelijke ontwikkeling naar het beeld van Christus. Dit is de Godsdienst, die niet op aannemen of verbeelding rust, — de natuurlijke godsdienst van het door evolutie voortgebrachte zedelijk-verstandelijke organisme, en die de Zedelijke Organen tot handelen prikkelt, door een individueele zedelijke verantwoordelijkheid aan te kweeken.

De individueele zedelijke verplichting van het menschelijk wezen tegenover den Schepper is het gevolg van dien drang naar God, welken zijn Zedelijk Organisme in hem doet ontstaan. Even zeker als de bewustheid mij, in de gewone zedelijke oefening van den geest *mijzelven*, en een objectieve wereld *niet mijzelven* openbaart, even zeker openbaart zij aan mijn gemoed, door het Geweten en het Medegevoel, mijn objectieve zedelijke verplichting — gegrond op het bewustzijn dat er een zedelijke macht in de natuur is, en er een Opperrechter bestaat. Die inspiratie van God, door ons Zedelijke Organisme, is de Goddelijke openbaring van een Zedelijk Element der Natuur. (Zie verder § 93. Het Christelijk Geloof).

§ 92. *Hoofdvertakkingen van den Oosterschen Godsdienst.* — Gelijk wij reeds gezegd hebben, de ontwikkeling van den Godsdienst is de uiting der evolutie van 's menschen geest in zijn ontwikkelings-loopbaan naar het Christendom. Afwijkingen van dien hoofdweg der zedelijk-verstandelijke ontwikkeling door het *dogmatisme*, — als hiervoren gemeld, — zijn: het Buddhaïsme, het Mohammedanisme en andere Aziatische godsdiensten. Deze zijn de maalstroomen en draaikolken in den grooten stroom van het Zedelijk Element der Natuur: zij zijn uit bijzondere maatschappelijke toestanden ontstaan, toen de sterke Oostersche verbeeldingskracht het zich ontwikkelend zedelijk-verstandelijk organisme dwong tot monsterachtige excentriciteiten van ascetica en zinnelijkheid te buigen.

Het *Mohammedanisme* ontstond uit den opstand van het verstand tegen den mechanischen Godsdienst van de Kabah, — het oude Arabische monotheïsme, hetwelk geheel was verloren gegaan in de zinnelijkste afgoderij. Mohammed had de oudste geschiedenis en de logica aan zijn zijde. Om den ouden Godsdienst van Abraham te herstellen: daartoe stonden er te veel geschiedkundigen in den weg, en de misdadige twisten tusschen de Roomsche en Grieksche Kerk waren reden genoeg, waarom men de zoogenaamde Christelijke Kerk, met haar plooien naar de heidensche mythologie en den beeldendienst niet vertrouwde. God de Vader, God de Zoon en de vereering van de „Koningin des Hemels" — welke laatste vooral de oorzaak was van de afscheiding van de *Nestorianen* (bij wie Mohammed zijn eerste godsdienstige opvoeding genoten had) — scheen Mohammed zeer onlogisch toe. — Hij stelde een godsdienst voor, — wel gegrond op zinnelijke belooning der geloovigen, maar tevens op het Eéngodendom, waarin de vereering van den eenen Almachtigen God alle afgoderij buitensloot. De wilde Arabische horden, die Syrië overstroomden, vonden hier een logischen steun voor hun woeste dweepzucht. Gelijk Shâkyamuni Gâutama, de stichter van het Buddhaïsme, de aanvoerder was geweest van de reactie tegen dogma's der *kastentheorie* van het *Brahmaïsme*, — was Mohammed de trompet van het in opstand gekomen Gezond Verstand tegen de afgo-

derij van de Kabah en het abnormale dogmatisme van de Grieksche en Roomsche kerken.

Mohammed versterkte zijn leer door de Caste-vooroordeelen der Hebreeuwsche stammen. — wier geschiedkundige overleveringen streden tegen elke vermenging van hun monotheïstischen godsdienst met dien van de hun verwante maar minder beschaafde Arabische stammen, — en, gebruik makende van de kinderachtige dogmatische twisten en het bederf der Christenen, vestigde hij spoedig een geloof, dat, bij de Arabische stammen, algemeen ingang vond. Dat ingang-vinden moet in de eerste plaats toegeschreven worden aan zijn systeem van volkomene en individueele gelijkstelling tusschen de Muselmannen — d. i. tusschen allen, die aan den Islam geloofden — en van de hartstochtelijke zinnelijke belooningen, hiernamaals; — vandaar dat het welig tierde op materialistischen grond van opgewondenheid, — dus anders dan het Buddaïsme, toen dat zijn hoogste toppunt tegen de leer der kastenverdeeling van het Brahmaïsme had bereikt (§ 94).

Gelijk het Christendom in het Westen, breidde het *Buddhaisme* zich in Oost-Azië uit. Omstreeks 65 jaren n. C. kwamen de eerste Hindo-Buddhaïstische zendelingen in China aan en de leer van Shâkyamuni, welke algemeene broederschap verkondigde, en die niet weinig opgang maakte, verdreef spoedig de voorwaardelijke zedeleer van China's grootsten wijsgeer, bij geschiedschrijvers buiten China als *Confucius* bekend.

Confucianisme is eigenlijk geen godsdienst: oorspronkelijk was het een systeem van zedelijk-staatkundige wijsbegeerte, hetwelk ijverde voor de algemeene plichten van het bestuur tegenover het volk. Confucius werd in 551 v. C. geboren en was een groot verzamelaar en verklaarder van geschiedkundige gebeurtenis en n. Zijn stelregel was: „Lezen zonder denken is onvruchtbaar, en denken zonder lezen gevaarlijk," — zijn genie stelde dus kunde als een voorwaarde van welzijn; eigenlijk was hij de Renaissance van de oude Chineesche letterkunde en oudheidkunde; — hij zelf zei nederig: „Ik ben een uitgever, geen schrijver." Aldus dwong hij de ontkiemende krachten van zijn verstand zich tot enge bedden van het *Doctrinaire stelsel* te

beperken. In zijn staatkundige loopbaan was hij niet voorspoedig; op 55-jarigen leeftijd was hij de eerste minister van zijn geboorteland, het koninkrijkje Lu, — een van de bondsstaten waaruit het land, hetwelk thans de achttien Provinciën van het Chineesche Rijk bevat, in die dagen bestond — toen hem, echter, het practisch instellen van zijn theorieën, welke op de veronderstelde volmaaktheid van het oudste historische bestuur van den Staat waren gevormd, mislukte, gaf hij zich geheel over aan de wijsbegeerte van den *doctrinairen* staatsman. Zijn leer is dus altijd een staatkundige zedeleer gebleven, als een veilige gids op den weg naar het volmaakte bestuur geëerd, doch nimmer praktisch gevolgd door hen, die de macht in handen hadden.

De wijsbegeerte van Confucius, eigenlijk een ethisch materialisme, dient als een verbindend medium tusschen het Buddhaïsme en den Tao-godsdienst; te zamen vormen zij die vereeniging *San Kiao*, de „Drie Godsdiensten", genoemd, welke nu de heerschende Godsdienst van China is — indien zulk een mengelmoes van sceptische wijsbegeerte, die het spiritualisme met materialistische afgoderij vereenigt, met dien naam bestempeld kan worden.

Tao-godsdienst noemt men het philosophisch systeem door *Li-erl* gesticht; deze leefde in de zesde eeuw v. C. Hij was een tijdgenoot van Confucius, iets ouder van jaren; ook begon hij zijn philosophische loopbaan vroeger. Vandaar dat Li-erl ook wel Laut-sz wordt genoemd, de „Oude Meester", ter onderscheiding van zijn jongeren mededinger Confucius. Hij noemde zijn Godsdienstig systeem *Tao*, hetwelk „Rede" beteekend, zonder dat daarom het systeem nog rationeel is. De Tao-wijsbegeerte leert, als iets dat door den Taoist te bereiken is, een materialistische, lichamelijke onsterfelijkheid in de verblijven der beschermgeesten. De Alchemie, met haar zoeken naar het levenselixer ontstond uit het Taoïstisch geloof, dat men het lichaam door zekere tuchtmiddelen onkwetsbaar en onsterfelijk maken kan; aldus ontaardde de wijsbegeerte der „Rede" in een systeem van bedriegelijke toovenarij. *)

*) W. A. P. Martin, D. D., L. L. D., President of the Tung-Wen College at Peking. „*The Hanlin Papers*, „Edit. 1880. Joseph Edkins, D. D. „*Religion*

„Het grondbeginsel van den Tao-godsdienst," zegt Dr. MARTIN, „is, dat iedere soort van stof een ziel bezit — een zekere stof, die individueel bewust leven heeft. Bevrijd van grove bestanddeelen, wordt het geestelijk element tot beschermgeesten, die over de verschillende afdeelingen der Natuur waken. Sommigen dwalen, naar willekeur, door de gewesten van vrede; zij verwisselen met de gemakkelijkheid van een Proteus van gedaante – anderen, reiner en etherischer, stijgen tot het gebied der sterren op, en nemen hun plaats aan het firmament in. Daarom worden de vijf grootste planeten genoemd naar de namen der „vijf elementen," waaruit men veronderstelt, dat zij ontstaan zijn en die heeten te beschermen. De sterren zijn goden; haar bewegingen bepalen de lotgevallen der menschen en der dingen — een geloof, dat niet weinig heeft bijgedragen tot den ijver der Chineezen om de verschijnselen der hemelen gade te slaan en aan te teekenen." Dergelijke Theogonie is rijk aan de elementen der poëzie; en veel van de momenten van Chineesche werken der verbeelding zijn aan die bron ontleend. De *Liauchai*, bijv., een verzameling van wonderbaarlijke verhalen, welke in hun algemeen voorkomen niet ongelijk zijn aan de Metamorphoses van Ovidius, berust op de Taoistische Mythologie. Overeenkomstig het materialistisch karakter van de Tao-sekte, vonden bijna al de goden, die de Chineezen zich voorstellen als wakende voor hun stoffelijke belangen, hun oorsprong in die school. De god van den regen, de god van het vuur, de god der geneeskunde, de god van den landbouw en de lares of huisgoden zijn de voornaamsten van die soort. Een stelsel, dat goden verschaft, die aan al de voornaamste behoeften en verlangens der menschheid beantwoorden, kan, uit den aard der zaak, niet zonder invloed zijn; daarenboven,

---

in China" IDEM „*Chinese Buddhism*," London 1880. ERNEST F. EITEL, Ph. D. *Buddhism its Historical, Theoretical and Popular Aspects*. Hongkong 1884. MARCUS DODS, D. D. Mohammed, Buddha and Christ., London 1877.

Andere, zeer aan te bevelen werken over Oostersche, niet-christelijke godsdienstige systemen zijn: BEAL'S Buddhism in China. DAVID, Budhism. DOUGLAS, Confucianisme and Toaisme. HARDY, Manual of Buddhism. MAURICE, Religions of the World.

heeft, behalve de sterke beweegredenen welke de geloovigen naar den tempel riepen, het Tao-priesterdom twee onafhankelijke invloedrijke bronnen. Het heeft het monopolie over de geomancie, een bijgeloovige kunst — (de zoogenaamde *fung-shui*" — letterlijk vertaald: „wind" en „water") — welke beweert, volgens wetenschappelijke beginselen, zulke plaatsen te kiezen, die het meest geschikt zijn voor bouwen en begraven; het is hun dan ook gelukt het volk wijs te maken, dat zij alleen in staat zijn het tegen den last der booze geesten te vrijwaren *).

Boven dat San-Kiaosche mengelmoes verheven, en tot geen der „drie Godsdiensten" — allen even afgodisch — behoorende, vindt men in het Chineesche denken, lichtgevende sporen van een geloof in een Groot en Almachtig God, bestuurder van het verleden. het heden en de toekomst. Zelfs de positieve wijsgeer Confucius — met zijn bijtende ironie op de kinderachtige afgodische godsdienstplechtigheden, die zijn jongeren den raad gaf, „de goden op een afstand te houden" of „hen uit den weg te gaan" — openbaarde dat eigenaardige van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den mensch. Toen hij zijn verzamelingen en verklaringen in zijn groot werk — als *Shu-King* en de „Heilige Boeken" bekend — voleindigd had, riep hij zijn leerlingen op den offerheuvel bijeen; hier richtte hij een altaar op, plaatste er de uitgave van dit groote werk, dat hij op zeventigjarigen leeftijd voltooid had, op, wierp zich op de knieën neder en zond een vurig dankgebed tot *Shangti* den „Opperbestuurder", wijl hij hem het leven en de kracht geschonken had, die groote onderneming voor de toekomstige leiding zijner landgenooten, te volbrengen, en smeekte den Hemel het voordeel, dat zijn medemenschen van zijn werk zouden ontvangen, groot te doen zijn. In een geïllustreerde levensbeschrijving van Confusius wordt de wijsgeer in die smeekende houding voorgesteld: een lichtstraal, gelijk een regenboog, daalt op de heilige boeken neer, terwijl de jongeren hem met teeken van bewondering omringen.

Die sporen van godsdienstige vereering van een Opperwezen

---

*) Dr. MARTIN, l. c. pag. 146.

onder den naam van *Shangti*, liggen dieper verscholen in het hart van het volk, dan een enkel voorbeeld van opgewonden uiting van Confucius op het toppunt van schrijvers-trots, zou doen veronderstellen. De vereering van Shangti berust op het algemeen geloof, dat er aan gene zijde van den zichtbaren hemel een onzichtbare Macht is, die, volgens zekere ondoorgrondelijke regelen, met Goddelijken Wil, het heelal bestuurt. Shangti staat aan het hoofd der vijf voorwerpen van vereering, — (de vier andere zijn: de aarde, de keizer, ouders en onderwijzers) — en wordt alleen door den keizer aangebeden. Het volk aanbidt T'ien (hetgeen zeggen wil: — „de Hemel") dit geschiedt door elken avond een wierrookstok, in de open lucht, te verbranden; zulks heeft ook bij huwelijksplechtigheden plaats; de keizer alleen is waardig aan het altaar van *Sanghti* te offeren. Aan de zuidzijde van de keizerlijke stad is een groot marmeren terras gebouwd, waarop zich in de open lucht een altaar verheft in eenvoudigen maar indrukwekkenden stijl. De vereering van Shangti verbiedt alle afgoderij, een plaat met de letters *Sang-Ti* — „Opperbestuurder" — stelt de Godheid voor; een jonge stier wordt geofferd en de keizer werpt zich, in eigen persoon, voor het brandoffer in het stof.

Het begrip van een Opperbestuurder van het Heelal, niet ongelijk aan het reine Christelijke begrip van God, was dus, in ouder tijden, in het gemoed van dit oude volk ontstaan; ongelukkiglijk deed de afgoderij, door de San-Kiao bevorderd, het verheven begrip van Shangti verdwijnen in de heiligenvereering van het Buddhaïsme, de twijfelzucht van het Confucianisme en het Fetichisme van den Tao-godsdienst.

Dat onlogisch mengelmoes van gedachten zonder leer, door de verbeelding saamgehouden, vormt aldus een levend getuigenis, — tot waarschuwing voor de menschheid, — van een aannemen zonder geloof, wanneer de leiding van het ontwikkelende Zedelijke Organisme ontbreekt.

De aanbidding der Ouders. — De zedelijk-staatkundige leerstellingen van Confucius waren voornamelijk gegrond op de aanspraken van het verstand, zonder behoorlijk acht te slaan op inspraak van het geweten en het medegevoel. Zijn leeringen

zijn regels tot het bewaren van tucht en orde onder het volk. Zijn wijsbegeerte pleit, in de eerste plaats voor wat geschikt is en doeltreffend; deugden zijn de algemeene plichten der maatschappelijke betrekkingen; het einddoel is stoffelijke welvaart. Zonder begin, en ontbloot van het zoeken naar zedelijke waarheden — verstand en gevoel vereenigd — staat de wijsbegeerte van Confucius verre beneden die van Plato, en heeft in de verste verte het algemeenmakend genie van Aristoteles niet bereikt. Het Confucianisme is de algemeenheid en den duur van zijn [invloed als volksgeloof in China, verschuldigd aan den afkeer van verandering dit volk eigen, en zijn afscheiding van andere volken. Het begrip van den Schepper als Opperbestuurder kon het niet bereiken, daarom heeft het de vaderlijke rechten op den troon van God geplaatst en eert en dient die in de plaats van God. De leer der vaderlijke rechten gaat alle perken te buiten, en heeft de heilige gevoelens van vaderlijke verantwoordelijkheid in lage ouderlijke zelfzucht en dwingelandij doen ontaarden. De Vaderlijke Macht in China kent geen grenzen, zij beslist zelfs over het leven van het kind; zij heerscht wettig en onbeperkt gedurende het geheele leven van het kind en erkent geen meerderjarigheid. De vader voorziet zijn zoon van voedsel, kleeding, een woning en een vrouw, en de zoon is verplicht alles wat hij verdient aan zijn vader af te staan. Het kind, hetzij het wettig of aangenomen is, staat gedurende het gansche leven der ouders onder voogdijschap van den vader; meer nog, de rechten van de vaderlijke macht duren nog voort na diens dood en eischen kostbare begrafenisplechtigheden, en de aanbidding der ouders. Aldus wordt de heilige vaderlijke macht misbruikt, het welzijn van het kind aan de heerschzucht der ouders ten offer gebracht, en het edele gevoel van kinderliefde en kinderplicht tot een werktuig gemaakt, dat aan de zelfzucht der ouders ten dienste staat.

Een Vergelijkend Overzicht van het Buddhaïsme. — De beide hoofdbeginselen der Buddhaïstische wijsbegeerte, die in het Buddhaïstisch werk, in het Chineesch Kin-kang-king, of Diamant-Klassieken genoemd, voorkomen, zijn: (1) De ellende van het

bestaan, met zijn strijd, waartoe de ziel door voortdurende verhuizing in stoffelijke vormen veroordeeld is, om in een zinnelijke wereld met bedriegelijke verschijnselen te blijven leven. (2) De Nirvâna, een toestand van stoffelijk niet-bestaan en niet-bewustzijn van de ziel, het eenige redmiddel om aan de ellenden van het bestaan, door de eindelooze zielsverhuizing veroorzaakt, te ontkomen; Nirvâna wordt bereikt door het onbeperkt uitoefenen van liefdadigheid en door boetedoening. Zonder die zielsverhuizing, zou er natuurlijk geen reden voor dat Nirvâna zijn. De Buddhaïstische wijsbegeerte neemt dus eerst een onvermijdelijken staat van eindelooze ellende aan, en kent dan geen anderen uitweg, dan geheele vernietiging van gevoel; gevolgelijk geestelijke en stoffelijke onvereenigbaarheid met smart. Ziedaar het Buddhaïsme als Zedelijke Philosophie.

De theorie der zielsverhuizing, zooals die door de Buddhaïstische wijsbegeerte is aangenomen, is een wijziging van het pantheïstisch stelsel van Brahmaïsme, hetwelk aan de geheele Natuur ziel en leven toeschrijft. De ziel, die, gedurende haar belichaming aan zelfzucht, lusten en hartstochten heeft toegegeven, moet, als een gevolg van haar zedelijken toestand, ontelbare malen geboren worden. Ieder levend wezen wordt na zijn dood opnieuw geboren, en altijd in overeenstemming met de algemeene neigingen van zijn laatste gemoedsleven.

„Het wezen, dat nog aan het geboren-worden onderhevig is," — aldus leert men in een der Buddhaïstische geschriften, *) — kan nu eens in den tuin van een dêva spelen, dan weder in de hel in duizend stukken gesneden worden; nu eens kan het Maha Brahma zijn, dan weder een onteerde verworpeling," enz. Alleen zij, wien het gelukt is door herhaalde boetedoening en geestelijke afgetrokkenheid, elke gedachte en alle gevoel te dooden, zijn heiligen en zullen rusten na hun dood, omdat zij zich vrij gemaakt hebben van alle onderscheid van naam en vorm.

„Te vergeefs," zegt Dr. EITEL, „doorzoeken wij de Buddhaïstische literatuur om een metaphysische behandeling van dit

*) HARDY. „Manuel of Buddhism" p. 545.

belangrijke raadsel te vinden. Te vergeefs zoeken wij een duidelijk begrip van den oorsprong van elke ziel in het bijzonder, welke volgens de wijsbegeerte der Veda van Brahma voortvloeide". *) De beginselen, uit de beide bovengenoemde grondbeginselen van het Buddhaïstisch systeem ontwikkeld, zijn de zoogenaamde „Vier Hoofd- of Groote Waarheden" in de „Diamant-Klassieken" aldus geleerd: (1) Dat elk bestaan zijn smart medebrengt: gevolgelijk, moet het bestaan vernietigd worden. — (2) Dat elk bestaan een gevolg is van gehechtheid aan het leven, of van de begeerte. — (3) Dat het bestaan vernietigd kan worden door het vernietigen der begeerte. — (4) Dat men de begeerte vernietigt door het pad te bewandelen dat tot Nirvâna leidt, dat is tot den vrede van het individueel niet-bestaan, — het einddoel van het Buddhaïsme.

Laat ons nu de „vier hoofdwaarheden van ons Christendom" met die van het Buddhaïsme vergelijken.

In het Christendom vindt de theorie van het Zedelijk Organisme ons door de natuur geleerd, haar gevolgtrekking in de volgende Christelijke beginselen; — (1) Dat elk bestaan smart medebrengt, een gevolg van het kwaad, hetwelk physisch (der natuur eigen) of zedelijk is. — (2) Dat het physisch kwaad noodig is om de Zedelijke Organen aan te zetten tot den strijd tusschen de materialistische en Zedelijke Natuur van den mensch, maar, dat het Zedelijk kwaad het bederf is van het Zedelijk Organisme door Begeerte. — (3) Dat de smart door het zedelijk kwaad veroorzaakt vermeden moet worden door de begeerte te onderdrukken. — (4) Dat de eenige breidel der begeerte is de vereenigde werking der Zedelijke Organen, overeenkomstig het Christelijk Geloof. De Christelijke Nirvána is dus de vrede des gemoeds, door de volmaakte harmonie van het Geweten en het Medegevoel te bereiken, het volkomen *altruïsme*, hetwelk het doel is van de Evolutie op de Aarde (§§ 23—28).

De natuurlijke opstand tegen het despotisch stelsel van uitsluiting, van de priesterlijke kastengodsdienst van Brahma, en het lijden der medeschepselen, met het vooruitzicht van die

*) Dr. E. J. EITEL. „Buddhism., its historical, theoretical and popular aspects." Edit. 1885. p. 69 et seq.

kastenverdeeling tot in het oneindige, — waarvan de priesterkaste gebruik maakte om haar eigen oppermacht te bestendigen — deed de Buddhaïstische theorie van gelijkheid en medegevoel tusschen alle schepselen ontstaan. De aanvoerder van die hervormende beweging tegen het Brahmaïsme was Siddartha Gâutama; hij was de zoon van Suddhodana, een rajah van den stam der Shâkya's, die in Kapilavastu, eenige dagreizen ten Noorden van Benares, regeerde. De namen *Shâky-a-muni* en *Buddha* waaronder hij bekend is, zijn slechts titels; — de eerste wil zeggen de Muni of Wijze uit den stam der Shâky's, en Buddha beteekent *de Verlichte.* *)

De legendarische verhalen van de geboorte van Siddartha Gâutama en zijn vleeschwording als een Buddha, zijn mythen uit lateren tijd, toen de Buddhaïstische wijsbegeerte als volksgeloof optrad. Vandaar de in het oog vallende gelijkheid van vele gebeurtenissen en verhalen in het leven van Buddha en in het leven van Christus, volgens de Evangeliën. Dr. EITEL †) geeft het volgend overzicht van die schijnbare gelijkheid: — Shakyamuni Buddha — zoo luidt het verhaal — daalde uit den Hemel neder, werd uit een Maagd geboren, door engelen verwelkomd, door een hoogbejaarden, met profetischen blik begiftigden heilige ontvangen, in den tempel voorgesteld, eerst met water en later met vuur gedoopt; hij verbaasde de geleerdste doktoren door zijn verstand en zijn antwoorden, hij werd door den geest weggeleid in de woestijn, en na van den duivel verzocht te zijn, ging hij rond, predikende en wonderen doende. De vriend van tollenaren en zondaren, werd hij op een berg verheerlijkt, daalde neder ter helle, voer op ten hemel, — in het kort, met uitzondering van de kruisiging vindt men bijna iedere karakteristieke gebeurtenis uit het leven van Christus terug in de Buddhaïstische overleveringen van het leven van Shâkyamuni-Gâutama Buddha. En toch leefde en stierf die Buddha 275 of liever 543 jaren voor Christus. Moeten

*) De vele namen en titels van den Buddha zijn zorgvuldig verklaard in de Werken van WILSON, Vol. II pag. 9 en 10; en in „Manual of Buddhaïsm" van HARDY, pag. 354.

†) l. c. pag. 15 en 29.

wij hieruit afleiden, dat Christus, — gelijk een zeker twijfelaar ons wilde wijsmaken — gedurende de achttien jaren, die tusschen zijn jeugd en zijn mannelijken leeftijd verliepen naar Indië ging, en op dertigjarigen leeftijd terugkeerde om het leven en de werken van Shâkyamuni Buddha weer te geven? Of zijn wij, die gelooven, dat Christus een oorspronkelijk verschijnsel was, misschien genoodzaakt de ellendige uitvlucht aan te nemen — gelijk enkele Jezuïetische kerkvaders doen — dat de duivel, die al de bijzonderheden van het leven van Christus van te voren kende, hem en al de bijzonderheden van zijn leven in Shâkyamuni Buddha bespotte? Jammer voor den twijfelaar, voor wien het een genot zou zijn indien hij eens bewijzen kon dat Christus Buddha naäapte, kan men het bewijs leveren, dat bijna elk Christelijk kleurtje, door de Buddhaïstische overleveringen aan het leven van Buddha gegeven, van veel lateren oorsprong is. Er bestaat geen Buddhaïstisch manuscript, dat zich in oudheid en betrouwbaarheid met de oudste oorkonden der Evangeliën meten kan. Daarenboven bevatten de oudste Buddhaïstische klassieken slechts zeer weinige bijzonderheden uit het leven van Buddha, en geen enkele van de hierbovengenoemde in het oog vallende Christelijke hoedanigheden. De bovengenoemde legenden, die aan Buddha's leven worden toegeschreven, zouden dan op gebeurtenissen wijzen, welke vele eeuwen voor de Christelijke jaartelling zouden hebben plaats gehad. Toch zijn er van Budda's leven, gelijke bijzonderheden nagenoeg geene voor de vijfde eeuw na Christus bekend. „Een levensbeschrijving van Buddha," zegt OLDENBURG, — „uit ouden tijden, uit de eeuw van den Pâlitekst, is niet tot ons gekomen; wij kunnen daarom veilig aannemen dat een dergelijk manuscript niet heeft bestaan." Omtrent de bron van de vermenging en vereenzelviging dier schijnbaar Christelijke beginselen met de Buddhaïstische overleveringen van het leven van Buddha en de omstandigheden, welke er toe leiden. zegt Dr. EITEL nog: *) —

„Zeer vroeg reeds werd het Buddhaïsme naar Thibet over-

*) l. c. pag. 29 et seq.

gebracht uit Caferistan en Cashmere alwaar het Shivaïsme en het Brahmaïsme sedert onheugelijke tijden het Buddhaïsme hadden doordrongen, zoodat dit zijn oorspronkelijk karakter bijna geheel verloren had. Gevolgelijk was het het zuivere Buddhaïsme niet meer, dat Thibet bereikte, en daar het zich aldaar nog vermengde met het Inlandsche Animisme en vooral met het nicromantisch bijgeloof, hetwelk altijd in dat land heeft geheerscht, vervreemdde het zich hoe langer zoo meer van zijn oorspronkelijk zedelijk stelsel van onthouding. Toch leefde de geest van propaganda maken even sterk bij de vroegste volgers van Buddha in Thibet als bij de aanhangers van het Zuidelijk Buddhaïsme. Door den handel met China verbonden, zond Thibet Buddhaïstische zendelingen om in China te arbeiden, zelfs voor het Buddhaïsme een erkende macht bij de Thibetanen werd. De Buddhagodsdienst van Thibet werd eerst wettelijk erkend gedurende de regeering van Lha-Lho-Lhori (407 n. C.) die beweerde in rechte lijn van de Shâkya's af te stammen. Omstreeks het midden der vijfde eeuw bereikten Nestoriaansche zendelingen de kern van Azië en daardoor geraakten vele Buddhaïstische priesters met de verhalen van het leven van Christus, en met de ceremoniën van de Katholieke Kerk bekend. Getrouw aan de eclectische neiging van het Buddhaïstisch stelsel, nam de priesterschap toen en in latere eeuwen de Christelijke denkbeelden, overleveringen en plechtigheden over, die zij vereenigbaar vonden met de Buddhaïstische orthodoxie. Dit verklaart ons de bovengenoemde overeenkomst der evangelische verhalen van het leven van Christus, met de overleveringen omtrent het leven van Buddha. In de Buddhaïstische hagiologie van Thibet opgenomen, vonden die, den lande vreemde legenden, spoedig een plaats in de Buddhaïstische literatuur van China, en veroorzaakten een algemeene afwijking van de oorspronkelijke overleveringen van het vroegste Buddhaïsme in Oostelijk Azië. Het Buddhaïsme kwam, over Corea, in het 13e jaar van de regeering van den Japanschen keizer Kin-Mei Ching-ming of in 552 n. C. in Japan: dus 487 jaren later dan in China, waar het, ongeveer 65 n. C. gedurende de regeering van den Chineeschen keizer Ming, van de Kow-Han dynastie, werd ingevoerd."

Het Buddhaïsme wordt in twee groote en algemeene afdeelingen gesplitst, in China *Ta-chêng*, Groote voleinding, en *Siao-chêng*, Kleine voleinding genoemd. De eerste omvat het zuiver philosophisch systeem, dat met wetenschappelijke bespiegelingen over het physisch systeem verbonden is, die weder gegrond zijn op den trap van ontwikkeling in dien tijd door de natuurkundige wetenschappen in China bereikt; de laatste bevat de dogmatische godsdienstgebruiken, welke zonder intellectueel onderzoek en zonder nadenken gevolgd moeten worden; tot de laatsten behooren ook het paradijs met zijn beloften van zinnelijk genot, en de hel met haar eeuwige marteling.

De oorspronkelijke leer van Shâkyamuni-Buddha, die den waren inhoud van het Buddhaïsme bevat, werd vele geslachten door van vader op zoon overgebracht. Eerst in de jaren 412—432 van de Christelijke jaartelling werd de Buddhaïstische canon in zijn geheel opgemaakt en opgeteekend.

Praktisch is het onmogelijk dat ieder lid der gemeenten van beroep priester of bedelaar zij, vandaar dat het Buddhaïsme zich gedwongen zag tot meer afdoende en gemakkelijker middelen van verlossing af te dalen. Diepzinnige wijsgeerige bespiegelingen konden, uit den aard der zaak, alleen voor verlichte en ontwikkelde personen zijn, gevolgelijk moest men den minderen man schadeloostellen door zinnelijke voorstellingen van afgoden en door godsdienstplechtigheden; en de verlichten, die zich ver verheven voelden boven dien zinnelijken onzin, lieten toe dat hun Ethische philosophie in afgodischen volksgodsdienst en in bijgeloof veranderd werd.

Het haken van den mensch naar den stralenkrans van heiligheid, verbonden met de behoefte van den zwakken mensch aan een steun, iets dat hem helpt die onverwelkelijke glorie te bereiken, vindt zijn voldoening geheel in het tweede gedeelte (Siao-chêng) van het Buddhaïsme. Buddha's en *Buddhisathwa's* — gelijk de voornaamste jongeren of apostelen van Buddha genoemd worden — zijn de Zaligmakers der vromen, en kloosters vereenigen de bekoorlijkheden der heiligheid — die de zelfverloochening zoo aanlokkelijk maakt — met het gemakkelijke en vreedzame kloosterleven. Zoodoende werd het kloosterleven

een illusie en vurig verlangden juist zij er naar „buiten wie de maatschappij zeer goed kon, en die zij gaarne missen wilde." Daarenboven is er nog de leer van de *Karma.* — hetgeen zeggen wil „handeling," — die de balans opmaakt van het *goede* of van het *kwaad* van het leven, gedurende die geheele zielsverhuizing geleid. Shakyâmuni-Gaûtama gaf op de vraag der Brahmanen dit antwoord: „Elk levend wezen heeft zijn eigen persoonlijke Karma, of liever het eigenlijke van elk wezen is zijn Karma; Karma is erfelijk, niet van ouders op kinderen, maar als een gevolg van een vroeger bestaan; Karma is de oorzaak van al het goede en al het kwaad . . . Het onderscheid in de Karma is de oorzaak van het verschillend lot der menschen, waardoor sommigen gering zijn en anderen hooggeplaatst, sommigen ongelukkig en anderen gelukkig. Verder verklaarde Gâutama nog, dat hij Buddha geworden was „noch door eigen kracht, noch door de hulp der dêva's, maar door de verdienstelijke Karma's van vroegere geboorten. *) Nadat hij ieder soort van leven had doorgemaakt, nadat hij een boom of plant, en bijna elken toestand van het leven, hetzij als plant, dier of mensch had doorgeworsteld, was hij eindelijk, na dien langen proeftijd in den hemel der Dêva's geboren, waaruit de Buddha's op de aarde nederdalen.

Het Buddhaïsme is, gelijk wij reeds gezegd hebben, een variatie of liever een hervorming van de oude Brahmanische leer der Vêda — het oudste wetboek der Aziatische volken, — de leer van het voortkomen uit Brahma, de zielsverhuizing en het eindelijk zich weder oplossen in Brahma. De oorsprong van dit dogma is de bewustheid van den strijd tusschen de zedelijke en materialistische elementen der Natuur, — tusschen het Zedelijk Organisme van 's menschen geestelijke natuur en zijn materialistische zelfzucht, hartstochten en lusten, en daarenboven de noodzakelijkheid van dien strijd, die dient om de ziel te reinigen en geschikt te maken voor haar omgang met haar Schepper. Op dit zuivere begrip der ziel grondde het Brahmanistisch priesterbedrog het stelsel van fantastische, mysterische

*) HARDY. „Manual of Buddhaïsm," pag. 445 enz.

zielsverhuizing, en uit de, den priester eigen, begeerte om de priesterkaste meer dan de anderen met de Godheid te vereenzelvigen, riep hij dat kasten-systeem in het aanzijn. Uit die begeerte ontstond ook het begrip van vele goden. Aldus werd een leer, oorspronkelijk diep genoeg om verheven godsdienstbegrippen in zich op te nemen, door menschelijke ijdelheid en zelfzucht misvormd en tot een mystischen doolhof gemaakt, waarin de voorstellingen van het bovennatuurlijke den vrijen teugel lieten aan de stoutste verbeelding. Ontstaan door Verbeelding zonder Gezond Verstand, is nochtans de basis der zielsverhuizing zoo breed, dat vele stelsels en bespiegelingen, hoezeer ook verschillend in samenstel en eigendommelijkheid, er op gebouwd kunnen worden, van het atheïsme van D. F. STRAUSZ en het positivisme van COMTE tot aan het moderne Westersche Buddhaïsme. *)

Een onvermijdelijk gevolg van de leer der zielsverhuizing, als een opeenvolging van geboorten op de aarde, is de Kastenverdeeling. Het Buddhaïsme, hetwelk zich als een hervorming van het Brahmanisme beschouwde, schafte de Kaste af, doch behield de Zielsverhuizing en haar biologische en maatschappelijke voorwaarden van nieuwe geboorte op de aarde, met de daarbij behoorende zuivere trapsgewijze op- of afklimming, als een prikkel tot de deugd of een straf voor de zonde. De Buddhaïstische wijsbegeerte was dus van den aanvang af zichzelve niet getrouw. De kastenverdeeling had de Hindo'sche bevolking van Indië, maatschappelijk in heerzuchtige en tegelijk slaafsche banden gehouden; maar het Buddhaïsme bracht het tot nog veel verschrikkelijker zedelijke slavernij van onver-

*) „Atheïstische wijsgeeren, onwillekeurig aangetrokken door de natuurlijke verwantschap, die de godloochenaars van alle landen en uit elke eeuw vereenigt, hebben gedurende de laatste vijftig jaren, als instinktmatig, uit den bedwelmenden kroes van Buddhaïstische wijsbegeerte gedronken. Feuerbach, Schopenhauer en Von Hartmann in Duitschland, Comte in Frankrijk, Emerson in Amerika en nog vele anderen, hebben meer of minder van dat zoete vergif geproefd, en even gretig als een bewoner van Azië van het Buddhaïstische slaapmiddel gedronken. Het grootste gedeelte van het laatste voortbrengsel der moderne wijsbegeerte, het zoogenaamde stelsel van den positieven Godsdienst, de school van Comte, is niets anders dan het philosophische Buddhaïsme in een ander gewaad." Dr. E. J. EITEL. „Buddhism," enz., pag. 3.

mijdelijke ellende ter eene, en doffe vertwijfeling aan de zegepraal der Rechtvaardigheid en Welwillendheid in dit leven, ter andere zijde, met de onmogelijkheid ooit aan de akelige gestrengheid van dien *lex talionis* der Karma te ontsnappen, tenzij dan door physischen, intellectueelen en zedelijken zelfmoord. Het middel om dien staat van geheele vernietiging te bereiken is de Buddhaïstische zedeleer, „het pad dat tot Nirvâna leidt." Het is waarlijk niet te verwonderen, dat een godsdienst met zulk een philosophisch stelsel ontaard is in het afgodische, bijgeloovige veelgodendom, waarvan ons de Lama's van Thibet en Mongolië zulke in het oogvallende voorbeelden geven. „Het Buddhaïsme," zegt Dr. EITEL *) „erkende een vast plan in de natuur, het zag vele onwrikbare wetten, aan de eindelooze veranderingen van het bewerktuigde en onbewerktuigde leven ten grondslag liggen, en bereikte reeds tweeduizend jaar geleden dat opmerkelijk Darwinistisch inzicht van een voorbestaande, spontane neiging tot verandering als de werkelijke oorzaak van het ontstaan der soorten — (de Motor van Evolutie) — maar — evenals DARWIN en diens school — stuitte het hier en was niet bij machte op Hem te wijzen, die de oorsprong van die zoogenaamde spontane neiging is, en die in de natuur de wet heeft gelegd, welke het geheele proces der natuurkeus regelt, op Hem, God, den Schepper en Onderhouder van het Heelal."

Het onwrikbare noodlot van de Karma roeit alle geloof en hoop uit en maakt de liefde doelloos, en daar het aan den wortel van het Zedelijk Organisme knaagt, vermoordt het 't Geweten en droogt het 't levenssap van het Medegevoel uit, en dat alles voor een onvruchtbaar sophisme, dat nergens in de Natuur te vinden is. Geen verzoening door berouw, geen hoop op genade voor het ontruste geweten, geen Verlosser, geen genadig Vader. De Geest, meegesleept door een verhitte verbeelding, laat het Verstand en het Gevoel staan, en alzoo den weg van het Gezond Verstand verlatend, verliest hij het rechte inzicht in het lot van den mensch, en kan het doel van het goede niet bereiken.

---

*) l. c. pag. 66.

Het Hedendaagsche Buddhaïsme en de Theosophie. Wij hebben gezien dat het Buddhaïsme de bovenzinnelijkste van alle voorstellingen op geestelijk gebied is, en in zijn esoterisch voorkomen de eigenschap bezit elken indruk der verbeelding in zich op te nemen. Geen wonder dus, dat dit het geliefde veld werd, waarop godsdienstige stelsels, uit de verbeelding voortgekomen, werden opgericht. Zijn zuiver idealistische wijsbegeerte, zonder eenigen werkelijken grond in de natuur, is de kweekplaats van metaphysische bespiegelingen van allerlei aard en soort. Voortbrengselen van de Buddhaïstische leer der zielsverhuizing zijn de Theosophie, het Occultisme, het hedendaagsche Buddhaïsme enz., — allen zijn zij alleen op zuiver abstracte oefeningen van den geest gegrond en beroepen zich op het esotericisme van het Buddhaïsme, hetwelk dan heet tweeërlei soort van leerstelling te bevatten, een voor de ingewijden en een voor de oningewijden. *)

De proeven, — welke aantoonen, hoe groot de macht der verbeelding worden kan, wanneer zij het gezond verstand verdringt — behooren thans niet tot ons onderzoekingsveld. Toch zien wij ons verplicht, bij het geleiden van den lezer over de verschillende gronden van zedelijk-verstandelijk onderzoek — bij het trachten om de gevolgtrekking van de philosophie der beschaving te vinden — van tijd tot tijd te wijzen op de wonderbaarlijke gewassen door verstandelijke bespiegelingen, niet op openbaringen in de natuur gegrond, ontstaan.

Het zou een vruchtelooze arbeid zijn, wanneer wij hier bespiegelingen gingen houden over de verschillende esoterische theorieën en systemen van het „hedendaagsche" Buddaïsme, Theosophische Genootschappen genoemd; die, als zoovele sekten, voornamelijk in de Vereenigde Staten van Amerika haar oorsprong vonden, onder het aanlokkelijk voorkomen van een nieuwen Godsdienst of nieuwe godsdienstige vereenigingen. Hare geschiedenis is nog te jong, en haar leer gaat zoozeer

*) Gelijk de duistere overleveringen omtrent Isis en Osiris in de diepzinnige Egyptische mythologie, leerstellingen die niet werden opgeteekend, maar door ingewijden mondeling werden medegedeeld. Dergelijke buitensporigheden vindt men ook bij de wijsbegeerte van Aristoteles.

al de perken van verstandelijke voorstellingen te buiten, dat het onmogelijk is, zelfs bij benadering, te bepalen, naar welke der vele afwijkingen van de Buddaïstische Philosophie zij zich vormen zullen, dan wel of zij geheel in zielenruil zullen overgaan.

Niet alle genootschappen, Theosophie geheeten, zijn echter Buddhaïstisch, of staan met het Buddhaïsme in verband. De *Rochester Brotherhood* bijv. is een Christelijk Genootschap. De leden van dat Genootschap schijnen zich vooral toe te leggen op de *Heiliging van den Geest*, die ook wel „*zielenverzorging*", „zuivering van het geloof", „Christelijke Wetenschap", enz., wordt genoemd.

Spiritisme. Het Spiritisme — waarvan wij hierboven gewag maakten, — is de bovennatuurlijke omgang, hetzij zichtbaar of onzichtbaar, met de zielen der afgestorvenen, door een „medium." Spiritisten zijn zeer tegen alle scholen van heiliging van den Geest zonder medewerking van een Geest door het „medium." Ook heeft het Spiritisme niets gemeen met de Buddhaïstische zielsverhuizing, want na den dood blijven de zielen der spiritisten werkeloos, wachtende tot zij opgeroepen worden; hetgeen niet zou kunnen geschieden indien de ziel zich steeds in het een of ander lichaam bevond. Het Spiritisme en de zielsverhuizing van de *Buddhaïstische Theosophie* staan dus lijnrecht tegenover elkander of liever, zij strijden om den voorrang.

Het zoogenaamde „*Hedendaagsche Spiritisme*" of de „*Telepathie*" is een overdreven waardeering van de verschijnselen van het sympathetisch „gedachtenlezen", hetwelk bestaat in de macht die de geest van zekere personen op zekere tijden op andere personen heeft, waardoor hij een woord of voorstelling in hun gemoed levendig houdt, zonder dat de indruk langs de erkende wegen te zien of overgebracht is. *) Van dat dierlijk magnetisme. of liever van die dierlijke electriciteit, met behulp waarvan de eene geest op den anderen werken kan, maken de Spiritisten gebruik om hun psychomancie uit te oefenen,

*) Verslag van het Society for Psychical Research, te Londen.

en om te bewijzen, dat het een natuurlijk feit is, dat hetgeen zij raden, hun bekend wordt door het raadplegen van de zielen der afgestorvenen. Het ingewikkeld physisch samenstel van het zenuwsysteem, waardoor zich het zedelijk bewustzijn uit, en hetwelk in sommige personen zoo fijngevoelig is, geeft dikwijls aanleiding tot dien invloed van het dierlijk magnetisme of dierlijke electriciteit, zoodat de eene geest op den anderen invloed uitoefenen kan, en wel in die mate, dat de macht van het bewustzijn en de persoonlijke wil van den onder dien invloed verkeerenden geest geheel ten onder wordt gebracht.

Wanneer die dierlijk magnetische of electrische kracht wordt opgewekt, noemt men dat *biologeeren* of *hypnotisme*; spiritisten of „klopgeesten", voorwendend in onmiddellijke gemeenschap met de zielen der afgestorvenen te staan, maken er gebruik van om hun gehoor door zoogenaamde „spiritische seances" beet te nemen. De magnetische kracht van een handig magnetiseur is in enkele gevallen zoo sterk, dat de te biologeeren persoon als het ware onmiddellijk onder zijn invloed geraakt, zoodanig dat deze zelf niet weet, dat zijn wil en zijn vermogen om gezichten te zien — ook waar hij schijnbaar in het bezit is van zijn normale bewustheid en zijn vrije wil, — onder bedwang van den magnetiseur staan. In een dergelijken abnormalen geestestoestand, — hetzij in verrukking van zinnen of in wakenden toestand, — ziet men wat de magnetiseur wil dat men ziet, en neemt men in zich op, wat deze ons voor den geest plaatst. Wanneer de gebiologeerde persoon in slaap is of in zinsverrukking, heet hij het medium; in een wakenden toestand is hij slechts de dupe van een hallucinatie. Deze hallucinatie is het natuurlijk gevolg van de illusiën van het overprikkelde waarnemingsvermogen, welke veroorzaakt worden door de tijdelijke verwarring van den geest, ontstaan door het verstoorde evenwicht van het dierlijk magnetisme van het eigen lichaam, als een gevolg van de sterkere en meer afdoende magnetische kracht van een ander, die op hem werkt. In een dergelijken toestand van wakend droomen is het niet onnatuurlijk dat men zich verbeeldt geestesverschijningen te zien.

Natuurlijk leidt zulk een overspanning van de hersenzenuwen

eindelijk tot stompzinnigheid of razernij. Vandaar dat die „media" in hun zoogenaamde openbaringen van „gene zijde" somtijds zulke dwaasheden uiten. *)

*) In een der hoofdbladen der Spiritisten („The Carrier Dove," San Francisco, August., 1887) — hetwelk als „Bewijzen van de Macht der Geesten" een menigte alledaagsche verhalen van geestverschijningen ten beste geeft — leest men het volgende onder de rubriek: „Spirit Authority" „In hoever moeten Spiritisten de getuigenis van „gene zijde" aannemen? Wanneer geesten handelen over zaken betreffende hun eigen leven en den loopbaan van personen na den „dood" moet men hen natuurlijk gelooven. Het is hun leven, dus zijn zij het best in staat te getuigen omtrent de ondervinding, de feiten en den algemeenen aard daarvan. Wanneer zij spreken over zaken van practische zielkunde — uit hun oogpunt altijd — bijv. over het mediumschap, kennen wij hun wederom het recht van gezag toe. Wanneer zij spreken van den modus der zichtbare verschijnselen, welke zij hier voortbrengen' geven wij al wederom toe, dat zij het beter weten dan wij. Kortom, handelen zij over zaken, binnen hun eigen kring, dan geven wij gaarne toe, dat zij met veel grooter gezag spreken dan wij zouden kunnen doen."

„Dit is echter niet het geval, wanneer zij zich vermeten *ex cathedra* van zaken, betreffende de wijsbegeerte, den zedelijken godsdienst of de wetenschap te spreken. Wij hebben media zeer nieuwe en vreemde denkbeelden omtrent dergelijke zaken hooren uiten, met het treurig gevolg, dat de feiten der natuurkundige wetenschappen, der geschiedenis, en van 's menschen vooruitgang zoodanig zijn verdraaid, dat ze onherkenbaar werden. Reïncarnatie, nieuwe belichaming, theosophie, occultisme en andere nog veel verwerpelijker zwammen hebben bij ons zoo welig getierd, dat het spiritisme, in de wegen der gedachten, iets onbeschrijfelijks lijkt."

„Waar de rede verdoofd is en de ondervinding in het aangezicht geslagen, is er geen sprake van gezag." Wanneer de geestenwereld zich vermeet ons de fouten der stoffelijke natuur te leeren kennen, en haar onbekendheid met de door ons verkregen resultaten verraadt, dan hebben die leeraren zelf onderwijs noodig. Waarom zou ons heerlijk geloof een nieuwen vorm van theocrathie en priesterbedrog worden? Laat ons dus de stem van het gezag alleen dan aan onze ongeziene bezoekers toekennen, wanneer zij feiten behandelen, die betrekking hebben op hun eigen leven of wanneer wij ze onder ons zien arbeiden in het belang der waarheid, hetgeen wij in de geschiedenis van ons eigen leven bemerken, van wetenschappelijke werken, maatschappelijken en intellectueelen vooruitgang."

„Somtijds, wanneer wij laffe aardigheden aanhooren, zien wij ons gedwongen te vragen waar de inspiratie eindigt, en waar zich de wereldsche gedachten der media daarmede vermengt? Wij moeten nog veel leeren — opdat het ons in staat stelle de macht van het gezag uit ons werk en onze gelederen te keeren." (The Carrier Dove").

Al dit les lezen der Spiritisten aan hun Geesten — „om hun heerlijk geloof vrij te houden van theosophie, occultisme en andere nog veel verwerpelijker zwammen"

Wanneer de verbeelding zich van 's menschen geest heeft meester gemaakt, wordt deze, daar het gezond verstand ontbreekt, spoedig heen en weer geslingerd, en wanneer men nu hierbij nog den invloed van magnetische werkingen voegt, welke het magnetisch evenwicht van het lichaam verstoren, geraakt de geest buiten staat zich een subjectief helder begrip te vormen en het Ego wordt beneveld; in dien toestand kennen de dolzinnigste hallucinatiën perk noch paal. Van die physiologische zwakheid van 's menschen geest maken „klopgeesten" en „media" gebruik. Dergelijke gevallen van het Spiritisme behooren tot het gebied van het dierlijk magnetisme, of van de zielziekten. Vele gevallen eindelijk behooren voor de Rechtbank thuis.

Het Hypnotisme als Geneesmiddel wordt met goed gevolg bekroond, daar waar de wilskracht physisch of zedelijk ongeschikt is geworden den zichzelf bewusten wil uit te oefenen (verg. § 18). Maar, zelfs in gevallen van pathologische verlamming van het physologische mechanisme, dat de wilsuiting doet plaats hebben, moet een verstandig, geneeskundig oordeel de proef goedkeuren. Wij willen de volgende bladzijde aanhalen uit een brief, door een uitstekende Dokteres te Parijs †) geschreven, aan eene, aan verlamming lijdende vriendin en bloedverwante:

„Wat het hypnotiseeren betreft, smeek ik u dringend er geen

---

en het gezag hunner Geesten van „theocratie en priesterbedrog," — is opvallend gelijk aan den raad van Confucius om de goden in bedwang te houden door ze te beletten zich te veel met de menschen te bemoeien. Op die wijsbegeerte van Confucius is, waarschijnlijk, de canon van de San-Kiao, der Buddhaïstische Kerk in China gegrond, die voorschrijft den Taoïstischen God van den Regen te geeselen en door vuur te zengen, wanneer die godheid te vergeefs aangeroepen is geworden om den dorstigen bodem met eenige regendroppels te verfrisschen.

Er is niets nieuws onder de zon. Indien het »Moderne Spiritisme" zich eens naar China begaf, zou het in den loop der tijden, — in weerwil van den afschuw van de geesten van dat land voor geregelde werkzaamheid in de zielsverhuizing, — misschien een overeenkomst met het Buddhaïsme kunnen sluiten, op dezelfde wijze als dat voorheen op den Taogodsdienst en het Confucianisme geënt is geworden. Het zou daar wel even goed kunnen slagen, als zijn mededinger het „Moderne Buddhaïsme" in Japan.

†) MADAME MARIE RAVEAU, geb. TREGASKIS, aan de Parijsche Medische Universiteit gepromoveerd (Rue de la Pompe, Passy-Paris).

oogenblik aan te denken. Waart gij eene vrouw wier ziekte uit hysterie voortkwam en voor de helft verbeelding was, — of wel, waart gij idioot, krankzinnig, weigerdet gij alle voedsel enz., dan zou ik zeggen: probeer het; want dan zoudt ge toch reeds in zulk een zorgelijken toestand verkeeren, dat ge niet erger worden kondt, en dan bestond er een, hoewel zeer geringe, kans op wat beterschap. Maar voor U, eene vrouw met voldoende zelfbeheersching, en bewustheid om te doen wat noodig is en raadzaam — d. i. met normale wilskracht — zou het volgens mijn opinie, schadelijk zijn en slecht. Het staat volstrekt niet gelijk met electriseeren, hetwelk in sommige gevallen uitnemende diensten bewijst, doch niets met den geest te maken heeft, wat juist het hypnotisme uitsluitend heeft, — daarom mag het alleen bij zielziekten worden aangewend; hetgeen, Goddank, bij U niet noodig is. Gij moet U niet verbazen, dat ge zoo langzaam vooruitgaat. Na een zware ziekte duurt altijd de eerste tijd van herstelling lang. De verschillende organen moeten eerst weder geheel worden opgebouwd, zoo te zeggen, stukje voor stukje, steen voor steen. Later als de phase van het algemeen-kracht-herkrijgen komt, zijt ge in een paar weken klaar."

Onwillekeurig komen wij, na het lezen van dien geneeskundigen raad, met zijn stempel van Gezond Verstand, tot de gevolgtrekking, dat, indien de genezing van den geest door Christelijke wetenschap een feit is, het dan bereikt moet zijn geworden door een dergelijk verstandig, geneeskundig voorschrift, waarin degelijke wetenschappelijke kennis vereenigd is met Christelijk Medegevoel,

Het Christelijke Geloof. — De Bijbel. — De Christelijke Overtuiging.

§ 93. *De Ontwikkeling van den Christelijken Godsdienst.* De Godsdienst doet ons, gelijk wij reeds gezegd hebben, de verschillende ontwikkelingsverschijnselen van 's menschen geest op de aarde aanschouwen, als het synthetisch resultaat van den groei van het Zedelijk-Verstandelijk organisme van den mensch. De Motor van Evolutie, wiens uitwerking wij, gedurende den

geheelen loop der organische evolutie, ontwaren kunnen, wordt in deze sfeer van ontwikkeling der Natuur, het Zedelijk Element genoemd. Aan het Zedelijk Element der Natuur danken, gelijk wij hierboven gezien hebben (zie §§ 26—34) de Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, hun groei, en de wetten, waardoor de maatschappelijke organismen in den toestand van beschaving bestuurd worden, hun ontstaan. In de geschiedenis van den Godsdienst zijn de werkzaamheden dier ontwikkeling van het Zedelijk-Verstandelijk organisme op de aarde opgeteekend; en die ontwikkeling bewijst dat de Christelijke Godsdienst, *van nature*, de *volmaakte Godsdienst* is, juist omdat hij in volkomen harmonie is met het Zedelijk Organisme van den mensch. (§§ 24—26).

Om de tegenwoordige hoogte van het Zedelijk-Verstandelijk organisme te bereiken, heeft de mensch verschillende trappen van geestelijke evolutie moeten beklimmen. Evenzoo heeft de Godsdienst om zijn tegenwoordigen toestand van volmaakte Christelijke Evolutie te bereiken, verschillende vormen moeten doorloopen, die zich gelijk met 's menschen Zedelijk-Verstandelijk organisme ontwikkeld hebben.

Gelijk het maatschappelijk leven, is de Christelijke Godsdienst het natuurlijk gevolg van 's menschen organisme; hij ontwikkelt zich dus gelijktijdig met het maatschappelijk organisme, waarvan het de perioden van zedelijke voor- of achteruitgang aanwijst. Als zoodanig is de Christelijke Godsdienst de toetssteen der beschaving, en alzoo is volmaakte godsdienst één met volmaakte beschaving.

De Bijbel. In overeenstemming met het zich ontwikkelend geestelijk organisme, verkrijgt het Zedelijk Element, in den loop der tijden de overhand; en heeft zulks invloed op de ontwikkeling van den Christelijken Godsdienst.

De overeenkomst van godsdienstvormen en beginselen, welke dikwijls gelijktijdig in ver van elkander verwijderde landen en geheel verschillende luchtgesteldheid voor den dag treedt, gelijk uit archeologische onderzoekingen blijkt, bewijst dat de Godsdienst alles doordringt, zich tegelijk met 's menschen gemoed en met de evolutie van het Zedelijk Organisme ontwikkelt.

Uit het Zedelijk Organisme ontkiemt het gevoel van Zedelijke Verplichting, met den drang die verplichting na te komen; hieruit ontstaat het begrip eener Zedenwet en de bewustheid van een Opperwezen, dat die wet handhaaft.

Van de ontwikkeling van den Christelijken Godsdienst getuigt de Christelijke *Bijbel*, waaruit het Godsbewustzijn spreekt: De Bijbel is het *Godsdienstig orgaan* van 's menschen geest. De geschiedenis der ontwikkeling van den godsdienst bij de verschillende menschenrassen wijst duidelijk aan, dat verstandelijke ontwikkeling eerst plaats heeft, daarna de zedelijke door de Zedelijke Organen, en van deze vertoont zich eerst het Geweten, daarna het Medegevoel. Men zou dus den godsdienst het zedelijk begrip kunnen noemen, waarin de innerlijke aandrang der Zedelijke Organen van 's menschen geest vereenigd zijn met de verhevenste voorstelling van God.

Wat ook het halfwetenschappelijk verstand — intellect zonder gevoel — moge zeggen van het Godsbewustzijn, het antwoord van den Godgeloovige, blijft als dat van de destijds geofferde Martelaren, steeds hetzelfde — „het bestaat, want ik voel het in mijn ziel." — Om dit zielsgevoel te bevredigen, hebben die heilige mannen hun geestesgevoel uitgestort, in de geschriften die thans den *Christelijken Bijbel* vormen, als het wezen van God en Christus, — naar hunne opvatting in even te verontschuldigen *onvolkomenheid*, als waaraan de *Wetenschap* heden ten dage nog lijdende is. — De Bijbel is de ongekunstelde uiting van oprechte Godlovende, heilig zielsgeloof, — ter richting der verdere ontwikkeling van het Christendom op Aarde.

De Natuurgodsdienst — de vereering van de zon, de sterren, boomen en dieren, — behoort tot den tijd, toen de natuurverschijnselen minder bekend waren en daarom beschouwd werden met dien eerbied, waarop de Schepper aanspraak had. Daarop volgde de physico-verstandelijke of intellectueele ontwikkeling, die zich in de Grieksche en Romeinsche mythologie door zinnelijke en poëtische, in de Noorsche door krachtige en indrukwekkende voorstellingen, kenmerkte, gelijk het verschillend klimaat medebracht. Die beide Godsdienstvormen verdreven de woeste,

dierlijke menschenoffers; toch bleven zij nog lang geketend in de ruwe boeien van lage hartstochten, vooroordeel en bijgeloof. 's Menschen geest echter zette zijn ontwikkeling en evolutie voort. Cicero reeds gevoelde de kracht dier geestesevolutie toen hij schreef: — „Wij zien, dat voorstellingen en bloote denkbeelden verdwijnen. Wie gelooft er nu nog aan een centaur, een chimera?" ... De tijd vernietigt het werk der verbeelding, doch bevestigt de feiten der natuur. Gevolgelijk worden de vereering der Goden, zoowel als de voorstellingen van den heiligen godsdienst, èn in ons land, èn in andere landen dagelijksch edeler en reiner." *)

Maar Tijd ontwikkelt niet alleen het verstand. De physische zintuigen voorbijstevend, overtreft de Natuur zichzelf in het evolutieproces van de Zedelijk-Verstandelijke ontwikkeling van den mensch en brengt edele en fijne verstandelijke hoedanigheden aan het licht, die aan de eischen van die hoogere bewustheid, Intuïtie genoemd (§§ 8—12), beantwoorden, welke verkregen worden door de hoogste zedelijke ontwikkeling van het intellectueel instinkt. Die geestelijke organen van de hoogere ontwikkeling van het Zedelijk Organisme zijn het Geweten en het Medegevoel. Het resultaat van dit zedelijk evolutieproces is het Christelijk Geloof.

Het Christendom. Aldus hebben de geschiedkundige godsdienstvormen den weg aangewezen, door die natuurlijke ontwikkeling van 's menschen geslacht op de aarde gevolgd, duidelijk kenbaar aan de sporen van de elkander opvolgende zedelijke opvattingen van godsdienstige begrippen. De aangebeden voorwerpen en de vormen van het primitieve, grove fetichisme zijn verdrongen door en opgelost in de hoogere mythologie, naarmate het begrip van goed en kwaad zich ontwikkelde, en nu, de mystische, idealistische schemering, welke aan het doorbreken van het intuïtieve licht voorafging, voorbijstrevend, openbaart het gemoed het zuivere rationeele Christelijke Geloof, de vrucht van het goed ontwikkelde Zedelijk-Verstandelijk Organisme.

---

*) De Nat. Deor. II, 2.

Dat hernieuwend verstandelijk begrip is de openbaring van het Zedelijk Element der Natuur. Naarmate 's menschen geest zich geleidelijk ontwikkelde, loste zich de verbeeldingrijke en mystische geestestoestand, welke op de mythologische voorstellingen volgde, op in een zuiver zedelijk element. Hieruit werden de door de verbeelding voortgebrachte opvattingen, — die de bewustheid in haar reineren aard nu niet meer erkennen kon — op haar beurt verdreven en moesten zij plaats maken voor het Geloof van het ontwikkeld Zedelijk-Verstandelijk organisme. Toen kon 's menschen bewustheid het Christendom in overeenstemming brengen met haar Zedelijke Organisme, en het Christelijk Geloof, als de saamgesmolten overtuiging van Zedelijke Waarheden (§§ 30—32), schoot wortel in 's menschen gemoed.

Dit bewijst dat het Zedelijk Element der Natuur, de Geest des Scheppers, die alles doordringt, onvernietigbaar en eeuwigdurend is, en dat elk menschelijk gemoed, als het ware, het brandpunt is waarop de stralen van den strijd tusschen het Zedelijk Organisme en de lage materialistische natuur gevoerd, te zamen komen. Hoe langer het menschelijk geslacht op de aarde blijft, des te meer zal zich zijn Zedelijk-Organisme ontwikkelen, en des te gevoeliger worden voor den invloed van het Zedelijk Element. Naarmate de mensch zich ontwikkelde moesten alzoo de mystische verbeeldingsvormen van den Godsdienst, — die, uit eigenbelang en winzucht, door onzinnige dogma's en holle plechtigheden waren onderhouden, — plaats maken voor het ware Christelijke Geloof, op de openbaringen der Natuur gegrond. In de hierboven beschreven voorbeelden van Oostersche godsdienstige ontwikkeling, had 's menschen geest een punt bereikt, waarop hij vatbaar was voor edeler indrukken en verhevener voorstellingen van God; ongelukkiglijk trad 's menschen zelfzucht hier op den voorgrond en leidde het wachtende verstand van zijn natuurlijke ontwikkeling en groei tot zinnelijkheid en mysticisme; en het godsdienstig geloof werd een gedrochtelijke vereeniging van opgewondenheid en fanatiek bijgeloof.

De godsdienstige ontwikkeling terug te brengen op het

haar door de Natuur aangewezen pad, is de roeping van het Christendom.

„De Ethica," zegt KANT, „leidt onvermijdelijk tot Godsdienst, omdat zij ons brengt tot het begrip van een Zedelijken Opperrechter, in wiens wil, *dat* het einddoel der Schepping is, wat terzelfder tijd het hoofddoel van den mensch kan en moet zijn." *) De getuigenis van ons Zedelijk Organisme leert ons hoe God in de ziel werkt, want de Ethica leidt daarom tot Godsdienst, omdat de Godsdienst in harmonie is met ons Geweten en ons Medegevoel, welke voor de Zedenwet, getuigen. „De Zedenwet," zegt Dr. MARTINEAU, „bereikt eerst dan haar volledige beteekenis, wanneer men haar in een volmaakt gemoed verpersoonlijkt ziet, dat haar aan ons mededeelt en onze liefde zoozeer beheerscht, dat het ons brengt tot gemeenschap met God. †)

Thans, nu in 's menschen natuur, opklimmende wijzigingen, met steeds strengere eischen, de tegenwoordige hoogste en voortreffelijke wijzigingen in den Godsdienst bereikt hebben, zien wij, als het resultaat van de getuigenis van ons geheele zijn en wezen, dat de Geest van God, door ons Zedelijk Organisme, het Christelijk Geloof in ons werkt.

Het Christelijk Geloof is dus het edelste gevoel van den mensch, een in den mensch aanwezig en hem eigen, levenwekkend verlangen naar God. Dit natuurlijk verlangen van het Zedelijk Organisme naar zijn Schepper, doet het geloof ontstaan, dat een beslist geestelijke bekoring oefent over het zedelijk ontwikkeld gemoed van den mensch — en den omgang met God, in plaats van een geloofsovertuiging, voor het bewuste gemoed een wezentlijkheid doet zijn. Het vertrouwen in de Voorzienigheid is nu een tweede natuur geworden en een onmisbaren factor van Evolutie bij de ontwikkeling tot Volmaaktheid van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme. Dit zijn wij het Christendom verschuldigd.

Die opvatting van het Christendom is bestendig, omdat zij de zuivere oorspronkelijke openbaring is van 's menschen

*) „Religion innerhalb der Grenzer der blossen vernuft" Vorrede zur ersten Auflage. Rozenkrans Edition. p. 6.

†) »A study of Religion" II. 29.

gemoed, voortgekomen uit de Zedenwet der Natuur. Alle dogma's verwerpend — wijl die slechts toevoegsels zijn, ontstaan door zelfzuchtige bespiegelingen of door onbekendheid met de Natuurwetten — treedt het Christelijk Geloof in het zedelijk ontwikkeld gemoed op den voorgrond, niet als de vraag of men in zekere dogma's — door de theologische scherpzinnigheid van een geestelijk genootschap vastgesteld — gelooft of ze verwerpt, maar als een Onvergankelijke Waarheid, die een levensvoorwaarde is voor onze Ziel en onze Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel. Hier wordt het Geloof de Christelijke Overtuiging.

In deze bladzijden hebben wij gezien, dat het Christendom door de Natuur, zooals de Wetenschap haar beschrijft, bevestigd wordt; wanneer dit geloof de proef van wetenschappelijk onderzoek doorstaan kan, dan is natuurlijk de grondstof goed. Dit bewijst dat Hij, die de Natuur vormde, ook den Christelijken Godsdienst in het aanzijn riep en dat de Goddelijke Openbaring gegrond is op Natuurwaarheden.

Hij, die de werken der Natuur, ernstig en zonder eigenwaan, wetenschappelijk onderzoekt, geleid door het gezond verstand, versterkt zijn geloof, en al moge het Kerkelijk dogmatisme zijn macht over hem verliezen, de levende bewustheid van zijn Schepper begeeft hem niet, want ieder oogenblik ontvangt hij door zijn Zedelijke Organisme deze openbaring van den Schepper: — *het goede liefhebben en aanhangen, het kwade haten en nalaten, is het menschelijk organisme tot heil.*

De gevaarlijke leer, dat de toetssteen der waarheid in leerstellingen, door menschelijk vernuft in de donkere dagen van de geschiedenis der Christelijke Kerk gevormd, te vinden is, had den zuiveren Christelijken Godsdienst doen ontaarden in een op menschelijke heerschzucht en ijdelheid gegronde instelling, vol van al de heerschzuchtige, zelfzuchtige en schandelijke handelingen eener listige staatkunde, die oorlog voerde, plannen smeedde, zich met omkooperij ophield, ja zelfs den moord goedkeurde, gelijk de sluwe staatkundige, die rechtvaardigheid noch medelijden kende, der Machiavelliaansche school van „het doel heiligt de middelen."

Aldus had de Kerk opgehouden het Zedelijk Organisme aan te kweeken, toen de Hervorming, die uit de onweerstaanbare macht van het zich ontwikkelend Zedelijk-Verstandelijk Organisme geboren werd, die Kerkelijke leerstellingen weder terugbracht tot het *Christendom*; zij redde de leer van Christus van het lot van het Buddhaïsme, van het begraven worden onder het stof van dogmatische en mystische plechtigheden, of van het ontaarden in Fetichisme. (Zie in § 91 over Dogmatisme).

Natuurlijke Theologie. Er is een theologische wetenschap zoowel als een natuurkundige; de eerste moet, echter, op de laatste gegrond zijn, omdat de toetssteen der waarheid alleen in de openbaringen der Natuur, als Gods werk, te vinden is. Wanneer er in de Schrift staat wat niet met den hedendaagschen stand der Wetenschap is overeen te brengen — en de uitstekende theologen erkennen zulks, — dan is het de plicht van het zuivere geloof om in 's Menschen natuur zelve, de middelen te zoeken teneinde die tegenstrijdigheden te verzoenen.

Wanneer wij met een onbevooroordeeld gemoed tot de bewustheid der feiten geraken, zullen wij, bij het wetenschappelijk onderzoek van de Evolutie van den Menschelijken Geest, naar de ontwikkeling der Natuur, treffende overeenkomsten dezer ontwikkeling vinden met de hoofdwaarheden van de Openbaringen der Heilige Schrift — zooals wij, hiervoren, o. a. omtrent de voorspelling der komst van den Messias hebben gezien. (§ 87). — Maar ook zonder die bewijzen komen wij tot de overtuiging, dat men zich aan de onderwijzingen van den Bijbel kan en moet houden, ook al zijn enkele van de daarin vervatte wetenschappelijke en geschiedkundige beschrijvingen niet altijd met onze verstandsbeschouwingen overeen te brengen. Het zuiver Gezond Verstand hangt niet aan de letter; — de levende logica der ziel verbindt het gevoel met het verstand, en weet, door de letter, den Geest der bedoeling te bereiken. Alzoo dus de Bijbel: de letter is door den mensch geschreven, maar de geest zijner onderwijzingen is van God.

De leer, dat zij die gelooven zalig zullen worden, sluit het Natuur-Wetenschappelijk onderzoek niet buiten; zij bevestigt alleen, dat het Natuuronderzoek moet plaats hebben met *gezond*

gemoed, dat is, — met het Zedelijk Godsbewustzijn, door de Natuur het *Zedelijk-Verstandelijk Organisme* ingegeven.

Wanneer wij aldus de openbaring van den Schepper, door de Natuur, in het licht van het natuurlijk Godsbewustzijn, beschouwen, vinden wij, behalve die treffende overeenkomst met de geschreven Openbaring van de Schrift, ook Christus uit de Natuur verklaard, en wel, volgens het Natuurlijk Evolutieproces (§ 87).

Ziedaar de Natuurlijke Theologie, de wetenschap, die de basis van het Christendom in de Schepping zoekt en den oorsprong van het Christelijk Geloof vindt in de natuurlijke ontwikkeling van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme op de aarde. Dit geeft der Theologie het recht zich wetenschappelijke kennis te noemen, en zal zij medewerken dat de Christelijke Godsdienst, hoe langer hoe meer, als de aanvoerder der beschaving zal optreden.

De Christelijke Overtuiging omtrent het Leven na dit leven. Het geloof in een straf hiernamaals of in de *hel*, behoort tot de dogmatica en oefent inderdaad geen invloed uit van belang; evenmin als de *lex taliones* van het strafrecht, schrikt het de menschen van de zonde af of moedigt ze aan tot de deugd. Tot het *ware* Geloof behoort het niet; het Geloof zoekt om goed te doen de voorstellingen van vastgestelde dogmatica niet — zelfs niet een zeker begrip omtrent onzen vorm of toestand na dit leven. Het Christelijk Geloof ontwikkelt zich in 's menschen geest in volkomen harmonie met het Zedelijk Organisme, het is een toestand van *volkomen vertrouwen in den Wil van God*, welke middelen Hij ook noodig oordeele om ons tot het einddoel te geleiden (§ 27). Het leerstelsel „van een leven na dit leven" komt met het Christelijk Geloof overeen; het is een overtuiging, die uit het *Geloof* voortvloeit, maar het Geloof niet vormt.

Dogmatische godsdiensten, in primitieven vorm en op primitieven trap van ontwikkeling kunnen niet buiten den steun van duidelijk omschreven straf en belooning; het ware Christelijk Geloof, echter, vraagt niet waartoe de Schepper zijn schepselen bestemd heeft. Begiftigd met een ziel, die van het

Goddelijk Wezen is uitgegaan, is het vertrouwen van den Christen in God, gelijk de ware liefde, volmaakt; het eischt geen vooraf bepaling, behoeft geen „wonderen," maar in zich zelf genoegzaam, overziet het alles, zet alles ter zijde, overschaduwt alles, door de alles in zich opnemende, onwrikbare bewustheid van God. Het mist het doel niet, want het volgt den innerlijken aandrang, door de komst van Christus, aan het zich ontwikkelend gemoed, door het Zedelijk Organisme geopenbaard.

Aldus handelt het Christelijk Geloof bij de vraag omtrent het leven hiernamaals, zoomede met die omtrent het Geloof in Wonderen.

Wonderen zijn gegrond op het Geloof; het gelooven aan wonderen is in overeenstemming met het Geloof, maar niet bepaald noodzakelijk, en het onderzoek doen naar hun waarheid doet niets af tot het Goddelijke van het Christendom, want dat vindt zijn steun in het zuiver, standvastig vertrouwen in het onveranderlijk karakter van God, den Vader.

Indien wij „alleenlijk in dit leven zijn hopende," zou men de zelfzucht van onze dierlijke natuur gezond verstand en voorzichtigheid moeten noemen; wanneer wij altijd denken aan de belooning van een eeuwig leven, zou Geweten en Medegevoel handlangers worden van het sophisme en de *deugd* een conventioneel leerstelsel, in plaats van een afschaduwing in de Menschheid te zijn van den Geest van God, in plaats van gevormd te worden door het zuivere Christelijke geloof en beoefend uit liefde tot God. (Zie verder § 96).

De strekking van de onderwijzingen van Christus was, zijn hoorders te verkondigen dat de mensch bestemd is voor een leven na dit leven.

De „Vrede Gods, die alle verstand te boven gaat" van den Hemel moet *gevoeld* worden, is niet te beschrijven. Paulus zegt: „Er is een natuurlijk lichaam en er is een geestelijk lichaam." *) Het onderscheid tusschen het toekomstig lot van de geestelijke of zedelijke natuur, ter eene, en het einde van

*) I Cor. XV : 44.

de stoffelijke voorwaarde van het bestaan, ter andere zijde, is het logisch en natuurlijk gevolg van het onderscheid tusschen die beide elementen der Natuur. Hiervan is zich ieder mensch met ontwikkeld Zedelijk Organisme bewust. Er is geen twijfel aan dat de woorden die Christus sprak, — en die aan aardsche beelden werden ontleend, teneinde aan de menigte verstaanbare denkbeelden mede te deelen, welker verheven kern anders niet begrepen zou zijn — dat die woorden ook in de voorstellingen der ideeën „hemel" en „hel", den allegorischen vorm kozen, die in overeenstemming was met het bestaan van een geestelijk organisme en een stoffelijk lichaam.

Toen Christus op aarde vertoefde, greep hij alle gelegenheden aan om de sluimerende Zedelijke Organen van het menschengeslacht, welks ontwikkeling zijn roeping op de aarde was, op te wekken. Nu eens moesten de verschrikkelijkste voorstellingen van des Scheppers gestrenge Rechtvaardigheid een levendig begrip van Goed en Kwaad doen ontstaan, dan weder werd Gods Vaderlijke Genade verkondigd met de liefde der Verlossing door het Geloof.

Dat is het Geloof in den Schepper, den VADER DER MENSCHHEID, uit wien — ter openbaring van God aan den mensch, de vleeschwording van zijn Goddelijk Wezen — de ZOON genaamd — is uitgegaan — wiens eerste komst op aarde plaats greep als een variëteit van de menschelijke soort, als een levend voorbeeld en voorteeken eener hoogere bestemming, opdat hij der menschheid het doel, waartoe de evolutie van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme leidt, bekend zou maken, en van wien, van CHRISTUS, men een tweede komst moet verwachten wanneer dit doel bereikt is, ter *volkomene* voleindiging van het doel der Schepping. Het medium, waardoor de ontwikkeling en volmaking van het menschelijk geslacht in 's menschen ziel moet worden bewerkt, totdat die Tweede Komst volbracht is, is het Zedelijk Element der Natuur, de HEILIGE GEEST genoemd, — die het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den mensch doordringt; — dat is het medium van het Goddelijk licht in 's menschen gemoed, hetwelk ter ontwikkeling van het Zedelijk Organisme dient, welks werking den

mensch door zijn Zedelijke Organen, naar het goede drijft, — en dat hem veilig tot zijn bestemming voeren zal, indien hij, in oprechtheid, het Goede aanhangt.

Vandaar dat het Christelijk Geloof het denkbeeld, den „Vader," den „Zoon" en den „Heiligen Geest," hetwelk als de Christelijke Leer is aangenomen, bevat. Het begrip, God, Christus en het Zedelijk Element der Natuur (de „Heilige Geest") is dus, gelijk wij hierboven hebben verklaard (zie §§ 82 en 88), af te leiden uit de Natuurwetenschappelijke beginselen, die het onderwijs van den Godsdienst als Christelijk Leerstelsel bevestigen. Door die wetenschappelijke gevolgtrekkingen wordt de Apostolische leer der Drieëenigheid, in hare beginselen, door de Natuur aangetoond.

Veel kwaad is er geschied door de verkeerde stelling om den Godsdienst te willen verheffen, met duistere onbegrijpelijke dogma's, door het stapelen van theologische stelsels op die eenvoudige zedelijke waarheden, waardoor zij verborgenheden werden, die zich niet laten indenken, en die in plaats van het Zedelijk Organisme te veredelen, aan het Gezond Verstand als een dwaasheid voorkomen.

Het is de plicht van iederen christen het Christendom in de Beschaving uit te breiden. Dit leert ons physische bewijzen voor godsdienstige beginselen te zoeken: — en daarom — Deugd door Kennis zij ons Doel! De leer, dat het Christendom voor het Gezond Verstand onaannemelijke verborgenheden bevat, verlaagt het zuivere Christelijk Geloof tot Fetichismus. Het Christelijk Geloof is niet op een conventioneel dogmatisme gegrond, maar op de innerlijke overtuiging van een zedelijk en verstandelijk ontwikkelden geest. Wat zich niet aan het Geweten en het Medegevoel durft vertoonen, is niet het door Christus gepredikte Christendom. Wie zou durven beweren dat het Geloof niet is de vrucht van het Geestesgevoel. Waar God tot den mensch spreekt, daar kan de verklaring van zijn woord nergens beter gevonden worden dan in Zijn eigen werk de Natuur. *)

*) „Het was volstrekt geen stelsel of theorie, geen ten toon spreiden van wonderdoende macht, die de menschen tot Jezus Christus trok, maar de onweerstaanbare invloed van den eenen geest op den anderen. Aan hen, die alles verlieten, hun

Het is volstrekt geen verstandige of logische redeneering, dat het zedelijk ontwikkeld gemoed tot scepticismus of atheïsmus vervallen moet, zoodra het zich vrij heeft gemaakt van de banden van conventioneele godsdienstige dogma's welke voortgekomen zijn uit Godsdienstige Instellingen, die door bijgeloof, gegrond op de ijdelheid der menschen en de aanmatiging der Zelfzucht, in stand blijven.

De gevangen vogel, die aan zijn vergulden kooi ontsnapt, is in zijn natuurlijke vrijheid geen verworpeling van Gods natuur. Tenzij hij door zijn wreede bewakers gekortwiekt is, of men hem de oogen heeft uitgestoken, heeft hij, juist door zijn vlucht, het bestaan teruggevonden, door den Schepper voor zijn schepselen bestemd. Het mystische element van den Godsdienst is niet het anker van het Geloof, en evenmin is dat de dogmatica „Katholicismus" genoemd. Het onderscheid tusschen Geloof en Bijgeloof bestaat hierin, dat het eene gegrond is op de overtuiging dat God zich in de natuur openbaart; terwijl het andere de natuur en de wetenschap ter zijde stelt, om zich zooveel te gemakkelijker over te geven aan menschelijke zelfzucht en verbeelding. Wat werkelijk van God is, is de waarheid, voor zijn schepselen begrijpelijk, voor zooverre zij haar tot hun leiding noodig hebben, en hoewel het beperkte verstand van den mensch het Plan der Almacht in de verste verte niet bevatten kan, de Zedelijke Organen van den mensch, vormen zijn Gezond Verstand — Rede en Gevoel vereenigd — tot een toetssteen, die hem de dogmatica leert onderscheiden van de *ware* Openbaring Gods.

De Navolging van Christus.

§ 94. *De Plaats van den Mensch in de Natuur, volgens*

---

kruis opnamen en hem volgden, gaf hij geen reeks stellingen, geen verzameling van wetten: Hij gaf zichzelven, Hij die in elke daad de waarheid was, welke het hoogste verlangen is der ziel. Het Evangelie dat Paulus — in een ontwijfelbaar autentieken brief — verklaart aan de discipelen te Korinthe overgegeven te hebben, was geen opsomming van Dogma's, maar de openbaring van een Persoon, die voor zichzelven het hart der menschen eischte, om daarin te heerschen als op den voor hem bestemden troon." — W. S. Lilly. „Chapters in European History." Vol. I, p. 55.

de aanwijzing van het evolutieproces op de Aarde, — bevestigt dat de Christelijke Plichten der Maatschappij den toetssteen der Beschaving vormen. Die stelling hopen wij in het negende hoofdstuk, het laatste van deze verhandeling onder de Zedenleer der Beschaving, uit te werken. Om de gevolgtrekking waartoe wij geraken zullen echter voor te lichten, moet ik de aandacht van den lezer vooraf bepalen bij de construeerende elementen mijner stelling; nam.: de Beginselen van het Christelijk geloof, die ons leiden op het pad der navolging van CHRISTUS.

Wij betreden nu den heiligen grond, die voor alle Godsschepselen open staat, waar Christelijke kerken van allerlei aard en soort haar oorsprong hebben gevonden, die gevolgelijk de basis is der algemeene verzoening.

De mensch, die in zijn Schepper niet gelooft, neemt de voor hem bestemde plaats in de Natuur niet in. — Zijn geest is zoo arm aan Geestesgevoel, dat — al munt hij ook uit in wetenschap, letterkunde, schoone kunsten, politiek, handel en duizenderlei andere zaken — hij toch de voor hem bestemde plaats in de Natuur niet inneemt, omdat zijn geest het normale toppunt van ontwikkeling in de Natuur, — het Zedelijk-Verstandelijk Organisme — niet heeft bereikt.

„Unless above himself,
He can erect himself,
How poor a thing is man!"

Naarmate het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den mensch zich ontwikkelt, verheft hij zich boven de zelfzuchtige neigingen zijner dierlijke natuur. Zijn begrip verheldert, — zijn gemoed verrijkt zich met geestesgevoel, — en tenzij eigen zelfzuchtige plannen hem het uitzicht benemen, breidt zijn gezichtskring zich uit; de vooruitgang der wetenschap die, in het oog van de materialistische en gevolgelijk onvolkomene bewustheid des godloochenaars, het Christendom zoo noodlottig schijnt, is voor hem, met het ontwikkeld Zedelijk-Verstandelijk Organisme, de steeds toenemende openbaring van den Schepper; want in zijn oog — meer, oneindig meer nog dan

in het bevooroordeeld oog des godloochenaars, staat niets buiten het gebied der Waarheid.

Het, in elk opzicht, ontdekken der waarheid is het voorrecht der Wetenschap, — natuurlijk der volmaakte wetenschap, gegrond op ware bewustheid, welke alleen het eigendom kan zijn van zuivere onbevooroordeelde en normale geesten, die niet geleid worden door *à priori* getrokken besluiten.

Het, door een zelfzuchtig leven van materialistische nietigheden gekweekte verstand, werkt de verwaandheid en de zelfverheffing in de hand en is voor het oprecht gemoed noodlottig. Daarom kan het Intellect zonder geestesgevoel het edelste gemoed doen ontaarden, wanneer dat gehuld is in de windselen van vooringenomenheid en vooroordeel en het, — bewust of onbewust — tot blinde zelfvergoding leiden. Die intellectueele toestand maakt een mensch, — die in een normaal ontwikkelden gemoedstoestand, edelmoedig en onpartijdig zou geweest zijn — zoo dwaselijk ingenomen met zijn stokpaardje, dat het hem ten slotte onmogelijk wordt recht te doen wedervaren aan gemoedszaken, in strijd met zijn eigene ingewortelde opinie. Het is een feit, dat het gemoed, hetwelk zich aan het materialisme overgegeven heeft, geen zuiver abstrakte denkbeelden — die hem boven physische kleinigheden verheffen zouden en de grootschheid der gedachte mogelijk maken — begrijpen kan of volgen. Het resultaat is dat de mensch, die aldus het Gevoel, — waar het Gezond Verstand evenmin buiten kan als het Intellect, — onderdrukt, gewoonlijk het goede niet volgt, wanneer het Intellect zich bij het leiden der menschheid aan de Zedelijke Organen onderwerpen moet. Hij is in gevaar altijd slechts een intellectueel wezen te vormen, en verre beneneden den hoogsten trap der ontwikkeling te blijven staan; een mensch dus die, wat de beschaving betreft, niet op zijn plaats in de Natuur staat.

Agnosticisme en *Atheïsme*. Gelijk de vooringenomen en verwaande „literati" en geleerden der halfbeschaafde Oostersche volken, ontbreekt het dien „beschaafden" mannen der wetenschap, die den hoofdweg verlaten hebben en verdwaald zijn in de bijpaden der Schepping, aan het vermogen hun gedach-

tengang te verheffen tot de volle bewustheid van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme. Bij die soorten van organismen is, gelijk bij alle klassen van Natuurverschijnselen, de individueele wijziging nauw verwant aan stelsels van betrekkelijke type-wijzigingen, gevormd door het hun omringende, — d. i., wat 's menschen geest betreft — door opvoeding.

Vandaar dat er *zedelijke* zoowel als *intellectueele onvatbaarheid* van 's menschen gemoed bestaat. De zedelijke onvatbaarheid van het gemoed — d. w. z. de onvatbaarheid om godsdienstige indrukken in zich op te nemen, — vertoont zich onder het voorkomen van *zedelijken twijfel „Agnosticisme"* — of als beslist *Atheïsme*. De zedelijke twijfel is passief, en neemt tegenover den Schepper een afwachtende houding aan; het Atheïsme daarentegen ontkent beslist het bestaan van een Schepper van het Heelal, en gaat aanvallenderwijze te werk; toch kan het geen enkel bewijs leveren voor zijne ontkenning van het Godsbestaan. De Zedelijke Twijfel, — ook wel „Modern" genoemd — is de gewone uiting van het niet-denkende gemoed, ook al geeft het zich den schijn van diep doordenken; het atheïsme is meer het gevolg van eenzijdige geestesontwikkeling, d. i. van een geest waarin de zedelijke ontwikkeling geen gelijken tred gehouden heeft met de verstandelijke; de eerste ontkent niet dat er achter de natuurverschijnselen iets zijn kan dat wij niet kennen, en niet kennen kunnen, want hij gelooft in een Motor van Evolutie, omdat verschijnselen en hun betrekkingen daar klaarblijkelijk op wijzen. Het atheisme echter — hetwelk in den grond der zaak het grootste bijgeloof is — is geheel onbekend met dergelijke zaken, wijl het zijn oorsprong vindt in een vereeniging van vooroordeelen, — de ongelukkige oogst van een slecht bebouwd eenzijdig verstand, m. a. w. van intellect zonder geestesgevoel (§ 26).

De Navolging van Christus in de Zedenleer der Beschaving. — Uit het evolutieproces der Natuur leeren wij, dat „variëteiten," die de soort niet verbeteren, uitsterven, maar dat de verbetering der soort zich te voren kenmerkt door variëteiten, waarnaar zich dan de nieuwe, edele type vormt. Dat zijn de variëteiten, die men de schakels der evolutie

noemt; zij hebben een duidelijk zichtbaar doel, gevolgelijk evolveeren zij volgens een vast plan. In Christus ziet het menschelijk geslacht de, door den Schepper, hem tot voorbeeld gestelde Variëteit, waarnaar zich zijn zedelijk organisme vormen moet. 's Menschen stoffelijke natuur is voor het leven op Aarde voldoende; het zedelijk element daarentegen ontwikkelt zich nog steeds in zijn gemoed — tot eene hoogere Zedelijke Bestemming, — volgens den aard van Christus, de edelste zedelijke variëteit, die door het Zedelijk Element op de Aarde voortgebracht is. In Christus zien wij de vereeniging van het absolute en het relative, van het abstrakte wezen en de zichtbare wereld. De persoon van Christus, in wien wij de voorafschaduwing aanschouwen van des Scheppers omgang met zijn schepselen, was voor de vroegste Christenen de onmiddellijke bron waaruit zij hun levensregels tot in de kleinste bijzonderheden putten. En gelijk het in de eerste eeuw van het Christendom was, alzoo is het na dien tijd alle eeuwen door geblevên.

Te midden van alle maatschappelijke veranderingen, bij elk onderscheid van physische omgeving, door alle staatkundige en intellectueele omwentelingen heen, is het leven, geleid „in de lieflijkheid van volmaakte daden," de verhevenste maatstaf en het edelste voorbeeld geweest voor hen, die op de beste wijze de loopbaan dezer wereld hebben geloopen: de navolging van Christus is een onuitputtelijke bron van al wat er edels was in elke persoonlijke daad, al wat er kostbaars was in de zedelijke beschaving. Negentien eeuwen hebben van Zijne volheid ontvangen, ieder heeft in Hem het ideaal gevonden dat aan zijn bijzondere behoeften voldoet, karakter, dat aan zijn verhevenste voorstellingen beantwoordt: de volmaakte en algenoegzame maatstaf van de goede gedachte en de goede daad. *) En na negentien eeuwen is het Christendom, — daar waar het zich zorgvuldig aan zijn oorspronkelijken heerlijken eenvoud gehouden heeft, — als de hoofdfactor der Zedelijke Beschaving, de eenige Godsdienst die in het Zedelijk-Verstandelijk organisme, het verstand in harmonie brengen

*) W. S. Silly. „What is left of Cristianity." Nineteenth Century, Aug. 1881, pag. 294.

kan met de hoogere geestelijke behoeften van het menschelijk geslacht.

Het Geloof versus *Fanatisme*. Het zedelijk orgaan, Medegevoel, weerspiegelt het Zedelijk Element der Natuur in 's menschen gemoed en het geloof in de openbaring van de volhardende werking dier zedelijke kracht. Het onweerstaanbaar verlangen van het Medegevoel om onze liefde voor den Schepper in onze daden te uiten, leidt tot Godsvereering, en Christus heeft ons de verhevenste wijze om God te verheerlijken geleerd in het eenvoudige doch alles omvattende gebed tot „Onze Vader in de Hemelen."

De ontwikkeling van het Zedelijk Organisme deed het geloof van Abraham, het Hanefietische geloof, bij de Arabische afgodendienaars der Kaaba herleven. Dat geloof werd in den beginne, in al zijn reinheid, door Mohammed en de hanefen hersteld; maar van het zoeken naar „den Godsdienstvorm, dien God het meest behaagde" ontaarde het geloof eindelijk in den gemakkelijken vorm, *God te behagen zonder beteugeling van menschelijke lusten.*

Dat is de Godsdienstvorm, die voedsel gaf aan de dweperij van den gevoeligen, maar zinnelijken en krijgszuchtigen Arabier: — het bevredigen der hartstochten èn in deze wereld èn in de toekomende, en hoe door zichzelven te behagen God te behagen.

Die godsdienstige inschikkelijkheid kon evenwel geen vasten voet verkrijgen zonder dat het Zedelijk Element trachtte zich tegen 's menschen dierlijke zelfzucht te verzetten. De vurige, doch tegelijk oprechte hanef Zaid, riep, toen hij verward geraakte in het verschil van meeningen omtrent de plechtigheden en de woorden bij de aanbidding Gods te gebruiken en elken vorm van afgodische vereering verwierp, wanhopig uit: „O God, indien ik wist welke godsdienstvorm U het welbehaaglijkst was, zou ik u op die wijze dienen, maar ik weet het niet!" Zijn listige broederhanef Mohammed liet den twijfel voor wat hij was, en nam den practischen maatregel te baat, de menigte door een machtige overredingskracht tot een goeden uitslag te brengen, nam. deze: geestdrift, gevoed door

de hoop op het heerlijkst genot, dat zich de zinnelijkheid voorstellen kan. *)

---

*) De Belooning van den geloovige wordt bevestigd door de beloften van het Mohammedaansch Paradijs, in den Koran aldus beschreven: — „Dat zijn die, die God zullen naderen. Zij zullen in tuinen van vermaak wonen. Daar zullen wezens van de vroegere godsdiensten, en enkele van den lateren zijn. Rustende op zetels met goud en edelgesteenten versierd, en tegenover elkander daarop zittende: jonge lieden, die eeuwig jong zullen blijven, zullen om hen heen gaan, om hen te bedienen met bekers, kroezen en schalen met vloeienden wijn: hunne hoofden zullen geen pijn gevoelen door dien te drinken, en hun verstand zal niet beneveld worden; en met vruchten, van de soorten welke zij zullen kiezen, en het vleesch van de vogelsoort, welke zij zullen begeeren; daar zullen zij door schoone maagden worden verzegeld, met groote zwarte oogen, gelijkende op paarlen, die in hare schelpen verborgen zijn. Dit zal een belooning wezen voor hetgeen zij zullen hebben verricht. Daar zullen zij geen ijdele gesprekken hooren, of eenige aansporing tot zonde, maar alleen de begroeting: Vrede! vrede! En de makkers der rechterhand (hoe gelukkig zullen de makkers der rechterhand wezen!) zullen hun verblijf houden onder lotus-boomen, vrij van doornen, en banaan-boomen, altijd beladen met hunne voortbrengselen, van den top tot den stam, in de uitgebreide schaduw, nabij een stroomend water, en te midden van een overvloed van vruchten, welke niemand zal afsnijden, en waarvan de inzameling niet zal verboden zijn, en zij zullen op verheven bedden uitrusten. Waarlijk wij hebben de maagden van het paradijs door eene bijzondere schepping gevormd, en wij hebben haar tot maagden gemaakt, bemind door hare echtgenooten, die van gelijken ouderdom met haar zijn, tot de geneugten der makkers aan de rechterhand, daar zullen velen van de vroegere godsdiensten en van den lateren zijn." De KORAN, SURA LVI, 10 enz.

De groote oorzaak van den bloei van den Islam was het gebruik van het zwaard verbonden aan den Paradijsbelofte. „Het Paradijs is onder de schaduw van het zwaard" is hun oorlogskreet. Voor den slag sprak Rhaled zijn troepen aldus aan: »Het Paradijs ligt voor u, de duivel en de hel zijn achter u. Strijdt dapper en gij zijt zeker van het eene; vlucht en gij valt in het andere. Bij den slag bij Emesa, riep de jeugdige neef van Rhaled: „Ik zie de zwartoogige Hoeris van het Paradijs. Zoo een van haar op de aarde gezien kon worden, zou zij de geheele menschheid krank maken van liefde. Zij zien ons glimlachend aan. Een van haar wuift een groen zijden doek en heeft een beker van kostelijke steenen. Zij wenkt mij. Kom spoedig, roept zij, mijn liefste," (Iwing. „Successors of Mahomet," p. 67). Naar waarheid kon Rhaled aan den Persischen koning schrijven: = „Ik zal tot u komen met mannen die den dood liefhebben gelijk gij het leven liefhebt."

Doodsverachting uit *Fanatisme* is geen *deugd*, want het mist de eigenschap van *Zelfopoffering* tot het welzijn van anderen. Waanzinnige levensverachting en oorlogsdaden door die aansporing volvoerd is geen *dapperheid*, maar *eigenbelang*. Wordt dapperheid geschat een mannelijke deugd te zijn, het domme hartstochtelijke

Zulk zinnelijke vergelding belooft het Christendom niet. Men behoeft er zich dus niet over te verwonderen, dat de zegepraal van den Islam de nederlaag is van het Christendom, want het doel van het Christendom eischt anders dan Zinnelijke Fanatisme, en is juist daardoor bewaard gebleven voor ontaarding te midden van rassen, wier zedelijk-verstandelijk organisme nog niet voldoende ontwikkeld is om den meest verheven Godsdienst in zich op te nemen.

Mohammed zelf wist zeer goed, dat men de volmaaktheid niet bereikt door de verwachting van het volk bij een materieelen hemel te bepalen. Toen hij in den vollen triumf van de overwinning zijner leer, den verbannen Zaid op den heuvel Hira sterven zag, met niets dan zijn oprecht kinderlijk geloof en onvoorwaardelijk vertrouwen in den Schepper, suste de zegevierende profeet zijn geweten door den verworpen hanef tot heilige te verheffen met de plechtige woorden: — „Ik zal voor hem bidden; bij de opstanding zal ook hij een kerk om zich heen vergaderen." *)

De Mohammedaansche Godsdienst is, van zijn vrome zijde beschouwd, niets anders dan Fanatisme zonder Geloof.

Al spreekt het van zelf, dat het Geloof altijd Vroomheid in zich sluit, toch kan er Vroomheid zijn zonder waar Geloof. De Vroomheid, die uit goedgeloovigheid en bijgeloof geboren is, durft de Waarheid niet onderzoeken, omdat zij bang is te zullen twijfelen; het Geloof echter neemt, terwijl het den twijfel buitensluit, de Vroomheid in zich op. Vroomheid zonder Geloof is niets anders dan Fanatisme, — een kunstmatig kweeken van het gemoed door het intellect te smoren en zoodoende de goedgeloovigheid in de hand te werken; maar het Geloof is de instinktmatige bewustheid van de Geestelijke Waarheid, welke nog versterkt wordt door het allesdoordringende licht van het Intellect en de Wetenschap. Fanatisme is dus het werk der Ver-

---

Fanatisme brengt, door stomme werktuigen, levensopoffering voort — maar *zonder roem*, en is *geen deugd*.

*) MAJOOR OSBORN. „De Islam onder de Arabieren," p. 34 en verv. SPRENGER. „Das Leben und die Lehre des Moh." Vol. I pag. 45 en 81.

beelding, terwijl Geloof de bewustheid is van het Geestesgevoel. (Zie § 92, over *Oostersche Godsdiensten*).

Het Christelijk Geloof is de schakel tusschen God en den Mensch. De betrekking, die, gelijk het Christelijk Geloof ons leert, tusschen God en den mensch bestaat, wordt in stand gehouden door de ziel, omdat die een deel is van den Geest des Scheppers. Aldus van de Wordingskracht der Natuur uitgaande, deelt de ziel, de kiem der zedelijke ontwikkeling aan den mensch mede (§ 14). Het Intellect heeft zoowel de eerste als de laatste cel, die, door de voortdurende werking der kracht tot het vormen van ons lichaam heeft medegewerkt — van de geboorte tot aan den dood en de ontbinding, — gevonden. De Wetenschap ontdekte de ontwikkeling van het evolutieproces door de oneindig kleine aangroeiing dier weefsels; aldus openbaart zich de ongeziene levenverwekkende werkzaamheid van die voortdurende arbeidende kracht, door oneindig kleine aangroeiingen in de dingen die wij zien. Die „kennis van de dingen, die wij zien" brengt ons alzoo, door de openbaringen der Natuur, tot de kennis van de verborgenheid van ons bestaan, — m. a. w., tot den *oorsprong* der dingen in de Natuur geopenbaard. Die cellen en weefsels zoowel als het geheele Heelal konden niet bestaan, — zelfs niet als gevormde stof zonder bedoeling en zonder werking — wanneer die ongeziene kracht, de oorzaak van het geheele evolutieproces, hen niet in stand hield. De physiologie van den mensch wijst op een onbekende kracht, door de wetenschap onder den naam „trillingen van zenuwcellen en hersenmoleculen" gepostuleerd; het gevolg van die trillingen noemt men Evolutie van den Geest, en de arbeidende kracht, die zich, in die regelmaat. bij de opvolging der trillingen openbaart, is de Ziel (§ 10).

Dat evolutieproces van den geest doet in ons gemoed het denkbeeld ontwaken, dat de Schepper met de ontwikkeling van het menschelijk wezen een vast plan of doel heeft. Door de bewustheid, welke wij door de werking van ons Zedelijk Organisme verkrijgen, wordt die opvatting van de betrekking tusschen den Schepper en Zijn schepsels, de christelijke overtuiging dat Christus de Schakel vormt tusschen God en den Mensch.

De Christelijke Godsdienst is de uitdrukking van het Geloof, wanneer dit door het Zedelijk Organisme gekweekt wordt en dus de natuurlijke vrucht is van 's menschen Zedelijk-Verstandelijk Organisme. Hij vindt zijn oorsprong in de natuurlijke ontwikkeling van 's menschen geest, door de intuïtie van de ziel, welke van den Schepper uitgaat. Door de ziel heeft God tot den mensch gesproken en spreekt hij nog steeds tot ieder in het bijzonder. Aldus wordt de natuurlijke oorsprong van den Godsdienst door ons Zedelijk Organisme bevestigd, en in Christus zien wij welke hoogte de ontwikkeling van het Zedelijk Organisme bereiken kan.

Hieruit zien wij, dat de natuurlijke gesteldheid en ontwikkelingskracht van den Menschelijken Geest de natuurlijke factoren zijn voor de Navolging van Christus in de Zedenleer der Beschaving.

HOOFDSTUK IX.

De Zedeleer der Beschaving.

§ 95. — *De Plaats van den Mensch in de Natuur. Het Zedelijk-Verstandelijk Organisme.* De mensch is onomstootelijk het voornaamste schepsel op de Aarde. Voor zooverre den mensch bekend, is er in de Natuur geen volkomener voortbrengsel van evolutie dan het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, dat is 's menschen geest in den toestand van zedelijke en verstandelijke ontwikkeling.

Van den rang of den schijnbaren invloed, dien de sterrekunde aan onzen aardbol toekent hangt het niet af, van welk gewicht de menschheid op de Aarde is, daarnaar kan men het dus ook niet afmeten. De Natuurkunde heeft den angst der barbaarsche clericale eeuwen, dat men de belangstelling van God in de Menschheid zou moeten afmeten naar den omvang, dien de Aarde in het heelal beslaat, doen verdwijnen. Galilei, Giordano Bruno en andere martelaars der wetenschap, werden van bedrog beschuldigd, van ketterij, godslastering en godloochening, omdat zij de Goddelijke openbaring in het werk des Scheppers zochten; toch hebben hun opvolgers op denzelfden weg de waarheid ingang doen vinden, dat de Natuur het denkbeeld groot en klein niet afmeet naar 's menschen gedachte. „Indien de aarde slechts een der kleinere, om de zon wentelende planeten ware, — een weinig beteekenend lichaam in het zonnestelsel, zou zij geheel verdwijnen in de onmetelijkheid der hemelen, waarin dit samenstel, hoe groot het ons ook toeschijne, slechts een nietig stipje zou wezen — van welk gewicht zou de mensch dan zijn? Die vraag werd der Wetenschap

bevend voorgelegd; ze had dien angst doen ontstaan, maar zij heeft ons ook geleid tot de openbaring der Natuur: dat wij die verschijnselen geen gewicht moeten toekennen, naar de wijze waarop zij zich aan onze physische zintuigen voordoen, want voor de Natuur is niets „groot" en niets „klein". Het Heelal bestaat uit onzichtbaar kleine onderlinge werkingen van onzichtbare kleine atomen, door de kleinste meetbare krachten geleid; en al is zoowel het atoom als de kracht voor de physische zintuigen onzichtbaar klein, toch zijn zij de vormende werktuigen der ontwikkeling, wier omvang nog onbegrijpelijker is dan de kleinheid der atomen. De voor ons onzichtbare kiem bevat het grootsche plan van 's werelds ontwikkeling. Wat doet het er dan toe dat voor 's menschen kortzichtigheid de Aarde slechts een onmerkbaar stipje in het Heelal is? Zoo nu dit schijnbaar onbeduidend stofje in de oneindigheid, eens meer dan de andere van de grootste lichamen van ons zonnestelsel geschikt ware om het leven tot volmaaktheid te brengen, — hetgeen thans ook door Sterrekundigen van naam wordt beweerd — waarom zou dan de *Aarde*, niet van het grootste gewicht in de Schepping zijn, om de kiem te bevatten, bestemd het geestelijk zoowel als het stoffelijk element van het Heelal te ontwikkelen. Kan men de kiem bepalen van de physische kracht, Leven geheeten, en dat Zedelijk Element, Ziel genoemd — in wier vereeniging wij het Zedelijk-Verstandelijk Organisme (§ 5) — het wonderlijkste ontwikkelings-product van het Evolutieproces op Aarde — aanschouwen? Al ware het menschelijk wezen, — ja zelfs het geheele geslacht, — bij het Heelal vergeleken, slechts een voorbijgaand atoom, de biologie leert ons, dat de kleinste atomen de basis van het leven vormen; de kiemen van het meest grootsche der schepping zijn in haar oorsprong voor de menschelijke zintuigen verborgen, maar haar ontwikkelingskracht is oneindig. Hieruit zien wij, dat het Zedelijk-Verstandelijk organisme van den mensch van groot gewicht op de Aarde is.

§ 96. — *Het Geloof in het Leven hiernamaals berust op het Godsbewustzijn.* De rechter „die God niet vreesde en geen mensch ontzag" — omdat hij geen geweten had en het medegevoel

gevoel niet kende, — is de ongeloovige, die alleen door zelfzuchtige berekeningen tot zijn plicht te brengen is: — „nochtans, omdat deze weduwe mij moeielijk valt, zoo zal ik haar recht doen, opdat zij niet eindelijk kome en mij het hoofd breke"; — dat drijft het egoïsme der dierlijke natuur tot handelen.

Die zelfzucht — die in onophoudelijken strijd is met het Zedelijk Element der Natuur — maakte de *dogmatische* beschrijving van „hemel" en „hel" noodig, opdat het godsdienstig denkbeeld van een toekomenden staat, waarin het goede, dat zichzelf opoffert zijn belooning vindt, en de zelfzucht haar straf, ingang zou kunnen vinden.

Zoo als wij, hiervoren (§ 93) reeds hebben aangetoond, komt de mensch door de Christelijke Overtuiging, en het gadeslaan van het evolutieproces op de Aarde, van zelf tot het geloof in *het beginsel van het voortbestaan van het leven;* hetwelk het eenigste is dat aan de behoefte der Natuur tot een aaneenschakeling van ontwikkeling, dat in het ongeziene Heelal zijn oorsprong neemt en daarin terugkeert, beantwoordt. De bespiegelingen der Cosmische Wijsbegeerte dwingen ons te erkennen, dat het ongeziene Heelal, waaruit de intelligente Natuurkrachten zich in het tegenwoordige physische Heelal openbaren, bestaat, — en alzoo tot het analogisch besluit te geraken, dat het ongeziene Heelal de zetel is van het Leven en de Energie, — maar daarom geven *wijsgeerige bespiegelingen* ons nog het recht niet te veronderstellen, dat wij eenmaal komen zullen tot de emperische kennis van die zoogenaamde Geestelijke Wereld. Wij weten niet wat het *leven* is, hoe zouden wij dan den *dood* proefondervindelijk kunnen onderzoeken? Bisschop Butler zegt naar waarheid: „Indien het denkbeeld post gevat heeft, dat de dood de vernietiging is van Zielskrachten, dan moet dat denkbeeld ontstaan zijn, of uit den aard der zaak, of uit de analogie der Natuur. Het is echter niet uit den aard der zaak ontstaan: want wij weten niet wat *dood* is. Immers wij weten niet waarvan het bestaan onzer levende krachten afhangt. Evenmin is het voortgekomen uit de analogie der Natuur, want de dood berooft ons

van elk tastbaar bewijs; en verhindert ons, bij gevolg, de analogie op te merken, die ons een bewijs zou kunnen geven dat de vernietiging dier krachten zeker is."

Wij kunnen fraaie redevoering houden over den dood — even philosophisch en logisch als een verklaring van het leven, — en daarbij bepaalt zich onze voorstelling, die, uit den aard der zaak, niet volgens proefondervindelijke wetenschap te bewijzen is, omdat de ziel, na den dood, de sfeer van het menschelijk onderzoek heeft verlaten. Het bloote Intellect is dus, tot op den huidigen oogenblik, niet in staat het voortbestaan der ziel, na den dood wetenschappelijk, te bewijzen of te ontkennen. Evenwel, daar wij, gelijk hierboven gezegd is, ten gevolge van wetenschappelijke analogie en van de bespiegelingen der cosmische philosophie, gedwongen zijn tot het besluit, dat de ongeziene bron der Schepping vol geestelijk leven is, moet men het niet-bestaan dier geestelijke wereld bewijzen, voor men, door de analogie der natuur, tot de logische gevolgtrekking kan geraken dat het geestelijk leven, na den dood, in welken vorm dan ook, onmogelijk is, en dat het bestaan der individueele ziel slechts het werk is der verbeelding. De geheele menschelijke natuur bevestigt dat dit geestelijk leven bestaat, en daarom erkennen wij dat er een God is. Dogmatische godsdienstige openbaringen daargelaten; de wereld en 's menschen geest genomen voor wat zij, in den tegenwoordigen evolutietoestand op de aarde, zijn — en voortbouwende op de wetenschappelijke gegevens der evolutie en de geschiedkundige gegevens der beschaving, — komen wij onwillekeurig tot het besluit: dat de zedelijke organen van den Geest ons het bewustzijn van eene Hooge Geestelijke Macht ingeven, een Oppermacht die den invloed uitoefent op 's menschen geest zoowel als zij aan al de natuurverschijnselen dezer wereld ten grondslag ligt; kortom, God te *gevoelen* — wat zekerder is dan Hem, wetenschappelijk of dogmatisch te erkennen.

Uit deze stellingen komen wij tot de gevolgtrekking: het Geloof in den Schepper, het Godsbewustzijn, is — evenals onze Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel — het instinkt van de Ziel, en heeft het tweeledig doel, God aan den mensch

te openbaren en den mensch tot God te verheffen. Waar de onwrikbaarheid der wetten van de uitwendige Schepping onvoldoende blijkt, om de geheele volmaaktheid van den Schepper te openbaren, daar vervult de innerlijke bewustheid, welke van de Ziel uitgaat, die behoefte, door de overtuiging van het geloof en het licht der Zedelijke Organen. Wij behoeven niet *aan te nemen* dat er een God is; de Zedelijke Organen van onzen Geest dwingen ons *overtuigd* te zijn van het bestaan van den Schepper en van de werking van Zijn Geest binnenin ons, en onze vergeefsche poging om ons in Zijn grootheid in te denken, bewijst juist dat hij oneindig is en eeuwig. Hierdoor krijgt onze bewustheid het denkbeeld van de onsterfelijkheid der ziel, welke voortgekomen is uit den Geest van den oneindigen en eeuwigen Schepper. Bij ieder mensch zetelt de overtuiging dat, al is hij slechts een ontwikkeld voortbrengsel der evolutie, hij nochtans een *zedelijk wezen* is; niet maar een gedeelte stof, toevallig door blinde mechanische krachten ontwikkeld, maar een wezen met Zelfbewustheid, Verstand en een Vrijen Wil. Die rationeele overtuiging is de openbaring van 's menschen hooger bestemming in de Wereld-Evolutie. Ware er geen Goddelijk plan in de Schepping, dan zou de mensch in plaats van dat alles slechts een bewijs zijn tegen de evolutietheorie, dan zou het menschelijk geslacht van de Natuur — (die zonder plan redeloos en blind ware) — afgezonderd zijn, een alleenstaand bijzonder schepsel, dat niets gemeen had met het redelooze Heelal waarin hij leeft.

Het beginsel, waarop de *Voortduring der Energie* in het Heelal rust, hetwelk wij ontleenen aan onze tegenwoordige ondervindingen omtrent de physische en zedelijke evolutie op de Aarde, geeft ons het recht te veronderstellen, dat de *Voortduring der Evolutie* bestaat, en de wetenschappelijke grond is die den mensch overtuigt, dat de tegenwoordige toestand op de aarde niet is de voleindiging zijner bestemming (§ 93).

§ 97. — *De Plichten der Beschaving. De Maatstaf van het Ethische gedrag.* De door ons, in het vorige Hoofdstuk, beschreven Ethica behandelt het hoogst ontwikkelde (zedelijk) gedrag in het hoogst ontwikkelde wezen: zij omvat dus elke individueele han-

deling die direct of indirect invloed heeft op de handelingen of het welzijn van anderen, en op welke bovendien de benamingen rechtvaardig en welwillend kunnen worden toegepast; m. a. w. elke handeling die door de Zedelijke Organen is ingegeven. Het eigen ik is niet in de Ethica begrepen in zooverre de handeling invloed heeft op het genoegen of de smart, veroorzaakt door stoffelijke middelen van een persoonlijke overgave aan het genot; het zedelijk welzijn van het eigen ik daarentegen, het zedelijk genoegen, hetwelk ontstaat uit den *vrede des gemoeds*, wordt onmiddellijk bevorderd door daden, die in overeenstemming zijn met de Zedelijke Organen. Vandaar dat het bevorderen van het welzijn van anderen overeenkomstig de Rechtvaardigheid en de Welwillendheid, vrede en harmonie geeft aan het zedelijk ontwikkeld gemoed, terwijl het tegenwerken van het welzijn van anderen in strijd met het Zedelijk Organisme, smart veroorzaakt, — de smart van het ontrustte geweten.

Deze verklaring der Ethica geven wij ook hier, opdat die onze gids zij bij het verder bewijzen, dat de Ethica ook het praktische kenmerk is der Beschaving, en dat de plichten der beschaving — van den beschaafden burger der maatschappij — alzoo het kenmerk der zedelijkheid moeten dragen. Van de dierlijke wereld af kan men in de verschillende evolutiegraden van het ontwikkeld geestelijk organisme van den mensch nagaan, op welke wijze daden zich gevoegd hebben naar het beoogde doel. Wanneer de ontwikkeling van het gemoed nog op een lagen trap staat, bepaalt dat geestelijk proces zich eenvoudig bij het aanzetten tot onmiddellijke daden, door onmiddellijke prikkels, met een onmiddellijk doel. Met de ontwikkeling van het verstand en van het Zedelijk Organisme, wordt ook het ideaal der beweegredenen edeler, en het doel waartoe de daad leidt, is niet langer onmiddellijk, maar vormt een samengestelden aandrang der ziel. Wanneer de mensch uitsluitend het leven der physische zintuigen leeft, ontaarden zijn Zedelijke Organen, en wordt hij door dierlijke lusten overmeesterd. Dergelijke personen staan, wetenschappelijk gesproken, in dezelfde verhouding tot hen, in wier gemoed de Zedelijke

Organen tot volle ontwikkeling gekomen zijn, als het lagere dier tot den persoon staat, wiens geest zich niet hooger dan het physisch-verstandelijk organisme (§ 4) verheft. Het door den honger gedreven dier kent slechts de instinktmatige beweegredenen om aan de dierlijke behoeften te voldoen; maar de dief, die, door hebzucht aangedreven, anderen ten zijnen voordeele van hunne bezittingen of rechten berooft, staat beduidend ver beneden het buit-najagend dier. Daarentegen handelt de ernstige mensch, wiens gemoed steeds onder bedwang is zijner Zedelijke Organen, bij intuïtie rechtvaardig, alleen omdat dit met zijn Zedelijk Gemoed overeenkomt. Niet het verstandelijk begrip van strafbaarheid voor de wet houdt de hebzucht van den een in toom of doet den ander eerlijk blijven. De zuiver ontwikkelde Zedelijke Organen alleen kunnen het hebzuchtig egoïsme van 's menschen dierlijke natuur bedwingen, en het zelfzuchtig denkbeeld „stoffelijk genoegen" en „smart", plaats doen maken voor het altruïstische begrip „eerlijkheid", — want het Geweten eischt Rechtvaardigheid voor hem, die rechten of goederen bezit, en het Medegevoel geeft een heldere voorstelling van het verdriet, dat het verlies daarvan den beroofden eigenaar zou veroorzaken.

Die werking der Zedelijke Organen, waaruit de natuurlijke afkeer voortkomt van elke voor anderen schadelijke handeling, ontstaat uit de intuïtive macht van het Zedelijk Element der Natuur op het ontwikkeld Zedelijk Verstandelijk Organisme. Dat is de macht, die door het Christelijk Geloof, den gevallen en ontaarden mensch opricht.

De Schande, welke met het oog op de plichten van den mensch tegenover de Maatschappij het slechte gedrag aankleeft, wordt op de Schaal der Beschaving niet gewogen naar de zwaarte der straf, hem door het Strafrecht opgelegd; zij wordt bepaald volgens den graad der lage dierlijke neigingen, door de daad aan het licht gebracht; m. a. w. 's menschen val in de weegschaal der Zedenwet is de oorzaak van de zedelijke afschuw, welke de misdaad achtervolgt (§ 78).

De Deugden der Beschaving. Wij hebben het Goede beschreven als de volmaakte harmonie der ontwikkelde Zedelijke Orga-

nen, Geweten en Medegevoel (§ 14). Overeenkomstig die verklaring noemen wij *goed gedrag* dat, hetwelk het geluk van den vrede des gemoeds teweegbrengt, en *slecht gedrag* dat, hetwelk de martelingen van het beschuldigend geweten veroorzaakt. Door „geluk" en „smart" wordt dus verstaan de zedelijke voldoening, of de zedelijke onvoldaanheid, met andere woorden, de gemoedsaandoeningen die de mensch ondervindt en die afhankelijk zijn van den staat der ontwikkeling van het individueel Zedelijk-Verstandelijk organisme. Er is natuurlijk een groot onderscheid tusschen deze en het zinnelijk genot of de zinnelijke smart, welke invloed hebben op het physisch-verstandelijk organisme van den materialistischen mensch.

Indien wij, gelijk de Heer HERBERT SPENCER in zijn *Data of Ethics* zegt, „elke daad „*goed*" noemen, welke zich aldus voegt naar haar doel, dat zij zelfbehoud bevordert, zoomede het genot hetwelk dit zelfbehoud wenschelijk doet zijn," — indien wij „*goed*" noemen „elk soort van gedrag hetwelk anderen helpt leven, en zulks alleen doet in het geloof dat het leven meer geluk dan ellende medebrengt," — dan blijkt het duidelijk dat wij, hetgeen hier „goed" genoemd wordt, niet beschouwen moeten als het gevolg van *zedelijke beweegredenen*, maar eenvoudig als het resultaat van middelen, waardoor men genotvolle uitkomsten bereiken kan. Logisch redeneerende, zouden wij dan elke oorzaak wezenlijk en zedelijk goed kunnen noemen, welke, al dan niet onmiddellijk, leidde tot *zinnelijk genot*, bijv. goede muziek, goeden wijn, een goeden eetlust enz. Het goede zou dan slechts van objectieven aard zijn; en indien zulks werkelijk het geval ware, dan zou iedere daad die het verlangde doel bereikte, dus bijdroeg tot het genot van anderen, *per se* goed zijn. Dat die theorie ons leidt tot de stelling: „het doel heiligt de middelen", is duidelijk. Ware het goede alleen objectief, dan zou het van den persoonlijken smaak afhangen, en dan zou de verdienste van het goede gedrag daarin bestaan, dat men een groote mate van genot beoogde. Zelfs op den hoogsten trap van beschaving zou het geëvolveerde gedrag op zijn toppunt nog slechts bij toeval goed zijn, want het *objectieve resultaat* van een goede daad (hetwelk niet door den bewerker

van die daad kan worden gedrongen) zou de maatstaf zijn der daad, niet de *beweegreden der daad*, en deze toch is eigenlijk uitsluitend het resultaat van de „evolutie van het gedrag."

Ziedaar het gevolg van het „bij slot van rekening afleiden van goed en kwaad uit genoegen en smart." Ziedaar de steeds veranderende basis der Materialistische Ethica, die te vergeefs haar bestendiging zoekt in 's menschen Vrijen Wil. Maar 's menschen Vrije Wil, dat weten wij (§ 18) houdt op vrij te zijn van het oogenblik dat de daad verricht is; het resultaat van de vrijwillige daad volgt onmiddellijk op de uitoefening van den vrijen wil naar de Natuurwet van oorzaak en gevolg, en daarom kunnen wij nimmer met zekerheid het *resultaat* onzer handelingen bepalen. Onze gidsen zijn de Zedelijke Organen, welke, — zooals wij reeds gezien hebben, — de *beweegredenen* vormen, dat wil zeggen, den toetssteen geven van het goed of kwaad der *zedelijke handelingen* (§ 18). Het karakter van hem die de daad verricht, is altijd eenigszins gelijk aan den aard der *beweegredenen*, evenals de hoedanigheden van die daad het zijn. Hiervoor alleen is het gedrag aansprakelijk; want, daar de gevolgen buiten onze macht staan, hangen ook hunne uitwerkingen niet van onzen Wil af.

De Heer HERBERT SPENCER *) zegt: „Indien wonden en kneuzingen een aangenaam gevoel deden ontstaan, en men als een gevolg dier wonden en kneuzingen zooveel te meer kracht kreeg om zijn arbeid te verrichten of om te genieten: zouden wij dan een gewelddadige aanranding uit hetzelfde oogpunt beschouwen als thans?" .... En wederom: „indien het bestelen van een mensch een aangename gewaarwording bij hem teweegbracht, omdat het zijn vooruitzichten verbeterde; zouden wij dan diefstal als een misdaad beschouwen, gelijk nu in de bestaande wetboeken en in de zedelijke code geschiedt?" enz. Maar zulke *reductio ad absurdum* bewijst echter ten opzichte der beweegredenen tot zedelijke handelingen evenmin iets als een werkelijk economisch probleem opgelost kan worden door een antwoord op de vraag: „Indien de menschen op de handen liepen

*) „Data of Ethics." § 11.

in plaats van op de voeten, zouden dan de looplaarzen precies denzelfden vorm hebben als nu?"

Natuurlijk voegen de maatregelen, welke men nemen moet om aan de wezenlijke maatschappelijke en biologische behoeften te voldoen, zich naar die behoeften, naarmate deze zich ontwikkelen. Niemand zal ontkennen dat de daad die wij *weten* dat aan een ander onmiddellijk goed doet of kwaad, juist daarom goed of kwaad heet, want het is wederom de *beweegreden* tot het goed- of kwaaddoen aan een medeschepsel, welke het gehalte van de daad bepaalt; toch weet ook iedereen bij ondervinding, dat een daad niet slecht heeten kan alleen omdat zij of onmiddellijk of later smart veroorzaakt, evenmin als genoegen-gevende daden altijd goed genoemd kunnen worden. Hoewel de gevolgen van welgemeende beweegredenen vaak met het oog op de hoeveelheid genoegens die wij ons voorstelden te geven, onvoldoende blijken, zoude ons Zedelijk Organisme ons toch nimmer veroorloven de geringste hulp, verleend om den onwetenden godsdienst te leeren, de zieken te verplegen, de weezen te verzorgen, het goede gedrag aan te moedigen of de onmatigheid en de onzedelijkheid te bestrijden, nutteloos te noemen, omdat men daarbij dikwijls beginnen moet met het doen van verdriet aan hen, die men tracht te helpen. Bij het bevorderen der liefdadigheid en van andere uitwerkingen van het Christelijk Geloof, beantwoordt het resultaat niet altijd aan de beweegreden tot de daad; ook moet men, gelijk wij gezegd hebben, den toetssteen van het goede of van het slechte gedrag niet in de resultaten zoeken. De toetssteen is de harmonie der Zedelijke Organen. Die toetssteen vormt den Standaard der Beschaving, — het ideaal van de natuurlijke evolutie van het gedrag, — m. a. w. den practischen vorm, door de beschaving aangenomen, wanneer zij het hoogste punt van de evolutie van 's menschen geest bereikt, wanneer *het goede* zich aan het normaal bewust gemoed voordoet als een staat van volmaakte harmonie, tusschen het zuiver ontwikkelde Geweten en het Medegevoel, dien eenigen maatstaf van het *goede gedrag*.

Het is zeer goed mogelijk dat wij weleens te kort schieten in onze redeneeringen of in ons oordeel omtrent de gevolgen

van ons gedrag, tegenover ons zelven en tegenover anderen; dit is een natuurlijk gevolg van de zwakheid van 's menschen organisme, waarmede 's menschen geestelijke organen gelijken tred houden; zulks kan en mag echter een redelijk mensch met een gezonden geest niet ontheffen van de natuurlijke verplichting (tenzij hij verhinderd mocht worden door machten buiten hem) om te handelen, gelijk hij volgens zijn Christelijk Geloof oprechtelijk overtuigd is goed te zijn.

Het goede kan niet bepaald worden naar het voordeel dat het voorwerp dier goede daden er op stoffelijk of physisch gebied van trekt, want het goede is — gelijk het Zedelijk Element der Natuur, waarvan het de openbaring is — het algemeen element der beschaving, hetwelk beiden den handelanden persoon en den persoon ten wiens voordeele gehandeld wordt, omvat. Alleen uit dit oogpunt beschouwd kan de Deugd het algemeen welzijn bevorderen. De mensch handelt dan volgens den aandrang van het individueele Geweten en Medegevoel, zijn gedrag vindt zijn oorsprong in oprechtheid, — in die reinheid van het gemoed, welke vrij is van elke ongepaste overhelling tot eigenbelang en winstbejag, — en het doel dier beweegreden wordt verklaard door den actueelen standaard der beschaving, door het Christelijk Geloof geplant.

Niet bij de intelligenten, niet bij het beste voegen van de daden ter bereiking van het doel, noch in de handige organisatie van menschelijke ijdelheid, zelfzucht en bijgeloof in kerk en staat, zullen wij het kenmerk der deugd vinden — en evenmin in daden die het meest bijbrengen tot het stoffelijk geluk van anderen of van onszelven. De volmaaktheid van 's menschen Zedelijk-Verstandelijk Organisme vindt men in de reinheid der beweegredenen die het tot handelen aanzetten, in volkomen harmonie met *Waarheid en welwillendheid*, d. i. met Geweten en Medegevoel. Rechtvaardigheid en Onderlinge Hulp. Evenmin als men het bewijs kan leveren dat de deugd onvereenigbaar is met smart of verdriet, zichzelven — gelijk in elke zelfopoffering — of anderen toevallig aangedaan, is het onverstandig het richten der daden met het doel zich van datgene te verzekeren wat in zijn volle uitwerking anderen,

zichzelven, of beiden, anderen en zichzelven het meeste genot verschaft, het goede gedrag te noemen. Het geluk is in de Deugd te vinden, maar de Deugd kan niet naar een aangename gewaarwording beoordeeld worden. Om een verklaring van geluk te geven, moet men zich van de termen der deugd bedienen, want de harmonie onzer Zedelijke Organen geeft de gewaarwording van geluk, die men den vrede des gemoeds noemt; maar de deugd met de termen van genot verklaren is het gedrag naar de resultaten beoordeelen en de verwerpelijke stelling huldigen, dat het doel de middelen heiligt. Het begrip „geluk" kan niet gescheiden worden van het begrip „het goede", want het geluk hetwelk niet op de deugd is gegrondvest, kan 's menschen gemoed niet voldoen, zelfs niet bij den eersten graad van Zedelijk-Verstandelijke ontwikkeling.

Het Maatschappelijk geluk der Beschaving. Dat de Deugd oorspronkelijk is en onafhankelijk van enkel genot veroorzakende gevolgen, bewijst nog niet dat er geen verband zou bestaan tusschen het deugdzame gedrag en het gedrag, dat ten doel heeft anderen of zichzelven, of wel beiden anderen en zichzelven genoegen te verschaffen. De beweegreden tot de daad is dan toch het bevorderen van het geluk der Beschaving.

Het geluk is, gelijk wij reeds gezien hebben (§ 17), de gewaarwording, die veroorzaakt wordt door de harmonieuse vereeniging van physische, verstandelijke en zedelijke voorwaarden. Dus bestaat het geluk niet alleen uit het aangename gevoel, hetwelk het leven en het genieten van het dierlijke *physische leven* medebrengt, — ook niet uit dat gevoel vereenigd met den geestestoestand, welke ontstaat uit het leven van uitwendige prikkelingen door de physische zintuigen opgewekt, welke vereeniging het materialistisch geluk vormt; — want dit materialistisch leven, zoo heerlijk gemaakt door de bewustheid der geestvermogens, welke wij wetenschap noemen, geeft slechts het *redelijk leven*, d. i. het intellectueel genot. Alleen dan, wanneer het physische en het zedelijke leven vereenigd, geheiligd is door de harmonie der Zedelijke Organen leert de *beschaafde mensch* het geluk kennen in de volmaakte werkzaamheid van zijn intellectueele en zedelijke natuur, als

de *onbeperkte kracht van wetenschap en goedheid.* Aldus bestaat er, zooals reeds gezegd is. geen geluk buiten het goede; en het goede is de vrede des gemoeds — d. w. z. de overtuiging zijn plicht vervuld te hebben.

Plicht is dus het verdrag van harmonie tusschen de Zedelijke Organen en den Intellectueelen Wil, gesloten onder borgtocht van het Geloof in den Opperrechter. Zonder het Geloof in een Opperbestuurder heeft het verdrag geen levenskracht, want dan wordt de Plicht een slaaf van het Intellect, zoo vaak dit het Geweten en het Medegevoel tot zwijgen brengen kan. De basis van den volstrekten plicht is dus het Geloof, hetwelk de Ethica en het Christendom verbindt. Het resultaat van het individueel goede gedrag — dat is, van het gedrag, hetwelk in overeenstemming is met de Zedelijke Organen — heeft dus niet alleen invloed op het individu, als een bijzonder voorwerp van het doel of de beweegreden, maar komt gewoonlijk het geheele maatschappelijke organisme ten goede, wijl het bijdraagt tot de vorming van den Tijdgeest van het Recht der beschaafde maatschappij. Het gevolg van den aldus door het Zedelijk Organisme gevormden Tijdgeest van het Recht, is, gelijk hierboven beschreven is (§§ 29, 33 en 40) het maken van de reeds genoemde (§§ 43—61) ethisch-wettelijke regels, die het maatschappelijk organisme leiden, en het Recht genoemd worden.

De toenemende ontwikkeling van de ethisch-wettelijke regels van den Tijdgeest van het Recht der maatschappij, toonen aan dat de Beschaving — dat werk der Zedelijke Organen, verklaard moet worden als den actueelen-maatschappelijken toestand, bij het bevorderen van het subjectieve begrip van het Goede tot het objectief practische Goede (verg. §§ 41 en 42).

Het familieleven, de Industrie en de Eigendom in de Beschaafde Maatschappij. Het volk, dat in zijn strijd om het bestaan de beste stoffelijke agenten, volgens een verstandige methode met goeden uitslag aanwendt, wordt gezegd vooruit te gaan in stoffelijke welvaart; het volk daarentegen, dat welvaart toepast op een hoogere volmaking der betrekkingen tusschen den eenen mensch en den anderen, met het doel den toestand der maatschappij, volgens zedelijke beginselen, te verbeteren — m. a. w.

het zedelijk doel te bereiken — wordt erkend vooruit te gaan in beschaving. Die vooruitgang wordt hoofdzakelijk bereikt met behulp van het Familieleven, hetwelk de bestanddeelen vormt van het maatschappelijk leven, waarvan de kiemen der Beschaving uitgaan naar het Maatschappelijk Organisme. Maatschappelijk geluk is de toetssteen der op Christelijke beginselen rustende beschaving, het Familieleven nu is het middelpunt van het maatschappelijk geluk. Met het familieleven is de Industrie nauw verbonden en met de Industrie de Eigendom. De Eigendom is dus een factor der beschaving even zoogoed als de Industrie.

De familiebetrekkingen zijn de schakels die het egoïsme en het altruïsme in de maatschappij verbinden. Zoolang het familieleven de overhand behoudt en de eigendom in de maatschappij geëerbiedigd wordt, is de hechtheid der maatschappij gewaarborgd.

De eigendom is een gevolg van den *arbeid*; randt men den eigendom aan, dan ontaardt de arbeid. Hij is de grondslag van het familieleven, wanneer hij vereenigd is met de rechten van testament, legaat en erfenis.

De eigendom is de veiligheidsklep voor den arbeid. Wanneer de strijd om het stoffelijk bestaan en de woeste concurrentie tusschen elk lid der maatschappij in het bijzonder, steeds onverminderd moest worden voortgezet; wanneer niemand ooit genoeg gespaard had om zich uit het veld der dagelijksch terugkeerende concurrentie terug te trekken, om plaats te maken voor een volgend geslacht, dan zou, tengevolge van de overproductie de strijd van den arbeid steeds toenemen in hevigheid en zich eindelijk oplossen in de dierlijken strijd der barbaarschheid.

Die verzachtende hoedanigheid van den eigendom matigt den strijd om het bestaan. De eigendom is aldus een factor van het evolutieproces van het maatschappelijk organisme, altijd, wanneer de overeenkomsten tusschen arbeid en eigendom — de laatste onder de benaming *Kapitaal*, — op gezonde ethisch-politieke grondslagen rust, gelijk wij reeds vroeger hebben aangetoond in de afdeelingen, welke over het nevens elkander bestaan van individuën en het inwendige leven der maatschappij handelen (§§ 76—79).

§ 98. — *De Maatstaf der Beschaving.* De Beschaving is, gelijk wij reeds gezien hebben, de toestand van vooruitgang, bereikt bij het trachten om het subjectief goede — door de Zedelijke Organen in het individueel gemoed voortgebracht — in een objectieven vorm te brengen tot het in stand houden en het practisch leiden der Maatschappij. Gevolgelijk is het Christendom, welks wetten van in harmonie vereenigde Rechtvaardigheid en Welwillendheid, den natuurlijken vorm van het objectief Goede daarstellen, de natuurlijke maatstaf waarmede de Beschaving over de geheele Aarde gemeten kan worden.

In voorafgaande bladzijden hebben wij de aandacht gevestigd op de voornaamste Godsdienstvormen, welke als godsdiensten, als wijsbegeerte of wel als beide, gedurende vele eeuwen vóór en na Christus, 's menschen gemoed hebben vervuld. Wij hebben het Buddhaïsme, den Taogodsdienst en het Confucianisme — als het speciaal godsdienstig mengelmoes van China — en het Mohammedanisme der Arabische stammen genoemd. Bij het behandelen van ons tegenwoordig onderwerp is het onnoodig hunne verschillende scholen en vertakkingen te bestudeeren; de belemmering der beschaving door dezen op de aarde veroorzaakt, treedt in de Geschiedenis der Oostersche Volken duidelijk genoeg aan het licht.

Het oude en voorbijgaande Buddhaïsme maakt langzamerhand plaats voor het Christelijk Geloof, zonder hetwelk men de volmaking der Beschaving op Aarde niet bereiken kan. Volken, die zich op den weg der ware ontwikkeling bevinden, gaan, wanneer zij het gevoel en de daad veredelen willen, onwillekeurig uit naar het Christendom. Het Buddhaïstische Nirvana, met zijn doelloos eindigen in het niet, kan onmogelijk tot maatschappelijke volmaking opwekken, en zonder zichzelf bewust te zijn van de verandering, drijft het volk langzaam maar zeker, van de abstrakte wijsbegeerte en geheimzinnige godsdienstvormen, naar den practischen godsdienst, die in overeenstemming is met de natuurlijke aandrift van het zich ontwikkelend Zedelijk-Verstandelijk Organisme.

Confucius, Buddha, de oude wijsbegeerte der Grieken en Romeinen wijzen allen naar het Christendom. Hieruit leeren

wij, dat, hoewel maatschappelijke dwalingen en smetten — die door kleingeestige vooroordeelen en op verbeelding gegronde opvattingen in den godsdienst worden aangekweekt — de Zedelijke Organen van den mensch eeuwen lang kunnen tegenhouden, deze ten slotte in het Christendom tot nieuw leven ontwaken. Met het Christendom komt 's menschen geest in dien hoogeren graad van ontwikkeling van het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, waarin de vrijheid van het onderzoek door het Geweten en het Medegevoel, d. w. z. door Rede en Gevoel vereenigd, die Intuïtie van de Ziel, mogelijk wordt.

Uit de hierboven aangehaalde feiten hebben wij gezien, dat de Godsdienst, gelijk het Maatschappelijk Leven, het natuurlijk gevolg is van 's menschen organisme, en zich gevolgelijk ontwikkelt in overeenstemming met de Zedelijk-Verstandelijke werkzaamheden van den mensch in de maatschappelijke samenleving. Wat de Theologische (de *School*), de Politieke (Aristoteles, Confucius, Hobbes), de Empirische Utilitariër (J. S. Mill), de Nuttigheidsleer en de Rationeele Utilitariër (de Heer HERBERT SPENCER) het Buddhaïsme en het Mohammedanisme kenmerkt, wordt door de Zedelijke Organen aangetoond; het is dit: dat hun eigenaardigheden gegrond zijn òf op geheele onbekendheid met de evolutie der Zedelijke Organen, als de Motor van 's menschen gedrag (Aristoteles), òf op de erkenning van die natuurlijke oorzaak door een blind aannemen (Buddha) òf slechts gedeeltelijk door inductie (Mohammed). Het Christendom daarentegen omvat — juist omdat het, gelijk hierboven beschreven, op de Biologie rust — de eenige godsdienstige theorie, welke gegrond is op de onverbrekelijke natuurlijke betrekking tusschen de evolutie der Zedelijke Organen en 's menschen gedrag, hetwelk voortkomt uit redelijke en zedelijke wezens. Dit bewijst *dat het Christendom de Natuur-Godsdienst is van het ontwikkeld Zedelijk-Verstandelijk Organisme op de Aarde.* Die natuurlijke betrekking verklaart waarom het volk, welks handelingen in strijd zijn met de beginselen van het Christendom, ontaardt, en het volk, welks Tijdgeest van het Recht gegrond is op het Christendom, toeneemt in beschaving.

Vandaar dat het Christendom, hetwelk het Zedelijk Organisme kweekt, van nature de objectieve vorm is van het goede en de natuurlijke maatstaf der Beschaving.

Het volk, waarbij men in het ontwikkeld gemoed het verstand en het medegevoel, de rede en het gevoel, in zuiver evenwicht aantreft, is werkelijk de eerste natie der Aarde, men zou het de Aristocratie der Natuur kunnen noemen. Beneden den normalen maatstaf der beschaving staan die volken, bij welke de zedelijk-verstandelijk organismen, dus ook de Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, niet voldoende ontwikkeld zijn om geschikt te wezen voor de taak, te zamen de zedelijke werking der maatschappij te doen plaats hebben. Zelfzucht en afgunst, — m. a. w., dierlijke neigingen, die het zoo weinig ontwikkeld zedelijk-verstandelijk organisme beheerschen, — drukken haar stempel op elke daad, die het kenmerk is van het maatschappelijk leven dier organismen.

Die volken, bij welke de overheerschende eigendommelijkheid daarin bestaat, dat zij het helderste verstand bezitten, openbaren dikwijls een treurig gebrek aan Medegevoel; en zonder de verzachtende dauw van het Medegevoel, brengt de bodem van 's menschen daden geen zedelijke vruchten voort, en wordt het licht van het Verstand de verzengende zon op het woestijnzand van het materialisme. Dergelijke volken zijn eenzijdig en onverdraagzaam, en maken eigenlijk geen aanspraak op de hoogere eischen der beschaving. De toestand van zedelijke onbevattelijkheid, van het alleen ontwikkeld zijn der physische en verstandelijke hoedanigheden, openbaart zich in holle beleefdheidsvormen, — welke slechts in schijn beschaving zijn, — en in een verwaande, eenzijdige, zelfzuchtige kennis, die in de praktijk van maar weinig nut is. De kenmerken van die gedeeltelijke beschaving zijn: weelderige verblijven voor de zelfverheerlijking van oppermachtige gebieders, terwijl werken voor het nut van het algemeen en wegen voor de allernoodzakelijkste middelen van vervoer verwaarloosd worden.

Anderzijds kunnen goede wegen, spoorwegen, kanalen, stoombooten, hotels en postkantoren, al zijn zij ontwijfelbaar teekens van stoffelijken vooruitgang — indien er niets bijkomt, indien

er geen instellingen ter bevordering der zedelijkheid worden opgericht, of tot het verzorgen van zieken en hulphehoevenden, geen juist begrip van vooruitgang en beschaving doen ontstaan.

Godsdienstige instellingen kunnen kathedralen, tempels, kerken, kloosters enz. oprichten, toch zijn deze nog geen kenteekens van ware beschaving; — zij bewijzen niet dat de zedelijke ontwikkeling vorderingen maakt, wanneer zij in sombere, eenzame grootheid neerzien op de verlaten wegen van stad en land, op verwoeste landerijen of op een ontaarde bevolking.

Alleen dan, wanneer het practisch aanwenden van physische en verstandelijke hoedadigheden vereenigd is met algemeene rechtvaardigheid bij onderlinge hulp, — welwillendheid en verdraagzaamheid, — onderdrukking van het kwaad en bevordering der zedelijkheid — ziet men den vooruitgang der Christelijke Beschaving in de Zedelijk-Verstandelijke Ontwikkeling.

Alle niet-christelijke volken hebben het hoogste toppunt, waartoe zij geraken konden, eeuwen geleden bereikt; het Christendom echter gaat nog altijd vooruit. De Christelijke Godsdienst verschilt aanmerkelijk van alle godsdiensten die in de geschiedenis der menschheid den loop der zedelijke ontwikkeling hebben aangetoond. Hij is niet gelijk de Joodsche Theocratie tot enkele stammen beperkt; niet, gelijk het Mohammedanisme — hetwelk zich te vuur en te zwaard heeft gevestigd en in stand blijft door fanatieken haat en nijd jegens andere sekten — aan een bijzonderen maatschappelijken of staatkundigen regeeringsvorm gebonden. De Christelijke Godsdienst, die het oude theocratische onderscheid tusschen Jood en Griek — besnijdenis en geen besnijdenis, — wegnam, en van geen nationale of theocratische basis afhangt, maar alleen op de vrije individueele overtuiging rust, doet — als de natuurlijke godsdienst — een krachtig beroep op het Zedelijk Gevoel, om het schepsel te verheffen tot zijn Schepper.

De Zedelijke Organen wijzen op het Altruïsme, en dit is het doel van het Christendom. Al moge de strijd tegen de lage neigingen van de dierlijke materialistische natuur hevig

zijn, en moet die onafgebroken worden voortgezet, toch zal het Zedelijk-Verstandelijk Organisme, als een gevolg van het evolutieproces, het doel bereiken, wanneer het gesteund wordt door den krachtigen stut van het Christendom.

Individualiteit is de kracht van het Christendom. Andere godsdiensten hebben de menigte bewogen door een alles medeslepend fanatisme, zoodat geheele stammen tegelijk opstonden en opgezweept werden tot woeste dweepzucht, met hun godsdienst en hun God als oorlogskreet, om eindelijk in bloed te verstikken; onveranderlijke dogma's, op ziekelijke verbeelding gegrond, zijn geëindigd in het doen stilstaan van de Zedelijk-Verstandelijke ontwikkeling, maar het Christendom groeit en ontwikkelt zich met het organisme van den mensch; het werkt en bloeit en breidt zich uit door steeds toenemende bekeeringen, wel is waar wint het de zielen één voor één; maar zij het langzaam, het gaat zeker, en drijft het Zedelijk-Verstandelijk Organisme tot zijn bestemming. 's Menschen gemoed versterkend tegen elke onreine aanranding, welke het Zedelijke Organisme zou kunnen overmeesteren, werkt het rusteloos voort aan de volmaking van het geslacht. Het Christendom, die algemeene godsdienst der menschheid, rust op het natuurlijk evolutieproces van 's menschen Zedelijk-Verstandelijk Organisme, en vormt alzoo den natuurlijken Toetssteen der Beschaving.

GOETHE zeide dat het standpunt, hetwelk men innemen moet voor elke ware critiek — dus ook voor de critiek der beschaving — is: niet af te wijken van het geheel, het goede en het schoone.

„Im Ganzen, Güten, Schönen,
resolut zu leben."

Goed, wij besluiten in het „geheel" het „goede" het „schoone" te leven; — maar, waar is het goede, wat is het schoone, kunnen wij het geheel overzien? GOETHE gaf een goed voorschrift, — maar waar vinden wij de ingrédienten? *Such is poetry!*

Er is evenwel een veilige gids in de Natuur, en dit werk is een poging zulks in het Christendom, die harmonie onzer

inwendige natuur met het overige der Schepping, aan het licht te brengen. Hier vinden wij het standpunt voor een verlichte beschouwing der Beschaving. Onze Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel, versterkt door het Christelijk Geloof, zullen immer de vertrouwbare bakens blijven, die — als *„leidstarslicht naar het levensdoel"* — ons zeker den veiligen weg aanwijzen naar de bestemming van ons leven.

THE LEADING-LIGHT AHEAD.

The Good man, through all the dark drifts of life,
Is ever conscious of the right course in strife.
Two Moral Senses, the Creator's gifts through your Soul,
Give you Concience and Sympathy, guides to the Goal.
When your Concience is clear, your Sympathy bright,
It is Justice that leads with Mercy in sight;
Two headlights, lit by Faith that in Christ finds support:
Keep the two lights in one, and Heaven is your Port.

§ 99. — *Christelijke Zending en Hulpbronnen der Beschaving.* De Zedelijke Moed is de beschermer en de verdediger der Deugd; het is de *ware moed*, die de deugd steeds, zelfs in de ongunstigste omstandigheden, onversaagd en gestreng handhaaft; het is de moed van den Christen-Zendeling in niet-Christenlanden.

Door de werking der Christelijke zending wordt de Christelijke plicht om het Christendom uit te breiden, die wij aan de Beschaving verschuldigd zijn, vervuld. Die plicht rust op ieder beschaafd Christen, onder de zoogenaamde daden van menschlievendheid neemt hij een der eerste plaatsen in.

De menschlievendheid openbaart zich op verschillende wijzen, gelijk alle menschelijke handelingen. Zij, die niet in staat zijn hun tijd en werk te geven, helpen met hun giften en gaven. Toch zijn er in de Christelijke Beschaving, zoowel mannen als vrouwen, die èn hun geld èn hun arbeid ten offer brengen, die hun gaven met den moeilijksten arbeid op menschlievend gebied gepaard doen gaan, alsof zij zeker wilden zijn dat goede vruchten op het overvloedig zaaien volgen. Wanneer de liefdadigheid in de Christelijke Zendingsarbeid goed wordt bestuurd, kan zij

worden beoefend zonder buitensporige aanvallen op den persoon of de beurs van den burger. *)

Behalve de Plicht van het Christendom tegenover de Beschaving, zijn er nog twee gewichtige argumenten voor de noodzakelijkheid van de uitbreiding der Christelijke Beschaving door de Zending — het een van staatkundigen, het ander van Zedelijk-politieken aard.

Het Christelijk Zendingsveld is groot. De onbeschaafde niet-Christelijke Volken der aarde zijn veel talrijker dan het zedelijk beschaafde gedeelte van het geslacht der menschen. De Christelijke Beschaving is dus altijd in gevaar, door de dierlijke kracht der materialistische menschheid vernietigd te worden.

*) Liefdadigheidsinstellingen, in dien geest in China arbeidende, zijn de moeite van een betere kennismaking overwaard. Verscheidene zijn opgericht en werken met Westersche werkkrachten, geheel onafhankelijk van de eigenlijke Godsdienstige Christelijke Zendelingen.

Van vier afzonderlijke afdeelingen dezer menschlievendheid noem ik, als op de bovenbedoelde wijze werkzaam — (1) De „*Children's Home*", in 1887 te Shanghai door algemeene bijdragen opgericht, onder voorzitterschap van CORNELIUS THORNE en die door dames wordt bestuurd. (2) De „*Ladies Benevolent Society of Shanghai*, waaraan de meest bekende namen van de vreemdelingen-vereenigingen in China verbonden zijn. (3) De „*Society for the Diffusion of Christian and General Knowledge among the Chinese*", waarvan SIR ROBERT HART, G. C. M. G. President is, en de Heer ALEXANDER WILLIAMSON L. L. D. Secretaris; een vereeniging, die zichzelve recommandeert en den steun, dien zij in China en in de beschaafde landen van het Westen geniet, wel waard is. Door dat genootschap wordt — onder meer opvoedkundige Chineesche werken —, een maandblad uitgegeven in de Chineesche Volkstaal, de Wan-Kwoh-Kung-Pao („Overzicht van den Dag"), uitgever Dr. ALLEN van Shanghai. Het blad is bijzonder goedkoop (een zilveren roebel per jaar) en de hoogst belangrijke en nuttige verhandelingen van medewerkers van naam, zouden de Wan-Kwoh-Kung-Pao een hulpbron der beschaving in China maken, indien het blad meer algemeen gelezen werd. Tot die hulpbronnen voor de uitbreiding der Beschaving behooren ook de verschillende goed gedirigeerde Zendingdrukkerijen in China, Japan, Indië enz. Uit de oude Amerikaansche Presbyteriaansche Zendingdrukkerij te Shanghai, onder het goede bestuur van den predikant GEO. F. FITCH stroomen voortdurend godsdienstige en opvoedkundige Chineesche uitgaven van groote sinologen. (4) De „*White Shield Union*", een vereeniging, die zich ten doel stelt de Maatschappelijke reinheid te verdedigen en te bevorderen, door Mevrouw LOUISA H. GULICK, agente van het „Amerikaansche Bijbelgenootschap", op touw gezet. Mevrouw GULICK, sterk door edele Christelijke energie, is de Secretares van de „White Shield Union."

De met zooveel moeite en kommer gepaarde uitbreiding der Christelijke beschaving is dus niet slechts een Christelijke Plicht, zij is nog daarenboven noodzakelijk tot zelfbehoud. De Beschaving wordt zoowel van binnen als van buiten onophoudelijk aangerand, daarom heeft zij krachtige en verstandige hulp noodig. Ziedaar het *staatkundig argument* voor de uitbreiding der Beschaving door de Christelijke Zending in niet-christelijke landen.

Door dit argument dwaselijk voorbij te zien, werd de zich baanbrekende oude beschaving ruw teruggestooten door invallende woeste horden; de Geschiedenis leert ons dat zulks het gevolg was van de onmenschlievende trotschheid en zelfzucht der beschaafde volken, welke de verachte barbaren beletten deel te hebben aan hun eenzijdige beschaving. De barbaren werden door hun meer begunstigde doch zelfzuchtige naburen beschouwd als wezens waarmede de beschaving niets te maken had; als onkruid, waarop het de moeite niet waard was te letten, tenzij dan om het zoo ver mogelijk uit hun velden van hoogere ontwikkeling te keeren. Van Medegevoel ontbloot, waren de beschaafde volken van vroegere eeuwen, met al hun hooge intellectueele beschaving, kleingeestig en verblind door zelfzucht. Hun Beschaving was de Christelijke Beschaving niet, gevolgelijk ontbrak haar de levenswekkende aandrang naar het altruïsme. *)

Toen wij hierboven (§ 78) de maatschappelijke samenleving der individuën, bij de samenwerking van Kapitaal en Arbeid, behandelden, zagen wij dat het werkloon niet geregeld kan worden volgens de markt van vraag en aanbod, omdat het afhangt van den maatstaf van het leven, volgens de bestaande beschavingstoestanden. Het werkloon moet gelijken tred houden met den toestand van beschaving, waarin de werkman leeft en verkeert. Het doet den maatstaf der Christelijke Beschaving afbreuk, wanneer men in een beschaafde plaats een menigte onbeschaafde werklieden invoert om te wedijveren met den beschaafden werkmansstand eener Christelijke

*) Deze toestand bestaat — helaas — nog steeds, voor Koloniën omringd met barbaarsche stammen.

Maatschappij. Ieder lid dier maatschappij heeft het recht, die ontaarding van den standaard der zedelijkheid hunner gemeente tegen te werken en het verlagend element te keeren.

Dit alles nu is zuiver waar, toch schijnt men niet volkomen tevreden met die aldus uitgedrukte stelling. Toetsen wij haar aan de Zedelijke Organen, dan zien wij, dat, hoewel het Geweten er vrede mede heeft, het Medegevoel die wijze van onze medeschepselen van onze grenzen te weren niet goedkeurt. Het Medegevoel eischt een vergoeding, en deze bestaat hierin, dat men ernstige pogingen aanwende om dezulken te beschaven, wier lagere beschavingstoestand hen tot hiertoe ongeschikt maakte, op gelijken voet, in een beschaafde gemeente te worden opgenomen. Ziedaar het *Zedelijk-politieke argument* voor de Christelijke Zending.

§ 100. — *Staatstusschenkomst ten opzichte van den slavenhandel en de werving der Koelie's, ten voordeele der Beschaving.* Wij hebben nu gezien, dat er behalve den Christelijken plicht de Beschaving uit te breiden, nog twee groote maatschappelijke argumenten bestaan voor de Christelijke Zending in niet-Christelijke landen: — vooreerst, het staatkundig argument „zelfbehoud," d. i. de uitbreiding der Christelijke Beschaving, om het gevaar van door onbeschaafde stammen te worden overstelpt, van de beschaafde volken af te wenden — ten andere, het zooeven beschreven zedelijk-politieke argument. De lessen der Geschiedenis leeren ons, alzoo, dat de stoffelijke en zedelijke vooruitgang van beschaafde staten afhangt van de ontwikkeling van het Verstand en van het kweeken der Zedelijke Organen, en toonen aan op welke wijze de Christelijke Beschaving aan niet-Christelijke volken moet worden gebracht.

In den omgang tusschen Christelijke en niet-Christelijke volken zijn er dure plichten, die *Beschaafde Besturen* als bewerkers der Christelijke Beschaving op doet treden. Wij bedoelen de Staatstusschenkomst, wanneer deze in het groote raadsel der Beschaving een plicht wordt, in naam van recht en menschelijkheid, door het Geweten en het Medegevoel der beschaafde regeering opgelegd.

De *Slavenhandel in Afrika* en de *werving van Koelie's in*

Azië staan tot op den huidigen dag in sombere slagorde geschaard tegenover de beschaving, als toonbeelden van treurige beschuldiging tegen beschaafde Besturen.

De Arabische Slavenhalers worden nagejaagd, hun levende waar vrijgelaten en de schepen vernield — en aldus de slavenhandel verpletterd onder den wrekende voet der beschaving — maar wat doen beschaafde besturen tegen met Koelie's overladen stoombooten, welke de zich daarop bevindende personen naar de groote middelpunten van de contracten met de Koelie's voeren, die eigenlijk niets anders zijn dan slavenmarkten?

Maleische en Afrikaansche slavenhalers worden door schepen van andere natiën buitgemaakt en in hun eigen wateren opgehangen, maar wat doen beschaafde volken om het *imperium in imperio*, door Koeliehandelaars, wier handel in hun eigen „onbeschaafde" landen verboden is, in hun koloniën gevestigd, uit te roeien?

Die handel in Koelie's heeft natuurlijk een *Koeliemarkt* in het leven geroepen; daarheen worden de Koelies uit hun eigen land vervoerd, als vee bestemd voor de handelaars, die het monopolie hebben; dezen hebben door een schandelijk systeem van omkooperij, ontduiking en verdraaiing der waarheid, zich meester gemaakt van dien handel in menschelijke wezens, welke zulke groote winsten afwerpt. Op die Koeliemarkt wordt het menschelijk vee in partijen verdeeld, die dan aan de hoogste bieders worden gegund, voor den arbeid op de plantages en in de mijnen in andere landen.

Met den handelaar in Koelies, als den eigenaar van den Koelie, wordt het *contract* — gewoonlijk voor twee tot drie jaren dienst van den Koelie op de vreemde plantage of de mijnonderneming — gesloten, en wanneer het contract nagekomen en de tijd voorbij is, keert de Koelie tot den handelaar in Koelie's terug. Zijn spaarpenningen zijn maar al te spoedig in de opiumkitten en de speelhuizen der handelaars in Koelie's verdwenen, en hij is wederom overgeleverd aan de genade van den koopman in menschenarbeid. *)

*) Het tegenwoordig verlicht Bestuur van China heeft, met een edel pogen de onderdanen te redden van hen, die met dien arbeid woeker drijven, in China, het

En dan te moeten denken, dat er aan al die misbruiken een einde kon worden gemaakt, wanneer beschaafde Besturen een onderlinge overeenkomst omtrent dat werven van Koelie's wilden sluiten, gelijk zij dat ten opzichte van den slavenhandel hebben gedaan.

Indien de Koelie's voor zij hun geboortegrond verlieten — onder toezicht van hun eigen bestuur — het accoord, onmiddellijk met hun *bona-fide* werkgevers konden aangaan; indien de plaats, waarheen zij vertrokken, duidelijk werd bepaald, den aard van het werk, het arbeidsloon, en al de andere voorwaarden, die bij het sluiten van een contract behooren; en deze voorwaarde er nog werd bijgevoegd, dat zij onmiddellijk zouden doorgaan naar het land waar hun werk lag, en na afloop daarvan weder onmiddellijk terugkeeren naar hun eigen huis — waar hun verdienste hen dan werd uitbetaald — dan zou door die eenvoudige handelwijze, de arme werkman uit de klauwen van den werver van Koelie's in het vreemde land blijven, de vrije beschikking hebben over zijn eigen arbeid en al de daaraan verbonden voordeelen genieten. Daarenboven zou er, wanneer de werklieden in afzonderlijke troepen vervoerd werden naar de verschillende landen, waarin hun arbeid hetzij op den akker of in de mijnen hen wacht, geen gevaar te vreezen zijn van dat overvol laden van Koelieschepen, gelijk men dat thans bij

---

aannemen van arbeiders per contract verboden. Ongelukkig heeft dit tot het betreurenswaard gevolg geleid, dat de arme werkzoekende landverhuizers nu aan de genade van Koeliemarkten in andere landen zijn overgeleverd. Om het kwaad van die buitenlandsche Koeliemarkten tegen te gaan, zou het raadzaam zijn dat het Keizerlijk Bestuur *Officieele Depots voor Werklieden* in hun eigen Havens liet oprichten, onder onmiddellijk toezicht van Keizerlijke Chineesche controleurs van de Invoerrechten. Daar moeten dan de *contracten* met den *bona-fide* werkgever, of een erkend agent, *met elken werkman in het bijzonder* worden gesloten, en in tegenwoordigheid van de bovengenoemde Chineesche Ambtenaars geteekend of gestempeld. In het contract zou men den waren naam der plantage, waarop, of der mijn waarin de Koelie arbeiden ging, noemen, zoomede de voorwaarden van *tijd*, *arbeidsloon* en *overtocht* heen en terug, volgens welke de arbeider in het vreemde land werd aangenomen. Indien de werkgever een kleine som in de Keizerlijke schatkist stortte, konden de extra uitgaven van dezen dienst bij de Officieele Depots voor Werklieden gemakkelijk worden gedekt.

het naar de Koeliemarkt vervoeren van die treurige, levende vracht, in het onzekere omtrent hetgeen hun wacht, aanschouwt.

Afrikaansche slavenmarkten worden met de bajonet uiteengejaagd; maar wat doen beschaafde Besturen tegen die verkrachting der beschaving door Koeliemarkten op hun eigen gebied?

Niet-Christelijke Volken, die op den laagsten trap van zedelijkheid staan, zoeken listiglijk schuilplaats bij de Christelijke Beschaving — zij maken gebruik van de daar heerschende vrijheid, om den bamboestok en de bijl van den beul te ontduiken: — om hun behendige streken en handel in menschelijke wezens straffeloos uit te voeren en te drijven, — aldus „veranderen zij de Genade Gods in ontuchtigheid."

Zijn dan de heilige voorrechten der beschaving bestemd om lage hebzucht te beschermen, gelijk het vel van het gedoodde schaap den verscheurenden wolf? Waar denken beschaafde Besturen toch aan, dat zij die onbeschaafde naburen maar zoo onvoorwaardelijk toelaten tot de vrijheid der beschaving? Waarom laten zij toe, dat die schandelijke Koeliemarkten hun beschaafde kolonies onteeren? — Helaas, — Het zou gemakkelijker zijn den opiummillionnair over te halen zijn opiumholen te sluiten!

Toch zijn dit slechts tijdelijke euvels, die alle voor den vooruitgang der Beschaving wijken zullen. De Slavenhandel en de Werving der Koelie's met de slavenmarkten en de Koeliemarkten zullen slechts bestaan, zoolang de tegenwoordige onbeschaafde toestand van de groote massa der niet-Christelijke bevolking nog niet voor het Christendom heeft plaats gemaakt.

In die onderdrukking der beschaving, door de zelfzuchtige roofzucht van 's menschen lagere natuur, zien wij opnieuw het bewijs, dat er geen beschaving bestaan kan, indien zij niet gegrond is op het Christendom. *)

§ 101. — *Christelijke Zending onder de Oostersche Volken.*

---

*) Zie omtrent „Koeliemarkten" het „Voorwoord" van de Eerste Uitgave, bij dezen druk, hier vooraan gevoegd.

De Beschaving is dus, gelijk wij gezien hebben, alleen door het Christendom te bereiken; echter niet door een bijzondere sekte of kerk. De Beschaving heeft wel het Christendom, maar geen Kerkelijke instellingen noodig. Het Afgodische Christendom is niet anders dan het Buddhaïsme of den Taogodsdienst in een nieuw gewaad: doch om den wille van iets nieuws, zou men er misschien velen bekeeren; en toch is het Oostersche intellect de beeldendienst en de dogmatica ontgroeid. Het bespot het bijgeloof van het Buddhaïsme en van den Taogodsdienst; hoe zou het dan geloof kunnen hechten aan een mechanisch heiligensysteem?

Wanneer wij de geschiedenis dier oude godsdiensten ernstig overdenken, dan zien wij hoe dogma's en kerkgebruiken, juist omdat zij op de physische zintuigen en op de verbeelding werken, de Zedelijke Organen dooden en het oprecht geloof vernietigen, en dat zij hun bestemming niet hebben bereikt omdat zij den Godsdienst der Ziel hebben gemeend te vestigen, door het opdringen van kerkelijke instellingen en mechanische middelen van verlossing.

En dan, wanneer wij denken aan de vele met ceremoniën overladen sekten, die de verschillende Christelijke kerken aan de niet-Christelijke Oostersche volken verkondigen, vragen wij ons af hoe wij ze allen of zelfs enkelen er van, voor hun ontwikkeld Verstand aannemelijk kunnen maken? *)

---

*) De heer ALEXANDER WILLIAMSON D. D. L. L. D., hield den 3en September 1888, in de Chefoo Vereeniging een voordracht over de organisatie der Zendelingen in China, waarin hij een vurig beroep deed op eensgezindheid in den Christelijken Zendingsarbeid in China. In deze met zorg bewerkte rede — waarin het verstand en gevoel vereenigd waren, zoodat zij indruk maakte op het verstand en de ziel — bezwoer hij zijn medezendelingen de verschillende geloofsovertuigingen en gebruiken der kerken, die het zendingsveld in China bearbeiden, ter zijde te stellen, ten einde het eene groote doel der geheele zending te bereiken, te weten, het volk te veredelen, te versterken, op te heffen tot de reine atmosfeer van Goddelijke waarheid en zuivere beschaving, — kortom, tot het welzijn en het hoogste belang van China. „Wij moeten," aldus gaat de geachte spreker voort, „ons eerst verzekeren van den eerbied en de toegenegenheid van het volk, hun verstand en de liefde van hun hart aan onze zijde zien te krijgen. Wij moeten ons geloof inplanten, maar het tijd laten zijn eigen weg te vinden, het kweeken en koesteren zooveel wij kunnen, en

De korst der oude wijsbeweerte, — door eeuwen van materialistisch onderwijs hard geworden, — heeft de bron der Zedelijke Organen verzegeld met het rationalisme van het *Intellect zonder Geestesgevoel*, en dat kan men niet doorboren, dan met het staal van wetenschappelijke logica. De wetenschap is de eenige macht, die worstelen kan met het onwillig intellect van die eenzijdige Verstandsontwikkelingen, Daar kunnen wij het hart slechts langs het verstand bereiken. Om tot Geloofsovertuiging te geraken, moet het Medegevoel worden opgewekt door het Verstand.

Bewijs hun, dat de natuurkundige wetenschap de vertolking is van de Natuur, als het werk van God; verklaar hun het Christendom door de openbaringen der Natuur; toon hun Christus door die gezonde verstandelijke opvoeding, en hun op overtuiging gegrond Geloof zal zich verre verheffen boven Oostersche wijsbegeerte en Westersche dogmatica.

Leer hun den natuurlijken Godsdienst van Christus, die eenige gevolgtrekking waartoe 's menschen gezond verstand, door het zorgvuldig onderzoeken van het Zedelijk-Verstandelijk evolutieproces op de Aarde, geraken kan, — en hun ziel zal samenwerken met hun Verstand. Dan zal hun, zoowel zedelijk als intellectueel ontwikkeld gemoed, door de ontwikkelde Zedelijke Organen, in zich opnemen de overtuiging van het Christelijk Geloof.

Als samenvatting van hetgeen wij in dit Hoofdstuk hebben verhandeld, laten wij hier volgen:

GEBED

ONTLEEND AAN

DE NATUURLIJKE ZEDENLEER DER BESCHAVING.

Versterk, o God! in ons gemoed,
Gewetensplicht en Meegevoel,
Ons aangeboren uit uw Geest,
Tot leidstarslicht naar 't levensdoel.

---

dan geduldig wachten tot het nieuwe karakter zich ontwikkelt, en de geheele massa hernieuwd wordt, hetgeen eenmaal geschieden zal." (Uit „*the Chinese Recorder*" van Januari 1889).

Onze Vader! Uw Scheppingswet
  Gaf onz' Natuur het grootsch' verband,
Waarin zich Uw Geest doet kennen
  Door Zielsontwikkeling met Verstand.

't Geweten en het Meegevoel,
  Uit Verstand en Ziel ontwassen,
Zijn 's Geestes hoeders der Zeden
  Die op 's menschen daden passen.

Menschenliefde en Rechtsgevoel,
  Rechtvaardigheid met Weldaadzin,
Zijn richters op onz' levenskoers;
  Die te kennen is heilgewin.

Door Gewetensdrang en Liefde,
  's Menschen zelfzucht in te toomen,
Toont Gij Uwer kindren schreden
  Den weg om tot U te komen.

Ter kweeking Uwer kindren geest,
  Schonkt Gij 't ontwikkelend menschenras,
Als schouwbaar doelbeeld van zijn groei,
  Het beeld van het volmaakst' gewas.

Vader, die ons den Christus gaf,
  Als toonbeeld van 't reine leven,
Door Christus naadren wij tot U, —
  Bron en 't doel van 's menschen streven!

Met deze les hebt Gij, o God!
  Door Christenleer ons opgevoed:
Liefde met oprecht geweten
  Is 't geluk van een rein gemoed.

Uit hart en hoofd groeit 's menschen geest;
  Een hartloos hoofd, een hoofd met smart;
Gevoel alléén —, is ongedaan,
  Vernuft alléén — Natuur getart.

't Gezond Verstand, 's menschen geestkracht,
  Is Verstand gesterkt door 't Gevoel,
Vernuft door Liefde gelouterd,
  Gods wegwijzer in 't aardsch' gewoel.

Door dezen vorm van 's menschen geest, —
  Recht met Liefde saamgewoven, —

Ontstaat, o God! uit Uwe Wet,
De vorm waarin wij U loven.

Dat wij, o God! naar Christus leer,
Door Liefde en streng Geweten,
De zonde leeren bestrijden
En Gods kindren mogen heeten!

AMEN.

BESLUIT.

In de voorgaande bladzijden hebben wij trachten aan te toonen, hoe de maatstaf der, op 's menschen natuur gegronde, beschaving, gevormd wordt door de intuïtie der Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel. Dit trad duidelijk aan het licht, toen wij de ontwikkeling en de werkzaamheden van 's menschen geest gadesloegen, welke wij de *evolutie van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme* (§ 5) hebben genoemd. De verschijnselen van bewustheid van den geest, afgescheiden van elk begrip, direct van buiten aangebracht, hebben wij Intuïtie (§ 10) genoemd, en wij hebben gezien, dat die verbonden is met de ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme. Het bestaan van Geweten en Medegevoel, door ons behandeld als de Zedelijke Organen (§ 15) van het ontwikkeld zedelijk-verstandelijk organisme, behoeft geen betoog. De gewone bewustheid bewijst het voldoende; elk gezond gemoed kent rechtvaardigheid en welwillendheid bij ondervinding, wijl dezen bij het uitoefenen van zijn natuurlijke maatschappelijke vermogens betrokken zijn.

Op de hierboven gegeven feiten rust de *theorie der Zedelijke Organen*, door ons in deze verhandeling beschouwd.

Het doel dier theorie is, de physische intellectueele en zedelijke werkzaamheden van het zedelijk-verstandelijk organisme in één punt te vereenigen, ten einde een systeem te vormen, waarin de afwijkingen van 's menschen bevattingsvermogen, met betrekking tot het maatschappelijk organisme gepeild kunnen worden (gelijk wij in de Ethische Vraagstukken, in § 90, hebben aangetoond).

Het is een onomstootelijke waarheid, dat er, niet alleen bij menschen van verschillende rassen, maar ook bij verschillende

menschen van hetzelfde ras, ja zelfs bij dezelfde menschen in verschillende tijdperken van hun leven, verschillende begrippen bestaan omtrent de beginselen, waarop hun maatstaf van geluk is gegrond; vandaar die algemeene opvatting dat het geluk betrekkelijk is. Dit is een natuurlijk gevolg van het verschil van bevattelijkheid in onderscheidene tijdperken van beschaving en van daarmede overeenstemmende zedelijke toestanden. Maar, gelijk wij, bij het bestudeeren der geestesevolutie gezien hebben, is er, in het ontwikkeld zedelijk verstandelijk organisme, een physische, een physiologische, — d. w. z. instinktmatige en intellectueele — en een zedelijke bevattelijkheid. Daarenboven is er een natuurlijk verband tusschen die verschillende soorten van bevattelijkheid in den mensch; de hoogere gemoedsbewegingen kunnen, immers, het lagere gevoel geheel krachteloos maken. Lichamelijke pijn of smart kan te niet gedaan worden door instinktmatige gemoedsbewegingen; het intellect staat onder bedwang der Zedelijke Organen: — terwijl de zedelijke eischen van Geweten en Medegevoel alles beheerschen.

De voorschriften van volkomen rechtvaardigheid, waarvan de Heer HERBERT SPENCER, in zijn *Data of Ethics* *) spreekt, zijn ondenkbaar, indien de intuïtie der Zedelijke Organen de physische of intellectueele zelfzucht niet geheel overmeestert.

Uit de voorgaande stellingen komen wij tot de gevolgtrekking dat de Zedelijke Organen — in dit werk beschreven — de zedelijke factoren zijn van de evolutie der maatschappij.

Het Christelijk Geloof is, gelijk wij gezien hebben, de vrucht der Zedelijke Organen, de openbaring van het Zedelijk Element der Natuur (§§ 32 en 40). Dat is ook de Tijdgeest van het Recht (§ 33), die, op staatkundig gebied, de sociologische aanwijzer is van het Gezond Verstand der Maatschappij wanneer dat gevormd is door Verstand en Gevoel vereenigd (§ 34).

Aldus wijst de theorie der Zedelijke Organen de natuurlijke oorzaken aan van het veranderen van den mensch der maatschappij, en de sociologie tracht den gang dier veranderingen op te sporen, met het doel de maatschappij oordeelkundig te

---

*) § 107. „The Scope of Ethics."

organiseeren. Dit geschiedt door den Tijdgeest van het Recht, welke als het Zedelijk Orgaan der maatschappij, het *zedelijk momentum* vormt van de gezamenlijke individuën, waaruit de maatschappij bestaat, wanneer deze, gelijk wij reeds gezegd hebben, geleid wordt door de groote geesten der Maatschappij.

Wanneer wij nu alles wat in dit werk omtrent de evolutie van het maatschappelijk organisme gezegd is, samenvatten, dan zien wij, dat de Beschaving afhankelijk is van drie factoren van maatschappelijke werkzaamheid. Die factoren zijn de karakteristieke vermogens van het geslacht der menschen; wanneer zij gelijkelijk ontwikkeld zijn, vormen zij de beschaving; het zijn: (1) 's menschen intellectueele vermogens, d. w. z., het subjectieve begrip der physische waarheden (§ 30), welke de basis vormen van Wetenschap en Kunst, Handel en Nijverheid, — kortom, de algemeene intellectueele werkzaamheden der Maatschappij; (2) de werkzaamheden der Zedelijke Organen, welke de bewustheid vormen der zedelijke waarheden, waaruit de basis van het Recht *(jus)* ontstaat (§§ 33 en 40) en (3) de Tijdgeest van het Recht, welke — daar hij, als het Gezond Verstand van het Maatschappelijk Organisme, de vrucht is van *rede* en *gevoel* vereenigd, zijn kracht ontleent aan de beide andere factoren van de ontwikkeling der Maatschappij (§§ 33 en 34).

De Tijdgeest van het Recht, welke de practische werkzaamheden van het zoo zedelijk als stoffelijk ontwikkeld staatsorganisme vormt, regelt de wetten der maatschappij. De maatschappij is een vereeniging van menschelijke wezens, gevolgelijk evolveert het maatschappelijk organisme overeenkomstig het biologisch organisme.

Aldus zijn, èn het maatschappelijk èn het biologisch organisme van elkander afhankelijk. In deze verhandeling is aangenomen, dat er Evolutie bestaat in alle takken der Schepping, zoowel in de Zedelijke als in de Physische Natuur. Evolutie is de algemeene Scheppingswet, — gelijk de Heer HERBERT SPENCER zegt: „Overal is er uitzetting en samentrekking: overgang van het homogene tot het heterogene, *van het minder bepaalde tot het meer bepaalde*. Alzoo ook in de evolutie van het individu;

echter heeft, tot het in stand houden en het zich uitbreiden van het individu, ook een verdeeling van eenvoudigheid in samengesteldheid plaats; ook dat kan men op de evolutie der maatschappij toepassen."

De Motor van Evolutie in de ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch, gevolgelijk ook in de ontwikkeling van het organisme der maatschappij, wordt het Zedelijk Element der Natuur genoemd, in dit werk beschreven (§§ 32 en 39). De Motor van Evolutie is het, die de groote mannen, of beter gezegd, de *groote geesten* vormt, zoomede het geslacht, waarop die groote geesten hun stempel hebben gedrukt.

Omtrent den invloed der individueele groote geesten op de geschiedenis, zegt diezelfde wijsgeer: — „Voordat een groot man zijn maatschappij hervormen kan, dient die maatschappij hem te vormen, zoodat al die groote veranderingen waartoe hij haar leidt, haar eerste oorzaak vinden in de geslachten, die hem hebben voortgebracht." Wat ontwikkelde echter juist die geslachten? Wanneer wij den Heer SPENCER laten uitspreken, hooren wij dit antwoord: — „Indien er iets bestaat wat op een ware verklaring van die veranderingen gelijkt, zal men het vinden in die vereenigingen van voorwaarden, waardoor beiden, die groote geesten en die geslachten ontstaan zijn." Die vereenigingen van voorwaarden nu vormen te zamen den Motor van Evolutie, de kracht van het evolutieproces in den mensch, in dit werk het Zedelijk Element der Natuur genoemd. Die kracht openbaart zich in de evolutie van het zedelijk-verstandelijk organisme, en in de daarbij behoorende variëteiten. De variëteiten van de zedelijk-verstandelijke evolutie op de aarde zijn die menschen welke een groote rol spelen in de maatschappij. Dat zijn de kenmerken der eeuw, de leiders van den Tijdgeest van het Recht. Zij verkondigen dat er in den Tijdgeest van het Recht veranderingen plaats grijpen, welke nu eens leiden tot voor-, dan weder tot achteruitgang van het Zedelijk Organisme, in den strijd van dat Organisme tegen de dierlijke neigingen van den mensch.

Veelbelovende *variëteiten* in de zedelijk-verstandelijke evolutie zijn uit een sociologisch oogpunt die geesten, welke een voor-

uitgang van den Tijdgeest van het Recht aankondigen. Natuurlijk worden zij, in de eerste plaats, *groote geesten* genoemd.

Groote geesten hebben invloed op de maatschappij in het algemeen, en drukken den stempel hunner bijzondere eigenschappen op hun eeuw, terwijl zij daarenboven denkende gemoederen van hun eigen en van menig volgend geslacht, dwingen, de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling der maatschappij, die tot beschaving in den volsten zin des woords leidt, voort te zetten, hetgeen geschiedt door het subjectief begrip van het Goede te bevorderen tot het objectief practische Goede (§§ 29 en 41).

De *Theorie der Zedelijke Organen, in Geschiedenis en Staatkunde.* De Theorie der Zedelijke Organen heeft betrekking op die gebeurtenissen, welke een gevolg zijn van 's menschen daden, veroorzaakt door het zedelijk instinkt van 's menschen gemoed, in al de sfeeren van het leven. Zij omvat alzoo de eenvoudigste zedelijke handelingen van het individu, terwijl tevens de groote geschiedkundige gebeurtenissen aan haar getoetst worden. Overal, waar de individueele handelingen de vormende kenmerken zijn der gebeurtenissen, zien wij hoe de geschiedenis ontstaat door op- en neergaande ontwikkeling of ontaarding van het Zedelijk Organisme van 's menschen gemoed; zoogenaamde geschiedkundige karakters zijn de „variëteiten", welke den groei of den teruggang van de soort aantoonen. Die theorie doet ons zien dat de groote geschiedkundige gebeurtenissen het gevolg zijn dier variëteiten; zij leert ons, hoe de ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme, die tijdperken der geschiedenis, in overeenstemming met de trappen dier ontwikkeling zoo treffend heeft aangetoond, dat alles wat op een in het oog vallend tijdperk gevolgd is, anders is dan wat er aan is voorafgegaan. De veranderingen, aldus in het leven geroepen, leidden er toe de Geschiedenis te verdeelen in *oude, midden* en *nieuwe geschiedenis.* De theorie der Zedelijke Organen doet ons de geschiedenis kennen, in haar individueel zoowel als in haar maatschappelijk voorkomen, want zij bewijst de zedelijke verantwoordelijkheid van 's menschen *vrijen wil.*

Solon, Lycurgus en andere wijsgeerige wetgevers na hen hebben beproefd een vaste code van staatkundige wetten te vormen, niet volgens den natuurlijken groei van het staatsorganisme, maar volgens hetgeen zij, naar het zuiver begrip van een op verbeelding gegronden staat, noodig oordeelden. Daarentegen heeft onze tegenwoordige *laisser-faire*-staatkunde, die zich om niets te veel bekommert, daar zij, als bij intuïtie gevoelt, dat er in het maatschappelijk evolutieproces een macht bestaat, welke zich niet naar een kunstmatige wetgeving schikken wil, het nauwlettend gadeslaan en bestudeeren van werkelijke sociologische feiten ter zijde gesteld.

Door de moderne Staatkunde worden er geen pogingen meer aangewend om volkomen op de hoogte te geraken van de oorzaak en de werking van de evolutie der maatschappij — welke gegrond is op de zedelijke physiologie der individuën, waaruit de maatschappij bestaat. De hedendaagsche staatsman begaat denzelfden misslag als de philosophische staatkunde der oudheid: zonder gegronde reden wetten vormende voor een ideale maatschappij, verklaart hij het *laisser-faire* de wet der maatschappij — waarschijnlijk omdat dit systeem de leiders van het tegenwoordige geslacht de minste moeite kost. Is deze handelwijze verstandiger dan die van den struisvogel, die om het onvermijdelijk gevaar niet te zien, zijn hoofd verbergt? Daar hij de ontwikkeling der algemeene vrijheid niet met den tooverslag van onbeperkte macht en onmiddellijk gezag oproepen kon, heeft die staatsman de hoop opgegeven de bron te leiden, waaruit de krachtige oorzaken der maatschappelijke toestanden ontsprongen en liet het *laisser-faire* meester blijven van den toestand der maatschappij. Het is even dwaas een ideale staatkunde te willen scheppen, wier basis niet op de voorwaarden voor de ontwikkeling van 's menschen geest gegrond is, als in de natuurkundige wetenschappen tot een gevolgtrekking, welke ook, te geraken zonder proefondervindelijke onderzoekingen naar de wet der experimenten. Tot hetgeen *zijn moet* komt men door nauwlettend acht te geven op hetgeen *werkelijk* is, en dat aan de Zedelijke Organen te toetsen, — m. a. w. te toetsen aan den aanwijzer van hetgeen de

mensch, in het maatschappelijk leven doet, denkt en gevoelt, als het gevolg der beweegredenen, welke hun oorsprong vinden in het algemeen instinkt van het geslacht der menschen. Rechtvaardigheid en Welwillendheid in het practische leven is Waarheid en Liefde vereenigd.

De zedelijke daden van Regeering of Staat moeten gemeten worden met den maatstaf van het Goede (§ 20). Zedelijkheid vindt men in dien Staat, waarin deugd en goedheid door de Regeering worden aangemoedigd. Waar stille deugden gekweekt worden, de voorstander der waarheid geëerbiedigd, en naar hem, die tot vrede maant geluisterd wordt, opdat de harten der menschen, vooral der goede menschen verzoend mogen worden, daar erkent men in de daden die van den Staat uitgaan, de Beschaving.

In deze verhandeling hebben wij de wetten der maatschappelijke en biologische evolutie van het geslacht der menschen bestudeerd, met het doel den maatstaf der voornaamste gegevens te vinden, opdat de behoefte van elken maatschappelijken toestand daaraan gemeten en getoetst zou kunnen worden. Volgens dien maatstaf zouden wij de geschiedenis der verschillende volken ook wel kunnen vergelijken, en daardoor tot een beter inzicht geraken van hetgeen de oorzaak is van 's menschen geluk of ellende op de Aarde.

Wanneer wij een vergelijking maken tusschen Oostersche, de oudste, en Westersche, de nieuwe gedachtenvorm der menschen, hebben wij met Oostersche, de Noord-Afrikaansche, de Aziatische en de niet-Christelijke Landen op het oog, en met Westersche, de Christenvolken van Europa, Amerika en hunne Koloniën. Wat Midden-Afrika betreft, daar heeft de beschaving nog nauwelijks haar voet op de eerste sport der ontwikkeling gezet, daar bestaat ze eigenlijk nog zoo weinig, dat er van meten vooreerst geen sprake kan zijn.

De Oostersche en Westersche Beschaving zijn dus te zamen de twee groote stroomen van het evolutieproces van het zedelijk-verstandelijk organisme op de Aarde, en vormen de beide groote vertakkingen der beschaving: de niet-Christelijke en de Christelijke.

Het in het oog vallend onderscheid tusschen de Westersche Beschaving, in haar voortdurend voortschrijden, en den stilstand in ontwikkeling der staatsorganismen der Oostersche volken, is van het hoogste belang voor de Wetenschap; de leer van het alomvattende van den Christelijken maatstaf der Beschaving vermeerdert in waarde, wanneer men den Oosterschen en den Westerschen vooruitgang begint te vergelijken.

De verhouding, waarin de Westersche Beschaving staat tot de Oostersche is gelijk aan die, waarin een nieuw geslacht staat tot een oud en afgeleefd voorgeslacht; want de beschaving is van het Oosten naar het Westen getrokken.

Het onderscheid tusschen den Oosterschen en den Westerschen vooruitgang van den geest, valt vooral in het oog bij de ontwikkeling hunner respectieve wijsbegeerte. Dit verschil doet zich door den geheelen gedachtenkring voelen.

De ware Philosophie heeft geen anderen grondslag dan de wetenschap; m. a. w., haar uitgangspunt is de „Natuurwet." De philosophie, die daaraan niet beantwoordt, al is zij ook nog zoo schoon en schijnbaar logisch, is eenvoudig een voortbrengsel der verbeelding, zonder wortel, zonder diepte. Op haar gevolgtrekking kan men niet bouwen, omdat zij zonder begin is en geen eigen grondslag heeft. (§ 26).

Sedert de Grieksche wijsbegeerte — die van haar oorsprong af geheel afgescheiden is gebleven van de Grieksche mythologie — begon te bloeien, bleef de Westersche wijsbegeerte onafhankelijk en vrij van de dogmatica, en volgde alleen de wetten van het verstand. Aldus ontwikkelde zij zich langzamerhand, gelijktijdig met 's menschen geest, nam deel aan de evolutie van het zedelijk-verstandelijk organisme en verkondigde de ontwikkeling van den geest; zoodat, toen de Zedelijke Organen bewezen werden uit Medegevoel zoowel als uit Geweten te bestaan — en het Gevoel mede begon te arbeiden aan het gebouw van 's menschen denken — de logica der Westersche Wijsbegeerte reeds Gezond Verstand geworden was, d. w. z. Gevoel en Verstand vereenigd (§ 34). De Aziatische wijsbegeerten daarentegen waren allen op den Godsdienst gegrond. Zij konden zich niet van den Godsdienst afscheiden, gevolgelijk ontbrak

hun de macht om de vrije ontwikkeling der Oostersche volken te bevorderen. Het Hindo-Brahmaïsme en het Aziatisch Buddhaïsme zijn systemen van wijsbegeerte, gegrond op godsdienstige stelsels, en moeten met die godsdiensten staan of vallen. Vandaar dat groote onderscheid in verstandelijke ontwikkeling tusschen de Oostersche en de Westersche volken.

Evenals in de wijsbegeerte, die leider van den geest, vinden wij een dergelijk onderscheid in de Geschiedkundige aanteekeningen der Oostersche en Westersche literatuur. De geschiedenis der Westersche Beschaving is altijd beredeneerd, dus niet maar een opsomming van *hetgeen* er geschied is, maar een volkomen uitlegging van het *hoe* en het *waarom* van de veranderingen der gebeurtenissen; zij wijst aldus de verschillende trappen der maatschappelijke evolutie aan, met den daarbij behoorenden Tijdgeest van het Recht. Daarin vinden wij als het ware, de spontane uiting van 's menschen leven, van geslacht tot geslacht, op dezelfde wijze als de voortdurende veranderingen in de werking van het maatschappelijk leven zich openbaren aan de rede en het gevoel vereenigd, in het zich steeds ontwikkelend gemoed van den mensch.

In de Oostersche literatuur daarentegen zien wij de geschiedenis op den laagsten trap; nooit gaat zij diep genoeg of dringt zij ver genoeg door om redeneerende bespiegelingen toe te laten. Zij verheft zich niet boven het eenvoudigste verhaal van de eenvoudigste gebeurtenissen. Beginselen vereenigt zij niet, met oorzaak en gevolg staat zij niet in betrekking; daarom geeft een dergelijke geschiedenis niets dan de feiten, en daaruit kan ieder naar eigen verkiezing besluiten, hoe de staat der ontwikkeling van 's menschen geest en van den Tijdgeest van het Recht geweest is. De reden voor het kiezen van een of ander bijzonder feit wordt niet opgegeven; een duidelijk verlangen om, al ware het slechts door de buitenste laag der gebeurtenissen door te dringen, ten einde bij het vaststellen van de oorzaak dier gebeurtenissen, eens iets meer te vinden dan de individueele wilsuiting, bestaat niet. De Oostersche geschiedschrijvers toonen, in hun droge afgeronde verhalen, zonder eenige staatkundige bespiegeling, dat zij nog niet voldoende

ontwikkeld zijn om de beginselen, welke aan alle menschelijke daden ten grondslag liggen, op te sporen en te rangschikken.

Het afhangen van een talrijke bevolking van een op een bepaalde plaats gevestigde, alleenheerschende en vaak eigenmachtige regeering; het te zamen trekken van bevolkingen in groote steden; het bestaan van een uitgebreide, invloedrijke letterkundige kaste, met haar eigenaardige, uit boeken geputte geleerdheid en kleingeestige kritiek, is bewijs genoeg voor de oudheid en echtheid der Oostersche geschiedkundige aanteekeningen, voor zooverre betreft koninklijke geslachtregisters, het noteeren van militaire tochten en verdragen, lijsten van schatplichtigen en andere opsommingen van bloote feiten: — men mag dan ook niet verwachten dat uit de ontstentenis van het burgerlijk en staatkundig leven, en uit het totaal gebrek aan onafhankelijkheid van oordeel, die onvermijdelijke gevolgen van dergelijke maatschappelijke organismen en hunne besturen, een beredeneerde behandeling der geschiedenis voortkomen kon. Dit maakt de geschiedenis dier oude volken, — hoe vertrouwbaar ook in de bijzonderheden — ongeschikt, om zich te verheffen boven het alleen opsommen van geschiedkundige gebeurtenissen; vandaar dat zij van zoo weinig practisch nut is voor de moderne philosophie der beschaving.

De Geschiedenis van het Joodsche volk echter maakt hierop eene schitterende uitzondering; in elk opzicht staat zij ver verheven boven die van elk ander Aziatisch volk van dat tijdperk. De nationale en godsdienstige afscheiding, vergeleken bij die van andere, en de duidelijk uitgedrukte godsdienstige aard van het „uitverkoren volk" — dien de Joodsche geschiedschrijvers altijd op den voorgrond stellen — heeft de geschiedenis in hun heilige schrift een vorm doen aannemen, geheel verschillend van dien van andere volken, In welk licht men de feiten der Hebreeuwsche geschiedenis ook beschouwe, men kan niet ontkennen dat de geest van diepe Godsbewustheid welke zij ademt, de duidelijkste kenmerken draagt van het zich ontwikkelend zedelijk-verstandelijk organisme van den mensch, en den weg bereid heeft voor de bijzondere „variëteit" van dat organisme, hetwelk de Aarde aanschouwde in de komst van Christus (§ 87).

Onwillekeurig beschouwen wij de aanteekeningen van een uitgebreid plan van geestesevolutie, hetwelk haar toppunt bereikte in het Christelijk Geloof, als iets meer dan gewone geschiedenis.

Het vergelijken van Oostersche en Westersche beschaving brengt ons tot de beschouwing van staatkundige partij-werkzaamheden. Deze zijn natuurlijk doordrongen van dezelfde respectieve eigendommelijkheden, die wij in de wijsbegeerte en de geschiedenis aan het licht zagen treden. Wanneer de geschiedenis ontbloot is van bespiegelingen, kan er van een staatkundig betoog geen sprake zijn.

Dwingelandij en Regeeringloosheid zijn, gelijk wij reeds gezegd hebben (§ 57), de beide uiterste polen van een georganiseerde maatschappij. Tusschen die beide doode punten — het tot het uiterste gedreven maatschappelijk gezag, en de absolute individueele onafhankelijkheid — liggen alle staatkundige beschouwingen. Wanneer het tot het uiterste gedreven maatschappelijk gezag de overhand heeft, dan bestaat de mensch, als individu, niet; hij lost zich op in het staatslichaam, dat dan de eigenlijke eenheid is, hetzij dat lichaam door een enkelen persoon wordt vertegenwoordigd — gelijk in den beslist autocratischen regeeringsvorm, — of door de dwingelandij van plaatselijke wetten, die geen enkel individu een vrije staatkundige handeling veroorloven, en tot den ideaalstaat van den communist voeren. In die beide uitersten zetelt het despotisme: de uitersten gelijken elkaar op dit punt. Wanneer daarentegen de regeeringloosheid de overhand heeft, dan raken de maatschappelijke organen ontwricht, en is het maatschappelijk organisme zijn ondergang nabij.

De beide levensbeginselen der maatschappij, nam. het beginsel van gezag en het beginsel van vrijheid, — m. a. w. Orde en Vrijheid, — vormen te zamen de staatkundige tucht van het normale staatsorganisme. Orde en Vrijheid kunnen niet gemist worden in een beschaafde maatschappij, evenmin als het Geweten, dat orgaan van strenge rechtvaardigheid, en het Medegevoel, dat orgaan van edele menschelijkheid, die streven naar rechtvaardige onderlinge hulp en samenwerken tot het vormen der zedelijk ontwikkelde geesten, waaruit de Christelijke Maatschappij bestaat.

Die beide staatkundige beginselen vindt men in de beschaafde individueele geesten, waaruit de maatschappij gevormd is; toch bestaan zij niet in dezelfde mate, of, in dezelfde volmaakte harmonie, in ieder individueel gemoed. Bij sommigen heeft het beginsel van staatsgezag de overhand, terwijl anderen meer overhellen tot het beginsel van individueele onafhankelijkheid; vandaar die twee groote politieke partijen in den staat, de conservatieve en de radicale partij. Elk dezer partijen is wel op waarheid gegrond, maar niet op de geheele waarheid; zij vertoonen slechts een gedeelte der ware beginselen waaruit de maatschappij bestaan kan, — omdat zij elk in het bijzonder slechts *één* der beide elementen van het maatschappelijk leven vertegenwoordigen, en, voor het zuiver evenwicht van den staat, zijn *beiden* noodig. Indien het dus de eene gelukte de andere te verdringen, wordt de staat onvermijdelijk tot dwinglandij of tot anarchie gedreven, m. a. w., in beide gevallen geraakt de staat dan in een toestand van ontbinding. Gevolgelijk waarborgen hunne gedeeltelijke samenwerking en gedeeltelijke tegenwerking de hechtheid van den staat.

Op die beide stammen van het staatkundige leven zijn de kleinere takken van sociologie, staathuishoudkundige en politieke godsdienstige afwijkingen geënt.

Het Zedelijk Element der Natuur is de Motor der Beschaving. De geschiedenis geeft den stoffelijken strijd om het bestaan van het geslacht der menschen op verschillende wijze weder. Nu eens zien wij treffende voorbeelden van de pogingen, door den mensch aangewend, om zich boven de dierlijke lusten van den „strijd van elk in het bijzonder tegen allen," van Hobbes, te verheffen; dan weder eene treurige mislukking dier pogingen. Toch is het van den aanvang der geschiedenis af bewezen, dat de mensch, bij intuïtie, een begrip heeft van een hoogere bestemming, anders dan de wolf, de hyena of de mammouth, met welken hij gelijktijdig heeft geleefd. Wat den voorhistorischen mensch betreft, de onvolledige overblijfsels van hetgeen in de rotsen is gevonden, leveren ten opzichte van den oorsprong van mensch en dier en van den schakel, die hen verbindt, geen bewijzen, waarop men bouwen kan. Gelijk wij

reeds gezegd hebben (in § 82) die schakel ontbreekt ten eenemale; er is een opening, die noch door wetenschap noch door geschiedenis gedempt is. De ethische kiem, in den mensch, als hoogste natuursoort gelegd, is een feit, dat zich openbaart in den voortdurenden strijd om de stoffelijke en verstandelijke ontwikkeling te verbeteren, en tot hoogere zedelijke begaafdheden te geraken; tot edeler toestanden van denken en doen. Die ethische kiem ontwikkelt zich langzaam maar zeker, tot dat zij dat hoogere type bereikt, dat voor de menschelijke soort alleen is weggelegd. Die ethische kiem, wier bestaan aldus bewezen is, is de openbaring van 's menschen ziel, een uitvloeisel van het Zedelijk Element der Natuur; als het voorbestemde beginsel der ontwikkeling is zij in elke krachtsinspanning van den mensch te ontwaren. Zij is de drijfveer, de Motor van Evolutie (§ 39), van het individueel zedelijk-verstandelijk organisme, en van het organisme der maatschappij. *)

In den verhevensten zedelijken strijd, zoowel als in de eenvoudigste krachtsinspanning van den mensch, in nijverheid, kunst en wetenschap, ontdekt men die ethische drijfveer. Indien de natuurkundigen zich met de zedekundigen wilden verstaan, zou het onderzoek omtrent den loop der evolutie in de zedelijk-verstandelijke sfeer, een practische wetenschap kunnen worden. Indien groote natuurkundigen een enkel oogenblik hun spotachtig beslissenden toon, bij het verklaren van den oorsprong en den groei der menschelijke soort, wilden laten varen, en wanneer zij zich vrij hadden gemaakt van die dwaze aanstellerij, welke den vrijdenkers eigen schijnt, ook de vooroordeelen van het atheïsme wilden afleggen dan zou de wetenschap overtuigende openbaringen van de Natuur weten te verkrijgen, ten opzichte van het Zedelijk Element, — die macht, welke wij zoo duidelijk aan 's menschen daden ten grondslag zien liggen. Maar, helaas, de geleerden hebben daartoe den moed niet, uit vreeze den glans van het positivisme te verliezen. Wanneer zij de bijzondere ethische gewoonten der soort, mensch genoemd,

*) Ik veroorloof mij hier verder te verwijzen naar mijn werk: „De Zedenwet der Natuur en haar invloed op de ontwikkeling der Staatsvormen." Uitgave Martinus Nijhoff. 1886.

aanteekenden, met dezelfde zorg, die zij gewoonlijk aan de beschouwing van den aard en de gewoonten van planten en insekten wijden, dan zouden zij zien, dat de ziel zich veel duidelijker in 's menschen instinkt openbaart dan de sterkste neiging bij het kruisen van duiven, de gewoonten van honden of de variëteiten der orchideeën, tot welker nauwkeurige waarneming, groote natuurkundigen zulk een taaie volharding en onuitputtelijk geduld aanwenden, ten einde hun eigen naam te vereeuwigen.

Wanneer de Natuurkundigen slechts een tiende gedeelte van dit geduld wilden wijden aan het nauwlettend gadeslaan van de ontwikkeling der ziel, in het kind, gedurende de tien eerste levensjaren, dan zouden zij den oorsprong der Zedelijke Organen ontdekken in de onbedorven *oprechtheid*, in het gebrek aan zelfzucht en in het medegevoel, zoo gemakkelijk en natuurlijk uit te lokken in het onschuldige kind.

Door zich in alle daden van den mensch te openbaren, wijst het Zedelijk Element den weg aan, waarlangs het maatschappelijke raadsel omtrent den strijd om het bestaan tusschen 's menschen zedelijke en stoffelijke natuur opgelost kan worden.

Laat ons eens den stoffelijken toestand van een Europeesch Rijk, bijv. Groot-Brittannië gedurende een zeker tijdperk eens beschouwen. In 1881 was de bevolking van Groot-Brittannië 35,241,412 zielen, 3,396,103 meer dan in 1871, bijgevolg een vermeerdering van gemiddeld 339,610 zielen jaarlijks. *) Die ontzettende vermeerdering van personen, in slechts één Staat, die aanspraak maken op de voortbrengselen der Aarde, heeft er wel iets van alsof de voorspelling van MALTHUS bewaarheid zal worden. Hongersnood, op groote schaal, heeft nu die bevolking zeker teruggebracht tot den zoogenaamden normalen stand van oeconomie — hetwelk zooveel te dringender noodig is, omdat, naar men verzekert, de opbrengsten van den bodem van dit land bijna de helft te weinig zijn voor de werkelijke behoeften! Integendeel;

*) De getallen zijn genomen uit Prof. HUXLEY's artikel „The struggle for Existence" vroeger aangehaald.

ondanks haar fellen strijd om het bestaan is die bevolking rustig vooruitgegaan, en nog wel, volgens MALTHUS in weerwil van den grootsten hinderpaal — dien van een zeventigjarigen vrede, zonder pest en zonder noemenswaardige besmettelijke ziekten, die den last van dien strijd, tenminste tijdelijk, eenigszins hadden kunnen verlichten. Dat energieke geslacht is door geen enkele groote ramp getroffen geworden. Al wordt het met den sportnaam „winkeliers" bestempeld, door rusteloozen ijver en energie staat dit volk altijd bovenaan in stoffelijken vooruitgang en beschaving. Vergelijk het eens met andere volken der wereld, volken, die alle mogelijke hulp gehad hebben om de bevolking op een oeconomisch klein getal te houden, — zooals van hongersnood, tengevolge van een slecht bestuur, van oorlog of pest — dan behoeven wij werkelijk niet te veel van onze verbeelding te eischen, om tot het besluit te geraken dat de Britsche natie een levend bewijs is voor de valschheid der theorie van MALTHUS.

Wat is hiervan de reden?

In de eerste plaats: de toestand van in- en uitwendigen vrede, het hoofddoel van de organisatie der maatschappij; ten tweede: vrije uitoefening van een eerlijke concurrentie, die hand-aan-hand gaat met den waarborg voor het genieten van al de vruchten eener eerlijke nijverheid; ten derde: de maatregelen, aangewend om, zooveel mogelijk, den last van den strijd om het bestaan te verlichten, door belastingen naar het draagvermogen, het toepassen van Staatstusschenkomst gegrond op het verstand en op de zedelijke beginselen vereenigd, hierboven beschreven (§§ 76—80) — d. w. z. door de voortbrengingskracht der arbeidende klassen te bevorderen, door middel van vakonderwijs, en het maatschappelijk evenwicht in stand te houden, door wetten op den arbeid.

Wanneer de werkman overtuigd is, dat de wetten gemaakt worden onder gestrenge toepassing van Rechtvaardigheid en Welwillendheid, dan zal hij zich niet blootstellen aan de gevaren, welke de regeeringloosheid medebrengt, door oproer te maken, en zijn eenigen waarborg van vooruitgang, een goede wetgeving, omver te werpen. Onvermijdelijke slechte tijden,

lage loonen, stilstand in den handel en andere onvoorziene omstandigheden, zullen, indien de Zedelijke Organen de overhand behouden, en het vertrouwen in de Wet de tucht handhaaft, door de meerderheid, met geduld gedragen worden. Wanneer zich echter, bij de onvermijdelijke stoffelijke ellende, nog gebrek aan Zedelijk gevoel voegt, en de lage lusten kunnen botvieren, dan vangt de dierlijke strijd om het stoffelijk bestaan der dierlijke type aan. Gebrek, ziekte, lichamelijke smart en zedelijke ontaarding, dringen allen te zamen om den maatstaf der beschaving tot op den laagsten trap terug te brengen.

Een dergelijke maatschappij is ziek, gevaarlijk ziek; toch is haar toestand nog niet hopeloos, het hangt alleen af van de wijze waarop de ziekte behandeld wordt, of zij een volkomen genezing te gemoet gaat, dan wel, of zij in gevaar is chronisch te worden, ten gevolge van het aanwenden van de verdoovingsmiddelen van den demagoog, m. a. w., van het paaien der menigte met ijdele beloften eener reorganisatie der maatschappij. Genezen kan zij worden door de zedelijke en verstandelijke behandeling, niet door het prediken van regeeringloosheid.

„Verstand, kennis en begaafdheid", zegt Prof. HUXLEY naar waarheid *) — „zijn de voorwaarden voor een goeden uitslag, maar van welk nut kunnen die zijn, wanneer zij niet gesteund worden door eerlijkheid, energie, menschenliefde en al die physische en zedelijke hoedanigheden, welke noodig zijn om den mensch te vormen; wanneer zij niet worden aangemoedigd door de hoop op belooning, waarop de mensch aanspraak heeft? Iedere volkomene en duurzame ontwikkeling van de productieve kracht eener nijvere bevolking, moet overeenkomen met, en gegrond zijn op eene maatschappelijke organisatie, die een zekere hoeveelheid physisch-zedelijk welzijn aan die bevolking waarborgt, die daardoor wel voor- maar niet achteruitgaan zal."

Die overtuiging van den grooten natuurkundige bewijst

*) Na ons verschil met Professor HUXLEY, hetwelk wij op bladz. 237 en vervolgens hebben aangetoond, verheugt het ons hier uit hetzelfde werk „The Struggle for Existence" aanhalingen te kunnen doen, die volkomen overeenstemmen met de theorie, door ons in deze verhandeling uiteengezet.

dat bij ingewikkelde en schijnbaar tegenstrijdige vraagstukken de Wetenschap en de Ethica hand aan hand gaan. Zulks valt vooral in het oog bij de Staathuishoudkunde, waarin de Ethica natuurlijk medewerken moet om blijvende resultaten te verkrijgen.

„De Maatschappij," — zegt Prof. HUXLEY verder — „verschilt daarin van de Natuur, dat zij een vast zedelijk doel heeft; vandaar dat de loopbaan, door den ethischen mensch, den burger, geloopen, indruischt tegen dien van den niet-ethischen mensch, — den primitieven wilde, den mensch als lid van het dierenrijk; — deze strijdt den strijd om het bestaan tot het einde toe, gelijk elk ander dier; gene wijdt zijne beste krachten aan het doel, dien strijd binnen zekere perken te houden." *)

Aldus is — gelijk wij aan het begin dezer afdeeling gezegd hebben — *het Zedelijk Element der Natuur de Motor der Beschaving;* immers het zedelijk begrip van den mensch moet, hoe langer hoe meer het allesbeheerschend beginsel der Maatschappij worden, opdat het den ethischen mensch gelukke den dierlijken strijd om het bestaan binnen zekere perken te houden. Zoo moet het zijn; de loop van het maatschappelijk evolutieproces toont het duidelijk aan. De geschiedenis der beschaving — dat wil zeggen, der Maatschappij — is het verslag van de pogingen, door het geslacht der menschen in het werk gesteld, om zich aan het Zedelijk Element der Natuur, als het hoofdbeginsel der maatschappij, te houden: — „want de maatschappij heeft niet alleen een zedelijk doel, maar, wanneer zij de volmaaktheid heeft bereikt, wordt het maatschappelijk leven de zedelijkheid in eigen persoon." †) (Vergelijk §§ 78 en 79).

Het Christendom de toetssteen der Beschaving. Het Ego der bewustheid van 's menschen geest, het middelpunt der Zedelijke Organen en van den Wil, is wat wij de ziel genoemd hebben — een openbaring van het Zedelijk Element der Natuur (§§ 11 en 12). Het verband van 's menschen ziel met zijn Almachtigen Schepper is onwrikbaar; den mensch is dit instinctmatig bewust,

*) Prof. HUXLEY „The Stuggle for Existence," *Nineteenth Century*, Febr. 1888, p. 165.

†) Idem, p. 166.

zelfs in de ongunstigste toestanden des gemoeds. Oprechte godsvrucht is in elk levenstijdperk van het met Zedelijke Organen begiftigd gemoed, aanwezig geweest; en heeft zelfs den spot getrotseerd van oude en nieuwe geestigheden en laffe twijfelzucht, welke zich verbeelden met haar beperkte logica en voorwaardelijk verstand, het „Sesamé open U" te bezitten, dat de deur ontsluit van de geheime bergplaatsen van 's menschen zedelijk-verstandelijk organisme. Hiertoe behoort ook de gewone twijfelaar, wien het veel gemakkelijker valt te twijfelen, dan zijn eigen innerlijke bewustheid te onderzoeken; hij tracht zich te omkleeden met de waardigheid van een *esprit fort* — in weerwil van zijn eigen bewustzijn, welk onveranderlijk wijst op een Macht buiten den beperkten kring van het zelfzuchtig verstand.

Wanneer 's menschen dierlijke natuur niet met gestrengheid wordt in bedwang gehouden, zal zij altijd die logica goed heeten, die aan haar lusten voldoet; de worm, die in bederf zijn oorsprong vindt, blijft door dat bederf in leven.

Schrijvers gelijk DAVID FRIEDRICH STRAUSZ (in zijn „*The Old Faith and the New*") — en LUDWICH BUCHNER (in „*Materialisme — Kracht en Stof*"), c. s. zijn communistische drijvers tegen het eigendom van het Geloof. Zij vertrouwen op de kracht hunner logica, gelijk de communist op het dynamiet. Ontbloot van het door de Zedelijke Zintuigen gekoesterd geloof, strijden zij een wanhopigen strijd tegen den vrede des gemoeds hunner naburen, wien zij hun geestelijke bezitting benijden. Zij voelen dat het hun nimmer gelukken zal zich die zegeningen eigen te maken, en daarom trachten zij — gelijk de woeste communist — den stand tot welken zij zich niet opheffen kunnen, neer te halen.

STRAUSZ stelt in zijn atheïstische „belijdenis" van hetgeen hij „het Oude en het Nieuwe Geloof" noemt, de natuur voor als een toevallig ontstane, zelf-ontwikkelende, en zelf-regelende, aan het noodlot onderworpen, oneindige massa werelden, die hij het AL noemt. „Oneindig," maar toch het „AL." „Het Al, het Al zijnde, kan er niets buiten bestaan; zelfs het denkbeeld van iets ledigs daaromheen schijnt het buiten te

sluiten." „Door de onderzoekingen omtrent onze betrekking tot den Godsdienst (zegt hij) zijn wij eindelijk tot het denkbeeld van den Cosmos gekomen." *)

STRAUSZ moet zijn „Al" ontleend hebben aan de Buddhaïstische voorstelling van het Heelal. „Het Buddhaïsme," zegt Dr. EITEL, „kent geen oorspronkelijke scheppende kracht, geen bovenaardsch of voorwereldsch beginsel, geen vóórbestaanden Geest, geen oorspronkelijke stof." Het Buddhaïsme kan echter niet beweren dat deze aarde zonder begin is en zonder einde. Het Heelal toch waarin wij leven, is slechts een der eindelooze wereldsystemen. Aan ieder dezer ontelbare, tegelijk bestaande werelden is een begin geweest, en zal een einde komen, doch slechts om opnieuw te beginnen, en dan weder te worden vernietigd, en zoo tot in het oneindige. Eeuwig en zonder begin is dus niet een wereld of een heelal, maar wel de Kracht of Bestuurder dezer steeds durende wenteling door vorming, vernietiging en opnieuw-vorming, van actie en reactie, evolutie en involutie. Op de vraag, hoe het eerste heelal eerst ontstond, en vanwaar die eeuwige wet van eindelooze reproductie is voortgekomen, bekent het Buddhaïsme eerlijk, geen antwoord te hebben. Toen diezelfde vraag Buddha werd voorgelegd, bewaarde hij het stilzwijgen, maar, toen men sterker drong, antwoordde hij dat het den Buddha alleen vergund was dit raadsel te begrijpen, en dat de oplossing boven het begrip ging van het eindige verstand. *)

Op die wijze zou STRAUSZ waarschijnlijk ook geantwoord hebben, indien hem die vraag was voorgelegd geworden, ten opzichte van het positieve „*Al*", dat hij oneindig heet. Alles objectief tezamenwerkend, maar zonder doel, oorzaak of gevolg en toch door het evolutieproces. En uit die doellooze oneindig-absolute regeeringloosheid wil hij den mensch evolveeren — zonder eenigen wetenschappelijken grond — den mensch, in zijn hoogste ontwikkeling met een besliste teleologische neiging, met vaderlandsche en nationale eigendommelijkheden;

*) „The Old Faith and the New." Edit. 1874. Vol. I. p. 169 en 171.

*) „Buddhisme its Historical, Theoretical and Popular aspects", Hongkong 1884, p. 64.

wil hij het communisme bestrijden met de theorie van regeeringloosheid in de natuur, de doodstraf handhaven, de militaire roem aanbidden in de macht die bestaat — ja, dringt hij op het vereeren van maatschappelijke orde en tucht, welks hechtsten steun hij juist verpletterd heeft door zijn regeeringloosheid bewerkende vernietiging van God en Godsdienst. Het gevoel verwerpend, beroept hij zich op het aesthetisch orgaan — roept de geesten op van LESSING, GOETHE en SCHILLER, van MOZART, BACH en GLÜCK; de oratoria van HÄNDEL en HAYDN'S Schepping, om met Sirenenzang het Godvruchtig Geloof zijner landgenooten te verlokken naar de vernielende rots van dat Atheïsme van de onbarmhartigste type.

Maar juist dit beroep op den aesthetischen aard van den mensch verraadt de zwakheid der godloochenende argumenten. Gelijk wij reeds gezien hebben (onder §§ 39 en 81), de invloed van het Zedelijk Element der Natuur — in de veredeling van het gemoed aanschouwd — openbaart zich in poëzie en kunst, muziek en literatuur, in een woord, in al die zaken van het leven waaraan het gemoed deelneemt, en die zich vormen door de inspiratie van het goede; de aesthetische hoedanigheid van den mensch is het vermogen om het *goede* en het *schoone* in zich op te nemen, en het subjectieve begrip daarvan in objectieve voortbrengselen der *Kunst* weder te geven — hetzij in marmer, in schildering, in dichtkunst of muziek. Zullen echter poëzie en muziek verstand en hart veredelen, dan moet er, onder die massa voortbrengselen van dichters en componisten, uitgezocht en gekozen worden; wat nu leidt het oordeel en den smaak beter dan de Zedelijke Organen? En zie, juist dezen vormen de basis van het Christelijk Geloof!

Zelfzucht en verwaandheid doen den godloochenaar het gebed beschouwen als het gevolg van een verlangen, en een verzoek tot de Almacht gericht, om een wereldsche Gift. Maar de oorsprong van het Gebed is niet, gelijk STRAUSZ zulks opvat, het gevolg van een wensch van 's menschen gemoed, in den zin van een verwachtende formaliteit der zelfzucht, want de mensch, die dat ware Christelijke Geloof heeft, in deze bladzijden beschreven, heeft weinig eischen, en toch voelt

juist hij zijn ziel het meest getrokken tot innige gemeenschap met zijn Schepper door het gebed. Hierin licht het wanbegrip van het Atheïsme. STRAUSZ kon niet begrijpen dat zelfzucht niet is de oorsprong van den godsdienst of den grondslag van het gebed. Zijn boek („Het Oude Geloof en het Nieuwe") *) noemde hij een „belijdenis, geen geschiedkundige verhandeling; dus had het niets hoegenaamd te maken met de vraag, welken invloed het Christendom op de menschheid had gehad (altijd als Motor van Beschaving) — van welken aard die invloed, die ook wel blijven zal, geweest moge zijn, — slechts met de vraag, „of personen die zekere denkbeelden zijn toegedaan, leden der kerk kunnen blijven?" Zijn werk, hetwelk niet wetenschappelijk is, niet wijsgeerig en niet geschiedkundig, is dus niets anders dan het subjectieve voortbrengsel van een onhandelbaar theoloog, die, verontwaardigd over de dogmatica zijner Kerk, een afgod van zijn eigen maaksel ter aanbidding opricht.

Begeerte is de oorsprong van het gebed niet; de bewustheid van geheele afhankelijkheid van den Schepper dwingt de ziel haar toevlucht te zoeken bij de hoofdbron, en het gebed is het middel om haar levenselement, de bron der Zedelijke Organen te versterken. Wordt het gebed verwaarloosd, dan worden de Zedelijke Organen van hun natuurlijk voedsel beroofd en den geest ontbreekt de tucht, die hij bij zijn ontwikkeling niet ontberen kan.

De Wereld-Schepper van den Materialist.

Als de Wetenschap vraagt: „Vanwaar die Wordingskracht der Natuur? Oh! zegt de materialist, die kracht, die alles doet ontstaan, tot het daarstellen der wereld — evolutie — heeft al in der eeuwigheid bestaan".

Alles wordt door den Natuurkundigen Godloochenaar maar naar de *Eeuwigheid* verwezen.

LUDWICH BUCHNER, in zijn „Kracht en Stof", Ed. 1894, verwijst alle vragen omtrent oorzaken van Wording in de Natuur naar derzelver *eeuwig bestaan.* †)

*) „The Old Faith and the New." Edit. 1874.

†) Zie Ludwich Buchner's „Kracht en Stof." Edit, 1894.

Een op zich zelve en door zich zelve bestaande wereldorde; zonder begin of oorzaak, zonder doel of einde, waarin de Wordingskracht, de leiding op stof en kracht eeuwig heeft bestaan — is de gepostuleerde Almacht — het *Asylum-ignorantiae* — van den halfslachtigen natuuronderzoeker, die met het bloote intellect zonder gevoel, het Heelal wil begrijpen; — tot dat ook voor zijn soort, het *fiat lux* — het Geestesgevoel van het Godsbewustzijn — moge neerdalen.

Materialistische mannen der wetenschap en godloochenende wijsgeeren beroemen zich persoonlijk op een gestrenge onthouding van woordenzifterij, of van het behandelen van een onderwerp alleen tot stichting. De ernst en de waardigheid hunner logica bestaan uit een nauwlettend opmerken, gegrond op zuiver intellectueele definitiën; zij versmaden het iemand over te halen door een beroep op zijn gevoel, medegevoel of intuïtie; hun gezond verstand wordt, zonder de minste afwijking, binnen die zuivere proefondervindelijke afbakening gehouden.

Wat moet het dan het *bona fide* verstand pijnlijk treffen, wanneer zij somtijds de eersten hunner geestverwanten zich zien verlagen tot een verbond met het slechts door intuïtie verklaarbare Zedelijk Element, och neen — met lage alledaagsche *jeux de mots*, met de kwakzalverij, die met groote woorden schermt om door pedanterie te verblinden. Humor is zeker een benijdenswaardig iets in den letterkundige, wiens roeping het is, zijn medemenschen genot te verschaffen zoowel als te onderwijzen. Evenals het genie, — dat, tusschen twee haakjes, een eigen humor heeft, die met grappenmakerij niets gemeens heeft, — verscherpt hij het verstand. Dit echter is er tegen, dat de humorist, hetzij hij professor is in de biologie, of een Mark Twain van beroep, verplicht is zijn lezers en nog veel meer zijn hoorders — want de geliefkoosde standplaats van den humorist is het platform — te amuseeren; het gevolg is, dat de humorist in zijn stelselloozen humoristischen stijl veel van zijn verbeelding vorderen moet, want de mensch die gebonden is te bespotten en te amuseeren, kan onmogelijk altijd gezonde taal leveren. (Zie omtrent „*Eerste Oorzaak*" § 86).

Ik heb altijd diepen eerbied gekoesterd voor den oprechten

man der wetenschap, dien onwraakbaren en onomkoopbaren verklaarder der bewijzen voor de rechtbank der natuur; — de sirenenverlokkingen van de schoone redeneerkunde versmadend, omdat zij hem bij het verkondigen der waarheid slechts zouden belemmeren, vermijdt hij de geringste overhelling van de polemiek, dat eigenaardige in de overtuigingsredenen van het pronkende ongeloof, — in zijn stijl vindt men geen kunstige overtuigingsmiddelen, evenmin als men in de eenvoudige feiten der natuur noodelooze kleuren vindt, die het argelooze gemoed zouden kunnen misleiden. Bevend wagen wij hem te naderen, om zijn uitspraak te hooren tusschen ons verstand en ons gevoel. Wij hebben het recht te verwachten, dat ons normaal verstand zijn vertolking van het Groote Boek der Openbaring zal verstaan, zonder die onsmakelijke stof van scholastieke toevoegsels, die tot kunstmatig intellect leiden, te moeten slikken. Hier verwachten wij alle vooroordeelen, door de verbeelding bevorderd, te kunnen afschudden. Helaas! Hoe dikwijls hebben wij niet eenvoudige taal en oprecht gezond verstand gezocht, en niets anders dan een beroep op onze aesthetische waardeering van geestige aardigheden gevonden. Met bittere teleurstelling en verontwaardiging zien wij dat de rechter, die het kleed van geleerde pedanterie versmaadt, zich versierd heeft met een narrenkap. (Zie omtrent Darwin's aap § 86). *).

Beschaamd trekt zich de reine Natuur terug, wanneer, door dogmatische onhandigheid, de aandacht gevestigd wordt op haar eenvoudige naaktheid, door haar met vele verontschuldigingen te kleeden met de purperen omhulsels der apologetiek; maar hoe groot moet hare verontwaardiging zijn, wanneer humoristische geleerden hun publiek, dat van zulk een stijl geniet, amuseeren met lichtzinnige aardigheden op haar schoone vormen? Onwaardige apostels, die uit zelfverheerlijking met haar geheimen te koop loopen, om hun eigen lof te bazuinen, doch die niet in staat zijn hun denken boven de oppervlakte der dingen te verheffen. Deze verontreinigen de wateren der hoofdbron van de wetenschap, waaraan haar trouwe zonen,

*) „Life and Letters of Charles Darwin," Edit. 1888. Brief aan den Heer Graham.

met haar eigen oprecht gezond verstand gevoed, haar goddelijken oorsprong kennen. Maar de Natuur wreekt zich. Maakt men haar het hof met een zelfzuchtig oogmerk, dan verhardt zij zich tot onvruchtbaar intellect; zoekt men haar daarentegen uit heilige liefde, dan is zij overvloedig in haar Goddelijke gaven, van Geweten en Medegevoel van Doelmatigheid en Onderlinge steun.

Het Zedelijk-Politieke Liberalisme.

Wij besluiten met een kort overzicht van onze gevolgtrekkingen ter aanwijzing dat deze tot leidraad strekken voor het familieleven en de *praktische staatkunde.*

Het groote beginsel, dat ons geleid heeft in deze verhandeling, is het beginsel van voortdurende werkzaamheid in het Evolutieproces der Natuur. Wij hebben gezien dat de vrucht der Evolutie het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den Mensch is, — de tegenwoordige hoogste trap der Schepping op de Aarde. Uit het nevelachtige, door alle tijdperken der schepping heen, hebben wij de Cosmische energie zich zien openbaren, met haar verschillende krachtverplaatsingen, welke wij in de physische ontwikkeling de Motor van Evolutie, in de ontwikkeling van het zedelijk-verstandelijk organisme het Zedelijk Element hebben genoemd, en de Wordingskracht der Natuur in alles. Wij hebben gezien dat het onvermijdelijk doel der evolutie van de zedelijk-verstandelijke ontwikkeling het bewijs is voor de komst van Christus, en dat het Zedelijk Element der Natuur — dat zich zoo duidelijk openbaart in die ontwikkeling van de zedelijk-verstandelijke organismen, voorzien van de Zedelijke Organen Geweten en Medegevoel, — het levend beginsel is van het Christendom. Dus is het Christendom de natuurlijke toetssteen der Beschaving. De vrucht van 's menschen handelen volgens zijn Zedelijk Organisme, de beschaving genoemd, — in deze bladzijden in ruwe, doch naar ik vertrouw, duidelijke lijnen geschetst — leidt tot deze gevolgtrekking.

Wat ook het lot moge zijn der theorieën in deze philosophie uiteengezet, — al worden zij allen door de critiek ter zijde geschoven of geheel vernietigd, een *feit* blijft het toch dat de levende bewustheid van Rechtvaardigheid en Welwillendheid

bestaat. Het bestaan onzer Zedelijke Organen is niet te ontkennen, en hoe de critiek ook oordeele over de argumenten van dit werk, Geweten en Medegevoel kan geen macht op aarde ooit smoren. Beiden zullen, daar zij immer aanzetten tot plichtsbetrachting, den godsdienst weten te zoeken, die 's menschen zedelijk gemoed ontwikkelt en aankweekt, en met de vernietiging der zelfzucht, het Christelijk Geloof vinden, hetwelk door Christus leidt tot God.

Alzoo buiten het Christendom geene beschaving. Dit leert ons de Natuur en 's menschen Gezond Verstand, wanneer dit zich onbelemmerd, naar de aanwijzing der Zedelijke Organen, kan ontwikkelen. Het is de roeping van den ethischen mensch deze beginselen van vrijzinnigheid en godsdiensttucht, van Rechtvaardigheid en Welwillendheid, in alle zijne handelingen te doen gelden, — als individu in het *familieleven* en als burger in de *politiek*. Maar zal eene politieke partij recht van bestaan hebben, dan moet zij een ideaal bezitten dat het gemoed even als het verstand bevredigt, om grootschheid met levenskracht te kunnen verbinden; dit is het ideaal van het *Zedelijk-Politieke Liberalisme*, uit de Christelijke Zedenleer voortgekomen.

EINDE.

INHOUD.

Inleiding . . . . . Bladz. I

HOOFDSTUK I.

DE EVOLUTIE-THEORIE. — DE ZEDENWET DER NATUUR.

Bladz.

§ 1. De Algemeene Natuurwet 1

§ 2. De Wordingskracht der Natuur. — Werkt als Motor van Evolutie. — Is de openbaring van den Schepper 1

§ 3. Hypothesen moeten op ervaring berusten 3

§ 4. De algemeene Natuurwet hypothetisch aangetoond, in den loop der Evolutie. De Scheppingstijdperken op de Aarde. Het Physisch-Verstandelijk Organisme 6

§ 5. Het Zedelijk-Verstandelijk Organisme van den Mensch. — De Bewustheid van het Goede. — De strijd om het bestaan tusschen het zedelijk en het stoffelijk element van 's menschen geestelijk organisme. 8

§ 6. Oorsprong der Soorten 10

§ 7. De Schakels der Evolutie 10

§ 8. Het is onmogelijk den eersten Motor van Evolutie aan te wijzen . . 11

§ 9. Het Intellect 13

§ 10. Hypothese ten opzichte der Intuïtie. — Gevoel. Geestelijk Gevoel. Inspiratie 13

§ 11. De Ziel. Het Ik-zijn der bewustheid 15

§ 12. Ontoerekenbaarheid 16

§ 13. Begrip der Hoofdwaarheden (Vergel. §§ 10 en 30) 17

§ 14. Het Goede (§ 27). 17

§ 15. De Zedelijke Organen, Geweten en Medegevoel de zetels van *Rechtvaardigheid* en *Onderlinge Hulp*, Rechtgeaardheid (§ 33) 18

§ 16. Deugd. De Evolutie van het Zedelijk Organisme (§§ 32 en 40). . . 20

§ 17. Geluk, Maatschappelijk Geluk 22

§ 18. De Wil. Vrije wil. Wilsuiting. Beweegreden . . . . . De *Vrije Wil* van den mensch ontleend aan de *Variëteiten-Theorie* der Natuur. 's Menschen Vrije Wil is oorzaak van het ontstaan van Deugd of Ondeugd 23

§ 19. De Maatstaf van het Goede 28

§ 20. De oorsprong van het kwaad, en het in bedwang houden daarvan . . 29

Bladz.

§ 21. Verbeelding. Liefde 30
§ 22. Verbeelding. Ondeugd 30
§ 23. De Aandacht op het Goede te vestigen bedwingt het Kwade in het Gemoed. *Er bestaat geen geluk buiten het Goede.* 31
§ 24. Godsdienst, de steun des gemoeds 32
§ 25. Zedelijke Twijfel 32
§ 26. Het Christendom (Zie *Christus*, §§ 87 en 93) 33
§ 27. De Schepper (§§ 14, 15 en 24) 35
§ 28. De Aanleidende Oorzaak tot struikelen. *De twee soorten van Kwaad.* (Vergel. § 81) 36

HOOFDSTUK II.

EVOLUTIE VAN DEN MENSCHELIJKEN GEEST. — OORSPRONG VAN HET RECHT.

§ 29. 's Menschen Geest. De Ontwikkeling van het Recht. (*Jus. Droit. Law.*) (§ 40) 38
§ 30. Zedelijke Waarheden en Physische Waarheden (§§ 10 en 13) . . . 39
§ 31. Het Geweten. — De Wet van het Geweten. 42
§ 32. Het Zedelijk Element in de Natuur, in de Geschiedenis geopenbaard, is de oorsprong van het Internationaal Recht. Grotius. 44
§ 33. De Volksbewustheid, de *zetel der zinnen* van het maatschappelijk organisme, wordt de *Tijdgeest van het Recht* genoemd. Het Ego van het maatschappelijk organisme. De Nationale Tijdgeest van het Recht. Opvoeding door den Staat. Publieke Opinie. Algemeene Drukpers (§§ 76 en 77) 49
§ 34. *Gezond Verstand* 52
§ 35. De Scholastieke Wijsbegeerte en het Positivisme. 53
§ 36. De Internationale Tijdgeest van het Recht (§ 63) 54
§ 37. Het Internationaal Recht is de openbaring van den invloed van het Zedelijk Element der Natuur op de Beschaving (§§ 32 en 63) . . 55
§ 38. De Philosophie van het Recht en de Geschiedkundige school . . . 56
§ 39. Het Zedelijk Element der Natuur is de Motor der Beschaving, d. i. van den stoffelijken zoowel als van den Zedelijken vooruitgang. Aesthetica. *De Zedelijke Vooruitgang gaat over van het individu op het Geslacht* (§§ 81—84) 59
§ 40. De subjectieve en de objectieve vorm van het Recht (§ 29) . . . 61

HOOFDSTUK III.

Het Staatsorganisme ontwikkeld uit de Beschaving. — De Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm.

WAT IS BESCHAVING.

§ 41. Een beschrijving der Beschaving. (§§ 29, 39 en 40) . . . . . Het Zedelijk Element in de Natuur is de basis van Beschaving . . 64

Bladz.

§ 42. De Maatstaf der Beschaving. *De Theorie der Zedelijke Zintuigen.* . 66

HET STAATSORGANISME ONTWIKKELD UIT DE BESCHAVING.

§ 43. De gezellige aard van den mensch is de oorsprong der Staten . . . 68
§ 44. *Natuurlijke* en *Staatkundige Nationaliteit* 69
§ 45. Voorwaarde voor het kenmerk der Staten, als individuën van het Internationaal Recht. 70
§ 46. Het Staatsrecht in de betrekkingen met het buitenland. *Internationaal Recht* (§§ 62—75) 71
§ 47. Staten hebben, als belichaamde personen van het Internationaal Recht, dezelfde zedelijke verplichtingen als de mensch, hoewel door bijzondere voorrechten gewijzigd. 72
§ 48. Het Staatsorganisme is gegrond op het biologisch organisme 73
§ 49. De Physiologie van den Staat 76

DE NATUURLIJKE CONSTITUTIONEELE STAATSVORM.

§ 50. De physische en zedelijke vermogens van den Staat zijn gelijk aan die van 's menschen lichaam 78
§ 51. De *Natuurlijke Constitutioneele Staatsvorm* is die van den Beschaafdén Staat 80
§ 52. De natuurlijke Evolutie van het staatsorganisme is een vijand van Regeeringloosheid 81
§ 53. *Het Bestuur van den Natuurlijken Constitutioneelen Staat* 82
§ 54. Het *Volk*. Van het volk *goede burgers* te maken. 84
§ 55. De *Volksvertegenwoordiging*. Hare vereischten (§ 61) 87
§ 56. De Publieke Opinie versus de Volksvertegenwoordiging 88

Het noodwendig erfelijk Hoofd van den Staat.

§ 57. *Staatkundige Partijen*. Staatkunde. Vrijheid en Gezag, (Zie BESLUIT, blz. 343) 88
§ 58. Het Recht van Veto 89
§ 59. Een noodwendig *erfelijk hoofd van den Staat* is het gevolg van den Natuurlijken Constitutioneelen Staatsvorm 90
§ 60. De Grondwet. 93
§ 61. De twee Wetgevende Kamers (§§ 54 en 55) 94

HOOFDSTUK IV.

HET STAATSORGANISME IN ZIJNE UITWENDIGE VERHOUDING. — HET VOLKENRECHT. — DE INTERNATIONALE RECHTEN EN PLICHTEN.

§ 62. Internationale Rechten en Plichten van Staten 96
§ 63. Internationale Zedelijkheid. (§§ 46—65 en 75) 97
§ 64. *Internationale Rechtsgeleerdheid.* 100
§ 65. De zedelijke beginselen van het Internationaal Verkeer 106

Bladz.

§ 66. De onafhankelijkheid der Staten berust op wederkeerige rechtsverplichtingen (§§ 67—69) 110

Internationale Verdragen.

§ 67. Het Recht van Onderhandelingen en Verdragen te sluiten 111

§ 68. Zedelijke oorzaken van het niet of slecht nakomen van Verdragen. De duur van Internationale Verdragen hangt af van den Internationalen Tijdgeest van het Recht 112

§ 69. Stoffelijke oorzaken van het niet of slecht nakomen van Verdragen . 113

Het Vrederecht en het Oorlogsrecht.

§ 70. Het *Vrederecht* (§§ 72—75) 120

§ 71. Het midden tusschen Oorlog en Vrede. *Represailles.* De bekrachtiging van Internationale feiten, ten opzichte der waarheid, is de zedelijke plicht van Beschaafde Besturen 123

Het Oorlogsrecht. (Jus Belli) Krijgsrechten (*Kriegsgebrauche*) . . . 123

Neutraliteit.

§ 72. De Neutraliteits-plichten 126

De beginselen van het Oorlogsrecht.

§ 73. De beginselen van het Oorlogsrecht bij het licht der Beschaving beschouwd. *De gevolgen van den Oorlog voor bijzondere personen en het privaat eigendom. De aard der Vijandschap. Het privaat eigendom van den vijand op de open zee.* 127

Arbitrage.

§ 74. De Middelen om Internationale Geschillen vreedzaam op te lossen. *Toepassing van het Vrederecht* (§ 70). 134

§ 75. Maatregelen *via amicabili* en *via facta* (§ 63). . . . . .
Het Hof van Arbitrage te 's Gravenhage 136

HOOFDSTUK V.

DE STAATSWETENSCHAP. — HET STAATSORGANISME INWENDIG BESCHOUWD. — DE INDIVIDUEELE SAMENLEVING. — „DE STRIJD OM HET BESTAAN." — SOCIALISME. — COMMUNISME. — PROTECTIONISME. — WETTEN DER MAATSCHAPPELIJKE BESCHAVING.

Staatsontwikkeling.

§ 76. De Zedelijke Organen van 's menschen geest bewerken de Staatsontwikkeling (§ 33) 140

§ 77. De Handelingen van den Staat bestaan uit Rechtvaardigheid en Welwillendheid. Twistrede tusschen den Heer HERBERT SPENCER en den Heer DE LAVELEYE over Staatszorg 145

Bladz.

§ 78. *Staatswetenschappelijke Socialisme.* Socialisme tegenover Communisme De *Trusts.* Staatkundige Vrijheid. Gelijkheid 150

Zedelijke en Economische Beginselen van den Arbeid.

§ 79. *Samenwerking van Kapitaal en Arbeid.* — Inkomsten-belasting. Wettelijke Rente. — Wet op den Arbeid. — Maatregelen tot bevordering der Zedelijkheid. Maatregelen van Stoffelijk en Economisch Belang. — *Armoede* versus *Staathuishoudkunde. Arbeid, Intellect en Kapitaal, de drie factoren van stoffelijken vooruitgang.* — Coöperatie. — Handelsvrijheid en Protectie. Internationale concurrentie. 155

De Tijdgeest van het Recht.

§ 80. *Het Recht.* — Het Staatsrecht. — Internationaal Privaatrecht. Burgerschapsrecht. (*Jus Civitatis*). Burgerlijk Recht (*jus civile*). Personenrecht. Wet der Contracten, ten aanzien van personen en zaken. Het Strafrecht. — Exterritorialiteit en Internationale strafvordering. — De Theorie van het Strafrecht. — *De Doodstraf.* — Codificatie. De Codes van het Strafrecht. — *De Jury.* „*Habeas corpus.*" (§§ 60—75) 169

HOOFDSTUK VI.

HET INTELLECTUEELE EN HET MATERIEELE ELEMENT DER BESCHAVING.

§ 81. Het *Intellectueele* en het *Materieele Element* der Beschaving. — Wetenschap. — Handel. Nijverheid. — Fabrieksarbeid. — Schoone Kunsten. Aesthetica 190

HOOFDSTUK VII.

HET CHRISTENDOM ALS WIJSBEGEERTE DER BESCHAVING.

§ 82. DE WORDINGSKRACHT DER NATUUR. Wetenschappelijke openbaring van het werk des Scheppers 197

§ 83. De Motor van Evolutie 207

§ 84. Wetenschap *versus Atheïsme* 209

§ 85. Plan 213

§ 86. De Eerste Oorzaak. De Persoonlijke God 220

§ 87. CHRISTUS. Het Doel der Evolutie. — 's Menschen Val en de Verlossing in Christus (§ 26). 226

HOOFDSTUK VIII.

DE UITWERKING VAN HET ZEDELIJK ELEMENT OP DE SAMENLEVING. — DE GRONDSLAG DER BESCHAVING.

§ 88. De werking van het Zedelijk Element in de Natuur. Berusting beheerscht het Noodlot. De ethische stelling van Professor HUXLEY

Bladz.

omtrent de „niet zedelijke" Natuur. — Absolute en Relatieve Ethica. — Maatschappelijke plichten. — Hygiène 237

§ 89. Ethica en de Tijdgeest van het Recht 247

§ 90. De Zedelijke Organen en de Zedeleer tegen het Kwaad. — De toetssteen van het Goede en het Kwade. — Egoïsme en Altruïsme. — Ethische vraagstukken 249

§ 91. GODSDIENST. HET GODSBEWUSTZIJN. De Evolutie van den Godsdienst. Dogmatisme, *Christelijke Afgoderij* 254

§ 92. De Hoofdvertakkingen van den Oosterschen Godsdienst. — Mohammedanisme. — De *San-Kiao*. — Confucianisme. — De Taogodsdienst. Buddhaïsme. Shanti. — De aanbidding der Voorouders. — Een vergelijkend overzicht van het Buddhaïsme. — *Een vergelijking tusschen de Grondbeginselen van het Buddhisme en het Christendom.* — Het Hedendaagsche Buddhaïsme en de Theosophie. — *Het Spiritisme. Gedachtenlezen.* — Hypnotisme of Biologie. — *Het hypnotisme als geneesmiddel* 260

§ 93. HET CHRISTELIJK GELOOF. — DE BIJBEL. — DE CHRISTELIJKE OVERTUIGING. De ontwikkeling van den Christelijken Godsdienst. De Bijbel het Godsdienstig orgaan. — Christendom, (§ 91). — Natuurlijke Theologie. — Christelijke overtuiging omtrent *het Leven na dit leven* 281

§ 94. DE NAVOLGING VAN CHRISTUS. De aanwijzing van het Evolutieproces op de Aarde bewijst, dat de Christelijke Plichten der Maatschappij den toetssteen der Beschaving vormen. — Het Agnoticisme en Atheïsme. — De Navolging van Christus. — Het Geloof in den Schepper leidt tot Christus. — Godsdienst en Vertrouwen. — Het Christelijk geloof drukt de betrekking uit, die bestaat tusschen God en den mensch. 293

HOOFDSTUK IX.

DE ZEDENLEER DER BESCHAVING.

§ 95. DE PLAATS, DIE DE MENSCH IN DE NATUUR BESLAAT. Het Zedelijk-Verstandelijk Organisme 303

§ 96. Het Geloof in het Leven hiernamaals berust op het Godsbewustzijn. (§§ 27 en 93) 304

§ 97. De Plichten der Beschaving. De Maatstaf van het Ethische Gedrag. De Deugden en het Geluk der Beschaving. Het Huisgezin. Industrie. Eigendom 307

§ 98. De Maatstaf der Beschaving 317

§ 99. Christelijke Zending en de Hulpbronnen der Beschaving. 322

§ 100. Slavenhandel en Koeliewerving 325

§ 101. Christenzending onder de Oostersche volken. — Gebed aan God uit de Zedenleer der Beschaving 328

Bladz.

BESLUIT.

Gevolgtrekkingen van de Theorie der Zedelijke Zintuigen 333
De Theorie der Zedelijke Zintuigen, toegepast op de Geschiedenis en de Staatkunde (§ 57) 337
Het Zedelijk Element de Motor der Beschaving 344
Het Christendom de toetssteen der Beschaving 349
De Wereldschepper van den Materialist 353
Het Zedelijk-Politieke Liberalisme 356

0758

18

p5